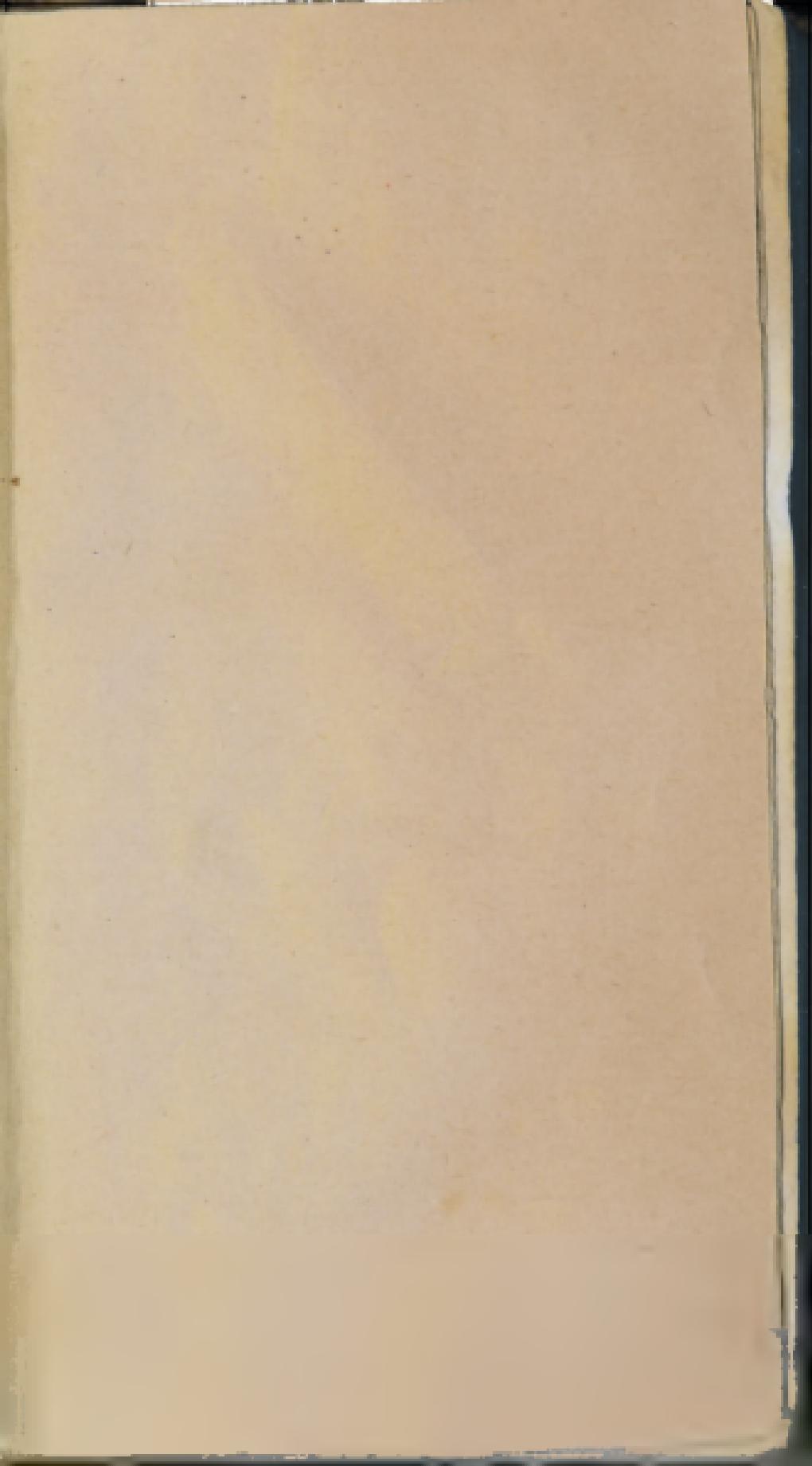

I-II-26

COMPENDIVM

MANV ALIS NAVARREI

AD COMMODOREM VSVM
tum confessariorum sicut pœm-
tentium confessionis.

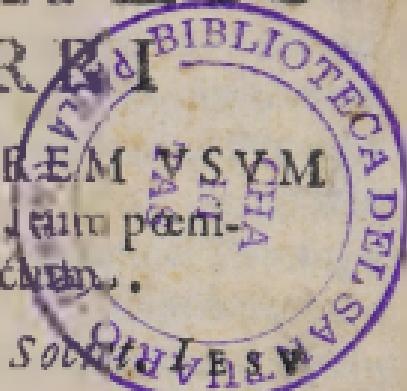
PETRO Alagone ex SODALITATE
Theologo Auctore.

IAM SECUNDO FLORENTIAE

EDITVM.

FLORENTIAE,
Apud Michaelangelum Sermartellum P. F.
MDXCII.

ADMODVM REVERENDO
DOMINO ANTONIO
BENIVENIO,

Protonotario Apostolico, & Canonico
Flor. Vicario generali, &c.

AEC epitome Nauarria-
ni Manialis & si nuper Ro-
mae Petri Giuaræ nomine
prodiit in lucem à Petro ta-
men Alagona Societatis
Iesu Sacerdote Theologo
conscripta est, quemadmodum habet huius no-
straæ titulus editionis, discrimen autem nomi-
num solummodo cst non personarum, illi nimi-
rum, qui Romae prius impresserunt auctiorem
ex maternæ familie cognomento appellariut,
nos vt par erat ex consuetudine veteris usus
paternam domum inscrisimus. Et certe mi-
rum cst quanti eam faciant laudareque viri
religiosi permulti, & in explicandis huiuscce-
modi quaestionum difficultatibus exerceitasti-
mi, existimant enim & quidcm merito, vel hoc
potissimum nomine utilissimam cum univeris,
tum iis præsertim quorum cst audire pœniten-
tes, quod in ea quae sit cuique ex Nauarri sen-
tentia peccato qualitas, genus, aut species,
aperte legat, & facile dignoscat quilibet etia-

† 2 leuiter

leuiter eruditus, quae tamen ex eius ipsius di-
spitationibus in manuali institutis vix colli-
gat, qui non fuerit plusquam mediocriter inge-
niosus. Ego vero cum meo ingenio, cum etiam
suscepto munere studiosorum, honorumque ovi-
num amantissimus, corumque utilitatum stu-
diosissimus, ut cognoui gratissimum us fore, si
meis cam typis excudere eiemulate & in-
corrupte (nam per incuriam in Romana edi-
tione pene infiniti errores irrepererunt) feci
libenter, & adhibita quanta maxima potui di-
ligetia eorum desiderio nub: videor obsequiatus.
Hunc igitur qualemcumque industriae meae
laborem tibi nunc expandam censu ut hoc leuis
indicio animi mei erga te propensionem aliquo
pallo declararem, sentio enim me tibi pluri-
mum deberetum ob vetera in me. meosque om-
nes beneficia collata, tum ob isti. in: m e gre-
giam voluntatem, quam cum opera ipsa con-
tinuam quotidie mibi exhibes. cuius rei causa
nihil unquam in mea supellefili erit. quod
tuis non minus, quam meis commodis exposi-
tum esse velim; in quo me beneficium accipis-
se, non dedisse existimabo, ac premeferam.

Vale. Fioreatis.

Addit.

Michael Ang. Sermartellius.

COMPENDIUM PRAEVLVDIORVM MANUALIS NAVARRI.

PRÆVLVDIUM PRIMVM. De Essentia Animæ Rationalis.

RISTOTELES 3. de Anima Tex. 4. & 5. sic eam definiit. Anima est actus corporis Phisici, organici potestia vitam habentis. Sed quoniam sine lumine fidei nullus umquam habuit perfectam Animæ.

Rationalis cognitionem ideo omissa definitione Aristotelis hic eam describimus. Anima rationalis, est substantia per se subsistens incorporea, immortalis creata à Deo ex nihilo, ubi & quando infunditur corpori, ut sit forma substantialis eius per se apta ad Beatitudinem, per gratiam & bona opera consequendā. Ex his inferuntur Q.

10. Anima rationalis est incorporea & indivisiibilis, & non habet partes correspondentes partibus corporis quas informat, sed est tota in toto, & tota in qualibet parte corporis. sicut Deus est totus in toto mundo, & totus in qualibet parte mundi, & Corpus Christi est totum intacta hostia, & totum in qualibet parte hostie.

11. Anima non est homo, sed pars hominis, est enim substantia incorporea, immortalis, informans essentia liter corpus, non assistens, ut Nauta Naui.

13 Pars intellectua in homine à qua ut à principaliori denominatur homo , est principalior pars sensitiva .

14 Cor est sedes animæ non intelligitur quod in corde tantum sit anima , sed cum sit in toto corpore , in corde principalius operatur . Similiter intelligitur illud Anima habitat in Sanguine .^{i.} Sanguis est instrumentum vite . item aliquando per synecdoche aia accipitur pro animali , ut si dicas aia crescit , item illud Virgilij .

Igneus est olli vigor & coelestis origo esset intelligendum quod anima hominis immediate est creata à Deo in embrione , & non quod sit facta ex aliqua parte Cœli .

15 Qui tenetur & potest scire veritatem & tamen contra predicta credit . Verbi gratia animas humanas esse parvulas quasi infantes , & Angelos esse Corporeos , vel Deum Patrem Verbum , & Spiritum sanctum esse Corpora , vel animam non esse substantiam , quæ per se possit subsistere , vel non immortalem , vel ab Angelis esse Creatam vel esse ex substantia Dei , vel creari antequā infundatur , vel nō esse formā substancialē Corporis , vel eā posse salvare viribus Naturæ sine gratia supra naturali , Peccat mortaliter & si pertinaciter errat , ita ut nō sit paratus resipiscere cum primum conguerit Ecclesia oppositum tenetur est hereticus (quod ut plurimū inter Catholicos raro evenit) & si errat pertinaciter tantum in mente sine signo exteriori , licet sit hereticus non tamen est excōmunicatus infra , c . 11 . m . 17 .

Si credit contra predicta & nescit nec scire debet oppositū ab ecclesia Catholica Romana sancri vel nō peccat , vel tātū venialiter peccat .

P R A .

PRÆLVDIVM SECUNDVM DE PO-
tentiis animæ , vt est Vegetatiua , &
Sensitiua .

1 **A**Nima in homine vna est, quæ Deus ornauit
potetiis & virib⁹ vegetadi & leniendi , & sic
aia rationalis pot dici , & vegetatiua & sensitiua.

Potentia seu vis , seu virtus animæ est pro-
ximum principium operandi ; Potentie animæ
vegetatiæ sunt tres , Nutritiua quæ corous
cōseruat , Augmentatiua quæ auget & perficit
corpus , Generatiua quæ sibi simile produceit .

2 Potentia animæ sensitiæ , vel est motiua,
vel cognoscitiua , & hæc vel est interior , vel
exterior ; exterior est quintuplex . Visus , Au-
ditus , Odoratus , Gustus , Tactus . Interior qua
triplex sensus communis , Imaginatiua seu Co-
gitatiua , Extimatiua , Memoratiua , aliqui ad-
dūt fantasiam , sed coincidit cum imaginatiua .

4 Habet etiā anima vni appetēdi & renūēdi .
5 quæ cognita sunt per sensus , & hec potētiæ ap-
petitiua vocatur sensualitas quæ diuiditur in
irascibilē & cōcupiscibilē , per cōcupiscibilem
homo vult ea quæ apprehendit sibi cōuenire ,
& renuit quæ apprehēdit . no cōuenire , per ira-
scibilē audet resistere iis quæ impedit cōue-
nientia sibi , & sic irascibilis est propugnatrix
potētiæ cōcupiscibilis . Quæ duæ potētiæ obe-
dient rationi licet in aliquo repugnant & sub-
murmurēt etiā . Prædictæ potētiæ vegetatiæ , &
sensitiæ , non sunt idem quod ipsa anima .

PRÆLVDIVM TERTIUM

De potentiis animæ , vt est rationa-
lis , seu intellectiua .

ANima rationalis habet duas potentias , in-
tellectum & voluntatem quæ non sunt rea-

liter diffinxt & ab anima contra D. Thomam.

4 Sed eadem anima pro diversis viribus quibus operatur vnde denominatur, vt quia pōt intelligere vocatur intellectus, quia agit cognitiones vocatur intellectus agens, quia eas recipit dicitur possibilis, quia eas recolit vocatur memoria, quia deducit aliquid ex aliquo, dicitur ratio, quia intendit rebus æternis considerandis dicitur pars superior rationis, quia intendit inferioribus gubernandis dicitur pars inferior rationis, quia id quod intelligit nō ordinat ad opus vocatur intellect⁹ Speculatius, & si ordinat vocatur intellectus Prædictus.

5 Similiter prout pōt velle, & nolle vocatur voluntas sive animus vel appetitus intellectus, vt cōcupiscit spiritualia, vocatur spiritus, sed cōmuniter dicitur intellectus & voluntas.

6 Voluntas seu vis appetendi intellectus, differt à vi appetendi sensitum tunc quia voluntas ad plura extenditor, de quo infra nn. 13. tunc quia appetitus sensitum vocatur sensualitas, tunc quia experimunt nos velle aliquid per sensualitatem, quod abhorremus per voluntatem, tunc quia sensualitas non est ipsa anima, sed pars quadam hominis composita ex anima & corpore in quo est sensualitas. Voluntas est ipsa anima vel secundum D. Thomam est accidens inseparabiliter fluens ab anima.

7 Voluntas mouet intellectum imperando, vt agat hoc vel illud, sed intellectus mouet voluntatem presentando obiectum & rationem qua debeat illud velle vel nolle.

8 Sicut sensualitas comprehendit irascibilem & concupisibile que non re sed ratione differt, sic voluntas continet irascibilem, & concipi-

cupiscibilem partis intellectus per quas idem
operatur circa sensibilia, ex circa tantum intelligibilia, q̄ operatur sensualias per suas vires.

- 9 Anima hominis non ut sensitiva, sed ut intellectiva habet liberum arbitrium, i.e. per potentiam appetituum libere elegit vel refutat ea quae representantur a potentia intellectiva.

Liberum arbitrium est facultas voluntatis & rationis, quia in eius exercitio requiriuntur actus intelligendis & ratiocinandi, seu consultandi, qui pertinet ad intellectum & actus eligendi, qui pertinet ad voluntatem, & cum haec potentie non distinguatur realiter ab anima, nec liberum arbitriū distinguuntur realiter ab anima, sed tantum ratione quare liberū arbitriū est ipsa anima, in quantum cognoscendo per intellectum potest libere velle & nolle per voluntatem.

Vegetantia agunt sine cognitione propria, sentientia cum cognitione naturali, homo ut rationalis cum cognitione, & iudicio libero.

- 10 Circa liberū arbitriū sunt duæ heres, prima est Lutheri, qui negat inesse homini liberū arbitriū. & haec heres refutatur a Conc. Trid. sessione 6. de iustificatione Can. 4. & 5 & 6.

11 Secunda heres est Pelagij, qui ait personum liberum arbitriū sine specie i gratia hominem posse mereri iustificationem, haec fuit damnata in Conc. Trid. ibidem. Can. 1. 1. & 3.

- 12 Ad perseuerandum usque ad finem in gratia iam acquisita, egerimus auxilio Dei speciali.

13 Anima ut rationalis plura potest cognoscere & appetere quam ut sensitiva, quia ultra sensibilia potest cognoscere voluntaria, spiritualia, ut se ipsam, suos actus Deum & Trium patem lumine reuelato.

15 Deus intelligit se & omnia sola diuina es-
tentia, sed Angeli & nos intelligimus per qua-
litates inherentes cum nostra & Angelorum
cognitio sit qualitas inherens realiter distin-
cta à potentis.

Sed nos intelligimus, ratiocinando, & aliud
ex alio deducendo; Angelus vero sine discur-
su intelligit simul quidditatem, & conse-
quentia quidditatem.

16 Homo in sola mente gerit imaginem Dei, i aliis
partibus gerit vestigia sicut ceteræ creaturæ.

17 Et imago Dei reperitur tum in Viro, tum
in Muliere.

18 Anima nō solum est imago Dei secundum suā
naturam intellectualē, sed etiā secundum suas
potentias, & actus, i secundum vim intelligenti-
dī, volendi, & memorandi, sed cum differētia.

19 Perfecta via perueniendi ad cognitionem
Dei est per cognitionem exteriorum venire
in cognitionem nostræ animæ & per huius co-
gnitionem ad Deum & in Deo speculari Tri-
nitatem; ut Fides Catholica docet.

Peccat contra predicta credens homini non
esse liberum arbitrium, vel solum lib. arbitriū
sufficere ad merendum gratiam de condigno.
Item credens animas vel Angelos se solis sine
accidentibus cognoscere. Item hominem quo
ad corpus esse imaginem Dei, item credens
generationem in diuinis esse corporalem.

P R A E L V D I V M Q V A R T V M
De summa beatitudine & miseria.

2 **F**uis est bonum, vel apprens bonum quod
propter se appetitum facit ut aliud propter
ipsum appetatur.

Finis

Finis duplex, ultimus & medius, ultimus est
qui propter se ipsum solus amatur, & est duplex,
primus vere ultimus, qui propter se solum est
amabilis & est solus Deus. Secundus fallere ul-
timus per falsam imaginationem homini, ut quo-
rum Deus venter est qualis est voluptas. Finis
medius est qui propter se & propter aliud ama-
tur & est duplex, primus vere medius qui pro-
pter se & propter aliud est amabilis, ut est virtus
& omnia honesta. Secundus fallere medius qui
non est amabilis propter se ut sunt pecuniae,
vel non est amabilis propter aliud ut est Deus.

Finis verus ultimus duplex cuius seu quod
& quo, finis cuius seu quod, est id in quo est ratio
boni verbigratia auari finis est pecunia, in qua
est ratio boni. Finis quo, est adeptio usus pos-
sессio & fruitio rei verbigratia finis auari est
possessione pecuniae, sic finis hominis quod vel
cuius est Deus in quo est infinita ratio boni.
Finis quo est adeptio, possessione & fruitio Dei.

Quare finis ultimus noster quod vel cuius est
objecum nostrae beatitudinis dicitur bea-
titudo obiectua. Finis vero quo est adeptio
ipsius finis cuius, seu Dei & sic aliud est nostra
beatitudo essentialis, seu formalis que est res
creata, id est adeptio & aliud est beatitudo no-
stra obiectua, seu quod que est increata id est ipse
Deus obiectum nostrae beatitudinis essentialis.

Nostra beatitudo essentialis & quo secundum
Scotum est actus voluntatis quia vocat potentiam
nobiliorem, secundum D. Thomam est actus i tel
lectus quem dicir esse nobilior & haec melius.

Beatitudo vera vel est summa, i.e. summa
boni, vel possessio summi boni, vel est non sum-
ma, i.e. est possessio boni non summi. Iterum bea-

titudo summa dividitur in increatam quæ est Deus & infinita cognitio & fruitio sui ipsius quæ est ipse Deus & increatam quæ est cognitionis intellectua & fruitio beatiorum deo.

11. Beatiudo lumina creata est duplex, perfecta, & imperfecta, perfecta est cognitio Dei intellectua, intuitiva, perpetua, cum fructuone eiusdem producente luminaria gaudium, delationem & sicutatem omnium desiderabilium. Imperfetta est cognitio Dei intellectiva, non intuitiva, nec perpetua, nec cum fructuone, sed utraque est creata, & est qualitas in potentia animæ, & non est habitus, vel virtus, vel gratia, neque est opus operatu imanens extra operantem, nec est operatio transiens, sed est operatio potentiae nobilissimæ immanens qualis est intellectio vel volitio.

12. Beatiudo perfecta non potest produci ab intellectu viribus naturalibus vel gratiatis sine lumine gloriæ insufo à Deo, quod elevat fortificat, & disponit potentiam ad actum beatitudinis. Imperfetta potest produci viribus naturæ & si addatur donum fidei producitur in altiori gradu, & si addatur donum charitatis & gratia producitur in maximo gradu, & tunc erit principium, via, & participatio beatitudinis perfectæ, & propter hunc ultimum gradum scriptura vocat aliquos beatos in via.

13. Homo in hac vita non potest habere beatitudinem perfectam, sed imperfectam.

14. Homo sine macula in alia vita etiam ante iudicium uniuersale habebit perfectissimam beatitudinem pro quantitate sui meriti.

15. Miseria est passio mali, & sicut malum sic miseria est duplex vera & apparens.

Miseria

2. Miseria vera vel est summa vel nō summa, summa est passio carentia beatitudinis. i. visio nis & fruitionis Dei & hæc est duplex vel perfecte vel imperfecte summa sicut beatitudo. Miseria perfecte summa, est passio carentia visionis vel fruitionis diuinæ communica cum omni genere malorum, & æternæ cruciatu sensu qualem patiuntur damnati in inferno. Miseria imperfecte summa est passio carentia visionis & fruitionis diuinæ sine cruciatu faltè sensum.

Dannati in Inferno in illa miseria vera, summa & perfetta patiuntur septem pœnas principes. Primo æternum carcerem obscurissimum pœdore torpidum & fecibus clementiorum repletum. Secundo priuationem visionis intuitus Dei causantis omnem latitudinem, & hæc est maxima pœna. Tertio ignem ardentesum actiuitatem nostro elementali sine comparatione. Quarto desperationem perpetuam sine spe leuaminis. Quinto Tenbras tristis exterioris, quia ibi ignis non lucet, & Sol non penetrat illic, tum inferiores, quibus cecati Deum iniustum putabunt, & scient in vita acquisitæ maiorem pœnam addent. Sexto societatem & aspectum Demonum, qui est intollerabilis. Septimo confusione, quia ibi nullus ordo, sed inhabitat semper terminus horror blasphemiarum lamentationum ad infinitum cum maledictionibus.

PRÆLUDIUM QUINTVM.

De passionibus & habitibus animæ Rationalis.

¶ **P**assio animæ est motus virtutis appetitus sensibilis in imaginatione boni vel mali & non est in appetitu intellectu, vel voluntate superiori

Superiori . Primi motus praeuenientes delibera-
rationem qui sunt conformes motibus app-
petitiae virtutis sensibilis sunt in appetitu intel-
lectivo & voluntate superiori .

2. Passiones principales quæ sunt tamquam
fines & scopi sunt quatuor . Prima gaudium
de bono praesenti . Secunda tristitia de malo
praesenti , & hæ sunt passiones potentiae con-
cupisibilis . Tertia spes de bono futuro arduo .
Quarta timor de malo futuro arduo & hæ
sunt passiones potentiae irascibilis .
3. Relique passiones sunt septem , & sic omnes
sunt vndeclim , sex sunt potentiae concupisibili-
lis , cuius obiectum est bonum vel malum absolute
consideratum . Prima est amor , secunda est
odiū , tertia desiderium , quarta fuga , seu refuta-
tio , quinta gaudium seu delectatio , sexta tristi-
tia sine dolor . Quinque sunt irascibilis cuius
obiectum est bonum vel malum arduum seu dif-
ficile consideratum sub ratione arduitatis , seu dif-
ficultatis , prima spes , secunda desperatio , tertia
timor , quarta audacia , quinta ira , quæ nō habet
contrarium , nisi priuatiū , vt est cessatio ab ira .
4. Harum ordo sic colligitur , in concupisibili
li bonum in se consideratum ob conformita-
tem causat in appetitu complacentiam quæ
est amor bonum non dum habitum causat de-
siderium bonum vero desideratum & iam ade-
ptum causat gaudium & quietem , & e contra
malum cognitum ob disconformitatem causat odiū ,
malum cognitum , sed nō presens causat fugam ,
presens causat dolorem in irascibili bonum ap-
prehensem vt arduum ob conformitatem cau-
sat spem , & idem vt acquisibile non dum ade-
ptum causat audaciam , seu fiduciam e contra
malum

malum apprehensum, vt incutibile caufat de sperationem, sed apprehensum vt difficile cutabile generat timorem, malum arduum præfens generat iram quæ non habet contrarium.

6 Prædictæ passiones aliquando sunt bonæ quando sunt cōformes rectæ rationi, aliquando sunt male quando sunt difformes rectæ rationi item aliquæ sunt bonæ ex se & genere suo, quando sunt de obiecto & genere suo bono verbi gratia misericordia quæ est tristitia de malo proximi sic verecundia retrahens à malo quæ est quidam timor. Aliæ sunt male in se ex genere suo quando sunt de obiecto & genere suo malo, vt gaudium de malo alieno, & tristitia de bono alieno, & male tūc sunt mortaliter malæ quando frangitur lex cuius fraætio est mortalis, tunc venialiter male quando frangitur lex cuius fraætio est venialis.

8 Doctores, scriptura, leges, &c. prohibentes passiones, vt non esse amandum, gaudendum, cuitandum, &c. loquuntur de malis & inordinatis passionibus, & similes loquutiones non explicatæ, sed dubit pro malo & bono sensu explicandæ sunt pro sensu bono.

10 Pœnitens in confessione dicens se habuisse prædictas passiones verbigratia amoris, odij, iræ, &c. debet explicare au fuerint inordinatæ & quâta fuerit inordinatio, vt iudicetur an sit mortalis & vt cu pœnitentia cu debito propoſito quare cōfessor interroget an fuerit talis, vt maluerit aliquid præceptu diuinu transgreſi quæ relinqueat passionem nisi ex qualitate personæ, & modo cofitèdi, cōfessarius tacite coniiciat paruitatem vel magnitudinem malitiae, vel vanitatis illius passionis quod frequenter accidit.

Habitus

12. **H**abitus animi est qualitas flabilis inherens
essentiæ vel potentissimæ animæ inclinans eam ad
aliquid agendum.

13. **H**abitus est duplex . primus infusus à Deo,
secundus acquisitus, seu productus ex frequen-
tatis actibus & sic actus est causa partialis ha-
bitus acquisiti vel aucti & e contra, habitus est
causa partialis producens nouos actus similes
illis quibus fuit acquisitus vel auctus .

14. **H**abitus acquisitus duplex, bonus vel malus
pro bonitate vel malitia actuum : **H**abitus ani-
mi bonus , est virtus , malus est vitium. **A**ctus
malus, qui est peccatum potest esse simul cum
virtute, sicut actus bonus cum vicio, sed pecca-
tum mortale non potest esse simul cum chari-
tate quæ est gratia gratum faciens , vel ab ea,
inseparabilis & est habitus infusus à Deo, po-
tent tamen peccatum mortale esse cum fide , &
spe virtutibus informibus .

P R A E L V D I V M S E X T V M .

De acto humano, seu morali animæ .

15. **A**ctus humanus, seu moralis ex quo pendet
meritum vel demeritum est actus hominis
naturalis, & perfecte ac simpliciter voluntari-
rius, vel omissionis eius, & sic distinguitur ab ha-
bitu, qui est permanens, & à violento qui fit a
principio extrinseco nullam vim conferente
passo, seu non adiuante : distinguitur etiam ab
actu imperfecto & indeliberato , vt puerorum
amentiu vel procedente ex sola imaginatione .

16. **O**mmissione est quando aliquis potest & debet
facere & non vult facere, vt dicitur voluntaria.
Non est peccatum quando omnino renitentis
spudice virginitas violatur adde nec corrumpi-
atur. Virginitas , sed duplicatur ad coronā teste

D.

D. Lucia Siracusana, vt refert Gratian^{23.q.5.}

- 4 Actus metu factus est humanus, quia est voluntarius simpliciter, & involuntarius secundum quid, quia licet agens ab extrinseco cōpellet, tamen ipse cōfert vim, & adiunat, quia consenit, nō sic qui violentatur. Quare actio violenta & facta per purā vim non est meritoria neque demeritoria, in quoctique foro quia non est humana, sed facta ex metu potest esse meritoria vel demeritoria, quia est humana licet regulariter possit rescindi, nisi in sacramentis in quibus imprimitur Caratter. Verum est quod illa quę requirunt liberā & spontaneam voluntatem, vt est matrimonium si sunt metu facta, sunt nulla & sine villa rescissione sūt invalida.
- 6 Nullus actus voluntarius elicitus, seu inter nus est violentus, quia voluntas non potest cogi ad volendum vel nolendum.
- 7 Nullus actus siue interior siue exterior definet esse voluntarius ex eo quod fit impellente cōcupiscentia immo est magis voluntarius.
- 8 Blanditiæ non faciunt, vt actus per eas factus rescindi possit, metus autem facit, & testamentum blanditiis procuratum valet & metu factum non valet. Actus factus per ignorantia regulariter est actus humanus, sed non est humanus quando tria conciurrunt, primo ignorantia rei quam scire non tenetur secundo non sit affectus ignorantis, & procurata, tertio sit talis ignorantia sine qua non fieret actus.

P R A E L V D I V M S E P T I M V M.

De actu humano bono, qui est meritum & malo qui est peccatum.

- 1 Actus moralis, seu humanus vel est bonus qui nulla lege prohibetur nec ob se, nec ob

cir-

circumstantiam aliquam, malus qui prohibetur.

2. Meritum est duplex, de condigno & de congruo, de condigno est quando meretur gratia, & gloriam, & vocatur meritum simpliciter, & est actus humanus bonus factus in gratia gratum faciente quæ gratia gratu faciens est donum Dei supra naturale infusum creature rationali, quo est accepta Deo ad vitam eternam. Meritum de congruo seu secundum quid est actus humanus bonus factus ab aliquo extra gratiam Dei cui de congruitate quadam & secundum quid debetur aliqua merces spiritualis vel temporalis.

3. Peccatum mortale est dictum factum aut concupitum contra legem eternam Dei, lex eterna est summa ratio Dei, quæ ab eterno constituta ordinavit & nunc gubernat & sic claudit legem naturalem.

4. Dictum, factum, concupitum, stant pro actionibus, & pro omissionibus, quia negatio & affirmatio referuntur ad idem genus.

5. Veniale est peccatum, quia est actus inordinatus & vitiosus, sed analogicè secundum prius & posterius, quia non est contra, sed praeter legem eternam, quia peccatum per prius dicitur de mortali, & posteriori de veniali.

6. Hec maxima. Non omne peccatum ideo est malum, quia prohibitum intelligitur de prohibitione humana, & non eterna per quam omne peccatum prohibetur.

7. Peccatum quod est actus & non habitus, est stat ex materia quæ est actus, id est dictum, factum, concupitum & ex forma quæ est priuatio deformitas, seu tortuositas, i.e. contra legem Dei ut est actus, i.e. materialiter est quoddam bonum naturale, ut est priuatio boni, i.e. formaliter dici

tur

etur malū & nihil. Quare nō debet dici peccatū est à Deo, nisi addatur in quantū est actus.

15 Et quia peccatum materialiter est ens naturale & bonum formaliter est ens morale, & dicitur nihil & malum ideo eius actus naturalis potest esse unus & idem numero, sed moraliter nunc erit bonus paulo post erit malus, ut deambulatio pro LEO, dēinde pro vana gloria.

16 Quare unus actus in genere entis potest esse duplex, & contrarius in genere moris, sed non potest esse simul in eodem tempore bonus & malus.

17 Actus interior & exterior sunt duo in genere entis, sed sunt unus in genere moris, verbi gratia velle furari & furari est unus peccatum sed pœnitens debet confiteri utrumque actū, & saltem actū exteriorem, quia implicite dicit interiorem, & nō sufficit dicere tantum interiorem.

18 Reatus est obligatio nata ex peccato ad pœnam subeundam, & sic differt a peccato, immo est quoddam medium inter peccatum, & pœnam & aliquando sumitur pro peccato aliquando pro pœna.

Reatus est duplex, primus est obligatio ad pœnam æternam, secundus ad pœnam temporalem, quia peccatum est duplex mortale & veniale.

Reatus iterum est triplex quia peccatum ad triplicem pœnam obligat, primo ut offendit ordinem propriæ rationis obligat ad pœnam timoris conscientiæ, secundo ut offendit ordinem Dei obligat ad pœnam temporanciam vel æternam infligendam à Deo, tertio ut offendit ordinem legis humanæ, obligat ad pœnam legis hominum.

Datus

24 Datur actus indifferens i.e. neque bonus, neque malus in genere vel specie, seu ex obiecto suo, sed non datur in individuo, tunc enim aut est bonus, aut malus, quia saltem deerit ordinatio ad bonum finem, & sic est otiosus, & contra legem Dei; quare omnis actus deliberatus, qui non est bonus est peccatum.

P R A E L V D I V M O C T A V V M.

De peccato originali.

- 1 **P**eccatum duplex. Originale & actualis.
Peccatum originale est primum peccatum primi parentis quatenus fuit naturæ, transfusum per virtutem seminalē in omnes immediatè vel mediate ab eis genitos, quo sibi & illis perdidit iustitiam originalem in hoc seculo & beatitudinem æternam in altero.
- 6 Quare peccatum originale non est reatus & omnes nascuntur cum vero peccato. Non est actus personalis non potentia, non habitus, nisi metaphorice non est concupiscentia propriæ non fomes licet fomes vocetur peccatum.

- 8 Sed propriæ est peccatum, seu deformitas & defectus rectitudinis, qua caruit primus actus primi parentis quatenus fuit totius naturæ.

In uno homine est unum peccatum originale, & omnes homines contrahunt peccatum hoc in quo moriētes damnātur saltem pena damni excipitur Iesus Christus, qui non huit exceptus per virtutē seminalē & B. Virgo eius Mater quæ fuit preservata priuilegio particulari,

P R A E L V D I V M N O N V M.

De peccato actuali & spiecibus eius.

- 1 **P**eccaata actualia differunt ab originali & inter se non sunt æqualia, ideo in confessione non

non sufficit dicere peccata in genere , sed sunt
aperienda in specie & numero , ideo sunt con-
siderandæ diuisiones peccatorum .

- 2 Prima diuisio est Anselmi, in peccatum cor
dis, oris, & operis, & est diuisio non generis in
species, sed in gradus . Secunda diuisio Augu-
stini in peccatum cordis facti, & consuetudinis
quæ sunt membra graduum etusdem peccati .
- 4 Tertia Gregorij in 7. peccata Capitalia.
s, a, l, i, g, i, a.
- 5 Quarta diuisio Isidori in peccatum in De-
um, in proximum , & in se ipsum .
- 6 Quinta diuisio D.Thomæ in peccatum per
excellum & peccatum per defectum .
- 7 Sexta diuisio in peccatum mortale & ve-
niale de quo Preludio 7. num. 1 t.
- 8 Peccatum mort. est peccatum contra præ-
ceptum diuinum & humanum, promulgatum,
receptum & non derogatum æterna poena mu-
nitum, vel contra aliquid pro tali habitum, vel
an tale sit dubitatum quod ignorantia , surre-
ptio, paruitas rei, vel dispensatio iusta, vel cau-
sa iusta in lege humana ab eo non excusat vel
contra diuinum consilium contemptum , vel
contra salutem anime proximi spretam, vel ob
finem malum, vel in quo finis ultimus ponitur.

Præcepta quæ possunt obligare ad mortale
sunt tria. Naturalia, Diuina, Positiua, vel Hu-
mans promulgata, recepta & non derogata in
totum vel in partem dummodo prædictis iun-
gatur poena æterna vel verba præcipientia,
aliter non obligant ad mortale, ut de non otio-
se mentiendo vel si horum auctor non habuit
animum obligandi ad mortale , ut D. Domi-
nicus .

Facere

Facere contra conscientiam dictantem , vel dubitantem illud esse peccatum mortale est peccatum mortale licet re vera in se non esset mortale. Nota facere contra conscientiam dictantem illud esse peccatum veniale vel esse peccatum in communi est peccatum veniale , & non mortale debet enim conscientia dictare vel dubitare esse peccatum mortale nec sufficit generalis conscientia vel dubietas de mortali , sed debet esse specialis , ut si dubito in genere an liceat diebus festis consulere , sed non dubito in hoc scilicet me posse consulere tale consilium non pecco contra conscientiam , item non sufficit scrupulus in genere vel in particulari verbigratia puto licere mihi ludere ludo honesto , sed angor scrupulo particulatum si ludo non pecco .

10 Ignorantia excusat quando reddit actum in uoluntarium de quo Prel 6. n.9. item excusat surreptio , ut quedam displicentia de bono non plene deliberata turbatio , vel paruitas iudicij excusant a mortali licet communiter non a veniali , sic etiam paruitas materie .

13 Iusta dispensatio excusans a mortali in lege Diuina vel naturali debet esse cum iusta causa , aliter non valet ipso iure ut in voto & iuramento & si dispensatur sine iusta causa dispensator peccat , & dispensatus si bona fide putat secum esse dispensatum iusta de causa non peccat donec nouerit causam non fuisse iustum .

Dispensatio circa leges humanas est iusta & valet ipso iure licet non fuerit iuste facta .

Dispensatio sine causa & sine surreptione facta a Principibus qui non cognoscunt superiores circa suas leges valet ipso iure & dicitur iusta ,

iusta, etiam si dispensans, & dispensatus sciant non adesse iustam causam, licet dispensans sine causa circa suam legem & dispensatus nolens se conformare moribus honestis illorum quibus conuenit peccant solum venialiter ; si scandalum & damnū notabile tertij non reperiantur.

14 *Absolutio excommunicationis iniusta ab habente potestatem est valida.*

15 *Dispensatio facta sine causa iusta ab inferiori habente potestatem dispensandi circa legem superioris non valet, quia dispensatio est relaxatio legis causa cognita, & dispensatio facta sine iusta causa à Legato Papæ auctoritate Apostolica sibi commissa non valet.*

Inferior circa legem superioris non censetur dispensare nisi id exprimat etiam si iubeat, aut permittat fieri aliquid quod sine dispensatione iuste fieri non posset, & si exprimat se dispensare iusta causa, & causa non est cognita vel non probatur non creditur ei, & si causa est probata & in conscientia sciretur esse falsa dispensatio non valet, sed dispensatus bona fide credens auctoritati superioris excusatur.

Dispensatio facta ab inferiori circa suam predecessoris vel inferioris legem valet in utroque foro etiam facta ad libitum, immo quoties sciens iubet vel concedit fieri aliquid contra suam legem iam dispensat licet nulla facta sit mentio dispensacionis.

16 *Causa iusta seu rationabilis semper excusat a peccato mortali transgressorum legis humanae iusta causa putatur pro qua legislator si ad effet haberet transgressorum pro excusato immo causa bona fide putata iusta licet omnino pro si iusta excusat à mortali, sed non à veniali.*

Non

Non seruare consilia Christi ex contemptu
est peccatum mortale similiter facere aliquid
cum contemptu salutis proximi licet in se non
sit illicitum est peccatum mortale ut ornare se
scjens aliquem certum peccaturum mortaliter.

Quilibet actus factus ob finem mortalem
est peccatum mortale.

19 Peccatum veniale est peccatum actuale quod
non est mortale.

20 Peccatum aliquando est simplex quando
una sola deformitate est peccatum ut furari
aliquando multiplex quando multiplici defor-
mitate est peccatum ut furari ad fornicandum,
quare non satis est in confessione confiteri pec-
catum, sed oportet confiteri finem & circum-
stantias si sint mortalia, quia multiplicant pec-
catum, ut furtum in loco sacro ad emendum
gladium, ut hominem interficiat.

PRÆLUDIUM DECIMVM.

De pœnitentia & eius partibus.

1 **P**œnitere est nolle fecisse quod fecit, & hoc
vel sine dolore, ut est in Beatis, vel cum do-
lore, ut in viatoribus.

2 Pœnitentia accipitur primo pro actu, seu
habitu inclinante ad actu bene dolendi & sem-
per fuit necessaria ad salutem ab Adamo, se-
cuendo pro sacramento & hæc incipit à passio-
ne Christi: Quod sacramentum constat ex for-
ma, ut ex parte principali ego te absoluo, & ex
materia, quæ est contritus, confessio, satisfa-
ctio, à quibus partibus, quæ in his iustificatio
peccatoris constitit incipimus.

F I N I S P R A E L Y D.

COMPENDIUM MANUALIS NAVARRI.

DE CONTRITIONE. CAP. I.

CONTRITIO est penitudo voluntaria cum dolore maximo actuali, vel virtuali peccati proprij iam commissi, quantum est offensa Dei, super omnia dilecti, cum spe venire, & proposito

non peccandi amplius, saltem mortaliter, & confitendi, & satisfaciendi, saltem virtualiter.

Non est opus, ut poenitens credat se non amplius mortaliter peccatrum.

21 Nec est opus, ut malit pati hanc, vel illam poenam speciatim, v.g. mortem suam, vel filiorum, quam peccare vel peccasse mortaliter, nec imprudenter ad id est inducendus satis est generatim, ut malit pati quamcunque poenam in communi, quam peccare.

22 Poenitens, quem non potest penitere, doleat atque eum poeniteat, se non posse poenitere, & sic confiteatur.

23 Satis est, ut poeniteat poenitentem, saltem virtualiter de omnibus peccatis mortalibus in genere, quae recordatur, & non recordatur: & hoc vel in principio, vel in medio examinis,

A non

2 De Contritione. Cap. I.

non tamen est necesse de venialibus; de dubiis vero, ut de mortalibus.

27 Per solam contritionem condonantur peccata ante confessionem, sed non sine poenitentia, quae semper fuit necessaria; & quae non potest esse sine gratia Dei.

31 Peccator non tenetur sub peccato mortali poenitere de peccato omni tempore, sed tempore necessitatis, ut quando ministrat sacramenta, vel est in articulo mortis, vel instanti grandis necessitate populi, cui absque feruore orationis non posset prouideri.

32 Peccata delectabilia, ut carnis, honoris, &c. post confessionem, non sunt amplius recognoscenda, ne delectemur.

33 Peccator potest habere contritionem de peccato, quod nec speciatim, nec generatim recordatur, quia amor Dei est contritio virtualis.

35 Qui dolet de peccato, ut est offensa Dei cum proposito non peccandi, vel credens sine crasta ignorantia dolorem suum, ad id esse sufficientem, cum confiteatur, recipit gratiam.

40 Adulti baptizandi, prius sunt adducendi ad contritionem mortalium in communi, id est, ut doleant propter Deum, ut gratiam recipiant.

Attritus, virtute sacramenti fit contritus.

42 Ad confitendum est necessaria attitudo, quam poenitens putat expresse, et implicite sufficere ad obtinendam absolutionem peccatorum; licet illa non sit vera contritio, nec putetur a poenitente etiam contritio, quae sola sine absolutione ad id sufficeret, quamvis teneant in responsione ad septuum, quod dolor propter so-

Iam pœnam inferni non sufficiat.

Qui ante iustum contritionem, vel pro tali ha-
bitam administrat, vel recipit sacramentum,
peccat mortaliter.

D E C O N F E S S I O N E .

C a p . I I .

1 **C O N F E S S I O** est peccatoris accusa-
tio secreta de suis peccatis corā proprio Sa-
cerdote, vt ab illis sacramentaliter absoluatur.

2 Conditiones Confessionis sunt sexdecim,
Sit simplex, humili, confessio pura, fidelis,
Atq; frequēs, nuda, & discreta, libēs, verecūda,
integra, secreta, & lachrymabilis, accelerata,
fortis & accusans, & sit parere parata.

Sed non omnes hæ conditiones sunt necessa-
riæ, sed aliquæ, vt integra. vt post diligens exa-
men omnia peccata mortalia secundum spe-
ciem, & numerum dicantur.

Nemo tenetur coram aliis audientibus sua
peccata confiteri, tamen si publicè cōfiteatur,
quod regulariter fieri nō debet, cōfessio tenet.

6 Confessio iuxta canones necessario est fa-
cienda. Primo semel in anno. Secundo, quan-
do est communicandum, vel celebrandum, si
adest copia confessarij, sin minus in necessita-
te celebret, & postea quam primum confitea-
tur. Tertio, in probabili mortis periculo, in
quo homines cōmuniter moriuntur, quale est
probabile naufragium, imminens prælium,
acuta, & grauis febris, Quarto quando est pro-
bable, quod per totum annum non habebit
opportunitatem confitendi.

DE SATISFACTIONE.

Cap. III.

SATISFACTIO largè sumpta comprehendit restitutionem ; strictè ut hic sumitur, est compensatio facta Deo propter peccatum ; & potest fieri per bona opera , etiam alias debita . Immo per tributaciones à Deo immillas, ad hoc, illas ferendo .

Pœnitens ut absoluatur non debet statuere. Se nunquam vñrum occasionibus remittit peccandi mortaliter, sed debet de propinquis; propinqua vero occasio non est si confessarius, vel pœnitens putant , quod ob eam nonnunquam peccabit mortaliter in suis officiis, nec si id credunt, est neganda absolutio, sed est illa occasio peculiaris, qua credunt nunquam vel raro vñrum sine peccato mortali , & ibi declaratur. Confessor non debet absoluere illum , nisi relinquat occasionem , in qua similes homines quasi semper peccant mortaliter, nisi hec quatuor circūstantiae, vel conditiones excusarent.

Prima, vera pœnitudo præteriorum .

Seunda , propositū non faciēdi ea peccata.

Tertia, propositum , quando est in ea occasione caueadi à peccato Deo adiuuante .

Quarta quod subsit aliqua notabilis causa non se abstimendi ab ea .

Adolescentes conuictantes cum mulieribus in his quæ vñcti vel vñsi sunt necessaria: & hac occasione sape peccarunt, pollunt absolui, licet non separantur ; focus de i., qui redunt ad officia, quæ sine peccato mortali exerceri non possunt;

sunt : Concubinarij, qui sciuntur non possunt
absolui ob scandalum, licet proponant, &c.
Immo regulariter etiam occultissimi non pos-
sunt absolui; nec concubina, quæ inferuit con-
cubino iamiam morituro; Hospita potest ab-
solui si promittit se non recepturum illum ho-
spitem, cum quo sæpe peccat, immo si recipiat
cum conditionibus supradictis.

Cognata, ancilla, & famula, quæ rem ha-
buerunt cum consanguineis, dominis, & heris,
possunt absolui sine separatione pluribus vici-
bus concurrentibus prædictis conditionibus,
licet ipse non absoluueret nisi quadam adhibi-
ta diligentia. Idem dicendum de iuvene qui
in alia domo tangit impudicè consanguineam
vel aliam si proposuat nunquam se solum cum
illa sola, vel in parte secreta conuersaturum si-
ne maxima causa. Idem dicendum de corrum
pentibus se in colloquio cum illis, quas volunt
ducere in uxorem, &c. quia huiusmodi peni-
tens non est absoluendus, nisi statuat se non
hoc vel alio modo, etiam licito cum ea conuer-
saturum, quo credit se quasi semper inducen-
dum esse ad peccatum.

Coniugati in facie Ecclesiarum, quorum matr
nonum non tenet, dum expectant dispensa-
tionem possunt absolui concurrentibus prædi-
ctis quatuor conditionibus, sic qui comedunt
cibos & polluuntur. Qui ob sermonem cho-
ream: amplexum, iuxta patricem cōsuetudinem,
sæpe per delectationem morosam, vel prauam
voluntatem peccauit, potest absolui etiam si-
ne proposito eam occasionem vitandi, positio
namen supradictis quatuor conditionibus.

6 De pot. scien. & bon. conf. C. IV.

Idem dicendum de comedente calidissima, qua occasione patitur stimulus carnis, & confessit peccato mortali, potest enim absolui cum illis tamen conditionibus. Immo quarta conditio non est necessaria in hoc cau.

Idem dicendum de illo, qui sepe peccauit ex aspectu mulieris, vel tactu manus, vbi idem de medicis, vel de clystiferis medentibus pulchrinis feminis in secretioribus, & si peccarunt cogitatione. Idem de confessario qui peccat, dum audit certam personam, & de pœnitente dum confitetur huic confessario, nec fieri potest mutatio sine magna nota, concurrentibus predictis quatuor, possunt absolui.

Peccat qui proponit non satisfacere, vel qui saltem sine animo virtuali satisfaciendi, confitetur.

DE POTESTATE, SCIENTIA, & bonitate Confessarij. Cap. IV.

1 **C**ONFESSOR debet habere potestatem habitualem ordinis, & auctualem ordinariam, vel delegatam, vt ad peccata sibi confessa extendatur: excipitur in mortis articulo, vel si quis tantum venialta, vel mortalia, alias rite confessi, confiteatur.

2 De venialibus religiosus absq. facultate no potest licite absoluere, licet absolutio valeat.

Scientia confessarij, vt sit sufficiens, debet esse tanta, vt cognoscat quæ peccata ex illis, quæ communiter faciunt sui pœnitentes, sunt mortalia, & quæ venialta, & quæ circumstantiæ necessariæ; vbi est excommunicatio, quæ peccata

De quib. & quom. interr. pœn. C.V. 7

cata reterrata, que habent annexam refutatio-
nem , vel saltem sciat dubitare, vt cunctiores
consulat, nec placet distinctio illa, An confe-
ssor sit regularis , & an sua sponte audiat con-
fessiones .

4 Non quicunque est idoneus ad certas perso-
nas audiendas, & in certo loco, est idoneus ad
omnes personas, & loca. Vnde insufficiens con-
fessor audiens confessiones, peccat mortaliter:
Similiter, qui eum posuit : & qui eum tolerat;
sed excusat ob sufficientiam pœnitentis, vel
puritatem conscientie, vel in articulo mortis,
vbi non adest alius, vel apud infideles, vbi non
est copia peritioris confessarij .

6 Regularis iudicans se non idoneum ad con-
fessionem, si audit confessiones etiam sub pre-
cepto obedientie, peccat mortaliter, si dubi-
tat debet obedire Prælato .

Confessarius ut audiat confessiones, debet
probabiliter credere se esse extra peccatum
mortale, alioquin peccat mortaliter .

DE QVIBVS CONFESSARIVS
debet pœnitentem interrogare, & quo
modo. Cap. V.

1 **C**ONFESSARIVS sub pena peccati
mortalis debet interrogare omnia , quæ
sunt ad integratem, & fructuositatem confes-
sionis, vt si videat pœnitentem silere ob igno-
rantiam, inconsiderationem, vel obliuionem,
aut verecundiam , non autem si pœnitens ad-
uertit, & non ob verecundiam tacet : omittere
autem aliquam interrogationem ob inadver-

tentiam, vel inconsiderationem, non est peccatum mortale.

2. Duæ interrogations sunt necessarie maxime, prima de numero, secunda de specie peccatorum.
3. In interrogatione tria obseruanda. Primum, ut non omnia interrogetur, quæ poterat pœnitens fecisse sed tantam illam, quæ homines eiusdem qualitatis solent facere. Secundum, ut solum interroget consueta peccata, quæ fecerunt, & non occultiora, nisi leuiter.
4. Tertium in carnalibus non descendat ad peculiares circumstantias & minutias: satis enim est cognoscere naturam peccati. De osculis vero, & amplexibus tantum summatim, si exatra matrimonium. In matrimonio non nisi fuit periculum pollutionis.

DE CIRCUNSTANTIIS.

Cap. VI.

1. **CIRCUNSTANTIA** est accidens,
2. rei quæ peccatum est, & est septuplex, quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando, numerus vero non est circumstantia, sed multiplicatio peccati.
3. Illa circumstantia est necessario dicenda, que facit peccatum veniale, mortale; vel mutat speciem peccati, vel quod est mortale ob unam causam; facit ob aliam, id est, quæ ultra malitiam operis, habet specialem repugnantiam cum ratione, seu specialibus præceptis, non quæ solum cum generalibus.
4. Qui peccat cum fiducia quod confitebitur;

non tenetur dicere circumstantiam ; secus qui furatur rem sacram , vel in loco sacro : sic de homicidio , vel fornicatione in loco sacro est diceuda .

6 Qui rem habet cum coniugata , vel consanguinea , vel religiosa tenetur explicare . In modo coniugatus cum coniugata , non satis est dicere se coniugatum , sed illam etiam coniugatam ; si finis in intentione est peccatum distinctum ab opere debet explicari , ut qui furtur ad fornicandum .

Qui mentitur iocose , ita tamen quod si sciret esse mortale peccatum , adhuc mentiretur , debet hoc explicare , quia est mortale .

Circumstantiae mutantes peccatum , presertim in infinitum sunt aperiendae : de aliis circumstantiis debet dicere , quando confessarius interrogat , vel quando confessor accipit occa-

7 sionem mali , si raseantur : Confiteri circumstantias , quae non mutant speciem , & augent maius , & minus , & si laudabile sit , non est necesse ,
8 contra Sotum , nisi sit referuata vel annexa excommunicationi , vel cum damno tertij .

Satis est confiteri ultimum altum peccati , & non precedentia , vel consequentia , ut est dicere interfici , & non dicere verba , signa gestus , sic fornicatus sum , & non dicere oscula , & alia turpia , sic furatus sum , & non cogitationes , voluntates , & apparatus , sic de aliis delictis cum Soto in 4.d.18.q.1.2r.2. & 4.

Peccatum mentale debet dici cum circumstantiis , ut peccatum reale externum , ut qui defiderat peccare carnaliter , si est virgo , debet dicere ; sum Virgo , si cum virginie ; cum virginem .

• Circumstantia dici feli non est necessario confitenda, nec dici consecrati ieiuniis, vel orationibus.

Circumstantia loci sacri non est dicenda necessario, nisi loci sanctitati, vel immunitati contrarietur, ut sanguinis, vel semenis effusio, vel violenta abstractio, & usus matrimonij sine necessitate.

10 Optare occidere, vel fornicare in Ecclesia licet sit extra Ecclesiam, est circumstantia necessario dicenda, est enim sacrilegium.

11 Circumstantia propriæ personæ dignæ, vel religionis non est necessario dicenda, nisi sit noua obligatio, ut voti.

12 Circumstantia de peccato contra conscientiam, tunc est dicenda, quando opus effectum non est contra aliam legem.

13 Numerus peccatorum non est circumstantia, sed additio peccati, & sic non sufficit dicere, s̄epe peccant in hoc genere peccati.

14 Numerus certus peccatorum est dicendus si nouit, sin minus numerus probabilis, post sufficiens examen, vel plus, minusue per hebdonadas.

15 Satis est absque numero explicare sufficienter suum statum, ut si meretrix, per decenium fui exposita omnibus, ut clericus, per annum non recitauit officium.

16 Peccatum internum, quod solo animo consummatur, ut odium, multiplicatur quoties voluntas peccandi intercisa renouatur, externum vero quod exteriori opere consummatur, cum iteratur opus, vel interrumpitur, ut qui mul-

ta meditatur ad homicidium vnum, est vnu
peccatum,

peccatum , licet voluntas interrumpatur , & multiplicetur , & cetera opera preter delictum multiplicentur .

Omnes actus interiores , & exteriores , licet interrupti , qui sunt via quedam ad unum peccatum patrandum , faciunt unum peccatum , nisi interrumpantur cum contraria deliberatione , vel secundum se si sunt peccata , vel ad alia peccata ordinati .

17 Qui adulteratur , non tenetur fateri oscula , verba , & actus antecedentes , & consequentes ad coitum sed tenetur si bis vel ter coiuit , etiam si immediate .

18 Qui longo tempore , multis viis prosequitur mulierem & non potitur ea , toties tantum peccat , quoties interruptum malam voluntatem peccandi , & cessat ab actu exteriori , mox si iterum reasumit , iterum peccabit .

Vnico verbo mille peccata pot quis confiteri .

19 Circumstantia scandalis necessario est dicenda , quando est scandalum formale , id est di Etiam , vel factum animo prouocandi alium ad mortale peccatum , & tenetur etiam dicere speciem peccati , ad quam prouocabat . Item quando per opus , alioquin bonum , sed habens apparentiam mali , datur occasio peccandi mortali- ter ; Quando quis peccat mortifere coram aliis sine animo prouocandi ad peccatum mortale , nec astantes probabiliter sumunt occasionem peccandi , non est circumstantia scandalis necessario dicenda .

20 Oblitus confiteri , circumstantiam necessariam non tenetur confiteri peccatum , sed tan- sum circumstantiam cum numero .

12 De conf. famæ. Cap. VII.

Qui peccat mente, & opere debet exprimere opus, quod est perfectio peccati, & non circumstantia.

Qui cōmisit incestum debet cōfiteri circumstantia gradū, id est, an in primo, vel secundo, vel tertio, vel quarto gradu de quo infra c. 16. n. 3.

QVOD POENITENS DEBET
conseruare famam proximi in confes-
sione, non nominando quem-
quam. Cap. VII..

1 REVELARE peccata alterius ea igno-
ranti, est contra legem naturæ, & confite-
ri integrè, est lex diuina positiva, ergo hæc
debet illi cedere.

Poenitens non debet nominare personam
peccantem, & confessor debet prohibendo oc-
currere dicenti, aliter peccat.

Quando poenitens non potest dicere circum-
stantiam, quin reuelet tertiani personam, &
infamet; tunc debet circumstantiam tacere,
donec detur sibi copia confitendi alteri, qui eū
nō noscat, vel transformari, ita ut nō noscatur.

3 Peccatum, quod in confessione detectum
probabiliter damnum corporis, vel animæ, vel
famæ afferit sibi, vel confessario, non est dicen-
dum illi; sic peccatum quod afferit scandalum
confessario, vel grandem occasionem peccan-
di, non est dicendum; non ob id tamen sequi-
tur posse confiteri circumstantiam illam non ha-
benti potestatem.

6 Confessarius qui non potest confiteri cir-
2 cunstantiam peccati, quin reuelet confessio-
nem,

Quando proprius confessarius talis est, ve
probabile sit confessionem de tali circumstan-
tia profuturam, & nullatenus obfuturam, po-
test, & debet etiam ei confiteri, quia non est
infamare.

Non quilibet timor de bona fama ipsius
apud proprium confessarium, potest facere mu-
tare confessarium sine licentia ..

DE SIGILLO CONFESSIONIS. Cap. VIII..

2. **S**I G I L L V M confessionis est de lege na-
turæ, & de lege diuina positiva, ita obligat
ut confessarius directè, vel indirectè, siue ab-
soluat, siue non, siue causa mortis, vel quocun-
que alio fine, quando confessionem detegit,
peccet mortaliter.

3. Sub sigillo sunt non tantum peccata mor-
talia, sed etiam venialia, & circumstantia ne-
cessario, vel voluntarie confessè, & quodcun-
que aliud, per quod detectum directe, vel indi-
recte pœnitens cognoscitur habuisse aliquod
peccatum mortale, etiam in communi, vel ve-
niale in particulari, licet lenissimum sit, & gra-
uius peccat quam frangens sigillum naturale
potum.

4. Sub hoc sigillo tenentur confessarius, & oti-
nes qui confessionem sacramentalem audie-
runt, & intellexerunt licet, vel illicitè, me-
diate, vel immediate, clerici, vel laici, viri,
vel fœmine.

5. Sacerdos non tenetur confiteri peccatum
7 cum

- 7 cum fractione sigilli , neque is , cui causa petendi consilium , vel detrahendi fuit revelatum per formam sacramentalem . Hoc sigillum durat , etiam post mortem .
- 8 Parochus dicens publicè , non possum te absoluere , quia habes casum reseruatum ; frangit sigillum .
- 9 Confessarius dicens ille est mihi confessus multa , & valde graui peccata , vel qui auditis duobus , vel tribus de uno ait , hic nullum peccatum mortale est confessus . Item qui surgit a pœnitente , & consulit virum doctum presentem , & reuertitur ad absoluendum . Item si confitendo se accusat aliquem à peccato mortali absoluisse , qui facile possit cognosci , frangit sigillum .
- 10 Grauiter errant , qui ridendo confessiones auditas referunt , etiam non nominando personas , & qui dicit , ille est confessus admodum bene , & qui , illius confessio mihi placuit . Confessarius non debet iniungere pœnitentias publicas ob peccatum publicum scandalosum sibi confessum , nisi persuadeat pœnitenti , ut dicat à se illam pœnitentiam facere ; ut tollat scandalum .
- Confessarius dicens aliquem publicum coniubinatum sibi confessum peccata illa publica , frangit sigillum , licet peccatum non nominet .
- Confessor dicens , ille est mihi confessus , & ego eum non absolui , frangit sigillum contra Caietanum .
- 11 Parochus post auditam confessionem publici usurarij , afferens Eucharistiam , si dicat

De sigillo Confess. Cap. VIII. 15

cat, publico peccatori, ut appareat, non est dan-
da publicè Eucharistia, non frangit sigillum,
secus si dicat non potui, vel possum absoluere,
quia video publicam usuram. Item nec fran-
git dicens, audiui Petrum, & absolui, nisi quis
clam esset confessus, & audiens ex hac cognita
confessione aliquid mali suspicaretur.

12 Non frangit dicens hic pœnitens suis mi-
nutissimis peccatis caput mihi obtundit. Item
nec frangit, qui sine expressione cause de-
negat suffragium, in elezione Prælati, alicui,
propter peccata audita in confessione. Item
qui dicit hoc peccatum audiui in confessione;
ita tamen circumspecte, ut persona non possit
cognosci, non frangit sigillum, sed hæc ver-
ba non sunt dicenda, nisi cum magna utilitate
proximi.

13 Multorum puerorum habentium usum ra-
tionis, vna simul confessio sine necessitate sa-
crilega est.

14 Confessarius interrogatus, an absoluenter
illum si respondeat, non frangit sigillum, de-
bet enim dicere suum functus officio meo.

Confessarius ita debet petere consilium de
peccato auditio, ut nullo modo cognoscatur
auctor peccati.

15 Confessarius deponens apud Iudicem pec-
catum, quod alias sciebat, sed mox audiuit in
confessione, non frangit sigillum, nisi ex andi-
tis in confessione certitudinem, vel aliquid
aliud addat, tunc enim frangeret.

Qui de licentia penitentis liberè, & iusta
de causa concesſa, dicit peccatum, non frangit.

16 Confessarij non debent dicere in tali loco
functus

16 De sigillo Confess. Cap. VIII.

sunt grauia peccata , licet non frangant sigilum .

17 Prudens confessor non debet iniugere tales graues pœnitentias , ex quibus alij suspicentur commissa grauia peccata . Qui audiuit complicem peccati in confessione viuis , potest petere illum complicem confidentem , an fecerit tale peccatum , dummodo hic non suspicetur complicem fuisse confessum .

Qui reuelat secretum dictum sub sigillo confessionis , non tamen in confessione sacramentali non frangit sigillum .

Confessor inquisitus & adstrictus ab aliquo an eius vxor sit confessa adulterium , potest innare quod non , intelligendo de eo modo quod dicere obligetur .

EN QVIBVS CASIBVS CONFESSIO iteranda. Cap. IX.

1 **P E C C A T U M** recte confessum semel , non est iterum necessario confitendum , nec ad id potest pœnitens obligari , nisi de proprio consensu Sententia , id est , absolutio quæcumque , si nihil ex substantialibus desit , valet .

2 Confessio est necessario reiteranda ob tria . Primo defectu essentiali pœnitentis . Secundo confessarij . Tertio confessionis .

Ex parte pœnitentis absolutio data excommunicato maiori vel minori excommunicatione communiter valet , dummodo bona fide confiteatur peccata sua ; nec tenetur reiterare confessionem , sed debet impetrare absolutio nem ab excommunicatione .

Ex-

Excommunicatus excommunicatione iniusta, vel excommunicatione valida, sed iniusta in conscientia potest absoluī.

Excommunicatus sciens esse peccatum mortale petere, vel recipere absolutionem peccatorum ante absolutionem excommunicationis, si confitetur, tenetur reiterare confessionem, quia illa non fuit integra, vel cum defecitu contritionis.

Ex parte Sacerdotis confessio facta sacerdoti non habenti iurisdictionem ordinariam vel delegatam, est nulla & reiteranda.

Confessio facta non proprio, sed sub spe ratificationis futuræ a proprio, non est valida, sed sub spe ratificationis presentis, est valida, est enim tacita licentia.

Abiitatio ab omnibus peccatis, etiam a rescrutatis superiori, valet tantum pro non reseruatis; & paenitens cum hoc ei confiterit, non tenetur reiterare, nisi peccata reseruata illi confessario.

Confessio facta publicè denunciato, & declarato excommunicato, suspenso, vel interdicto est nulla. Item si publico percussori clerici; ita ut celari non possit. Item si notorie suspenso, interdicto, excommunicato.

Confessio facta per ignorantiam excommunicato, suspenso, & interdicto non notorie tali, vel publicè denunciato, ut talis, valet.

Confessio facta non notorie excommunicato, vel denunciato, sed paenitenti cognito pro tali, si illum induxit sine necessitate, & debito ad audiendam confessionem, etiam si in se bona esset, tamen quia non est integra, non valet, indu-

18 In quib. casib. Confess. reiteranda.

inducendo enim sine necessitate nō paratum,
peccat mortaliter.

8 Confessio facta Priori , vel Abbatii nullum
titulum bonum, vel malum habenti, est nulla;
sed si bona fide confitetur habenti titulum nō
bonum, vel quia cessavit, sed neicitur, non est
irrita confessio . Immo si bona fide nullum ti-
tulum habenti est confessus, quia cessatio titu-
li, non esset notoria durante bona fide saluabi-
tar, quæ si cessat , est iteranda .

9 Quando sacerdos nesciuit, vel noluit ut
forma substantiali absoluendi, est nulla, & quā-
do cognoscitur omnimoda ignorantia sacerdo-
tis , confessio est iteranda .

10 Confessio poenitentis sine proposito vitan-
di peccata mortalia, est nulla .

Confessio in qua quis dolet de præteritis ,
& vult vitare futura , qui tamen dolor non est
contritio , vel attritio , quæ adiuncto sacra-
mento fit contritio , non est iteranda etiam si
sit informis .

11 Ex parte confessionis confessio non inte-
græ est reiteranda , idest , quia sciens omisit
mortale , vel quod probabiliter dubitabat esse
mortale , vel circumstantiam necessariam pu-
dore , vel hypocriti , vel alia iniusta causa , vel
data opera est confessus non intelligenti , vel
verbis obscuris , vel dorinianti , vel si partem
peccatorum dixit vni , partem alteri . Omnia
peccata sunt dicenda sacerdoti , licet ille non
habeat potestatem absoluendi ab omnibus ,
sed recurrentum sit ad superiorem .

12 Tacens peccatum mortale in confessio-
ne ob iuslām causam , vt non scandalizetur

confessor, vel ne aperiat peccatum auditum in confessione; non debet reiterare.

Qui tacet peccatum nesciens illud esse mortale, non tenetur reiterare; & sic pueri, vel puellæ, qui tacuerunt peccatum nescientes illud esse mortale, cum grandiores resciuerint, non tenentur reiterare confessionem.

I3 **Q**ui defecit diligentius indicio prudentis & stimulatoris humani necessaria reliquit, peccat mortaliter, & tenetur reiterare.

Voluntas qua cupit interrogari à confessario, & respōdere; supplet magna parte diligentia.

Confessarius cognoscens notabilem defectum diligentia, debet pœnitentem dimittere, nisi adsit periculum mortis, belli, vel scandali.

I4 **Q**ui non satisfecit quoconque modo pœnitentia iniunctæ, non debet reiterare confessionem; nisi ante absolutionem eam contemnit, vel non adhibet curam, ut recordetur ad satisfactionem, tunc enim de novo peccaret, nec in græ confiteretur.

I5 **C**onfessio credentis se casurum in posterum est valida, sed si crederet Deum non posse auxiliari, esset infidelitas.

I6 In reiteratione confessionis si sit eidem, qui recordatur peccata, vel pœnitentiam, vel statutum pœnitentis, satis est dicere quæ reliquit, & accusare se de omnibus; si aliter vel cum alio est tota reiteranda.

QVO PACTO CONFESSARIUS erga pœnitentem se gerat. Cap. X.

DE B E T esse ex D. Thom. in 4. dist. 7. Confessor dulcis, affabilis, atque suavis; Prudens

Q[uo]d p[re]dicto Confessio erga

Prudens, diligenter, minus plus, atque benignus.
Poenitentem primo componat in corpore.
Secundo interroget de ilam si noleat. Tercio interroget, si est impedimentum ad absolutionem, ne auditis peccatis conqueratur peccatores, quod tamen non placet Navarro. Nee ei operari, an sit excommunicationis quis patitur communicare cum excommunicato pro salute animae eius, ut sit in confessione, satis est in fine prius absoluere ab excommunicatione, quam a peccatis. Quarto attendat si sint reperenda confessiones, si bene examinauerit. Quinto inducat ad dolorem, si non haberet. Nota, dolere quod non doleat quantum debet, & velle habere illum dolorem, satis est, ad confessionem. Nota si non vult abstinere a peccato, vel relinquere occasionem propinquam peccati de qua c. 3. n. 4. non est absoluendus, nec satisfacit precepto ecclesiæ contra Syl.

Confessorius licet turpisima peccata admittat, nullum det signum admirationis, ac si nihil audiret, sed in fine gravitatem peccatorum demonstret.

Confessor non potiatur poenitentem nominare aliquam personam, etiam propter explicandam aliquam circumstantiam necessariam.

Poenitens nolens peccata aperire, nisi interrogetur peccat, & debet de hoc peccato admoneri.

Curet ut omnia dicat certa pro certis, incerta pro incertis: si dubiret, an id fecerit, vel an sit mortale, doleat ut de mortali. Et si sepe peccasse mortaliter, sed nollet speciem, dicat quod scit, id est, se peccasse mortaliter.

Post-

Pellegrinum finiuit perditens, debet lucendo
interrogare que necessaria videntur, ut de pre-
ceptis. Circa hoc raro mortaliter peccat con-
fessorius, nisi principaliter acceptet officium
audiendi confessiones ob luxum, favorum, eu-
tropistatem, vel carnalem voluptatem.

DE PRAECEPTIS.

DE PRIMO, IDEST, DE CO-
lendo, seu honorando, & amando Deum,
seu credendo in Deum.

Cap. XI.

¶ **P E C C A T U M** contra precepta regula-
ritate est mortale, nisi exculpet aliqua trium
causarum. Prima est, defectus deliberationis,
ut contingit in accidia. Secunda, parvitas mate-
rie, ut contingit in furto. Tertia, defectus iu-
dicij, ut in temidorientibus, vel semiebrisi.

Peccatum contra plura praecepta, quorum
unum speciale est sub altero generali, est ipso,
sive si sunt duæ species, ut plura confundunt
ut qui non relunat in die quando est vigilia, &
quatuor Tempora.

Propositorum transprediendi aliqued prece-
ptum, est peccatum mortale: Inimo consensu
se delestandi illa transpositione, licet nolit pee-
cam facere, est peccatum mortale. Inimo
consensu interpretatus, & tacitus est peccatum
mortale; sed si sit interpretatus, requiritur
ut integrum aduertatur de delictu de re mortali,
& non ex parte obflare delictationi, & abique
rationabili causa emittere et cani a te repellere.

¶ Qui

22 De i. Tric. de dilig. Deum.

11 Qui nō est certus, an sufficienter refliterit, preterim delectationibus carnalibus, expedite ei, hoc ipsum in confessione explicare. Peccat contra præcepta, non solū principalis operans, sed qui concurrit aliquo horum modorum. Iusso, consilio, consensu, palpo, recursu. Participans, mutus, nō obstans, nō manifestās.

MODI VISITATORES PEC-
candi mortaliter contra præceptum
de diligendo Deo.

14 **V**I deliberate odit Deum, vel nō amat super omnia Deum, & hoc aliquo modo in actu, in quo tenetur referendo se, & sua in Deum, peccat mort.

15 Nota, potest quis se vel vxorem, vel filios intentius, & feruentius amare sine peccato mortali, sed non fortius, & firmius.

16 Qui diligit Deum eo solo vel præcipue, & propterea quod aliquid ab eo accipit, & sperat. Item qui non amat Deum dum sacramēta administrat. Item qui deliberate vult semper vivere in hoc seculo propter bona ipsius.

17 Qui non credunt euangeliō sibi satis notificato. Item qui pertinaciter credunt aliquam hæresim, & si illum errorem etiam secreto expellerint sunt excommunicati in bulla.

18 Item qui de rebus fidei pertinaciter dubitant, peccant mortaliter, non autem si dubitet sit subreptitia, indeliberata, & contra voluntatem. Item deliberate credens infidelem bene moraliter vincentem posse saluari in tuo statu peccat mortaliter.

Qui

Qui pollet discretionem, & negligit scire explicitem, & in particulari illos articulos fidei, quos Ecclesia solemnizat, ut Deum unum, & trinum. Patrem, Filium, Spiritum Sanctum, filium Dei, qui est unus Deus cum patre, incarnatum, natum, mortuum pro nobis, &c. peccat mortaliter, licet implicite, & in communione credat quicquid credit Ecclesia. De aliis vero articulis non solemnizatis sat est implicite credere quicquid Ecclesia proponit: Verum qui non mandat memorie symbolum in aliqua lingua saltem, p. v.

22 Qui se vel alium circumcidit, vel vtitur ceremonia, quae significet aliquid contra fidem, licet id non credat, peccat mortaliter.

24 Qui Demonem aut aliquam creaturam tanquam Deum adorat, etiam solo actu exteriori, p.m. Item qui habet, vel vtitur demone familiariter, a quo distractio vel secreta noscit; p. m.

25 Qui obmetum, vel ob aliquam causam dicit exterius, ut operatur aliquid contra fidem, licet in corde oppositum teneat, p. m. Sed non est haereticus.

Similiter qui vtitur habitu vel charactere in loco, vbi talis est signum infidelitatis, p. m.

26 Laicus disputans de fide, sciens esse sub pena excommunicationis, peccat mortaliter.

Qui falsas reliquias vel veras adorandas proponit, & qui offert votivas imagines ob miracula falsa, lucri gratia, id est, ut exciter populum ad offerendum; peccat mortaliter.

27 Qui demonem in auxilium, vel consilium corde; vel verbo inuocat, peccat mortaliter.

Qui demonem per medium obsecrationis adiurat,

24 De i. Pr.ec. de dilig. Deum.

iurat, vt aliquid discat, pcc. mortal. verum licee
eos adiurare per modum coactionis exorcis-
mis ecclesiasticis, sic etiam licet in surreptitiis
eos interrogare, sine prece, & pacto societatis
ad utilitatem aliorum, sed alloqui eos in sur-
reptitiis ob vanitatem & curiositatem; est tan-
tum peccatum veniale.

28 Qui aliquam magicam artem dicit, vel ea
vtitnr, p.m. quia non est scientia, sed supersti-
cio, & qui habet libros, non est absoluendus,
nisi prius combusserit.

29 Qui illicitis modis thesauros inuestigat, vel
consultit maleficos. Item qui soluit maleficium
maleficio, vel incantatione, vel precatur alium
etiam paratum vt soluat, p. mort. Item qui
vult interrogare diuinatores circa aliquid fur-
tum, vel id fortibus tentat cognoscere, char-
tis, aleis, &c. p.m. Item vtens incantationibus,
vel verbis scripturæ, vel vana obseruatione ad
feruanda, vel inuenienda animalia, p.m. Item
qui credit effectus per magicum f.ctos, vt sa-
nitatem effici ex virtute verborum, vel rerum;
quas magi applicant, p. m. Item qui Zinga-
rum de fortuna sua interrogat animo creden-
di, p.m. Si vero animi gratia & curiositate, non
peccat mort.

36 Qui poculum amatorium dat alicui, vt ab
ipso ametur, peccat mortaliter. Item qui vti-
tur rebus sacris in maleficiis, vel ad malum fi-
nem gestar, peccat mortaliter. Item qui ad re-
cuperanda sanitatem alicui applicat quadam
que non habent virtutē sanandi, vt fineis mor-
bos secare, pec. mortal. nisi ignorantia excusat.

Qui adorat imagines Sanctorum propter se
ipfas

ipſas tantum, ſine reſpectu eorum, quos repreſentant in cœlo, peccat mortaliter.

Qui fingit, parat, tenet ita laſciuas & inhoneſtas imágines, vt probabile fit moturas alios ad turpia, peccat mortal. Item qui portat, vel habet imágines opprobrioſas Deo, Sanctis, Summo Pontifici, personis eccleſiaſticis, vel fidei, peccat mortaliter.

33 Qui aliiquid futurum, vel arcanum credit, quia aliiquid ſomniauit propter expreſſam, aut tacitam dæmonis iuocationem, peccat mort. Similiter qui ob ſomnium aliiquid facit contra ſalutem animæ.

34 Qui conſulunt, fingunt, vel portant certa ſpe quædam nomina ſcripta ad aliiquid habendum, vel fugiendum, p. m. quia talia nomina nullani vim habent, niſi ſimpliciter portent verba ſcripturæ ob deuotionem. Similiter & qui viuunt ſuperflitioſe in actionib⁹ ſuis; po-tet tamen ignorantia, & ſimplicitas excuſare a peccato.

35 Qui aliquos verſus ſcriptos in die Aſcen-ſionis, tali hora geſtat, credens minorem vir-tutem habituros, ſi alio die, vel hora ſcripti fuilient. Similiter herbas collectas in die Diui Ioannis vel alterius sancti vel in alio feſto, vel hora, qui credit habere virtutem. Simili-ter qui geſtat reliquias ſacras modo ſuperfliti-oſo, vt ſi in vase trigono, vel rotundo, pec-cat mortal, niſi ignorantia, vel ſimplicitas ex-cuſet. Item mulieres, vtentes ſignis, bencdi-ctionib⁹, & orationib⁹ licitiſ ſine ſuperflitio-ne, & vanitate, vt obteſlantes per paſſio-nem Christi, huiuſmodi non peccant, preſer-

26 De I. Prec. de dilig. Deum.

tim si sint honeste, & probe, ied tunc prohiben-
de ne occasio detur simplicius simile facie di.

36 Salutatores licetè possit fungi suo munere.

37 Qui certo credit ob observationem anti-
mahum aliquid sibi eveniturum, vel se cogi
proprie complexionem, vel influxus celi, pec-
cat mortal.

38 Qui volunt discere artem notoriariam, quæ
certis ieiuniis, & observationibus pollicetur
sapientiam insusam; peccant mortaliter.

Qui credit herbas, vel musicam aliquid va-
lere contra demones, p.m. Potest tamen con-
temperare humores corporis, ne grauius ve-
xentur à agnione.

Qui credit beneficas, vel stirgas corporali-
ter vehi ad diuersa loca, ut ille exilliant,
p.m. licet credit quod demon posuit trans-
portare aliquem de loco ad locum Deo per-
mittere non sit peccatum.

39 Qui fortis experitur, vt per eas demoni;
aut consuetudine cœli ipsum admoneat, peccat
mort. altis licet fortiori.

Qui duellum offert, acceptat, consultit, dat
copiam, patrinus, peccat mortal. & excom-
municatur à Concilio Tridentino, nisi iub
pona vita, seu membris, vel boni Republice
cogatur.

40 Qui in re gravi Deum tentat, vel temere
se offert martyrio irritans infideles sine licita

41 causa ad huc, peccat mortaliter. Qui dicit
vel facit aliquid explicitè, vel tacite solum, vt
experiatur aliquid attributum Dei, p. m.
Qui se exponit periculis mortis, vel neutrilia-
tionis sine necessitate, & vultate, peccat mor-

Tol. Potest tamen quis si non adsit periculum mortis non adhibere medicinam, ut grauius patiantur aurore Christi.

Qui credit in diis antiquorum fuisse, vel esse aliquam divinitatem, p. m. Item Magistri cum aduerunt pueros in hoc incipere errare, & non eos admonent veritatem, peccant mortaliter.

Qui omnibus his casibus concurrit illis modis, iussio, consilium, &c. qui sunt in furto, peccat mortaliter.

DE SECUNDO PRÆCEPTO nec iures vana per ipsum, de iuramento.

Cap. XII.

IVRARE est aliquid affirmare, vel negare adducendo Deum in tamen expresse, vel tacite, ut dicendo, vel nominando aliquam creaturam, in qua relucet divina veritas: vel per vitam suam, vel per suos dilectos adiuncta execratione. Verum est, quod iurare est actus ex sui natura bonus, & religiosus, quare si quis pertinaciter crederet, nunquam esse licitum iurare, p. m. & esset hereticus, num. 4.

Non iurat qui ait per fidem meam, intelligendo humanam, nec qui dicit Deus fecit, vel coram Deo, dummodo careat intentione iurandi.

Iuramentum nisi fiat cum veritate, iudicio, & iustitia, est peccatum. Verum est quod si deceler tantum iudicium, et reuerentia, vel leuis iustitia, ut cum iurat se factum illud,

quod tantum venialiter est illicitum , p. v.

Qui credit, jurare ex se esse malum, & nunquam esse licitum , peccat , & est hereticus .

- 4** **Qui iurant per creaturas attribuendo creaturis divinitatem p. m. & maximè dæmoni, vel Machometo . Sed qui iurant per creaturas sine respectu tacito , vel expresso bonitatis Dei in eis resplendentis ; nec eas tanquam infallibilis veritatis testes adducunt, quasi divinitatem attribuant , nec eas ut obiectum ponunt in quo exerceatur divina iustitia , sed ut tales quales ipse sunt , non est iuramentum , nec peccant in conscientia .**

- 5** **Quicunque aduertens de dicto , & iuramento , putans esse fallum , licet re vera esset verum , & aduertens se iurare etiam in leuisima materia , & gratia ludendi , se excusandi , & iocandi , vel ob quamcunque aliam causam iurat, peccat mortaliter . Verum est quod iurare falsum , non considerando illud esse falsum, vel quod tunc iurat, communiter est tantum veniale , nisi esset paratus idem iurare etiam si aduertisset esse falsum .**

- 6** **Qui per ignorantiam crassam nulla adhibita diligentia falsum iurat , peccat mortaliter . Si aliqualem adhibuit, sed non sufficientem tantum p.v.**

- 7** **Qui nesciens an res ita sit , & affirmat iurans , peccat mortaliter . Non autem si affirmat eo modo quo nouit .**

- 8** **Qui coram Iudice competenti , seruato iuris ordine interrogatus , vel qui sese sponte offert ad iurandum, & iurat verum secundum suam mentem , sed falsum secundum men-**

tem interrogantis , peccat mortaliter .

20 Qui iurat aliquid licitum faciendum , dummodo sit mentis compos , & non facit , p. m. nisi paruitas materie , excusat , sicut excusat in furto , & in voto , vt mater non peccat mortaliter , quæ iurat de castigando filio , & non calligat , vel de dādo pomo , & non dat , sic etiam qui iurat de faciendo peccato ve- niali , p. v.

21 Qui dicit Deus non me adiunet , si amplius iussero , tenet iuramentum , & de re graui , quia intelligitur de ludo illico in magna quantitate , nec potest sine graui causa absoluī iuramento .

Qui iurat aliquid facere , & postea non facit , quia aliquid occurrit , quod si antea euenisset , non iurasset , aliquando peccat mortali- ter , aliquando non , de quo . c. 18 . n. 6 .

22 Qui propter finem honestum , id est , ad exitandum ludum , vel libidinem iurat , non se transiitum illac , si contrafacit durante hac occasione , p. m. Si vero iurat non ob finem honestum , vel utile non p. m. quia iuramen- tum est vanum .

23 Qui iurat aliquid illicitum se factum cum animo implendi , bis p. m. & quia iurat contra iustitiam , & quia animū peccandi habet .

Qui autem iurat illicitum sine animo im- plendi , semel peccat mortaliter .

Qui sine iusta causa duplicitatis sophisti- cè iurat , id est , non ad mentem eius , cui iu- rat , peccat mortal. & tenetur in conscientia adimplere iuramentum secundum mentem eius , cui iurauit : quando vero iurans est bo-

30 De II. p.rec. nec iures, &c.

na fide , & alter virtutis dolo , debet adimpleri iuramentum secundum mentem durantis:qua re quando isie si semper dolim non iurasset, non tenetur postea adimplere iuramentum .

14 Qui ob merum iurat se aliquid licitum facturum sine animo adimplendi, vel si cum animo , & non implet , p. m. quia redditum vexationem est opus virtutis , & opus virtutis affirmatum cum iuramento est adimplendum sed non peccat , si in sensu vero aliud iurans intelligit, & secundum illud implet, quod non intellexi compellens iurare .

15 Qui iurat facere aliquod , p. m. vel adiuuare peccantem mort. peccat more. Si iurat facere veniale , & implet, p. v.

16 Qui iurat se non facturum aliquid bonum: animo non adimplendi ad quod non tenet, ut non facere consilia, non mutuare , &c. non p. m. nec iuramentum tenet. Si vero iurat animo non adimplendi, p. m.

17 Iuramentum de re otiosa, vel de re ex se in differenti sine occasione mali vitandi , vt se non velle hunc ministrum , non illum alloqui de aliqua re, non adire hanc domum, non terner , & satius est frangere .

Qui non iniuriosè carceratus , iurat se reditum incarcarem , & non habet animum redeundi, etiam cum periculo vita, licet sciatis iniuste moriturum; peccat mortaliter .

18 Vxor adultera si post confessionem sacramentalem , & penitentiam iurat marito se carere crimen adulterij , & iurat non compulsa iurare , p. m. Si vero compulsa est a viro, potest iurare secundum propriam intentio-

nem , non secundum mentem viri , absque peccato .

Qui , ut se excuset , iurat non habere aliquam rem , & intelligit ad dandum , vel accommodandum , non peccat , aliter si mens respondet verbis .

19. Qui tempore pestis ad ingressum Vrbis iurat verum dolose , contra mentem interrogantium , p. m. aliter autem si sciret Urbem de qua querunt non esse infectam peste , vel rationabiliter scit neque se , neque aliquid suum esse infectum , potest iurare simulate , sine peccato : est similiis casus de scholasticis alloquentibus cum oppositoribus , & extra scholam .

Qui iurat se bene curaturum bonum , vel utilitatem Communitatis , vel officij , & non curat , peccat mortaliter .

20. Qui inducit ad iurandum illum , quem falso iuraturum arbitratur , peccat mortaliter nisi id fiat iuridice ad instantiam partis , Vnde reprobenduntur confessarij inducentes paenitentes ad vocandum , vel iurandum de re , ad quam sunt proclives .

21. Qui inducunt famulos , vel quoscunque iurare , ut dicant furem in omnibus casibus furti , p. m. nisi tantum velint scire eos casus quos etiam externi viri licite possunt detegere . Immo neque hoc simpliciter licet .

22. Qui iurat se facturum , vel adimpleturum aliquid , credens se non posse illud præstare , ut qui iurat se tali tempore soluturum , probabiliter credens se non habiturum modum , p. m. Verum si credit se posse ; & deinde non

31 De II. prec. nec iures, &c.

poteſt, non peccat. Si vero transiſto tempo-
re, habita commoditate, quam primum non
faciat, peccat.

- 33 Qui iurat ſe habiturum ſub ſigillo ſecreto
aliquid traſtatum in conſilio, vel ſuæ fidei
commiſſum, & id publicat in caſib⁹, in qui-
bus non debet, p. m. Similiter qui illum ad
hoc inducit.

D E V O T O.

- 34 VOTVM eſt promiſſio faltem interior
deliberata Deo facta de aliquo bono ma-
iori, à ſuperiori non reuocata, & declaratur
haec definitio.

Vota facta aliqua ſubitanea paſſione inter-
ueniente, etſi vera ſint, tamen facilius diſpen-
ſantur, quam cetera.

- 37 Qui promittit aliquid Deo ſine animo
adimplendi, tenet votum, & tenetur adim-
plere, ſecus ſi veſbotenus dixit ſine animo
ſe obligandi.

- 38 Votum de re neceſſario ventura, non eſt
votum. 33. Qui vouit de p.m. peccat morta-
liter, qui de veniali, venialiter.

Votum de re indifferenti, vt indifferens eſt
non eſt votum, niſi aliqua circumſtantia fiat bo-
nuſ, vt vouere de non nendo, & filando die ſab-
bati, non eſt votuſ, ſi vero vt recitet roſariuſ eſt
votum, & ceſſante conditione, ceſſat votum.

- 39 Votum de non faciendo aliquo conſilio
Christi, non tenet, & ſic vouere eſt peccatum
conimmiter veniale.

- 40 Votum de maiori bono, cuius finis eſt ma-
ius

Ius, ut est facere eleemosynam propter fornicandum, vel vanam gloriam, vel quod finis voti sit malus, ut si quis voleat aliquid ad obtinendam victoriam iniquam, non tenet, & est p.m. sed si voleat de re bona in negotio iniquo, licet a causa mala impellatur, ad vonendum, tenet votum, ut si dicam, si Deus concederit mihi filium ex fornicaria, faciam hanc rem, & multo magis si est ipsa ultionem peccati, ut si peccavero dabo eleemosynam, de quo dubi. 43.

Votum duplex, solemine in religione, vel ex susceptione sacerorum ordinum, & simplex Abrenunciatio in capitulo non est votum, nisi improprius.

Iuramentum est maius voto, quando utrumque fit in laudem Dei, vel utrumque in utilitatem proximi.

PECCATA COMMUNIORA Circa Vota.

33 **Q**UI voleat p.m. vel non facere aliquid in casu, quo sub p.m. tenetur, vel qui voleat malum, vel minus bonum, vel indifferens, sed ex circumstantia factum maius bonum, & non implet, peccat mortaliter, & qui voleat, peccatum veniale, peccat v.

37 Qui emitteat aliqua vota stulta, vel temeraria, ut non peccare capillos in die sabbati, non lquare caput, non edere capita animalium in honorem diui Ioannis Baptiste, non mittere ossa in ignem in honorem diui Laurentij, & putat ea valere, & non obseruat, pec-

34 *De I I. precept. circa votum.*
eat mortaliter , quia facit contra conscientiam, secus si putat non valere .

Qui votum aliquid aduertens se non posse illud seruare , peccat . Item qui votum animo se non obligandi peccat , sed votum non tenet . Item qui votum animo se obligandi , sed non seruandi bis peccat mortaliter , si non implet votum .

Qui violat votum iustum , p. m. toties quoties , nisi ad sit causa excusans , qua cessante , redit obligatio , ut qui post votum castitatis nubis , potest reddere debitum , sed non petere , & mortua uxore debet adimplere votum . Immo habere hunc animu dum viuit coniux .

40 **Qui** votum rem minimam , & frangit , p. v. non mortaliter .

41 **Qui** votum aliquid statim facere , vel intrat certum tempus , & non statim facit , vel intrat illud tempus , p. m. Si non votum animo statim adimplendi , nec terminauit tempus , & conscientia dicit se non esse in mora circa executionem , non peccat , & si ipse est causa impedimenti , ob quod impleri non potest , iam peccat , & tenetur impiere quantum potest , ut quæ votum virginitatem , & patitur se deinde corrupti , debet esse casta , de quo tractatur n. n. 41 .

42 **Qui** votum cum conditione , & ipse impedit ne expleatur conditio , & consequenter non implet votum , peccat , & tenetur seruare votum .

Vota conditionalia , & penalis tenent , & obligant impleta conditione , quæ potest Episcopus , vel Papa dispensare .

43 **Episcopus** potest dispensare in voto conditionato

tionato, vel pena de religione, vel terra sancta, ratione qua est votum de non-peccando-tale peccatum, quod est votum principale, sed non ratione qua est votum de religione, vel Hierusalem, quod est votum penale, & secundarium collat sublatu-principali, & intelligitur antequam peccetur contra principale votum. Secus hanc votum de religione est principale.

Vota vel iuramenta cum conditione iniusti, in honesta, vel impossibili tenent, & debent adimpleri sine conditione.

Qui voulit virginitatem perpetuam, & eam violat, tenetur esse continens; nisi eo animo voulisset, ut semel fracta non teneretur feruare.

Qui voulit non ducere vxorem, non voulit continentiam, & fornicans non peccat contra votum, qui voulit continentiam si ducit vxorem, p. m.

Qui voulit ducere vxorem simpliciter non voulit, quia de minori bono quam continentia, & sic mox fornicans non peccat contra votum. Verum si voulit ducere vxorem, quia se cognoscit casarum in fornicationem, votum tenet, & debet ducere vxorem.

44 **Qui** sine iusta causa, & bona intentione retrahit aliquem ab ingressu religionis, vel eum ab ea extrahit, peccat, & est excommunicatus; & tenetur, persuadere illi, vel alicui simili, ut ingrediatur, sed non trahat ipse ingredi.

45 **Qui** voulit ingredi Religionem, non sati-sfacit ingrediendo non obseruantem religionem, & si quando voulit tantum intendit illam, que re vera non est obseruans, vel in by-

36 De II. precept. circa votum.

ui non sperat eam obseruaturam , peccat ; & non tenetur eam ingredi , nec aliquam aliam quia votum iam est factum illicitum . Similiter de non inneniente Monasterium re vera reformatum . Similiter suadens ad ingressum religionis non reformatæ , peccat .

47 Qui vouer in genere Religionem ingredi , si ab una non recipitur , tenetur adire aliam , non autem si in animo suo restrinxit votum ad hanc .

Qui vouet talam religionem ingredi , & perseverare , & professionem facere , si non admittitur ad nihil tenetur , & potest ducere uxorem , immo si accipit habitum , & postea ducit uxorem , licet peccet , matrimonium tenet , & potest petere debitum , nec peccat contra votum , si fornicatur , & tenetur post mortuam uxorem adimplere votum , & loquitur de eo qui promisit perseverare , & profiteri .

Qui voulit simpliciter ingredi religionem , post ingressum potest eo solo , quod modus vivendi non ei placet egredi sine peccato , si voulit profiteri , debet impetrare dispensationem cum causa viro prudenti visa iusta .

48 Qui voulit strictiorem , & laxiorem ingreditur , p.m. & tenetur strictorem adire , nisi professionem emiserit in laxiori . Item qui voulit religionem , si nulla vult eum admittere potest ducere uxorent . Item si voulit hanc religionem , sed non expresse , vel tacite limitauit haec monasteria , vel illa , si in propinquis Monasteriis non recipitur , debet adire remota , ubi spes erit quod recipiatur , secus si aliquo modo limitauit .

Qui

50 Qui ingressus religionem laxam, ubi obligantia ad p. m. non obseruantur, profitetur eo animo idest, non arctius vivere quam alij non excusatur, sed tenetur obseruare omnia obligantia ad mort. & debet mutare intentio-
nem, & intelligitur de votis clementialibus, non
de alijs, quæ iam sunt aboleta, & mitigata.

51 Qui offert filias, vel filios monasteriis; ut
fiant in monachi ibi, ubi clementialia non seruan-
tur, p. m.

52 Qui vtens vnu rationis ob metum mortis
anime, vel corporis, &c. vouet, & mox non
implet votum, peccat, est tamen aliquis ti-
mor impediens.

53 Qui vouit. v. g. se nunquam bibiturum vi-
num, toties, quoties bibit, peccat mortaliter,
etiam decies in die.

Qui vouit de se bonum, sed impediens ma-
ius bonum, facere potest maius bonum, ut vo-
nens profiteri religionem laxiorem, potest pro-
fiteri strictiorem.

54 Qui vouit aliquid certo tempore non respi-
ciendo principaliter tempus; sed rem quam
vouit, veluti adiacens, & onus temporis, si non
implet eo tempore, tenetur sub p. m. deinde
quam primum implere.

55 Qui vouit, & se poenitet vonisse, si adim-
plet non peccat, si non habet animum adim-
plendi, peccat.

Qui vouit aliquam abstinentiam, & dubi-
tat, an possit adimplere, si votum violat absq;
dispensatione superioris, quem facile posset
adire, peccat.

Qui vouet votum quod per se adimplere
pon

38 De II. præcep. circa votum.

non potest, & per alios adimpleri non curat in tribus casibus. Primo, quando votum tacitè extenditur ad id. Secundo, quando votum id. quod per se nullatenus potest implere. Tertio, quando sua culpa est factus impotens, pecc. mort. sed oppositum est verius cum Sil. verbi votum 2.q.10.

36 Hæres non adimplens vota realia defuncti, p. m. sed non tenetur ad vota personalia, nec ad res, quæ talia vota sequuntur, ad votum partim personale, partim reale, si vouens vtrumque expressit, hæres tenetur ad partem realem, si personale tantum expressit; ad nihil tenetur.

Qui subreptitie impetrat dispensationem, peccat, & est inanis dispensatio, qui sine causa iusta impetrat, & dispensat uterque peccat, sed non semper mor. nisi quando oritur scandalum notabile.

38 Credere pertinaciter, licitum votum esse malum, est hæreticum.

Coniux vouens continentiani, si petit debitum; peccat mortaliter, & coniux de cuius consensu vxor vouit si reddat, p.m. quia consensit peccato illius, non autem si petat.

39 Quando uterque coniux vouit de consensu, si unus fornicatus est, vel debitum petit; alter non debet frangere suum votum, sed si timetur fornicatio, petat dispensationem à Papa, quia Episcopus regulariter non potest sed si tantum pa<um fecerunt, se continendi ad certum tempus, ut usque ad Pascha, possunt adiuvicem remittere pactum, & conuenire; immo si videt socium pœnituisse pacti,

& proclinem ad rem, & facile casurum, debet reddere debitum.

60. Votum vnuus coniugis sine consensu alterius de non reddendo, vel non petendo debitum, est illicitum, & potest dissolu ab altero coniuge.

Votum non habendi copulam, nisi quando mos est gerendus coniugi alteri, est licitum, & tenet, quia sibi soli facit praējudicium.

Si coniux sine consensu alterius vovit non habere copulam carnalem, vel profiteri religionem, non valet votum in praējudicium alterius coniugis in petendo, & reddendo debitum, sed valet in praējudicium suum, ut in precedenti casu dixi, & mortua coniuge tenetur tenuare castitatem. Verum est, quod si denuo vxorem ducat, tenet matrimonium.

Vxor non potest vovere in praējudicium alterius, nisi de consensu ipsis, & si consentiens reuocet, & renuat, peccat, & vxor excusatitur ab implendo voto. Quid de consensu continentiae; vide inferius cap. 16. num. 3. Si vero vovit non in praējudicium vxor, votum tenet.

61. Virgo vovens votum quod nupta adimplere non potest sine praējudicio viri, qui non sensit, excusatitur, sed mortuo viro tenetur adimplere, excipitur votum succurrendi Terræ Sanctæ, si non adest periculum incontinentię, de quo infra num. 74.

62. Vxor sine licentia alterius non potest sumere habitum tertiarij.

DE IRRITATIONE, DISPEN-
satione, & commutatione Votorum.

63. **I**RRI T A T votum qui sine causa, sed ex
mera voluntate votum annullat : dispen-
sat , qui cum causa iusta, & rationabili votum
relaxat. fine aliquo alio onere : commutat, qui
in æque bonum cum causa rationabili , vel in-
melius bonum sine causa transfert .

64. Tantum Prælati Ecclesiastici habent facul-
tatem dispensandi , & commutandi , sed mul-
ti alijs , vt pater , curator, maritus, superiores
possunt irritare .

Pater , quo deficiente, mater, vel tutor pos-
sunt irritare omnia vota tam realia, quam per-
sonalia , quæ sunt à pueris, qui ætatis defectu
non possunt matrimonium contrahere, & pue-
ri non tenentur amplius ad vota, etiam si dein
de parentes consenserint, nisi de novo ipsi vo-
ueant, vel ratiscent . Idem dicendum est de
Prælatis respectu religiosorum ; sed parentes,
& curator , si filij sunt in ætate matrimonij,
non possunt irritare eorum vota personalia ;
quæ eorum iuri non præiudicant, licet acceſſo-
rie sint realia, vt votum religionis, vel caſtitati .
Possunt tamen irritare vota realia, vel per-
sonalia præiudicantia .

Maritus non potest irritare vota vxoris, ni-
fi sibi sint præiudicium, vel ipse admitteret no-
toriam fornicationem carnalem , vel spiritua-
lem ; ſimiliter neque vxor vota mariti .

Dominus potest irritare vota ſui ſervi quæ
in ſuum præiudicium .

Votum

Votum de non peccando, vel non peccando
venialiter non valet, de non peccando morta-
liter vel non valet propter difficultatem, vel
facile ab ordinario potest relaxari.

Nulla transgressio voti de re leui est, p. m.
sed ratiū v. vt voti de nō peccādo v. est veniale.

Religiosus superior potest irritare votum
subditi professi de non peccando hoc p. m. vel
hoc v. sed non pōt votum p. v. subditi nouitij.

Vota personæ secularis ingredientis religio-
nem ipso factō commutantur in votum sole-
mne religionis.

Votum solemne cius, qui nō habet ætatem
ad contrahendum matrimonium, non tenet.

Maritus potest irritare vota vxoris, quæ fe-
cit antequam nuberet, si marito præjudicant.

66 Vota irritata v. g. à marito vel patre, mor-
tuuo marito, vel patre non obligant, nisi ex-
pressè voverint, se aliquid facturos quando
suerint liberi à subiectione.

67 Vota religiosorum de materia nec in gene-
re, nec in specie sibi prohibita, obligant ad ob-
seruationem, donec irritentur, de materia ve-
ro prohibita, licet alioqui licita, non obligant
donec approbentur.

68 Vota iuuenum, qui possunt mereri, & pec-
care, sed defectu ætatis non possunt contrahere
matrimonium tenent, excepto voto solemni re-
ligionis, tamen possunt irritari à parentibus.

69 Vota religiosorum, quæ suę regulę, & iussis
superiorum non repugnant, tenent, & obli-
gant, sed superior voti præmonitus mera sua
voluntate potest illa irritare, & annullare.

70 Vota principaliter personalia eorum, quæ
sunt,

42 De II. præcep. circa votum.

sunt, apti ad matrimonium, hec sunt accessorie tangentia res temporales, non polluant irritari a parentibus, si non sunt documento, vel iniuria ei familiaris, regimini, vel potestis parentis. Vota vero realia principaliter possunt irritari.

71 Parentes pollunt irritare votum solenne pueri non apti ad matrimonium antequam ætatem attingat, sed possunt irritare votum simplex post ætatem impletam, dummodo non sit iam ratum, quod puer sciens nullitatem, illud de novo validat, secus si nescit, & putat se obligatum, & obseruat.

QVI CIRCA HÆC PECCANT
mortaliiter.

72 **V**I sine auctoritate irritat, dispensat, vel commutat votum, vel vbi & quando non potest, peccat mortaliter.

Religiosus mendicans, qui prius dimittit habitum suum, vel sumit habitum regularium canonorum, & deinde petit dispensationem a Papa, peccat mortaliter.

73 Superiores qui prius consentiunt, & deinde irritant votum sine causa, p.m. & tunc subditus si non obseruat votum non peccat.

74 Subditi qui non implet vota, quæ non vergunt in damnum dominorum, pecc. mort.

Clericus habens beneficium, qui non implet vota gratuitæ non præiudicantia suæ Ecclesiæ.

Clericus vel religiosus vouens rem prohibitam sine conditione, si placet superiori, vel rem

rem non prohibicam sine conditione , si non
displacet, peccat mortaliter .

**QVIS DISPENSARE , AVT
commutare vota possit .**

SO L V S Papa , & qui ab eo auctoritatem
habet , potest super quinque votis dispen-
sare , id est , perpetuae continentiae , religionis ,
peregrinationis in Hierusalem , Romanam , & Ia-
cobum Compostelle .

In reliquis votis poslunt dispensare Episcopi ,
vel qui Episcopalem dignitatem habent , vel
aliqui ex priuilegio particulari .

Episcopus licet non possit dispensare in vo-
to simplici perpetuae castitatis , tamen potest
in voto ad tempus , ut per annum , vel in voto
de non nubendo .

77 Papæ non potest pro mera sua voluntate ,
sine iusta causa dispensare , vel commutare
vota , est autem causa sufficiens si redcit com-
plementum voti malum , vel inutile , vel in
præiudicium maioris boni , quorum aliquid
si est manifestum , potest non adimplere vo-
rum sine dispensatione , causa etiam pro di-
spensatione est leuitas , seu facilitas videntis ,
vel imbecillitas , necessitas , vel utilitas pu-
blica , vel priuata .

78 Munus in voto promissum , non est dandum
ei , cui est promissum , si facta est dispensatio ,
vel commutatio .

Commutans votum , v. g. peregrinationis
debet considerare qualitatem personæ , & ex-
pensas , quas in executione voti erat facturus ,
non computatis iis , quas domi erat facturus ,

44 De irrit. dispens. & conum. vot.
& commutare expensas, in opera pia, labore
vero in ieiunia vel orationes.

Si impedimentum pro executione voti est
temporaneum, commutans solum potest con-
cedere dilatationem temporis.

Potest dispensari in voto sine consensu eius
cui factum est votum.

79 Quilibet simplex sacerdos potest in articu-
lo mortis absoluere ab omni peccato, excom-
municatione, & fractione voti, sed non potest
dispensiare, vel commutare vota.

Qui non habet ampliorem auctoritatem
quam commutandi, non potest dispensare, &
qui habet dispensandi, non potest commutare.

Mendicantes possunt dispensare in casu in
quo possunt Episcopi, praeter peregrinationem
altra duas dictas.

Post diploma vel bullam Papæ, in qua con-
cedatur ut confessor possit dispensare, nisi con-
fessor dispenset, semper vota tenent.

Vota antiquorum ex vi pacti, obligant po-
pulum præsentem sicut iuramenta.

80 Commutatio votorum ex vi cruciatæ de-
bet fieri in utilitatem ipsius cruciatæ, simili-
ter & de iubileis, &c, quando dicunt in utili-
tatem ipsius loci.

Qui voulit simplicem castitatem, & contra-
hit matrimonium, antequam consummet, te-
netur ingredi religionem.

Qui voulit ingredi religionem, & fornicar-
tur, non peccat contra votum, immo si con-
traxit matrem, & consummauit potest pete-
re, & reddere debitum sine peccato, & sine
aliqua alia dispensatione, non autem sic si vo-
terat

uerat simplicem castitatem. Immo contra-
bens, & consummans facit duo peccata.

Per cruciatam potest dispensari in voto post
concessionē factō, sicut potest absolui de pec-
catis post concessionem commissis.

DE BLASPHEMIA.

81 **H**ÆRESIS est discredere, blasphemia
est dicere corde, vel ore, vel scripto ali-
quid contumeliosum contra Deum, vel san-
ctos; vel tribuendo Deo quod illi non conue-
nit; vel auferendo quod conuenit, vel quod
est Dei, dando creaturis, & est grauissimum
peccatum; nec sine grauissima poenitentia de-
bet absolui, & debet corrigi blasphemus, etiā
si emendatio non speretur, dummodo fiat sine
proprio periculo.

82 Qui verba blasphemiarē dicit, si attendat
quid verba significant. i. esse blasphemiam, &
cum deliberatione dicit, etiam si iratus dicat,
vel iocose, p. m. si vero iratus non aduertit
quod dicit, peccat venialiter. Verum si ex pra-
ua consuetudine illa dicat, si enim aduertiteret
non dicaret, non peccat mortaliter.

Qui iniuriose Sanctos nominat aduertens,
ut pudenda explicans etiam ioco, peccat mor-
taliter, non autem si corpus vel sanguis Dei
nominetur.

Qui simpliciter maledicit creaturæ irratio-
nabili peccat venialiter; si vero in quantum est
creatura Dei, mortaliter.

87 Qui durante officio dinino admoniti admis-
tent cantilenas turpes, & prophanas, vo-
ce,

ce, vel instrumentis, p. m. nisi ignorantia ex-
culat.

13 Fur qui est furatus aliquid, si interroge-
tur a iudice non competenti, vel non iuridi-
cè, an sit furatus tale quid, potest secura con-
scientia respondere simpliciter, non sum fu-
ratus, intelligendo intra se in tali die vel anno.

Iuramentum illicitum generaliter factum
sine restrictione ligat pro tempore, quando
actus erit licitus; ut qui generaliter sine cau-
sa iurat, nunquam intrare in talē domum,
iuramentum est vanum: sed si illa domus in-
cipit habitari a muliere suspecta, cuius con-
versationem tenet ille euitare, iuramen-
tum eum ligat pro tempore illius habitatio-
nis: sed si iuramentum fuit restrictum ex na-
tura verborum, vel ex causa ob quam sit, non
obligat ut qui iurat non intrare domum, do-
nec mater eius ibi habitat, vel ut vitet bo-
nam eius conversationem, si deinde domus
habitetur a muliere suspecta sibi, iuramen-
tum eum non ligat; licet si domum adit aliud
de peccet.

DE TERTIO PRÆCEPTO, Sabbata sanctifices. Cap. XIII.

De observatione Festorum.

NOTA, quod omnia festa Christiano-
rum; etiam Dominici diei sunt tantum
dure humanae, & ideo non obligant tanto
rigore quanto festa veteris legis; nec his præ-
cipitur cultus interior meditandi, qui licet sit
finis

finis, tamen cum sit alius à re præcepta non cadit sub præceptum, sed præcipitur cultus exterior, id est, audire missam cum proposito & attentione, & abstinere ab operibus seruili bus exterioribus.

3 In festis non omnia opera prohibentur, sed quæ propriè seruientibus conueniunt, non autem communia seruis cum Dominis.

Septem operium genera in feliis licite exercentur. Primo, ea quibus in diutino cultu Deo seruimus. Secundo, quibus spiritualia exerce mus, ut docere verbo, & scripto. Tertio, quæ necessaria ad propriam salutem. Quarto, quæ ad salutem corporalem proximi. Quinto, quæ ad euitandum dominum imminentis sibi, vel proximo. Sexto, quibus parantur cibi, per consuetudinem Ecclesiæ. Septimo, pescari per consuetudinem.

Quinque opera non seruilia sunt prohibita iure canonico, Nundinae, iudicium ciuile, vel criminale, iuramenti in, nisi pro pace, vel necessitate aliqua, processus in iudicio, nisi pictas, vel necessitas urgeat.

4 Non omnia quæ possunt fieri ob necessitat em possunt fieri ob pietatem, ut sunt opera seruilia, quæ ex sola intentiore operantis diriguntur in pietatem, opera vero quæ immediate tendunt in cultum Dei, & coruni præambula, quæ dilationem non patiuntur, possunt fieri.

5 Propositum & intentio principaliter lucras di non facit epus ex suo genere non leuile, seruile.

Festa in singulis Regionibus quæ lex, vel con-

consuetudo præscripta, vel constitutio Synoda-
lis non abrogata præcipiunt, sunt obseruanda.

Festa sunt obseruanda secundum consuetu-
dinem præscriptam, v.g. à media nocte ad me-
diam noctem, & co modo, & tantum sunt ob-
seruanda, quomodo, & quantum consuetudo
illius regionis præcipit.

Aduena debet obseruare festa illius loci, vbi
est, & non illa suæ patriæ, sic operarij externi.
Sic non peccant qui in die festo sue regionis au-
ditio sacro transiunt ad laborandum in alia re-
gione, vbi festum non obseruatur, quia festum
vbi te inuenit obligat.

Q VI PECCANT MORTALITER contra hoc Preceptum.

6 **Q** VI faciunt seruilia, vel illa quinque pro-
hibita in diebus festis, nisi exiguitas, vel
licita consuetudo, vel necessitas spiritualis,
vel corporalis salutis suæ, vel proximi, vel
detrimentum immijens rebus suis, vel pro-
ximi, quod non potest præueniri, nec differri.
Si excusantur agricolæ ob periculum, caupo-
nes, & qui vendunt ea, quæ conducunt festis,
vt vinum, fructus, miliones mulis oneratis:
sed non debent discedere domo, nisi audita,
Missa, iter facientes audita Missa. Item exco-
quentes vitrum, tegulas, &c. Tonsores spe-
rientes venas. Item subditi, & servi compulsi
ab heris seruilia facere in festis, vxores, liberi,
agricolæ compulsi, alioqui in damnum corpo-
ris vel reale inciderent, & possint accipere fli-
pendum, dummodo id non fiat, vel precipia-
tur in contemptu festi.

Qui

De obseru-festor. Cap. XIII. 49

*Qui vendit vcl emit die festo consumendo
In hoc multum temporis, p.m.*

*Vbi est consuetudo prescripta, & nulla noua
prohibitio in nundinis, potest fieri negotiatio.*

*Tondere barbam in die festo, non est pecca-
tum mort. ob paruitatem materiæ , & si adsit
causa nec est veniale . Item piscari pisces ; qui
moram non patiuntur : dentur tamen eleemo-
synæ Ecclesiæ viciniori . Item licitum est mo-
lere in molendinis, vbi non est magna occupa-
tio, non tamen in pistrinis, excepta magna ne-
cessitate .*

10 *Qui laborat in diebus festis (audita Missa)
pro pauperibus , sed principalius propter ali-
quod cōmodum, vel amicitiam, vel cognatio-
nem, vel propter paupertatem, sed nō magna.
In maiori festo maior causa requiritur .*

*Qui sine magna & vrgenti necessitate ac-
commmodat pontes, vias .*

11 *Qui aliter se substantare nequeunt, possunt
laborare diebus festis audita Missa, dum modo
euitent scandalum .*

12 *Non peccat , qui diebus festis audita Missa
venatur, etiam quæstus gratia .*

13 *Qui in die festo mittit iumenta orerata pro
utilitate alterius diei festi , p. m. nisi adsit ne-
cessitas , vel consuetudo , & non audita Missa
peccat mortaliter .*

14 *Licet facere in die festo opera non seru-
ilia, sed prohibita ob solam misericordiam sine
necessitate, ut ferre indicium rusticis die festo.*

15 *Qui transcribit librū, vel instrumentum, &
transcribendo componit librum, p.m. licet scri-
bere non sit opus seruile etiam ob lu- rum .*

50 De obseru. festor. Cap. XIII.

Scribere instrumentum de rebus, quæ licite fiunt die festo, vel pulsare organa, vel instrumenta, & cantare, siue ob quæcumque, siue animi gratia, non est peccatum.

Consilium dare, informare aduocatum etiā scripto, legere quamcunque facultatem ob lucrum die festo, non est peccatum.

15 Excommunicatio de non violando festo est intelligenda iuridice, ut nisi necessitas cogat, alioqui continet errorem intollerabilem.

16 Qui audita misla consumit dies festos in ludis licitis, vel choreis, vel vagando, non p. m.

Item necessitas indubitate excusat ab obseruatione festi sine licentia Episcopi. Immo contradicente Episcopo, modo evitetur scandalum, sicut excusat à iejunio. Nemo teneatur sub mortali conterere le de peccato mort. die festo.

Qui missam non audit die festo, vel nō cum mediocri attentione, idest, quod sponte distrahitur in impedientia, peccat mort.

18 Qui obligatus nou soluit suo tempore horas canonicas, vel poenitentiam iniunctam, peccat mortaliter.

Qui eo tempore, quando nullum aliud remedium est suæ salutis, vel proximi Deum non orat, peccat mortaliter.

19 Qui inter millarum solemnia non offert cum possit, & est scandalum, & dat occasionem ne maior pars populi officeat, ubi est consuetudo antiqua, saltēm à decem annis.

DE IV. PRÆCEPTO HONORA
patrem, & matrem. Item honora
proximum. Cap.XIV.

- 1 **D**IFFERVNT religio, pietas, obseruantia.
- 2 Pater potest obligare filium ad peccatum mortale in re momenti spectante ad suam potestatem.
- 3 Sub nomine patris veniunt primario genitores, cognati, patria, amici, cōseruantes, & secundario Gubernatores ecclesiastici, seculares, tutores, curatores, magistri, pedagogi, & largos ab Adamo, qui quando offenduntur non est circunstantia necessario dicenda, nisi sit pater, mater, vel superior, habens potestatē super eos.
- 4 Honor hic intelligitur in amando, obediendo, honorando, corde, ore, opere. Item præceptum de diligendo proximum non hic numeratur, quia est origo sequentium præceptorum, sicut prius fuit origo præcedentium.
- 5 Amor honestus proximi duplex, naturalis, & diuinus, qui vel est amicitiae, vel concupiscentiae.
- 6 Tenemur in genere amare proximum semper, & ad semper, nisi sit in inferno.
- 7 Item quando inimicus veniam postulat, tenemur ostendere illi signa amoris, scilicet naturalis.
- 8 Item tenemur auxiliari quando est in extrema necessitate spirituali nostri auxiliij, V.G. si baptizandus esset, vel admonendus in necessitate tali. Iuc̄ tenemur amore saltem naturali auxiliari in extremitate necessitate temporali.

10 Commendatur hic modus dicendi : Do-
minus te sanctum faciat, sicut oppositum dam-
natur.

QVI FILII PECCENT MOR-
taliter non honorando pa-
rentes.

11 **V**I grauiter odit, vel graue damnum
desiderat parentibus, peccat morta-
liter, & est circumstantia necessaria confitenda.

Qui eos semper toruo aspectu intuetur,
licet in corde diligat, tamen semper sic aspe-
re alloquitur ac si odiret, vel raro signa amo-
ris ostendit, pecc. mort. quia sunt etiam ore
honorandi.

12 Qui non vult obedire in pertinentibus ad
gubernationem domus, vel rei familiaris, p.m.
nisi ex incogitantia, & absque contemptu &
obstinatione id fiat, in aliis vero non obedire
non est peccatum mortale.

Qui non obedit in his, quæ pertinent ad
bonos mores, vel salutem animi, vt fugiat sca-
dala, iudos prohibitos, meretrices, & hu-
iustinodi, p.m.

Qui parentes percutit etiam leuiter, vel
iniurias afficit deliberate, vt merito eos pro-
mocet ad iracundiam notabilem, p.m.

Qui ex animo maledicit parentibus mor-
tuis, vel viuis, p. m. si ore tenus, venialiter.

Qui accusat parentes alicuius criminis, nisi
sit heres, vel proditio Regis, vel Reipublicæ,
peccat mortaliter.

Qui putat sibi dæccus esse haberi pro filio
talium

taliū parentum ; & hoc ex contemptu, p.m.
aliter si ex incommodo non .

Qui desiderat mortem parentis ob h̄ereditatem , vel parentes captiuos non redimunt, vel iñfanos non curat , vel testari prohibet , vel auertit, ne restituant, p. m.

13 Qui parentibus in grant necessitate nō subuenit ex propriis, si parentes non habent propria, vel officium , quo possint sibi prouidere, dummodo tale officium non sit suo statui decori , aliter non tenetur ex propriis .

14 Qui parentibus in extrema necessitate constitutis & illius ope egentibus ingreditur religionem , vel ingressus etiam professus non egreditur, si verisimiliter potest subpoenaire, p.m. In necessitate vero non extrema, sed tali quæ obliget filium , & non alios, si ingreditur, peccat , si est ingressus , & professus non tenetur egredi; sed in religione adiuuare quantum potest : adde , si necessitas h̄ec præcessit ingressum , & cum egressu potest subleuari , tenetur egredi .

15 Filius nolens accipere vxorēm , quam pater præcipit , vt sopiantur periculis inimicitia , vel accipiens indignam , se sine consensu patris, vel sine rationabili causa, vel tali quæ coram Deo iusta illi videatur, p.m. Idem de filia nubente , sed non potest exhereditari .

16 Filius non restituens usurpas inuentas in hereditate paterna , p. m.

Filius ex avaritia , vel negligentia diu differens soluere debita , & legata testamenti paterni .

17 Parentes notabiliter negligentes prouidere:

54 De IV. prec. bon. pat. &c.
necessitati spirituali, vel corporali filiorum
nulla causa impeditre.

Mater sine causa proprio lacte filium non
nutriendis, peccat venialiter; notabiliter neglig-
gens eligere bonam nutricem, & prouidere us-
que ad triennium necessaria, p.m. post trien-
nium spectat ad patrem si potest.

Parentes, qui ob avaritiam exponunt filios
ad hospitalia pauperum, vel in locis publicis,
vel priuatis, p.m. Qui nolunt filias etiam spu-
rias dotare cum polsint; peccant mortaliter.

Parentes, qui reuocant sine causa vota filio-
rum facta, eorum bona venia, peccant mort.

Parentes, qui dolo, vel vi reuocant filium à
religione, quam insufficienti ætate fuerat in-
gressus, peccant mortaliter.

Parentes, qui post votum filiorum in ætate
discretionis factum continentia, vel religione
consulunt, vel cogunt eos ad coniugem eli-
gendam.

Qui filium donis, vel minis cogunt intra-
re, religionem, excommunicantur à Concilio
Tridecimo scilicet, a. c. 8. Similiter qui impe-
diunt:

Parentes permittentes filiabus amatores ob-
malum finem, vel à probabilitate suspectis so-
dalitiis, v. g. aliquarum foeminarum eas non
separantes, peccant mortaliter.

Qui non reprehendit filium turpem vitam
agentem, vel vrentem iocis, & irritamentis ad
inducendum aliquem ad peccatum mortale,
peccat mortaliter.

Permittentes sponsis actus, vel tactus impu-
dicos, peccant mortaliter. Ideo non permit-
tendum

tendam , vt soli in secreto conuersentur.

Oscula & amplexus ob solam delectationem inde percipiendam , sunt licita sponsis.

19 Maritus præcipiens vxori contra aliquod præceptum diuinum , vel ecclesiasticum obligans ad mortale , peccat mortaliter .

Maritus atrociter & supra modum percutiens vxorem , cum nec seruum ita percutere debeat , peccat mortaliter .

Maritus , qui causa iniuriandi , vel infamandi notabiliter vxorem deliberate , profert aliquod verbum , licet ex natura sua minime iniurium , p. m. vel si sine animo infamandi , vel iniuriandi , profert verbum sua natura aptum ad infamandum cum periculo probabili infamiae , vel sequatur infamia ; peccat mortaliter .

Vxor natibiliter inobediens in regimine domus , & familiæ , & bonorum morum , peccat mortaliter .

20 Vxor nolens sequi marito alio migrantem peccat mortaliter , nisi pactum præcesserit , ne maritus alio migraret , nisi superuenerit iusta necessitas , vt morbus , vel capitalis inimicitia , nec tenetur sequi maritum vagabundum , si antequam coniungeretur non erat vagabundus , vel hoc mulier nesciebat , nec si vir ob turpem causam vagatur , vel ipsa exponeretur periculo peccati , vel mortis .

Vxor iracunde , vel litigiose prouocans maritum ad culpam mortalem id sciens , vel scire debens , p. m.

Vxor contemnens præstare debitam subjectionem viro , vel eius iustum præceptum non

impleas v.g. vt exuat superflua, committet mores incompositos, p.m. si vero sit sine contemptu, non semper est peccatum mortale.

QVI DOMINI ERGA FAMVLOS,
& seruos, vel subditi erga superiores
peccent mortaliter.

21 **D**OMINI negligentes notabiliter ea, quæ pertinent ad conscientiam suorū seruorum vel famulorum, vt v.g. Christianę viuant, ne affluecant iuramentis, vt seruent p*recepta* Dei, & Ecclesię, non curantes eis suo tempore extremā vñctionem vel confirmationem, p.m.

Dominus habens neophytam, & non docēs per se vel per aliū doctrinam Christianam, & qualiter vitam agere teneatur, p. m.

Dominus notabiliter negligens nosse peccata manifesta seruorum, & famulorum, vt corrigat, & incorrigibilem verbis vel pœna ē domo efficiat, vel ei necessaria neget, si sic fuerit spes correctionis, sin minus retineat, p. m.

Dominus prohibens, non dico non consentiens, seruis concubinariis ducere vxorem : difsus de hoc in materia de matrimonio.

22. Subditus notabiliter cōtempnens superiores: vel denegans eis notabilem, & debitū honore, licet sint dyscoli, & mali, peccat mortaliter.

Leges iustas superiorum violans, putans neminem in aliū potestatem habere, p. m. & est excommunicatus, si vero violat, quia non vult se submittere, est per catum inobedientię; si ob alias causas, potest esse peccatum mortale vel veniale.

Q VI PECCENT CIRCA
dilectionem proximi.

Q VI nec se , nec proximum amat amore charitatiuo.i propter Deum; vel vt capaces alterius vitæ , vel in tempore extremæ necessitatis amore naturali .

Q ui excludit aliquem à communione generali tuarum orationum .

Q ui habuit animum non diligendi , vel subueniendi alicui , casu quo hoc esset ei necessarium ad salutem .

Q ui amat aliquid creatum plusquam suam animam , vel suum corpus plusquam animam proximi , vel bona temporalia , & fortunæ , seu honores , plusquam suum corpus , vel proximi , ita vt non opituletur in necessitate , in amore enim debitus ordo , est seruandus . i. vt firmius amemus Deum , hoc est , pluris faciamus , & si non intentius seu feruentius .

24 **Q** ui tantum amat aliquid creatum , vt sit paratus Deū mort. offendere animo . vel opere .

Q ui optat vt aliquis mortaliter peccet , vel damnationē eternā incurrit , vel ad hoc Deum oret , vel hoc animo malo dicat , vel excommunicationem procuret , eo animo , vt si rem non restituat , damnetur , & alia huiusmodi .

Q ui nō reprehēdit , aut nō denunciat proximum cum debet , aut aliter quam debet p.m.

25 **Q** uilibet offensus tenetur relinquere odiū & rancorem malum nulla facta satisfactiōne .

Non tenetur dimittere rancorem bonum i. quo quis appetit , vt delictum per Iudicem .

38 Pecc.mort.circa dilect.prox.

castigetur; immo aliquando illum tenetur con-
cipere , nec tenetur condonare satisfactionem
inurizæ, & aliqui non possunt condonare etiam
si velint , non tenetur eum alloqui , vel signa
amoris ostendere nisi in tempore necessitatis.
Item qui prius offendit , vel grauius offendit ,
debet prius reconciliationem petere .

26 Qui se exponit periculo peccandi mortaliter vel qui dubitat de aliquo an sit m. & com-
mituit , vel qui omisit confiteri , vel qui facit
contra conscientiam dictantem in particulari ,
& individuali p. m.

27 Qui sine verecundia, incommodo, dedeco-
re , potest impedire ne quis peccat mortaliter,
& non impedit , nisi permittat eum cadere in
maius scelus, ut mox apertius corrigatur ; sunt
& alijs casus liciti de quibus infra. c. 24. n. 16.

28 Qui aliis fuit causa peccati mortaliter con-
filio, opere, fauore. Non peccat cum iusta cau-
sa aliquid perit ; licet , putet futuram occasio-
nem , hanc petitionem ei peccandi ; ut qui in
necessitate ab usurario petit mutuum , non
peccat fecus si sine necessitate a sacerdote in-
quo petat filium baptizari , petit n. r. c. lici-
tam , modo illicito .

Qui facit vel dicit aliquid , quod de se non
est mortale , sed tamen dicit cum intentione
inducendi alterum ad mort. p. m. Immo si sine
intentione tali facit aliquid in tali loco , & co-
ram talibus , sufficiens arbitrio boni viri ad in-
ducendum ad mort. peccat mort. & si res de-
se erat. pecc. mort. debet etiam confiteri cir-
constantiam scandali .

30 Qui ex mera voluntate absque necessitate
vel

vel utilitate aliquid facit, quod credit allectum proximum ad mortale, pecc. mortaliter, ut foemina quæ sine causa se exhibet videndum illi; quem scit de facili concepturum, etiam si ipsa non intendat hoc, pec. excusat, tamen multis causis, ut ne inurbanitatis arguatur, &c. Sed quid nam dicendum sit de foemina, quæ propter inancim gloriam se lucat, infra, cap. 23, num. 19.

31 Qui absque causa necessaria, vel utili vtitur familiari consuetudine mulieris suspecte, aduentus scandalum aliorum, & contemnens, pecc. mortaliter; etiam si ipse sit hinc mala cogitatione. Item qui frequentat moniales cum scandalio, & murmuratione populi. Item qui domi suæ retinet cognatam, sive extraneam, de qua alij male suspicantur.

32 Qui dat alteri occasionem peccandi, id est, scandalum actuum mortiferum, id est, occasionem quæ datur pro. pec. mortali, aut cum intentione principali, vel minus principali induendi illum ad peccatum mortale, aut ad id adiuuando, vel contemnendo salutem spiritualem proximi, aut ad id saltē interpretatiue consentiendo; ex hac definitione multi casus soluuntur, in quibus datur talis occasio, & peccatur mort. ut qui coram aliquo mortaliter peccat. Item qui intentione principali induendi aliquam personam ad p. m. dat eleemosinam, alloquitur, invisit, docet, consulit, vel id facit nutu, blandientis, tactu, obsequio, munere. Item qui facit, vel reficit idola vel templa Paganis, Hebrewis, Turcicis, Hereticis, vel aliquid facit cuius principa-

60 Pecc.mort.circa dilect.prox.

his usus est, p.mr. Itē qui audita missa, alios qui missam non audierint, detinent sono, locis, chō reis, ludis, spectaculis, & aliis occasionibus tempore missarum, p.m. ex eo solo quod paruipendunt salutem spiritualem proximorum, dicentes nil sua referre, cum ipsis audierint sacrum; Item qui vel quae se ostendunt ita ut pudenda per subtile velum videantur, hoc enim communiter ex natura inducit ad pec.mor. nisi ita causa, id est, infirmitatis excusat. Item qui sponte sit obuiam personæ, quam scit easuram in concupiscentiam mortiferam vel iram, licet sine intentione ut illa peccet hoc faciat.

Non pec. mortaliter mulier, quæ sine intentione, & contempta mortifero ita se ornat, vt credat aliquem ex populo casurum in concupiscentiam, vel iram, nesciens aliquem in particulari, vel non aduertens, vel si sciat aliquem, tamen intelligit illum ex malitia, praua consuetudine, & habitu peccare, & sic nec est pecc. mort. credere aliquem indeterminatum in Ciuitate vel Monasterio esse malum.

Excusantur a mortali scurre, & alijs qui dāt magnam occasionem ridendi, edendi, bibendi, vestiendi, loquendi modo ista nimetas non attingat culpam mort.

Excusatur vir vel mulier, qui dicit aut facit aliquid, vt ad amorem vanum vel veniale tantum alliciat; vt qui blanditur, videt, alloquitur feminam, non vt eam moueat in copulam carnalem, in tactus, vel motus ad delectationem, sed vt illa delectetur suo colloquio, aspectu, ornatu, & amet sine fine vel dele.

delectatione n. licet hoc periculorum sit.

Accommodare arma, vel vendere pigmen-
ta, chartas lusoriarum talos, &c. de se non est
malum, sed aliquando potest esse peccatum
mortale.

Qui imperant, consulunt, precantur ad hoc
ut peccent v.g. percutiant, occidant, fornicien-
tur, si fiat tantum ad tentandum illorum vir-
tutem sine animo ut faciant ea, immo displice-
ret si facerent, peccat mortaliter; tamen po-
test quis parato offerre occasionem peccandi,
ut mox fructuosius corrigatur, ut supra dixi,
sed non inducere eum ad peccandum.

Non peccat qui a parato ex sua malitia ad
peccandum, petit rem ex se bonam, quæ ta-
men est materia, qua ille exercet peccatum,
sed peccat si petit, ut peccet, vel rem, quæ ex
se est peccatum. Ut non peccar, qui petit mu-
tuum ab usurario dante cum usura, sed peccat
si petit ad usuram; sic qui petit ab infidelis, ut
iuret, non peccat; sed si petit, ut iuret per suos
Deos peccat.

Non peccat qui deponit suam pecuniam ad
usuarium habentem propriam pecuniam ad
usuras; sed peccat si deponat apud non ha-
bentem.

Non peccat, qui hominem deliberatum ad
committendum maius peccatum, inducit ad
minus, v.g. si vult occidere, ut tantum percu-
tiat, si adulterari, ut fornicetur...

Petens quod in se bonum est ab eo, qui po-
tent bene facere, sed fecit illum peccatum ex
malitia, non peccat, si sit sine contemptu salu-
sis proximi & sine consensu, & auxilio ad hoc.

Inducens peccatorem facit dotem ad celebrandum, quem scit non pœniturum, si non est notorie excommunicatus, & suspensus, vel est paratus, & obligatus, & ex malitia peccat, non peccat mortaliter, nisi fiat cum contemptu eius salutis, & malo animo.

Non peccat, qui petit administrationem iustitiae, vel iustam gratiam à tyranno iniuste occupante Rempublicam. Caetanus in summa ver. Tyrannus.

42. Qui introducit mulierē religioso, vel iuueni ad tentandam castitatem; seu qui sollicitat, vel petit ad tentādam respoasionem, licet sine animo peccandi, peccat mort. nisi ex qualitate personarum, fine, & modo eliciatur circumstanția moderans vim verborum inductiūam ad p.

Non peccat mort. qui tangit amore honesto & iocoſo, sine mala intentione pectus mulieris, mammillas, manum premit, pedem tangit; Immo ubi mos est, amplectitur, osculatur, licet uterque sit iuuenis, dummodo non sit asperitus, vel tactus partium obscenarum.

43. Non peccat, qui erigit studia doctorum, &c. licet ibi multa peccata fiant contra. Vuicleff.

Artifices, quorum opera ad usum bonum, vel malum sunt; vel ut plurimum ad p.v. ut pigmenta, collaria, mammillaria, &c. non peccant mor. & possunt absolui, quod de monialibus est dicendum, etiam si maior pars illis operibus male moraliter utatur.

44. Qui instituunt solemnes orationes, nundinas, nuptias, publica, coniuicia, in quibus aliqui peccant mortaliter, non peccant mortaliter.

Qui

Qui propter scandalum iniūtū omittit opus debitū sub peccato mortali; peccat mor. Immo nec debent omitti opera perfectionis; & si scandalum est ex imbecillitate, est prius satisfacientem propter scandalum, & si aliquando bona opera sunt omittenda: tamen non licet committere peccatum veniale propter quodcumque bonum. Item qui ob instant causam occultam, non ieiunat in die præcepto, &c. & non satisfacit scando ignorantium, peccat mortaliter.

45 Qui dolo vi, aut fraude nocuit alicui in bonis animæ, inducendo eum ignorantem, aut coactum ad peccatum mortale, debet eum inducere ad penitentiam, & ad opera meritoria, impetrando per se, vel alium à Deo illius confessionem, non manifestando peccatum occultum, aliter peccat mortaliter.

**D E V. PRÆCEPTO, N O N
Occides. Cap. XV.**

1 **H**O C præceptum includit quodcumque damnum corporale, non solum ab actu exteriori illatum, sed ab animo.

2 Potesl quis licite occidere, Primo auctoritate Iudicis. Secundo in bello iusto, & publico. Tertio ad defensionem propriæ vitæ. Quarto, quando aliter rem suam tueri non potest, extra extremam necessitatem proximi. Quinto, in defensionem proximi. In tertio casu nec peccat, nec est irregularis. In reliquis, & si non peccat, tamen est irregularis. in tribus ultimis casib[us] debet tantum intendere defensionem sui, rei[um] suarum, & proximi, licet inde mors aggred[atur].

aggressoris subfequatur. Sed verius cum toto
hoc, potest cum moderamine inculparæ tute-
læ intendere mortem, si aliter se , sua , & ho-
norem magnum defendere non potest , v. g.
non tenetur quis fugere cum suo dedecesso , &
potest quis inimicum occidere, si aliter non po-
test evitare alapam . Quare vxor potest occi-
dere virum parentem illi necessario mortem,
cum aliter euadere non possit , sed vir occi-
dens, vel præparans occidere vxorem in adul-
terio deprehensam , p. m.

Q VI PECCENT MORTALITER contra hoc præceptum .

- 4 **Q** VI iniuste occidit, mutilat , vel notabi-
liter ferit, percutit, vel aliquod horum
vult procurare , & delectatur fecisse , p. m.
- 5 **Q** ui furem diurnum , vel nocturnum occi-
dit, cum aliter se & sua defendere possit, p. m.
- 6 **Q** ui occidit aliquem ad defendendum suam
castitatem quam cum suo honore aliter , id est
fugiendo vel clamando poterat defendere .
- 7 **Q** ui præter intentionem aliquem casuali-
liter occidit, non adhibendo diligētiā, quam
mediocriter prudentes in similibus casibus so-
lent adhibere , p. m. Siue opus fit licitum siue
illicitum nihil facit ad p. m. sed facit ad irre-
gularitatem .
- 7 **Q** ui illicite aliquid agit , quod est causa &
via ad homicidium propter necessariam sui de-
fensionem , p. m. & est homicida; ut qui inten-
dit etiam tantum percutere hominem , & occi-
dit, & adulterius inuentus cum adulterio occidens
virum

virum volente ipsum occidere, p.m. & est ix
regularis de quo. c. 27. num. 238.

8 Qui damnatus ad mortem occidit ministrum iustitiae, vt se liberet, p. m.

Qui deliberate ne pusillanimis habeatur, vel ou nimiam audaciam exponit se periculo amittendi vitam, vel membrum aliquod, vel partem notabilem membra, vel infert damnum notabile personæ proximi loco, tempore, vel modo indebito, p.m. Non idem dicendum est de latrone qui furatur.

9 Qui vtitur aliquo ioco cum periculo probabili vitæ suæ p. m. sed possint salvare, qui practici super funes ambulant; vel qui venenum ad theriatam comprobandum sumunt, post experimentum factum in animalibus.

Qui duellum illicitum, vel iocum prohibitum vnde ut plurimum cædes, vel vulnera reportantur, aggreditur, vel aliquem induxit, vel non impediret cum posset, p. m. ^{c. 28} duellis vide supra c. 11. num. 39. & Coacilium Tridentinum sess. 25. c. 19. etiam bullæ Gregorij XIII.

10 Spectatores horam ludorum prohibitorum cum omni voluptate, & consensu deliberato quod fierent, vel quorum presentia est causa ut tales ludi fiant, vel sacerdos, vel monachus propter scandalum, p. m.

Qui deliberate mortem alicuius optat, ut beneficio, aut officio succeedat, vel ne castigetur, vel aduertenter delestat cogitatione peruersi operis homicidij, vnde sibi aliqua utilitas possit prouenire, p. m. & deleretur: propter bonum & utilitatem de morte ortam,

ortam , & non propter mortem non est. p. m.

Licet sine peccato optare mortem, vel mor
bum, vel iacturam bonorum alicui propter re
spectum honestum. v.g. vt conuertatur, vel ne
grauius peccet , & desiderare mortem inimi
cis: & hereticis vt christianismus liberetur à
tyrannide , si non se conuertant : sic inimicis
christianis iniuste nos persequentibus, si com
modius non possumus liberari .

21. Qui deliberato animo sibi mortem, vel me
bri mutilationem optat præ ira , impotentia,
dedecore , paupertate , vel alio infortunio, &
clericus seu monachus, si ob id sibi manus ini
cit, excommunicationem incurrit, non autem
si zelo deuotionis id faciat. Nec similis est per
eussio , quam sibi licite potest inferre , & non
ab alio tolerare, vt ob mortem varorum egde
re se alapis, vellere barbam.

22. Qui habet animum se offerendi , vel se of
fert martyrio principalius ob vitæ suę tedium,
non ob amorem fidei, p.m.

Qui sciens, & aduertens vult decurtare, vel
decurtat vitam abstinentiis indiscretis , licet
absque intentione abbreviandi, eam, sed vt ma
gis Deo satisfaciat. p. mor. secus si probabili
ter existimat eas non esse indiscretas .

Qui propter aliquod infortunium cupit se
nunquam natum fuisse . Qui iniuste coniicit,
vel est causa coniiciendi in carcere in aliquem,
p. & tenetur ad damnum .

23. Qui ægrotus , vel sanus comedit vel bibit;
vel aliis dedit ad comedendum, vel bibendum
sciens vel scire debes graue damnum eventu
sum, pec. mort. si exiguum damnum videtur, y.

Mater

Mater vel nutrix , que tenellum puerum in lecto suo collocat cum periculo probabili suffocandi , siue suffocetur siue non , peccat mort. secus si sine periculo .

14. **Qui** , vel quæ mulierem grauidam ira afficit , ut periculo probabili abortus eam exposuerit , pec. mor. similiter etiam mulier , quæ siue cuim animo , siue sine animo abortus exposuit se periculo probabili abortus , pec. mor.

15. Qui petit bellum sciens esse iniustum , saltem ex parte sui Ducus , vel intuitu solius stipe-
nij , siue bellum sit iustum siue iniustum
non attendens , pecc. mort. Subditus iustus
ire ad bellum , & si nil cogitet , vel præmedi-
etur , tamen debet credere esse iustum , aliter
peccat eundo .

Si cum animo principali occidendi inimi-
cum in bello iusto , vel perdendi eius bona , p.
mor. sed non tenetur ad restituionem .

16. Qui vult condemnare in aliqua re notabilis
aliquem iniuste , vel condemnatum si potest
non liberat ; vel iniurio ab inimicis si sine peri-
culo suo possit , non subuenit pec. mor.

Qui potest aliquem liberare ab iniusta
morte , vel infamia , testimonio , & non testifi-
catur etiam non requisitus , vel faltem non
facit quantum in se est , peccat mortaliter , nisi
id audimerit in confessione , tunc enim non
debet loqui .

17. Nemo tenetur se offerre ad testimonium
ferendum , quo aliqui condemnantur , etiam pro
liberando accusatore , nisi astricatus a Iudice iu-
ridice , & nisi accusator obligatus in consciencie
accusauerit .

Qui

68 *Ad quid teneatur homicida.*

Qui dedit testimonium falso, debet illud revocare, & accusatum liberare, etiam in periculo propriæ vitæ occisor non debet se prodere.

Qui affectus iniuria nō prohibet cognatos, vel amicos volentes se vindicare, & in omnibus his casibus, qui concurrit nouem illis modis c. 11.n.12. imperando, laudando, &c. & non impediendo cum possit, & tencatur id facere.

18 Torneamenta, & ludus taurorum prohibentur, ex extrauaganti Pij V. excommunicantur nisi sint moderata, & cum cautela.

AD QVID TENEATVR QVI
alium occidit, aut percutit.

2 **Q** VI iniuste occidit hominem liberum, vel ferit, ad nil tenetur pro deformitate vel cicatrice, relicta, vel pro morte, sed tenetur ad impensas, ad stipendia quæ sanus fueratus fuisset per totam vitam, & ad ea quæ in se mendicando impendit, antequam obiret; ad damnæ filiorum, uxoris, &c. ad funeralia debita suæ conditioni infra n. 26. nec tenetur vinculis, vel morti inferendæ se ipsum offerre, etiam si id salubre esset, sed debet patienter perferre mortem illatam per leges. Nec necesse est satisfacere, & restituere vitam operibus spiritualibus aliquo modo æquivalentibus, sed sat est hæreditibus dare tantum, quantum ille viuus suo labore, lucrari poterat & secundum iura restituat s.o. aureos; & sic magis tenetur restituere, qui artificem interfecit, quam qui nobilem, licet hoc maius esset peccatum. Idem dicendum

dicendum de excedente debitum modum de-
fensionis. num. 27.

Latro vel homicida punitus à Indice , te-
petur etiam restituere damnum parti , si pars
altra satisfactionem factam Republicæ , vel-
let sibi satisfici , & heredes homicidæ tenen-
tur parti .

Miles tempore belli acceptans singularia
certamina principaliter ad ostendendas vires,
vel artes pugnandi , vel ob vanam gloriam , p-
sed si principaliter ad victoriam exercitus , pro-
ponendo honorem , reputationem , & fortu-
dinem sui exercitus , non peccat .

D E V I . P R A E C E P T O .

Non mæchaberis . Cap. XVI .

I IGNORANTIA , vel putare non esse
peccatum coire contra matrimonium , non
excusat à peccato . Immo afferere simplicem
fornicationem non esse peccatum , est hereti-
cum . Voluntas , & consensus etiam coactus me-
tu , minis mortis , pudore infamiae si vocifera-
tur , est peccatum mortale .

Vis absoluta , & coactio ad fornicandum si-
ne consensu voluntatis , licet aliquam delecta-
tionem accipiat de ipso actu , Idummodo non
cooperetur , neque in ipsum actum , neque in
delectationem consentiat , excusat à peccato , &
amissione virginitatis ex D. Lucia . Vnde nec
tenetur manus iniicere in corruptorem , nec
clamore se defendere .

In hoc 6. precepto includo decimū p̄ceptū.
Species luxuriaz inuersaliores sunt scx .

Fer-

De V.I. præc. Non mæchab.

Fornicatio inter solitos omni vinculo.
Adulterium, scilicet cum alter est coniugatus.

Incestus, ad quem reducitur sacrilegium in
ter cognatos, sanguines, & spirituales, profectos,
ordinatos ordinis sacro, vel peccatum factum
in loco sacerdotio.

Sed primum, quando mulier est virgo, nec re-
fert de viro, an sit virgo.

Raptus, quando rapitur extra domum post
copulam in uxorem, aut violenter extorque-
tur copula, siue illa sit virgo siue non.

Contra naturam, in alio vase, vel foemina
cum foemina, vel vir cum viro, vel cum bruto,
vel mollices, n.6.

Monasterium, & dormitorium monachorum
non est ita locus sacer, ut peccatum in eo com-
misum sit sacrilegium.

Monialis que ante professionem fornicata
est, vel voluntarie se polluit, si absq; dispensa-
tione saltem Episcopi, vel honesta cautela, ve-
lum consecrationis suscipit, peccat.

Qui committit incestum cum cognato, de-
bet in confessione explicare gradum consan-
guinitatis, in quo erant coniuncti.

4 Periculoso est tam confessario, quam poe-
nitenti immorari in minutis interrogacioni-
bus huius materiæ, sed quam citissime debet
se expedire sacerdos, perendo solum necessaria,
non descendendo ad nimis particularia, &
& cum hac occasione petat simul ea, quæ per-
tinent ad decimum præceptum.

QVI PECCENT MORTALITER
circa hoc Præceptum.

5 **Q** VI rem habet extra matrimonium , & debet confiteri numerum , & species .

Tantum quis peccat cum una persona de-
cies habita copula , quantumcum decem sepa-
ratis eiusdem qualitatis .

6 Qui procurat pollutionem , aut cui postquam
euenit placet , vel qui potest , & debet , & non
impedit , aut quia se exponit probabili peri-
culo , ut eueniat etiam propter exonerandam
naturam , peccat , & si adegit desiderium alicuius
personæ non solum est mollices , sed est
etiam alia luxuriae species .

7 Pollutio contra voluntatem , quæ impediri
non potest , non est peccatum , vt est illa quæ
euenit dormienti , patienti fluxum feminis , vel
patienti violentum taedium alicuius , cui non
consentit . Item pollutio quam quis potest im-
pedire ; sed non debet , si non consentit non
est peccatum ; vt operans qui polluitur si non
cessat ab opere non peccat , vt concionator , do-
ctor , disputator , confessores , qui dum student ,
vel exercent suum munus pollutur , nō tenen-
tur cessare ; similiter qui alloquitur feminas
honeles . Idē dicendum de verecadio seu cuioso-
re : verum hi omnes , si probabiliter credunt se
cōsensuros pollutioni , debet cessare ab opere .

Desiderare pollutionem in somno naturali-
ter , vt leuetur natura , nulla adhibita causa , nō
est peccat . sic complacere sibi de præterita
pollutione ob latitatis suæm , sed non procu-

72 De VI. præc. Non mæchab.

rare, quia non omne, quod possum desiderare, possum procurare, ut mortem, nec omne voluntum est voluntarium.

Comedere nimis, vel calida ut gula satisfaciat, non ut sequatur pollutio, licet deinde sequatur non est p. sed peccat qui se ita accommodat in lecto, ut sequatur pollutio data opera.

Pollutio, quæ incipit in somno cum finitur in vigilia, si voluntas superior, & rationabilis deliberata non consentiat, non est p.m. licet sensualitas de ea delectetur. Immo neque si incipiatur postquam est semiexpergefactus, nisi cum consensu deliberatæ voluntatis perficiatur, quia ad p. m. requiritur iudicium integrum.

Complacentia de præterita, vel desiderium de futura pollutione, ad sedandas tentationes carnis dummodo non procuret, non est p. seculis si complacer deliberate ob delectationem carnis, quæ inde sequitur.

9 Comedere aliquid, vnde putet evanescerat pollutio, modo in hunc finem non comedat, non p. ni, licet ad satisfactionem gulae comedat.

Qui rem habet cum aliqua, & procurat, ut non concipiatur, vel ita coit, ut non possit concipere, p. contra naturam, & si vterque consentit, vterque peccat.

Qui morose delectatur de copula explicite, i.e. consentiendo deliberate in delectatione, que ex turpi cogitatu illius nascitur in sensualitate vel ratiōe, aduertens se illa teneri, & duci in periculum consentiendi, non expellit vel niterit expellere, nisi iusta causa excusat ab expulsione p.m. & toties peccat, quoties mente delectatur, vel circa unā multoties, vel circa mal

tas simul, vel separatis, & sunt circumstantiae
confitendæ, quia mutant speciem.

Delectatio præsens de cogitatione copulæ
cum illa, quam habitus est in uxorem, quando
erit uxor, est p. m. quia licet delectari de
spe concepta habendi illam, sed non licet de-
liberate admittere delectationem carnalem,
quæ inde nascetur, quia talis delectatio non
est conditionalis, & futura, sed præsens, &
absoluta.

10 Qui, velque vidua deliberate implicite, vel
explicite morose delectatur ex memoria co-
pulæ præteritæ, ut supra dixi, c. i r. n. i z. p. m.
licet tamen viduis, reminisci copulas præte-
ritas, & delectationes inde habitas, & gau-
dere, quod eas habuerint, & desiderare eas
si qua ratione fieri potest, sed non in præsen-
tiarum delectari ex hac memoria. Idem po-
test dici de coniugatis respectu copulæ prete-
rite, vel futuræ.

11 Qui vult tangere, vel tangit, amplectitur,
vel osculatur animo deliberato implicite, vel
explicite fruendi delectatione carnali, nata ex
tali facto, licet tactus de se non sit impudicus,
vel tangat futuram coniugem non desponfa-
tam, pecc. mor. tantum licet hæc facere ad se
delectandum honeste ob honestum amorem,
vel ad urbanitatem, vel ad laudandum Deum,
qui tam pulchra fecit, modo non se exponat
periculo.

Videre, & alloqui ob solam curiositatem co-
gnoscendi cuius pulchritudinis sit, vel quo in-
cessu, vel gestu sit, & oblectare se deliberate vi-
dendo, & alloquendo huiusmodi creaturam

formosam, & eius res nouas, & pomposas
sine intentione mala, & carnali delectatione,
p.v. tantum.

12 Qui tantum sponsalia contraxerunt defu-
turo possunt se osculati, amplecti, & tangere
se tactibus, qui de se non sunt impudici, & fra-
voluptate, quae ex his oritur, sine tamen am-
pliori voluntate. i. copulę, & probabili peri-
culo pollutionis, & sine tactu vereudorum,
quia ita de se sunt impudici.

13 Qui petit aliquem locum pr̄sertim Eccle-
siam, ut videat, & concupiscat mort. feminas,
vel qui promittit, dat, vel recipit epistolās, vol-
munuscula, licet parua hac intentione, pec. m.

Qui querit diuinatrices, vel maleficas ad
hunc effectum, p. m.

Qui, vel quae se exhibet fenestrae, ut videa-
tur ab aliquo, a quo, vel a qua scit se mortaliter
amari, & suo aspectu, mort. peccaturum,
licet in opus peccati non consentiat, peccat
mortaliter toties quoties.

14 Qui se vexit, vel ornat, ut alieni formosa vi-
deatur, & carnaliter mortaliter ametur peccat
mortaliter; sed si, ut ametur honeste car-
naliter, peccat ven. si in finem honestum, vel
in matrimonium non peccat.

Qui indebetate delestatur loquendo, zu-
diendo, cauendo verba turpia luxurie, peccat
mortaliter de hoc vide. c. i i. num. 14.

Qui nutu, verbis, cantu nictitur provocare
ad hoc peccatum, licet ipse nolit peccare, aut
adhibuit sibi socios in agnum mortiferum, ut
in musicam cantum ad hoc aptum, & collima-
tum, p. m.

Qui

Qui falso gloriatur se rem habuisse cum il-
la vel illo, p.m. & tenetur ad restitutio[n]e fam[us].

15 Qui plusquam oportet comedit, vel bibit,
vel calida, vel aromata querit, quo magis de-
lectetur hoc peccato peccat mortaliter; nisi sit
cum coniuge ad soluendum debitum, quia nō
peccat, vel vt magis delectetur in soluendo
debito, est tantum peccatum veniale.

Is quem piget impotentiæ cocundi luxu-
riose, p.m. sed quem piget cocundi cum uxo-
re non peccat.

Qui mulierem longo tempore insequitur
ad peccatum, grauius peccat, & si mulier ho-
nesto habitu incedat tenetur ad infamiam, &
contumeliam, quæ inde sequitur, & si inducit
ad peccandum, tenetur ei persuader e pœni-
tentiam de quo supra. c. 14. num. 32.

Qui locat domum meretrici vbi scit proba-
biliter exercendum meretrucium, p. m.

QVID DEBET RESTITVERE
qui rem habet cum virginē, vel
putata virginē.

16 VI deflorat Virginem, quæ sponte se ob-
tulit, vel leniter rogata ad nihil tene-
tur, secus si importune rogata, in foro autem
exteriori ad multa tenetur.

17 Qui importunis precibus, vel falsis promis-
sionibus decepit eam, in conscientia debet eam
ducere in uxori, licet id ei nō promiserit, vel te-
netur facere id, quo ipsa sit cōtenta, vel resar-
cire totū damnum inde sequutū vt augere do-
cem, vt accipiat talcm maritum qualem virgo

accepisset, etiam aliquid plus ob verecundiam, quam in tota vita passura est; sed non tenetur poenitus dotare, nisi a iudice condemnetur.

18. Qui promittit se duxtrum eam in uxorem licet non magnis precibus, si animo ficto promittit, tenetur accipere, maxime si inter sit ius sacramentum; nisi essent valde inaequales generre, vel diuitiis; quia tunc satis est refarcire damnum, ut supra; si promittit animo vero debet eam ducere, nisi magnum scandalum sequatur, aut pater omnia renuit, aut esset uxoratus, vel sacris initiatus. Item tenetur placare patrem, & satisfacere pro iniuria illata.

19. Aliquid ei debetur ob fractaram sigilli, quando ob id a marito aliquid patitur, quando doolo, vel precibus importuniis eam corrumpit.

Qui rem habet fraude, vel precibus importuniis cum corrupta pro virginre reputata, quam infamauit, licet ob virginitatem ad nihil teneatur, tamen propter infamiam tenetur.

CONCUBINARIUS QVANDO non est absoluendus.

20. **C**ONCUBINARIUS cohabitans cum concubina non est absoluendus donec ab ea firme proposito separetur, ut supra c. 1. & c. 14. n. 31. Idem faciendum cum his quos populus credit esse tales, donec veritas publicetur, & si quis est easus, qui rarissimus est; quod concubinarij sine periculo peccandi possunt cohabitare, tamen sine deliberato proposito non conuersandi opere, & voluntate non sunt absoluendi.

Qui

21. Qui iudicat se non posse cuitare peccatum, nisi ab ea separetur, debet separari, licet sit Pater, mater, filius, filia, vxor, maritus.

Ancilla, qua Dominus abutitur, si nō potest resistere, nisi fugiendo, iuste potest fugere, vel compellere Dominum, ut eam vendat alteri, qui ea non abutatur, supra.c.14.ii.32. concubinarij prius moniti, sunt excommunicandi, & concubinæ in exilium eiiciendæ, per Conc. Trid. sess. 24. cap. 8. de reform.

Vxor potest discedere à marito, qui eam ad peccatum attrahit.

QVIBVS MODIS CONIVGES peccent in coniugio.

23 **C**ONIVGES concubinarij, peccant mortaliter, & saltem publici excommunicantur communiter à Synodalibus.

24 Coniux; qui habet rem cum coniuge, ac si non esset coniux, vel esset aliqua alia, peccat mortaliter.

25. Qui, vel quæ sine causa legitima negat coniugi debitum loco, & tempore idoneis petitionum, nisi precibus contrarium suadeat, quæ non debent esse nimis, peccat mortaliter.

Non tenetur reddere in loco sacro, vel publico, vel cum periculo vitæ, vel grauis infirmitatis, vel abortius; sed non excusat quadragesima, vel festus dies paschatis, & gravius peccatum est, quando odio negatur.

Debitum potest peti verbis, nutibus, signis, immo verecundia, si quando coniux aduertit coniugem id desiderare, sed ob verecundiam,

vel pufilanimitatem id non audeat petere, tenetur reddere.

27 Coniux si ante consummatum matrimonium vult ingredi religionem, potest negare debitum, sed debet ei assignari tempus ad iudicium boni viri.

Stultitia, vel furor petentis non excusat a redditione debiti, si sine periculo notabilis damni personæ, à qua petitur, reddi possit.

Mulier copulata cum viro adultero non fit bigama, vel irreg. Vir vero cum adultera fit, licet nesciret illum adulteratam fuisse.

28 Maritus sciens vxorem adulterari; si non se separat ab ea, immo petit, vel reddit debitum, peccat mortaliter, nisi res esset occulta, vel illa se emendasset, vel ideo petat, ne ipsemet adulteretur, vel ne credatur leao vxoris.

Vxor cohabitans cum marito publico adulterante, & petens, vel reddens debitu, non pec-

29 Maritus non potest accusare vxorem adulteram, si ipse est adulteratus, vel vxor est passa vim, vel probabiliter, credebat maritum mortuum, vel fuit decepta sub specie mariti, vel maritus dat occasionem adulterandi, vel si maritus tolerat, & est eam passus post cognitum adulterum.

30 Qui, vel quæ voulit continentiam, vel non contrahere Matrimonium, & postea contrahit, presertim animo coeundi, etiam si non consumat, & iterum quoties consumat petendo, licet aliqui velint, tantum prima vice peccare, potest tamen dispensare Episcopus.

31 Qui, vel quæ coniux voulit continentiam, si petit debitum peccat, & si vir consensit votu vxoris,

vxoris , & deinde reddit petenti debitum peccat, quia consensit in peccatum, sed non peccat si ipse petit, licet consenserit voto vxoris; si uterque quavoluit , uterque pec. de quo supra.c.iz.n.6o.

Si ambo pacti sunt , ne a se mutuo debitum petant, & cognoscunt quod uterque id peteret si posset , non peccant si habent copulam .

32 Vterque coniux petens , vel reddens debitum tempore menstruo nunquam , p.m. licet credat concipiendum monstrum, & si petit, vel reddit ne sit odio consorti, vel ut evitetur suam, vel consortis fornicationem , nec peccat ventraliter .

33 Rem habere cum coniuge in loco sacro, vel benedicto ob quemcumque finem est, p.m. licet Sotus contrarium teneat .

Impedire conceptionem prolis ob quemcumque finem , est p. m. & ob id effundere semen extra vas est, p. contra naturam .

Possunt coniuges de communi consensu ad debito abstinere , ne faciant plures filios quam alere possint, dummodo non sit periculum fornicationis .

34 Qui , vel quae malitiosæ , vt defraudet coniugem sit patrinus in bapt. vel confirmatione filij ; & ideo non reddit debitum , p. sed non potest petere , sed Episcopus potest dispensare, si uterque sicut patrinus non possunt petere , sed possunt reddere , non sic de voto . Si vero fuit error necessitas, vel ignorantia, potest petere debitum .

35 Pater qui est patrinus filij concubinæ , non potest ducere concubinam in uxorem .

Qui , vel quæ habuit rem cum cognata, vel cognato coiugis, potest reddere debitum, sed

30 *De peccatis coniugum.*

non petere; si cum proprio cognato potest redere, & petere.

Vxor quæ dat facultatem viro , vel consensit, ut cum alia misceatur , immo si non impedit si commode potest , p.m.

36 Qui clandestine quamvis cum parocho , & testibus matrimonium sine iusta causa contrahit , pecc.mort.

37 Qui contraxit publice, & matrimonium reperitur nullum ob aliquod impedimentum; habita dispensatione , potest clandestine contrahere. Confessarius potest curare matrimonium iam iam morientis cum concubina , vt filij legitimentur , & ipse tutius moriatur .

38 Usus matrimonij clandestini contracti,sine testibus, est pec. mor.

Usus matrimonij ante benedictionem nuptialem non est p. m. nec est differentia inter primam ; & alias vices...

Qui , vel quæ sine legitima causa , vel periculo inconveniente facit matrimonium clandestinum , & non vult illud publicari ; p.m.

39 Mulier contrahens clandestine cum uno , & publice cum secundo ; si rem habeat cum secundo etiam coacta ab Ecclesia, peccat; si cum primo, & cum scando aliorum peccat, datur remedium à Sil.v. debitum conjugale.q.6. sed non valet nisi in terris in quibus Concilium Tridentinum non est receptum .

40 Mulier non satis certa de coniugis morte, nubens cum secundo , p.m. & si probabiliter , & cum rationabili causa dubitans petit , vel reddit debitum , p. sed potest expellere animi dubietatem, ut reddat, licet credat, neque polsit,

vel

vel debeat non credere , ad effectum petendi , si vero scit , vel credit ex leui causa , potest deponere dubietatem ad effectum petendi , & reddendi debitum .

41. Qui , vel quæ polluit , vel se tangit cum periculo probabili pollutionis , p. m.

42. Qui eo modo rem habet cum coninge , ut non possit recipere , vel retinere semen peccat mortaliter .

Qui vero non modo naturali rem habet , & semen potest recipi , & retineri , licet non peccet mortaliter , tamen est graviter reprehendens . Similiter peccat , qui , vel quæ , licet non vult his modis rem habere , tamen concurrexit nouem illis modis , mandando , &c. Iupracapitu. II. num. 15.

CONIVX QVÆ FILIVM EX adulterio concepit , vel singit parere sup- positum filium , quid faciet

43. P E C C A V I T , sed potest absoluiri , licet
taceat , & noceat patri putatiuo , & heredi-
bus , quando timetur mors , vel amissio famæ ,
44 vel vite spiritualis coniugis : sed si mulier iam
45 effet infamata , & putat quod pater , & filius
46 adhibebunt sibi fidem , nec timet sue vite , de-
bet reuelare : similiter si crederet filium spu-
rium esse tantæ virtutis , vt crederet secreto re-
uelanti , & relinqueret hereditatem fratribus
legitimis , debet reuelare .

Talis mulier inducat filium ad religionem ,
non potenter succedere hereditati , facta ante
professionem renunciatione patri , vel de pa-

82 De VII. præc. Non furtum fac.

refrenalibus satisfaciat , vel ipsa plus laboret , quam onus. Matrimonij requirit , vel minus vestibus sibi necessariis impendat , &c. ut reficiat impensas , vel saltem pœnitentia .

48 Tenetur etiam ad damnum ille , qui tradidit filium suum ad fingendum partum , vel tenetur adulteri satisfacere , maxime quando uxori non satisfacit , si tamen credit illum esse suum filium , vel credibile est , quod si nou est illi credibile , non potest cogi à confessario .

Si hospitali nutriendum relinquere , tenetur hospitali , nisi paupertas eos excuset .

Adultera secreta potest restari filio de adulterio habito cum iuramento , fingendo sibi aliam intentionem .

Quantum adulteri debet restituere pater patratus , vel heredibus eius , est standum iudicio boni viri considerantis damnum patris patratus , & mercedem , quam meruit filius patratus .

**DE VII. PRÆCEPTO. NON
Furtum facies, Cap. XVII.**

SVB hoc Præcepto non solum continetur contrectatio rei alienæ iniusto domino ad acquirendum proprietatem , vel usum , vel possessionem , quod proprie furtum dicitur , sed etiam omne iniuste acceptum , vel recentum , vel iniusta damni illatio , & omnis usurpatio illicita ; & hæc vel est mentalis quæ non obligat ad restitutionem , vel est realis . Furtum est ex genere suo mortale , excusat à mortali peccato paritas materiæ , ob quam moraliter

speci-

specificatur quæ paruitas , arbitrio boni viri
indicanda est . Nauarrus sic indicat .

Qui parum furatur volens multum furari
pecc. mor.

Qui parum furatur sine animo plus furan-
di , vel maius damnum faciendi præter quod
res valet , non peccat mortaliter , licet sciat
Dominum moleste ferre , nec peccatum datu-
rum Caiet. 22. q. 66. art. 6.

Qui furatur rem parvam , ut æcum à farto-
re sciens aliam non habere , & inde sequi ma-
gnum damnum , p.m. Sic qui furatur rem par-
vam sciens futuram magnam perturbationem
Domino , ut seruus malum punicium à Domi-
no , p. m. hinc aliquando qui rem parvam au-
fert à diuite , peccat mortaliter non à paupe-
re ; vel contra , qui à paupere , non à diuite .
paruitas enim per Nauarrum est inter diuni-
dum iulij .

Excommunicatio lata contra furantes , in-
telligitur de materia per se sufficienti ad pec-
catum mortale , vel secundum constitutio-
nem illius diœcesis , quis determinat quan-
titatem furti pro excommunicatione , excui-
sat etiam à mortali indeliberatio , vel subre-
ptio , & defectus iudicij idonei .

Excusat etiam à veniali ignoranteia probabi-
lis quod res esset aliena , & magna necessitas , &
probabilis præsumptio , quod dominus æquo
animo ferat : nō autem si dubitaret , quia pec-
cat mor. etiam si dominus æquo animo ferat ,
quamvis tunc non teneatur ad restitutionem .

Nec excusat si id patiatur dominus timore ,
vel pudore . Excusat etiam impotentia recu-

perandi suum sine scandalio. Item excusat propositum restituendi quod accipit domino proprio; ut si quis accipiat à fure, vel ab aliquo quod male emit, ut domino reddat. Item excusat iusta voluntas inuandi dominum spiritualiter, vel temporaliter.

DE RESTITUTIONE..

Quid sit, quis, quid, quantum, cui, ubi, quomodo, quo ordine, & quando.

RESTITUTIO est actus iustitiae communitiae, quo redditur alteri quod suum est, circa bona animi, corporis, honoris, vel pecuniae. Si rem alienam bona fide accepit, vel emit, & apud se est; tenetur eam reddere domino, etiam sine pretio; si non est apud se; non tenetur, nisi id in quo fuit factus ditior, & hoc debetur illi cui vendit.

Qui monetam adulterinam pro bona, vel aurichalcum pro auro accepit; & mox alijs vendit bona fide, ubi rem scierit, tenetur restituere emptori pretium, quia est in culpa aliquo modo: non sic qui rem bonam vendidit, quod si non est in culpa aliquo modo, idem est iudicandum de utroque.

Inuitatus ad coenam vituli furto ablati, si comedit mala fide, tenetur ad id, quod comedit; si bona fide, ad id quod est lucratus, pariendo coenæ propriæ domus, & si nihil est lucratus, ad nihil tenetur; similiter de usu alienarum veltis,

Qui emit bona fide rem à non domino, ubi hoc

hoc sciverit, potest rem reddere venditori, & suam pecuniam recuperare.

10 Qui accipit mala fide, & retinet, tenetur eandem rem restituere si potest; si minus, quia periiit, tenetur tantum quanto pluris valuit a tempore acceptationis malæ, vel retentionis.

Ille dicitur habere bonam fidem, qui probabiliter credit rem esse suam, vel eius qui illam ei dedit.

QVIS TENEAT VR RE- STITUERE.

11 **R**ESPONDET VR, qui alienum tenet, vel aliquid vere debet lege iustitiae speciali, & sunt isti.

Tenens rem alienam.

Obligatus ex contractibus.

13 Obligatus ex quasi contractu, ut tutor pupillo:

Obligatus lege aliqua obligante conscientiam: non sic penalia, quia non obligant ante condemnationem Iudicis.

Obligatus ex testamento, vel voluntate ultima.

Obligatus ex sententia iusta:

Obligatus ex delicto damnificante bona aliena animæ, corporis, famæ, fortunæ, siue sine consensu damnificati, siue cum consensu coacto, & cum metu, dummodo ille metus cum Deo sit causa principalis, licet non sit causa in constantem virum. Verum contra Callianum, non tenetur qui blanditiis puris aliquid discutit, ut meretrices, dummodo sit sine fraude.

Obligatus

Obligatus ex quasi delicto , vt Index ex ignorantia sententiam iniquam proferens , ve
is ex cuius domo aliquid ciectu.damnificauit
aliū , vt magister nauis de furto facto in navi.

- 17** Qui consensit facienti aliquo nouem mo-
dorum prædictorum, idest, iubendo consilium.
18 dando, laudando , recipiendo, participando,
tacendo ; si ex officio , non impeditendo , non-
manifestando, & tantum tenetur restituere il-
lud damnum, cuius fuit causa, sine qua nō; nec
19 excusat seruus occidens iussu domini , di-
20 cens, si ego non fecisse, aliis fecisset . Non
tenetur , qui a fure aliquid accipit , vt taceat;
dummodo illud sit furis, dummodo non sit of-
ficialis , nec officialis in periculo vitæ , vel sta-
tus sui, tenetur seruare vitam vel statum alte-
rius particularis .

In capitulo , confistorio, vel vniuersitate vbi
res sunt per suffragia publica maioris partis,
si maior pars consentit in rem malam , & ali-
quis non potest suo suffragio rem malam revo-
care, vel in aliquo iuuare, si consentit cum ma-
iori parte, peccat , sed non tenetur ad restitu-
tionem .

- 21** Obligatus est confessarius restituere , qui
per ignorantiam crassam, vel affectatam absolu-
uit , antequam præcipiat confitenti restitu-
tionem , idest sciens futurum, vt aliter non resti-
tueret, nisi confessor præcipiat .

QVID RESTITVENDVM.

- 24** **R** E S P O N D E T V R , quod acceptum
est, nisi dominus alia re fuerit contentus,

& nisi manifestetur occulus peccator, vel gra-
25 ne damnum sequatur. Item si res est fructi-
fera, sunt restituendi omnes fructus, deductis
impensis; si vero non est fructifera, non est re-
stituendum quod vnu, & industria est acquisi-
tum; ut latro, qui lucratu est pecunia furtiva,
nisi restitueret illud propter aliquod intercelle.

QVANTVM RESTITVENDVM.

27 **R**E S P O N D E T V R , si quantitas dam-
ni est certa, tantundem; si incerta, ad iudicium boni viri .

C VI RESTITVENDVM.

28 **R**E S P O N D E T V R domino, & per
dominum intelligimus eum, cuius custo-
dix res est commissa, vt creditor pignoris, de-
positarius, futor, lotor, commodatarius; verum
in conscientia potest restitui proprio domino,
demmodo sit sine scandalo, & damno alterius;
maxime quando predicti sunt fures, vel versu-
ti, aut aliqua mala qualitate affecti; hoc intel-
ligitur regulariter, nam sunt casus, in quibus
non dominis restituendum, sed aliis .

29. Si dominus est furiosus, prodigus, aut ha-
bet tutorem, vel curatorem .

Quando ignoratur dominus, adhibita dili-
gentia .

Quando est loginquus, aut in tali loco, quo
mitti non possit, vel non nisi cum magno peri-
culo, & scandalo, tunc restituendum est Christo.

30 Acceptum à fure, furi, nisi cestantibus in-

commidis præstare reddere domino.

Accepta per vim, & metum, vel ne malum iniustum faceret, debent restitui danisificato.

Acceptum vero ut malum facheret, si malum sequatur, non debet restituui, nisi forte pauperibus, & ex consilio; si malum non sequitur, est restituendum danti.

33 Qui iuste aliquid accipit ab aliquo iuste dante, ita ut turpitudo sit tantum ex parte accipientis, tenetur reddere damnificato, seu danti, vt qui accipit, ne fornicetur, vel officia. les accipientes plus suis stipendiis, sed non tenetur reddere, nisi, qui dedit, reperat. Hic causa non intelligitur, quando non tenetur in conscientia illud facere, sed ad perfectionem.

36 Meretrix non tenetur restituere pretium meretricij, licet peccet illud accipiendo. Idem dicendum de aliis foeminijs, & viris cuiuscumque ordinis, qui ob fornicationem aliquid accipiunt, dummodo non id recipienti notabilibus fraudibus, &c. & ab his, qui non possunt dare, Prostitutiona, & non data, non possunt peri, ut debita meretricio, sed ob amorem, &c. idem dicendum de occidente aliquem precibus, & pro multis alterius.

VBI RESTITUTIO FACIENDA.

42 R E S bona fide possessa, restituatur vbi sita est.

43 Res ex contractu, vel quasi contractu debita, restituenda in loco expelle, vel tacite definito; vel vbi petitur sine domino debitoris, vel creditoris, vel coram Iudice competenti, vbi

vbi petatur.

Si res ob delictum , vel quasi delictum debetur, restituenda est in loco vbi nullum damnum dominus patiatur, nisi aliter domino placuerit . Restituere enim est in primo statu rem ponere , hinc mutuatarius reddens in diverso loco, potest deducere cambia .

QVO MODO RESTITVENDVM

44 RE SPON. iuxta naturam contractus, ad delicti, vel voluntatis voluntate, vel per se, vel per alium non sibi debitum retinentem, quia adhuc duraret obligatio; sufficit etiam, quod
45 is cui debetur, liberaliter, & voluntarie remittat, siue realiter, & presentialiter offeratur debitum, siue tantum verbis,

QVIS ORDO SERVANDVS in restitutione .

47 CVM omnia possunt solui, sine ordine solvantur, si minus, prius res incerta in propria specie reddatur Christo, res certa in propria specie reddatur domino .

49 Venditor reddat premium emptori, quamdiu res in propria specie est apud emptorem, vel seruentur statuta particularia regionum; **51** mox his qui habent hypothecas, vel expressa obligationem, mox his qui habent privilegium personale, mox aliis sine ordine, deductis impensis funeralibus, non sumptuosis, sed ex his omnibus diligentioribus in iudicio, prius satisfaciendum, quam aliis.

52 Qui

52 Qui mutuauit pro reficienda domo, vel na-
vi, &c. in solutione, ex pretio illius præfertur
omnibus habentibus hypothecam super illa
bona.

Debitor non valens omnibus satisfacere, si
prius soluit minus priuilegiato, p. Creditor di-
ligentior in petendo, si accipit solutionem an-
te alios magis priuilegiatos, peccat, ut Gener-
retinens bona Soceri pro sibi debito, sciens
eiua bona deberi aliis magis priuilegiatis.

53 Usurarius non factus pauperior, prius debet
soluere quæ debet per cōtractus licitos, quam
usurz, secus si est factus pauperior.

QVANDO RESTITVENDVM.

54 **S**TATIM, unde etiam si non peccet fin-
gulis momentis non restituendo, peccat ta-
men quoties care vtitur, vel quoties commode
de potest eam restituere, & non refusavit, nec
tenetur à lecto, vel Ecclesia egredi, cum recor-
datur, sed sat est proponere.

55 Excusat ignorantia iuris, vel facti, volunta-
ria condonatio, creditoris impotentia resti-
tuendi non solum ob extremam necessitatem,
sed etiam si commode non possit sine damno
suum bonorum altioris ordinis, ut vitæ, sa-
lutis, famæ, rei familiaris, vel cum magno dam-
no rerum eiusdem ordinis, dummodo credi-
tor magnum damnum: etiam ob moram non
pariatur: nec dicitur magnum damnum, si res
alienæ restituendæ sint multæ, & magæ, vel
quia cessat lucrum ex earum usu. Item in ex-
trema necessitate non tenetur restituere, quia

omnia tunc sunt communia , id est communica-
canda : sed ubi venit ad pinguiorem fortunam ,
tenetur restituere , quae accepit : quod est con-
tra aliquos .

63 Quando ex restitutione tunc facta sequere-
tur damnum , vel corporis , vel animae eius , cui
restituicur , ut si furioso datur ensis , nisi ex re-
tentione maius damnum sibi sequatur .

65 Qui alienum iniuste retinet , & scit illud se
debere , si expectat , donec condeinetur per
sententiam , peccat mortaliter . Confessarius
non potest concedere dilationem , quando scit
cum posse restituere , nulla existente causa ex-
66 cusante , & qui potest totum simul , & non vult ,
sed per partes in singulos annos , vel menses ,
non est absoluendus : est enim in peccato mor-
tali , & hoc non solum procedit in debitis ex
67 delicto , & furto , sed etiam in aliis , ut mucro ,
vel alii iusto modo contractis .

Potest quis per tertium restituere , prefer-
tim ne se manifestet ; & habens dominium res
restituendae , si tertius non restituit , non solvi-
tur ab obligatione restituendi .

68 Decedentes è vita cum possint , & non re-
stituunt , sed legant in testamento , non secure
decedunt .

DE IMPEDIENTE BONUM alienum .

69 **Q**UOD impedit bonum alicuius habentis ius
perfectum , vel imperfectum , tenetur
ad restitutionem , dummodo impediatur per mo-
dos iustitiae contrarios , non vero qui impedit
iuste , sed malo animo .

70 Qui blanditiis sine vi, dolo, & mendacio facit testamentum transferri in alium, non teneatur ad restitutionem, nec qui impedit, ne collator, aut elector eligat, vel conferat beneficium in illum.

71 Qui ob odium facit, ut herus dimittat famulum, qui non potest ab alio tantum stipendium habere, quantum habebat a dimittente, non tenetur ad restitutionem, dummodo non fiat contractum.

QVAE CAVSA EXCVSENT
a peccato non restituente.

75 EXCVSAT necessitas, libera condonatio domini, ut supra dixi, licet non expopnat presentialiter pecuniam.

79 Excusator debitor a peccato dilationis, si creditor sciens sibi deberi debitum absque alio metu non petit, secus si nescit, vel non petit ob metum etiam reuerentiale.

80 Qui aliquid debet in genere, non excusatur a restitutione, vel solutione, si species, quam designauerat ad restituendum, periiit, sed debitor in specie, i. huius bouis, vel equi, vestis, &c. excusatur, si sine culpa, & fraude, & ante mortem periiit. Immo in conscientia si post mortem, si sciret quod ita erat peritura apud creditorem vt apud eum, secus si constaret quod antequam perisset dominus vendidisset, vel eo usus esset.

81 Non excusat a restitutione alicuius rei, procuratie alicui, vel dedicis beneficium Ecclesiasticum, nisi creditor post beneficium habitum, causa

causa gratitudinis libere debitum remittat. Idem dico de officiis quæ sine simonia, vel peccato vendi non poslunt; non sic de aliis officiis, quæ vendi poslunt.

84 Excusat probabilis ignorantia facti, vel iuris obscuri, praesertim si peritus, & timoratus dicat non teneri: fecus si debitor consulat loquenter ei placentia, vel multos querat, donec inueniat unum qui hoc dicat. Quod si dubitat de facto, vel de iure, reddat illud venditori, & committitatori, ut suum recuperet.

85 Excusat usucapio, & prescriptio canonica, non civilis, id est, debet incipere bona fides donec tempus perficiatur.

86 Celsio excusat in foro exteriori, quia in interiori excusat ratione necessitatis.

87 Qui restitueret cum periculo vita, esset laudandus, licet nemo teneatur restituere cum amissione rerum altioris ordinis.

Nota, neminem teneri restituere cum periculo famæ consequentis virtutem moralem, vel theologicam, non famæ partæ in aliis rebus præclaris, ut ingenio, diuitiis.

DE RESTITUTIONE BO- norum incertorum.

93 BONA incerta potest debitor per se, post inquisitionem, pauperibus dare, nec potest episcopus regulariter si intromittere, & exponuntur canones synodales: potest si etiam sibi pauperi, vel totum, vel partem applicare, iudicio consulari. Pro pauperibus intelliguntur, Ecclesiæ, hospitalis, & multa alia. Et de

compositionibus per pontificem discretis , di-
cendum est eas valere : sed dum non est facta
compositio, que queritur, si non restituant sta-
tim, cum possint , sunt in peccato mortali .

DE FRVCTIBVS BENEFICIO. rum male impensis .

94 **B**E N E F I C I A R I I impendentes fru-
etus beneficiorum in prauos , vanos , vel
prophanos usus , & ab eis accipientes peccant,
& tenentur ad restitutionem .

Item retinentes superflua sine iusta causa
peccant saltem venialiter . Similiter & prodi-
gi : & si sint bona Ecclesiastica , communiter
peccant mortaliter . Verum ne sis facilis ad iu-
dicandum , quia multa eum excusant . Vide
ibi multa .

Q VI PECCENT MORTALITER contra hoc preceptum .

95 **E**X superioribus , t . qui rem alienam nota-
bilem furatur , vel furari vult . Item qui
rem suam , sed putans esse alienam . Qui rem
suam sed in quam aliquod ius alius habeat , vt
equum locatum , vel commodatum . Qui vi ali-
quid accepit ; & debet confiteri rapinam , & sa-
tisfacere de iniuria illata . v . g . contra hono-
rem vim inferendo .

Qui rem sacram ex loco sacro , vel non sa-
cro , vel non sacram ex loco sacro , est sacrile-
gium , & si cum furto adiunxerit frangere fo-
ses , fenestras , posles , tectum , aut parietem est
excom-

excommunicatus: locus sacer dicetur quilibet Ecclesia, xenodochium, basilica, eremitorium auctoritate Papæ vel Episcopi edificata, & cœmeterium per illos sacramatum.

96 Qui accipit, ut faciat quod non debet, vel non faciat quod debet, ut dixi supra num. 33. Item seruus dicens dominose plus enuisse.

Distributor communitatis non æque distributor, nisi ignorantia excusat, & tenetur restituere damnificato. Item conferens beneficiū, vel officium indigno, ut supradixi¹, num. 72.

97 Qui impediuit aliquem à consecutione boni in quo habebat ius in re, vel ad rem, peccat, & tenetur ad restitutionem. Item si malo animo, sine fraude impediuit non habentem ius, quamvis non teneatur ad restitutionem, ut supra dixi num. 1. peccat. Item qui est causa, ut quis non iuste puniatur, vel futurum consequatur, p.m. & tenetur ad restitutionem.

98 Qui accipit naufragata, cum excommunicatione, tenetur restituere, quia non derelicta; nisi accepisset cum periculo probabili mortis, ut infra num. 170. Item ex incensa domo, quia non habetur pro derelicta.

100 Qui de industria in domum vel in segetem ignem mittit, p.s. in locum sacrum, est excommunicatus, ut infra cap. 27. nu. 94. nemo tenetur se ipsum prodere vi excommunicationis.

101 Qui iniuste soluit, vel solui facit incarcera-
tum ob debita, & tenetur ad restitutionem:

102 nisi incarceratus nullo modo posset soluere,
nō autem peccat, si erat ob crimen, meo vim
non inferat ministris iustitiæ; nec tenetur ali-
quid restituere custodi carceris pro danno se-
cuto.

cuto. Ille qui queritur a iustitia, siue iuste si-
ue iniuste potest fugere ne capiatur, dummodo
animum habeat satisfaciendi quantum debet
in conscientia, & quilibet priuatus potest il-
lum iuuare in fuga, nisi aliquo mandato par-
ticulari sit prohibitum.

103 Qui captiuus fugit, aut efficit ut captiuus
in iusto bello captus fugiat, tenetur ad resti-
tutionem.

105 Qui accipit ab alio qui dare non potest, ut
ab Abbatे, religioso, montali, filiofamilias,
vxore præter paraphernalia, sine exprelio, vel
tacito consensu superioris, vel viri, vel quando
vir ad id teneretur: sunt tamen octo casus in
quibus vxor potest, quos ponit Syluester ver-
bo eleemosyna q. 5. Primus quando de licen-
tia mariti est in diuersa regione quasi peregrina,
tunc potest facere illas eleemosynas quas
similes peregrinæ honestæ faciunt. Secundus
in extrema necessitate, etiam contra prohibi-
tionem mariti, immo tunc tenetur facere, quia
omnia sunt communia. Tertius in necessitate
magna, quando non potest haberi recursus ad
maritum seu superiorem, tunc enim præsumi-
tur voluntas. Quartus quando scitur volun-
tas viri expressa vel præsumpta, ut quia ei com-
mittit omnium administrationem. Quintus
si consuetudo loci habet, ut vxores dent in ele-
mosynam panem, vinum, & similia: consuetu-
do enim dat iurisdictionem, sed huiusmodi ele-
mosyna moderate fieri debet: & si aliquando
vir prohiberet, debet sibi formare conscientia,
quod ei non displiceat, immo placaret, si vide-
ret inopiam pauperum, nisi eleemosyna esset
immob.

immoderata: sed si propria conscientia dicet omnino desplicere viro, deponat conscientiam si potest, si non potest deponere, cesset ab eleemosyna, nisi pauper esset in extrema necessitate, vel faceret negotium vtile marito. v.g. ut ab eo fcelerato iram Dei auertat. Sextus quando vir assignauit aliquid certum pro victu uxoris, à quo illa abstinet ut faciat eleemosynam. Septimus si vir sit fatuus, quia tunc ad ipsam pertinet gubernatio domis, nisi aliter superior ordinauerit. Octauus si ultra gubernationem domus & familiæ ducratur aliquid, illud potest dare, præfertim si sufficientem dotem attulit, & vir eius non indiget illa eleemosyna pro substitutione, de quibus infra. n. 153.

Item qui accipit à furioso, & pupillo sine licentia tutoris, vel à prodigo habente curatorem, vel à non domino.

107 Simulans se sanctum, devotum, pauperem, infirmum, vel religiosum cum non sit, ut eleemosynam accipiat; dummodo simulatio sit causa finalis, & non tantum impulsua, & tunc tenetur ad restitutionem nou danti, sed Deo & pauperibus.

108 Qui non statim soluit mercenario, vel non in re in qua conuenerunt, sed in alia contra eius voluntatem; quod si vendens illam non potest habere suum, tenetur reficere, sed non tenetur soluere pro tempore, quo seruus ægrotauit.

Item si illum, qui suam operam locare consuerit, assunxit nullo precio statuto, tenetur tanti quanti alium conduxisset, vel ad iudicium boni viri.

Item qui soluere vult preium contentum,
sed illud est longe nimis iusto.

109 Item magistri artium mechanicarum su-
mentes tyrones, ut eos doceat artes, & nullam
aut exiguum dant mercedem, si eos occupent
in aliis rebus contra eorum voluntatem, ita ut
non possint addiscere p. & tenentur ad restitu-
tionem: excusantur tamen nobiles, qui sumunt
pueros precibus parentum, & instituunt eos
elegantia morum, mox sine villa alia mercede
dimittunt.

110 Qui seruos accipiunt cum obligatione ad
certa officia, & non dant pecuniam sufficien-
tem pro suo labore, tenentur satisfacere.

111 Qui clam accipit quod sibi deberi putat
pro delicto commisso p. Immo non potest au-
ke petere, sed potest datum retinere.

Qui suum occulte accipit, cum commode
id recuperare potest; vel exponit se periculo
mortis, vel membra, vel contra conscientiam,
putans id esse peccatum, vel cum notabili sca-
nalo, vel damno illius; aliter vero potest,
modo restituat si quid damnum alteri sit se-
quutum, & vt caueat ne iterū debitū soluatur.

Item vxor potest accipere de bonis viri no-
lēris restituere, & pro eo restituere, cū cautela.

Item qui dubitat an sit suum, & accipit, pec-
cat, & tenetur ad restitucionem.

Qui legata pia tempore & modo debitis
non soleunt, nec sunt absoluendi nisi soluant,
si possumunt sine magno suo detrimento: quæ le-
gata valēt et facta corā duobus testibus tantū.

118 Qui extra extremam necessitatem aliquid
accipit ad edendum, vel vestiendum pro se, vel
pro

pro alio , peccat , & tenetur restituere , ut supra , num. 62.

120 Qui occidit vel graviter percutit aliquod animal domesticum in suo praedium damnum inferens , cum non sit sui iuris hoc facere , ed tantum expellere , vel includere , denec damnum restituatur .

In iuste prohibens venationem vel pescationem , & tenetur ad restitutionem emolumenti , quod inde sequi poterat . Sed ut iuste prohibeat quinque requiruntur , 1. auctoritas regia iusta , vel consensus liber populi , vel prescriptio canonica , sine vi & meta introducta . 2. ut non puniat eos qui non procurant dolis , feras extra loca prohibita , vt eas capiant . 3. ut prohibeat insuis propriis praediis , vel alienis de consensu dominorum , 4. ut restituat omnem damnum , quod feræ faciunt in alienis praediis , quorum domini non consentiunt in damnum ipsorum praediorum . 5. caueat ne subditi ob metu non audeant loqui vel petere quod alias peterent : adde , quando his positis prohibitio est iusta , non debet contravenientes saltem prima vice interficere vel mutilare , quam uis esset lex vel consuetudo sic puniendi : quia est intelligenda contra contumaces ex consuetudine , & non prima vice , alioquin est lex iniusta .

122 Custodes iurati , aut fide astricti , permitentes venari aut piscari , aut ligna cedere in locis iuste prohibitis , nisi sit necessitas , aut consanguinei , aut amici chari sui domini ; tamen non excusat eos tales esse , qui si peterent facultatem obtinerent , sed nolunt petere .

Si aliquis cuiuslibet venatur in aliquo tempore prohibitionis, non tenetur restituere, nisi post iudicis lententiam.

124 Qui prohibet subditis ne feras occidant suis praediis, etiam cum damno notabili.

125 Venator es quorum canes damna afferunt animalibus domesticis, & equi campis, &c, tenentur ad restitucionem.

Magnates prohibentes, ne feræ non inclu-
se & dammificantes occiduntur, etiam si ani-
mum habeant restituendi, p. m. sicut qui fu-
ratur cum animo restituendi.

Tenentes columbaria iniuste, ubi lex & con-
suetudo id prohibet. Item si cum damno nota-
bili alterius, tenentur ad restitucionem. Item
qui inescat suum columbarium, ut aliorum co-
lumbus attrahat & retineat p. & teneat resti-
tuere.

126 Qui sibi accipit, vel includit animalia alie-
na domestica fugitiua; nisi ex consuetudine de-
finant redire per aliquot dies.

128 Examen apum antequam in aliweariis in-
cludatur, est accipientis illud etiam in alienis
arboribus, similiter & alię aues, & etiam quod
accipiens prohibetur ab ingressu, vel ascensu
arborum, sed tunc tenetur satisfacere iniurie
factę, contra prohibitionem.

DE PARTICIPATIONE IN damno dato.

130 P E C C A T coadunatus sub uno duce ad
dammificandum, & tenetur ad restituendū id, cuius est causa, vel taliter quod ad se
per-

In damno dato. Cap. XVII. 101

peruenit , si non fuit causa viterioris damni .

131 Item procurantes ut quis . v.g. Iudex tollat cuiquam quod suum est , nec quod debet restituatur , nec debitor cogatur , peccant & tenentur restituere .

132 Qui scienter vel ignorantia crassa male dant consilium . Item laudans ingenium alicuius , vel vituperans ignoriam , ut is aliquem damnicet , p. m. & tenetur ad restitutionem .

133 Audiens ; & gratum habens aliquem suo nomine alicui noceuisse p. non tamen tenetur ad restitutionem si ei gratum non est qualiter suo nomine factum est .

134 Testis legitime interrogatus a iudice sciēs furtum ; si taceat peccat , & tenetur ad restitutionem ; nisi id faciat metu sui status vel bonorum .

135 Post excommunicationem promulgatam , sciens furem , non debet denunciare eum ante correctionem fraternalm : & si id probare non potest , non tenetur manifestare , etiam si is non satisfaceret ; secus si probare potest , post admonitionem tenetur denunciare , aliter peccat , & tenetur restituere , nisi iustus metus excuset .

Vxor quando confiscantur bona mariti potest abscondere aliqua pro dote satisfacienda , & id scientes , non tenentur denunciare . Dixi denunciare , nō testificari , quia casus variaretur .

Cultos ciuitatis vel agri non obstante saltē clamando damno notabili , quod fieri videt , p. m. & tenetur ad restitutionem ; sed qui ex officio non tenetur , licet ex malitia taceat , p. sed non tenetur ad restitutionem . Immo si nō ex malitia , sed ex negligentia , vel modestia se-

136 *De peccatis patrum circa non ingerendi negotiis aliorū taceat, non p.m.*

Iudex non faciens restituere damnum cum possit, & tenetur ad restitutionem.

137 *Administratores alienorum bonorum si in utilitatem domini alicui damnum inferunt, p. & tenentur ad restitutionem: possunt tamen ex bonis domini occulte accipere tantundem, quo satisfaciant, obseruatis his quæ supra n.*
138 posita sunt.

138 *Qui occulte aliquid accipit ab eo, cui displicet acceptio occulta non publica, p.v.sicut serui & filii ut vescantur, non autem vendant*

139 *& dent ceteris. Potest esse furtum sine peccato mort. sed cum obligatione ad restitutionem sub p. m. i. de minimis animo interrupto continuatis. Fur tenetur ad impensas, quibus dominus sua quæsiuit, ad iudicium boni viri.*

140 *Impediens euntem ad impediendum damnum quod tertius quarto inferre volebat p. & tenetur ad restitutionem. Item qui mitteret famulos ensibus districtis ad terrefaciendum vel ad iocandum, si damnum sequatur ob defectum diligentie p. & tenetur ad restitutionem.*

DE PECCATIS PATRVM circa bona filiorum ..

141 *P*ECCAT pater accipiens aliquid notabile ex bonis castrenisbus, id est in bello acquisitis, vel quasi castrenisbus, id est acquisitis per officium publicum, ut Medici, Aduocati, Scribe, Magistri artium liberalium, vel stipendio regis, vel quæ clerici acquirunt officio clericali, vel beneficio, vel accipiens ex eorum fru-

fructibus, & tenetur restituere; tamen debetur peculium filio aduentitium, id est bona parata hereditario iure, à matre, aut à suis cognatis, aut amicis, & non intuitu patris: sic etiam bona parata suo labore, & industria fauente fortuna, & in huiuscemodi bonis proprietas est filij, & regulariter usufructus est patris dum vivit, & si pater damnificat proprietatem bonorum filij, tenetur ad restitutionem, vel ipse, vel alij filij heredes cum bona inter se diuiserint.

Filius laborans in bonis paternis, si quid acquirit sua industria est patris, & heredum, sed pro suo labore debet aliquid plus habere quam alij sicut tantudem quantum mercedis debet solui extraneo similiter laborati, si pater habebat unde aleretur sine labore filij: & requiritur ut filius tacite, vel expresse sit protestatus, se velle laboris mercedem atque extra-neus; & ob hanc, vel similes causas donatio facta filio dum est sub sua cura valet, aliter non valet, nisi in casibus, in quibus donatio mariti facta vxori, vel vxoris facta marito valeret.

Inducendo per fraudem vel metum reuertentiale filiam ut renunciet, vel contenta sic minore dote legitima p. & tenetur ad restitutionem. Ceterum declarationem aliquorum terminorum, & quando donatio valeat, vide ibi num. 142.

DE PECCATIS MARITI circum bona uxoris.

MA R I T U S aliquid sumens de bonis paraphernalibus, id est, de bonis que ha-
bet

104 *Peccata mariti circa*

bet preter dotem, p. & tenetur ad restitutio-
nem, infra, num. 155.

Vxor aliquid sumens notabile de bonis ma-

rati contra eius voluntatem, & tenetur ad res-
titutionem. Item non potest dare eleemosynam

ex bonis mariti, nisi existenti in extrema necel-
sitate, & vbi consuetudo regionis id ferret; nisi

154 *expresse constaret de contraria voluntate vi-*

ri, vel si faceret ad euitandum damnum tem-
porale, vel spirituale mariti: si maritus sit

amens: si ex datis à marito parcus impendit
de paraphernalibus, vel si quid lucretur post

datam sufficientem dotem, modo lucrum non

155 *sit commune viro, & alia multa, de quibus*

supra num. 10; & si maritus est prodigus, po-
tell clam accipere pro necessitate dominus sal-

tem futura. Item mortuo marito potell to-
tam dotem repetere, licet maritus superflua

pro ea consumpscerit.

DE PECCATIS FILIORVM

circa bona parentum.

156 *PIE IUS* aliquid notabile sumens a pa-

tre etiam de bonis aduentitiis, & profes-
titis, etiam ad eleemosynam; & tenetur resti-
tuere patri, vel hredibus, quia fructus illo-
rum bonorum sunt patris; & si cum voluntate

patri plus accipit quam pater possit donare,

tenetur ad restitucionem.

159 *Filius si non vult tradere bona, quae pater*

vivens ipsi emit, sed non dedit, ut arma, libros,

&c. non tamen debet computari cibus vel ve-

161 *latus. Item filius qui lucratus est bonis pa-*

tris,

tris , & lucrum non diuidit mortuo patre , aut
162 aliquid ei datum contemplatione patris , &
non diuidit cum hereditibus p. ad restitutio-
nem , potest tamen accipere mercedem suo la-
bori si precessit protestatio .

Gener volens computare in hereditatem
vxoris vestes , & ornamenta data à patre viuēte .

DE PECCATIS FALSA-
riorum , &c.

167 **Q** VI nummos in substantia , pondere , vel
forma falsificauit , aut falsis sciens
vus est , & tenetur ad restitutionem , & si quid-
est damni restituat , passo damnum , si fecitur ,
alioqui pauperibus : nec excusat quod cum cr-
itore ab alio accepit pecuniam .

Qui forficibus circumcidit , vel aquis acri-
bus attenuat numeros non publica auditoria-
te , p. ad restitutionem .

168 Qui falsat scripturam , aut ea vtitur , aut fal-
fare facit , & tenetur ad damnum , quod inde se
quitur ; & si apostolicas , est excommunicatus .

169 Qui falsat subscriptionem , vel inscriptio-
nem , aut sigillum , tenetur ad restitutionem
damni , si quod sequitur .

Qui vtitur falsis , vel veris reliquiis causa-
turpis quaestus , id est , cum pacto & fine princi-
pali aliquid accipiendi vel causa ebrietatum ,
vel commissariorum mortalium ; sic qui vti-
tur miraculis , aut reliquiis nouis ab Episcopo-
non approbatis .

DE PECCATIS CIRCA
inuenta.

170 **Q** VI inuenit rem notabilem alienam, & retinet, vel statim non reddit, vel non fecit, quæ oportuit ut nosceret dominum.

Quæ vero non sint aliorum, & quæ quasi de relictâ habeantur à dominis, præsumitur ex coniecturis: vide ibi, & potest sibi pauper applicare; sed quomodo, vide.

171 Qui inuenit thesaarum casu in loco alieno, debet dare dimidiam partem domino: si data opera, sed sine facultate, debet totum dare domino; si cum facultate totum ipse inuenitor potest accipere, ac si in proprio loco inueniret. Qui inuenit in domo vel agro locato, vel per emphyteosim, debet dividere cum domino; & contra si dominus inuenit, debet dividere cum habete ius fruendi: sic vir si in agro per dotem habito cum coniuge: sic qui inuenit in loco publico vel sacro, hoc intelligitur secundum ius commune, quia possunt esse aliquæ leges seruandæ: Sciens esse thesaarum in loco & emens locum, non tenetur dare aliquid venditori: Nōmine thesauri non intelliguntur nūmmi recenter absconditi metu belli, vel ve conseruentur tutius; debent enim restituiri hęreditibus.

Qui diuinationibus, & modis illicitis inueni thesaarum, etiam in suo loco, est fisci post condemnationem, quia est pœna.

176 Qui trabē inuenit in flumine, & accipit: nisi pro derelicta habeatur, & quo modo. Vide ibi.

Auis

Avis vel fera deprehensa, in laqueo etiam alieno est inuenientis: nisi consuetudo sit in contrarium.

DE PECCATIS CIRCA CONTRACTUS, &c., circa depositum.

179. **N**E MO tenetur de dāmno depositi causa fortuito, nisi culpa præcedat, vel mora, vel pactum.

Qui dat facultatem ut deposito vtatur, spērans lucrum, peccat, quia est ut mutuum.

Qui non vult reddere depositum, vel solvere pro deposito amisso, dolo, vel lata culpa, non leui, nisi aliquam mercedem accipiat pro custodia, tunc tenetur pro leui, sed non pro levissima, nisi præcesserit paustum, vel mora in restituendo. Qui vtitur contra voluntatem deponentis.

DE PECCATIS CIRCA COMMODATUM.

182. **R**E P E T E N T commodatum ante temporis, peccat, & si cum dāmno tertij, tenetur ad restitucionem.

183. Commodatarius non reddens suo tempore, & si dēteriorē sua culpa, vel quia forte reddere distulit, vel quia alteri commodauit, si in alios usus (vide multa) tenetur ad restitucionem, duimmodo non eodem modo fuisse peritura in manu domini.

184. Quando res commodata mittitur per amicum fiduciem habitum, & sine dolo perit, perit

commodant: quod si transfertur dominium,
(vt in mutuo) perit ei, cuius est dominium,
idei accipienti.

Qui non vult reddere nisi solutis impensis,
quas ipse iure tenebatur facere, potest tamen
illud retinere pro cōpositione alicuius debitū.

DE PECCATIS CIRCA locata & conducta.

127 **V**I non solvit pensionem de re perdi-
ta, saltem pro rata temporis.

Item qui cogit soluere cōductore coactum
ob pestē, vel aliam iustā causam relinquere an-
te tempus rem iā locatam. Item qui non vult
deducere partem agricolæ debitam propter
sterilitatem fortuitam, non compensante ter-
tilitate precedenti, vel subsequenti, vbi multa
sunt videnda: & sunt 6. conditiones ad hoc, &
debet seruare leges locationis expressas vel ta-
citas illius regionis.

Non dicitur sterilitas quando fructus iam
percepti damnificantur, surripiuntur, aut pe-
reunt, sed sterilitas fortuita est, quæ contingit
ex insolito calore, frigore, tempestate, terræ-
motu, magna alluione, loculis, bruchis, & id
genus, absque culpa agricole; & tandem illa
dicetur sterilitas quam consuetudo, vel com-
munis usus regionum approbat.

Hæc remissio non habet locum quando lo-
cator, & conductor sunt socij parciarij, tam lu-
cri quam damni, nec quando sterilitas imputa-
tur negligencie agricole, vt quia non extir-
pauit Zizania, frumentū suffocatunt, nec quan-

do res conduceatur in longum tempus, ut in de-
cē vel plures annos, vel in vitam vnius, & pen-
sio exigua soluitur potius ad recognitionem
domini directi quam ad solutionē fructuum;
fecus quando tantum soluit, quantum solueret
si ad breve tempus conduceret pro fructibus.

Quando per industriam cōductoris fructus
excreuerint, non est augenda pensio prouētus
vel merces locationis; similiter nec quando
ex fecunditate agri fructus excreuerint, sed si
casu fortuito contingit fertilitas, potest augeri
pensio: ut si locatum est molendinum, & hoc
anno, quia vicina molendina casu sunt destruc-
cta, lucrum augetur, potest augeri pensio pro-
rata maioris lucri quam fuerat solidum.

Qui habet rem alicuius Ecclesiæ in emphy-
teosim, & per duos annos non soluit pensio-
nem, ipso facto eam perdet, nisi purget moram
soluendo ante citationem, vel statim post ci-
tationem sine dilatione; sed si p̄edium est al-
terius personæ priuatæ, non amittitur nisi per
tres annos nō soluat, & tunc non purgatur mo-
ra, sed posset fieri compensatio si dominus
aliunde esse debitor.

194 Locans donum suam alicui ad certum
tempus potest eam repetere ante p̄efinitum
tempus in quattuor casibus. Primo si non sol-
uit die p̄esituto, nec celeriter fauifacit. Se-
condo cum ea opus habet ad suam habitatio-
nem, propter aliquam superuenientem neces-
sitatem. Tertio quando domus indiget refe-
tione qua non indigebat tempore locationis.
Quarto quando conductor abutitur ea etiam
propter damno domini, ut recipiendo merceti-

110 Peccata circa tributa publ.

ces, lenones, seditiones; & tunc nihil de pen-
sione debet deducere; vel male ea vtitur cum
damno, ut arbores cedendo, agros no coledo.

195. Qui locans domum, vel aliquid aliud alie-
cui, putans ea abusurum ad pecc. mort. p. m.
dat. n. auxilium, & difficile saluatur. à p.m. qui
locat domos. mercetricibus. Permissio enim
peccati cū participatione lucri nulli est licita.

196. Qui sciens, & tacens rem vitiosam locat,
tenetur restituere, si sequatur damnum; ne-
sciens, vendens, tenetur etiam, secus si dixit:
conductor si nescire vitium.

198. Qui conducit & non vtitur re locata, &
non vult soluere, peccat, nisi dominus eam alie-
cui locauerit. Conducens debet soluere in tem-
pore secundum pactum, vel mores Regionis,
vel regulariter in fine anni.

DE PECCATIS CIRCA tributa publica.

200 Q VI non solvit iellas gabellias. Item
qui imponit iniustas, saltem secun-
dum aliquam partem, & est excommunicatus.
Qui iniustas exigit, vel dubitat esse iellas, nisi
ex obedientia, & conscientiam deponat. Item
qui à clericis, nisi negotientur.

Mercator qui falsum iurat, vel remissus sine
conscientiae, pauciores merces monstrat, tene-
tur ad restitutionem.

DE PECCATIS CIRCA pignora.

203 CREDITOR si inscio domino vtitur
pignore, est furtum; si sciente, & volen-

Peccata circa pign. C. XVII.

te, est usura, nisi sit vius, qui gratis inter amicos conceditur, ut de libro. Item si sua culpa graui, vel dolo pignus periret, & non vult soluere, peccat. Item pacifcens, si ad certum tempus non redimat, pignus cedat creditor i, nisi fiat in poenam domini, ita ut pro vendito iusto pretio habeatur. Item si transacto tempore pignus vendat, antequam dominum admoneat, nisi sit pactum in contrarium.

Creditor potest pignus retinere, donec debitor omnia soluat, vndeque ad minimum quadrantem; potest etiam post tempus, alteri pignorari, & fructus perceptos debet soluere, sed impensa debent refici.

DE PECCATO USURA
circum mutua.

VSURA est lucrum proueniens ex contractu mutui, & quia mutuum duplex, clarum, & palliatum; id est latenter mutuum, sub contractu non mutui, cum ob anticipacionem minus emit, vel expectatam solutionem plus iusto pretio vendidit, ideo usura duplex, aperta, & palliata. Mutuum a commodato differt in hoc, quia in commodato non transfertur dominium sicut in mutuo, licet gratis utrumque fieri debeat; ad usuram requiritur, ut sit vi mutui, & principaliter rei suapte natura pecunia estimabilis.

Potest quis in mutuo etiam principaliter sperare lucrum amicitiae, & gratitudinis; & ex amicitia, & gratitudine sperare etiam principaliter lucrum pecunie.

Qui

172 Peccata vsura circa mutua.

Qui mutuat principaliter ob lucrum, & potest cum paeniteat, mutat intentionem lucri, in minus principaliter, non est usurarius, nec sunt usurarij qui spe lucri mutuant, si id minus principaliter faciant, etiam si sine spe lucri non mutuarent.

Mutuans ex charitate, & deinde accipiens sibi aliquid datum ob timorem, peccat; potest tamen suum recuperare per mutuum, quod aliter recuperare non poterat, & aliquid accipere ob laborem in mutuo.

Potest accipere plus ratione lucri cessantis, & danni emergentis, per Nauarrum semper valet, non per Sotum. Lucrum cessans debet sumi, quando pecunia parata domino plus valet, quam altera alteri.

212 Quod si aequaliter valeat, non potest aliquid accipere, licet accipienti plus valeat; conditio-nes lucri cessantis necessariae sunt tres, prima ut interesse sit verum, secunda ut mutatio, vel non solutio sit causa amissionis lucri, qua- lis non est si dominus habeat aliam pecuniam expositam, qua negotietur, tertia, ut non reci-cipiat interesse prius, quam constet quantum verisimiliter lucratus fuisset, & debet conside-rari illa verisimilitudo, seu dubietas, & non to-tum interesse sumi.

Maritus potest pacisci cum eo qui dotem promisit, & non soluit, vt in singulos annos pro subficio matrimonij soluat tantundem, quantam aliquis mediocriter industrius cum illa-dore lucrari potuissest.

Qui dotem accepit in casu diuortij, vel eius-
ores in casu mortis, tenetur dare vxori sepa-

ratae

ratæ vel viduæ alimento, quæ dari possunt sal-
na dote, donec dos soluatur.

Iuste fernari pollunt statuta regionum, quæ
præcipiunt, ut detur quid pro centum in singu-
los annos, donec dos soluatur.

213 Montes pictatis sunt liciti, & gener seu qui
libet maritus potest recipere fructus pignoris
usque ad solutionem dotis, non computando
in dotem, nisi contrarium exprimatur.

QVI PECCENT PECCATVM vñræ circa mutua.

214 PECCAT mortaliter qui mutuat prin-

215 cipaliter ob lucrum speratum. Item qui
potens non soluit tempore suo. Item sciens se

non posse adimplere, mutuat apposita poena,
nisi ad diem, &c. Item si soluta parte debiti, eo

216 tamen poenam exigit. Item creditor utens fru-
ctu pignoris, & nolens illum computare in for-

tem, deductis expensis, etiam si talen fructum
creditor non collegisset, nec colligere potuerit.

Hec non possint fieri, etiam apposito pacto.
Quid autem de feudis dicendum, vide ibi.

219 Qui mutuat triticum, &c. ita ut sibi red-

datnr eo tempore, quo verisimile est auctum
iri, & tenetur ad restitutionem, si tamen illud

non erat scrutaturus. Qui mutuat mutuabile
cum pacto, vel intentione principali, ut molat

fuo molendino, emat ex sua taberna, laboret
in suo predio, &c. & tenetur ad restitutionem,

etiam si mutuatarius nil damni habuerit hinc,
& mutuator vel utilitatis propter obligationem.

220 Mutuans cum pacto, ut sibi vendat linum,

vel lanam, &c. etiam iuslo pretio. Item si mutuat cum pacto, quod si mutuatarius intra certum tempus moriatur sit liber, sin minus duplo reddat: secus si gratis daret, & esset contractus innominatus, idest, do ut des: & tandem debet à mutuo abesse omnis obligatio.

224 Item de mutuante pro habendo officio, & non principaliter pro acquirenda amicitia: sed fructus officij non debent restitui.

Item mutuans triticum, vt tantundem restituat recens, sciens illud futurum melius p. & tenetur restituere.

Dare triticum ad renouandum fieri potest.

225 Qui non vult recipere quod sibi debetur, nisi usque ad tempus quo pretium crescit, vel non in loco ubi debetur.

226 Qui mutuat argentum, vt reddat aurum, nisi sit venditio.

227 Qui triticum, vinum, vel oleum, alicuius praedijs, ante messem, vel vindemiam emit ob anticipatam solutionem minoris, quam collecta sunt valitura, peccat, & tenetur ad restitutionem: secus si minoris, sed aequo pretio, ob periculum: si emit cum pacto, vt eligat triticum huius vel illius agri, vt libuerit, debet plus soluere pro illa optione ad iudicium boni viri.

228 Idem dicendum de eo qui vendit pluris, iusto pretio ob difatam solutionem, de quo supra num. 206. & iustum pretium non stat in in diuisibili, sed est triplex, de quo infra. c. 23. num. 78.

229 Qui pecora, vel praedia emit ab eo, quem putat non habere, & statim eidem locat cum pensione, tenetur ad restitutionem pensionis.

231 Debita post longum tempus soluenda, pos-
sunt iuste emi minoris.

232 Qui emit censum perpetuum, vel tempo-
ralem, redimibilem vel irredimibilem sine re-
quisitis conditionibus, pro quibus est extra-
uagans Pij V. vide ibi in Nauar.

237 Qui mutuat, ut detur aliquid alicui ter-
tio, vel pauperibus, vel ut remittatur damnum
iniuriæ illatæ, nō autem ut remittatur iniuria.

239 Vendens triticum quod non erat seruatu-
rus pro maiori pretio, quo valitur est in alio
intense, & tenetur ad restitutionem: si vero
erat seruatus, debet accipere mediocre pre-
tium, deductis expensis, & non summum.

Vendens iusto pretio egenti cum intentio-
ne principali, ut ille sibi vendat minus iusto
pretio, secus si simpliciter, & reuendat infimo
pretio iusto. Est usurarius qui cum pretium
mercatur aduentu aliorum decreuerit, ipse
ne perdat, dilata solutione plus vendit.

Deponens pecuniam apud mercatores, vel
nummularium cum intentione principali lu-
cri menstrui, vel annualis, secus si quid datur
gratuitum, nec est considerabile periculum in
mercatore.

246 Qui rem valentem 15. ob dilationem dat
pro 20. & tenetur ad 5. etiam si postea res va-
leat 20.

Mercatores qui dant Régibus vel aliis pecu-
niā ut accipiant 10 pro 100. etiam si Rex scri-
bat esse gratuitam mutationem. Item offi-
ciales qui ob anticipatam solutionem aliquid
accipiunt. Item qui iurat se solutum us-
tas, & nō soluit, nisi fuerit à Iudice absolutus.

DE USURA IN PACTIS DE
Retrouendendo.

248 **V**I emit cum pacto retrouendendi,
animo magis mutuandi quam emendi,
p.m. & tenetur ad restitutionem.

Item si minus iusto pretio.

Pactum retrouendendi est licitum, & potest
fructus retinere, & potest vendenti locare;
duminodo fiat sine fraude & dolo, id est, ut
empor vere & principaliter intendat emere
sine simulatione, & pactum non sit ut redem-
ptio fiat maiori pretio, quam fuit facta em-
ptio; quod pretium emptionis cum pacto re-
trouendendi semper est minus quam si fieret
sine pacto.

Nota, pactum potest fieri tripliciter: primo
ut quandocumque voluerit, possit redimere,
& tunc res minus valet. Secundo, ut ad cer-
tum tempus verbi gratia duos annos non pos-
sit, sed post duos annos possit quādo voluerit;
& tunc res plus valet quam cum primo pacto;
& minus quam si numquam possit redimere.
Tertio, ut intra tantum temporis v. g. duos
annos possit redimere, & ultra non possit, &
hoc pactum est licitum in emptionibus, exce-
pta emptione census per Pium V.

Nota, vendere prēdia non sata, & vineam
vindemiatam, cum pacto redimendi infra ar-
num & paulo ante messem, vel vindemias re-
dimere, est fraus.

Nota, empor cum pacto, si pretium redem-
ptionis, loco, & tempore debitum, oblatum non
recipit,

recipit, peccat, & non potest accipere amplius
fructus à tempore moræ.

DE VSURA IN SOCIETATE.

251 **V**T societas sit licita, tria requiruntur:
primo, ut negotiatio sit licita: secundo
ut pecunia subiaceat periculo dantis, non sic in
mutuo: tertio, ut in omnibus iudicio boni viri
seruetur equalitas, & lucru pro rata dividatur.

252 Potest pecunia assecurari soluto prelio à
socio, & etiam potest assecurari lucru incertū.

253 Dans pecuniam in societatem ei, quem scit
non esse negotiatum in certum lucrum; ut
militi, vel clero, licet faciat tres contractus,
idei societatis, assecurationis, & redemptio-
nis peccat, quia est mutuum palliatum.

254 Qui vere dat pecuniam in societatem, &
facit scripturam de mutuo, vel commodato,
peccat, & debet rescindere scripturam, si vult
recipere lucrum.

255 Omnis societas circa animalia, in qua po-
nuntur pacta cum domino notabili socij, est il-
licita, sicut illa in qua partes comprehenditatum
non respondent ex aequo partibus collatis in so-
cietatem. Item si animal moritur fortuito, vel
sine culpa agricolæ, domino moritur, de quo
supra num. 117.

DE VSURÆ PARTICIPANTIBVS,
& eam non restituentibus.

256 **I**NDUCENS ad usuram, p.m. nisi in
extrema necessitate sit: non autem si à
parato

118 *De usurpa participantibus.*

parato accipiat, vel non volente mutuare gratis.

263 Qui accipit ad usurpas ob res vanas, grauando se esse alieno, damnificans familiam, peccat.

264 Mutuas usurario in fine malos, vel vanos, non potest solutionem, n. utui accipere, si usurarius facta hac solutione, non posset usurpas restituere, & loquitur in conscientia.

265 Item suadens, vt mutuet ad usuram, & ut contrahat contraclus usurarios, tenetur in solidum. Emens pignus amissum ob non solutione usurae, &c. emens rem alienam.

Bona usurarij non sunt obligata pro usuris extortis, & dominium rei lucris factae per usurpas transit in usurarium, & dominium rei venditae ab usurario transit in emptorem; potest tamen debitor recuperare rem quam dedit, si sit penes usurarium, vel penes alium titulo gratuitio; saltem cum desunt usurario bona ad solvendum.

266 Gratis quid accipiens ab usurario, non habente unde satisfaciat, tenetur restituere.

267 Institor, gestor, tutor, famulus, seruus scilicet dantes pecuniam ad usuram, vel usuram colligentes, & tenentur internunciij ex parte usurarij.

Vxor usurarij non habentis nisi quantum restituat, si viuat ex usuris mariti ad luxus, ad quem dominium non transit: cum aliunde possit honeste viuere. Item gener accipiens datum a sacerdote usurario, sciens aut debens id scire, cuius bona non sunt satis ad restituendum, p. & tenetur restituere.

273 Sacer mutuans genero tantum, quantum debet pro dote, & gener dans prædium fructiferum,

Item, quod pro dote tenebat.

Iudex adiudicans usururas usurario, vel non cogens cum restituere.

275 Procurator, & aduocatus adiuuantes in hoc usurarium, vel obuiantes petenti restitutionem.

Notarius etiam faciens instrumentum usurarium simulatum, non autem si clarum, &c. Testes, &c. & tenentur ad restitutionem.

278 Usurarius non reddens quod ultra sortem accepit, & fructus pignoris; nec refert an ille ex pecunia multum sit lucratus.

279 Heredes, & qui gratis ab usurario aliquid habuerunt. Confessarius audiens confessionem usurarij, vel ei ministrans aliquod sacramentum sine cautione, &c.

281 Dans pecuniam nautis ad aliquod opus, ita ut saluo semper capitali partem lucri habeat, sicut & singuli nautæ, p. & tenentur restituere.

DE VSVRA CIRCA CAMBIA.

283 **M**UTUANS cum pacto assecurandi est usurarius. Assecuratio tamen simpliciter est licita. Item excepto mutuo, & comodato, potest capi pretium pro pecuniarum usu, seruata equalitate valoris in commutacione; ut tanti valeat quando datur, quanti valebit quando accipietur.

Cambiens, immo mutuans ex officio, potest accipere stipendium ab universitate, vel aliquod paruum lucrum à mutuatariis pro labore; ut in monte pietatis.

Licitum

Licitum est cambium per minutum; ut quadrantes pro iuliis, & accipere lucrum pro labore statutum à lege, vel consuetudine, & qui cambiat non ex officio minus debet accipere, quam qui cambiatur ex officio.

Sic cambium per litteras cum lucro, dummodo sit cambium de loco ad locum, non tempore ad tempus, & à persona non habente pecuniam vel animatum cambiandi; & conseq[ue]nter recambia sunt vsuraria.

Licet emere, vel vendere pecuniam, quæ alibi pluris valeat, contra Sotum.

In cambiis potest aliquid accipi ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, si tunc vere cessat: & per Pium Quintum non potest in principio cambijs praesigi certum interelle.

Telonarij pollunt aliquid accipere ob pecuniam seruatam: aliqui nihil accipiunt, aliquid tantum pro centum deponenti; & est usura.

Est licitum commutare pecuniam praesentem pro absente cum lucro.

Vna moneta potest plus alia valere octo causas: prima est diuersitas metalli; secunda est diuersitas bonitatis eiusdem metalli; tertia diuersitas formæ, & ponderis; quarta diuersitas locorum; quinta reprobatio totalis vel partialis; sexta diuersitas temporis; septima copia vel defectus; octaua absentia vel praesentia, & numquam valer plus ob dilationem temporis, quia tardius datur vel recipitur.

Qui mutuat centum aureos ad annum, si eos erat seruaturus, vel mutuanuit cum pacto, ut redderentur eiusdem metalli & formæ, licet infra annum eorum valor creuerit, vel decreuerit,

verit, debent uidem aut ei restituiri; immo etiam si non precesserit pactum, nec suislet seruatetus.

Nec contra praedicta obstat pretium statutum à rep. numeris.

Qui dant 100. ducatos in India, non possunt accipere 100. in Hispania.

Campsor emens absentem pecuniam notabiliter minoris, quam ibi valeat communis estimatione, etiam detracto eo quo minoris valet propter absentiam, tenetur ad restitutionem; heut & qui emit quamcunque rem.

Emens à non habente rem, vel nummos, saltem virtualiter; & tenetur restituere; debet enim seruari extraugans Pij V. de qua vide ibi cum optima applicatione.

DE VIII. PRÆCEPTO.

Non falsum testimonium dices.

Cap. XVIII.

PRÖHIBETVR principaliter falsa testimonialis judicialis, vel colatio veri; & secundario omnis inordinata significatio verborum, signorum, factorum mentiendo, inhonrando, susurrando, deridendo, maledicendo, detrahendo: & omnis significatio huiusmodi saltem est p.v. quia est inordinata.

Testificans nesciens verum, sed quia alias fide dignus affirmavit, p. m. sed non tenetur restituere.

Mendacium notabiliter perniciosum, vel iuratum, est m. alioquin siue in iudicio, siue extra, est veniale.

4. Mentiens in malitia fraudulenciae fornicatrix, vel
monum, et mort. id est si hoc cum periculo, &
annis nocens, & sic concubinorum Iesu In-
gus filio vitans scripturas, vel doctores nos
peccat mortaliter, sed iustiora occitans fide
miracula, vel vitas iustorum, p. m.

5. Qui non adimplit promissiopem obligan-
tiam, nescil veram, deliberatam, voluntariam,
nudem, res, licet, postmodis, notabilis, quam
diversis illatis non perturbant, p. m.

Qui promisit aliquid Deo vel homini, am-
mo non se obligandi, non obligatur, sed pec-
cat: sed si aliquis consciente peccat, vel inten-
det nocere, peccat mortaliter.

Promissio facta ob aliquam causam non obli-
gat in conscientia, quando causa principalis
non est vera; & promissa non habebat an-
tiquo se obligandas, absque illa causa, siue eam
capaciter non non.

7. Promissio facta absque deliberatione requi-
site non obligat, scilicet illa deliberatio sufficit, que
suffici pro vero, de quod est, 12. 1600. 24.

Promissio nostra aut de dolo extorta non obli-
gat in conscientia, nisi adhuc instrumentum, simi-
litez non obligat, promissio res illicet, vel im-
possibilis.

Promissio pacata, vel quam soto vel iura-
mento firmata, si non falso, vel peccatum
veniale, & non mortale.

Promissio non obligat in conscientia, quan-
do illam rectum mutare, & quod vel uniuscuius-
si promissio processualliter non possit, & si
in hoc est fundare hoc conscientia, si non
est duxi aliquam in exortum, quia sic non possit

fornicata. Similiter haec quæ prius erat licita, modo est illicita.

8 Qui factis simulat aliquid cum damno notabili alterius; ut hypocrita, pecc. mort. Peccat saltem ventialiter, qui simulat te bonum, cum non sit; etiam ad ædificationem proximi.

9 Qui leui indicio aliqueni iudicat firmiter de pecc. mort. peccat mortaliter.

10 Lædens notabiliter alterius honorem, vel dans causam lædendi per contumeliam, conuictum, vel improperium, p.m.

13 Lædens notabiliter per susurrationem aliquorum amicitiam bonam, pecc. mort. & teneatur ad damnum sequuta.

Nota ex Soto, licet minuere aliquorum amicitiam, ut ipse contrahat cum altero illorum amicitiam, si non lædit notabiliter.

15 Qui iniicit notabilem erubescientiam, vel animi perturbationem per derisionem, pecc. mort. Deriso autem est inordinata poena, vel culpæ, vel defectus naturalis significatio, & in hoc peccatum sæpe incidunt aulici.

DE DETRACTIONE, SEV murmuratione.

17 **L**AEDENS bonam famam, vel gloriam notabiliter per detractionem, p.m. Detraction, murmuratio seu infamatio, est inordinata significatio expressa, vel tacita mali qualiteretur, vel periclitatur fama vel gloria alicuius hominis non beati. Fama est bona existentia de alicuius, qua petetur bona, vel habilius ad aliquum bonum usum.

- 32 Imponēs p.m. falsū, vel verū, putatū falsū, p.m.
 33 Imponēs ventalia falsā, vel detectus naturales
 fallitos, ita tū vt dānu notabile ferat famē, p.m.
 34 Qui detegit p.m. verō suerū alicuius inordi-
 nate, p.m. nisi aliqua circūlā ia excusat. Nā nō
 est pec. m. detegere notoria facti, vel iniurias, vel
 famosa sine itetione nocēdīt si hic nesciatur.
 Idem dicendū de detectione eorum quae cito
 diuulganda sunt. Se ipsum vero potest quispi-
 able nocumētū animæ, vel corporis, vel aliorū.
 Dixi inordinate, quia licet accusare etiam ob-
 priuatam utilitatem sine odio, & extra accusa-
 tionem detegere delicta reipublicæ, vel supe-
 riori, vt prouideatur; vel vt aliquis adiunetur,
 non peccat, qui detegit omisla correctione,
 quando non speratur fructus.
 33 Nō peccat m. detegēs pecc. illi⁹, q se iactat de-
 eo, vel detegit ei p lone, q nō obseruit, id est. n. ac si
 nō detexerit; vt parētib⁹, nō. n. ut publicaturi.
 34 Qui inducit peccata penitentis scripta, & le-
 git, vel diuulgat, si sint notabiliter ledentia fa-
 mām, p. m.
 35 Qui libellū famosum cōtinētē peccata falsa
 alterius, vel vera occulta cōponit, & projicit in
 publicū vt ledatur, & qui inuētū diuulgat, p.m.
 Qui peccata aliorū audita aliter refert, id est,
 augendo, vel magis certificando notabiliter.
 36 Qui audit detrahētē mort. aſtentēdo, vel nō
 refistēdo cum debet, vel se deleſtando, pec. m.
 Qui interrogatus de fama, & vita alicui⁹, cū te-
 neat loqui, tacet virtutē illi⁹ cū dāno notabili-
 tis, nō precedētē infamia, quis id ḡbari possit
 tribus

- trib³ testib³ sicut possit procedere ob delictū notōnū generaliter, sed nō nominari nisi accuset.
- 39 Iudex post cōfessū delictū, interrogās reū de sociō, vel auxiliātē occulto; nisi i aliquib³ casib³.
- 40 Non tenentur subditi denunciare superioribus reos, vt puniantur; satis est si restituant: nam mandata vniuersalia sunt intelligenda secundum ius, v.g. præmissa correccióne.
- 41 Qui nō debens vult scire aliorū peccata, et si sit iudex: sicut qui cū assēsi audit detractionē;

DE FAMA RESTITVENDA.

- 42 **V**I nō vult restituere damnū notabile famē datū à se, vel ab eo cui³ ipse ē hēres.
Lēdens notabiliter per vnu peccatū mort. famā habētis alia peccata notoria, p. m. & tenetur ad restitucionē famē, sed quō, & q̄tum, vide ibi.
- 43 Persona publica tenetur querere restitucionē famē.
- Qui multum aliquem laudando, alios notabiliter infamat, p. m. & tenetur restituere. Intellige in his si sequatur infamia.

- 45 Si falso infamauit, tenetur restituere, dicendo se falsum dixisse, etiā cū iuramento, si opus est.
Detegens verum p. occultum infamat, & tenetur, sed quomodo, vide ibi.

- 46 Si infamatus condonet, cessat obligatio restituendi: vide ibi aliqua.

Qui se mutuo infamarunt, non excusantur à restitucionē per recompensationem. Condonatio facta petēti veniam generaliter omnium detractionum, non valer nisi pro his ad quæ probabiliter se extenderit intentio cōdonatis.

Conuersatio familiaris infamantis cum infamato,

226 *De secreti detectione.*

missio, non tollit obligacionem restituendi,

Exclusus à restituitione periculum maioris
boni, & omnimoda solatio intramit non sic si-
quis in iusta habuero quellam, quam si ipsa se-
nuisset; semper tamen remanet damnum re-
farcendum.

Ledens suorum in ille nec peccat, nec tene-
tur. Exclusus Iesu parva, se non ei fiducia habita-

Quando accusatus accusanti non teneatur,
& econtra, vide ibi.

Non obligatur qui otiose solum refert alie-
na dolita & si audita sine affirmatione, licet au-
dientes credant, nisi referens existimat au-
dientes ita credere, ac si affirmaret.

Nec si is contra quem dicitur, sit infamis in
causa.

Nec referens peccatum cum auctoris paen-
tēta, ita ut potius sit ei honor, quam infamia.

Nec qui solam occasionem remotam infa-
mix dedit.

Nec detractor conspicuus in vilem, &c. res-
eft dubia.

DE SECRETI DETECTIONE.

SECRETUM dicitur illud quod à ne-
mine, vel à tam paucis fecitur, ut non sit no-
torium; vel famosum. & tale lecretum quan-
do eius detegho noceret anima, corpori, hono-
ri, fama, fortunis, obligato scientem ad celandum,
etiam nulla facta promissione: & si eius dete-
tio non noceret praedictis, non obligat, & pre-
cipiente superiori, sciens tenetur reuclare,
etiam si celato nullum damnum timeretur;

nisi

nisi sit facta promissio celandi expressa vel tacita, quae colligitur ex modo dicendi secretū, licet nulla promissio exprimatur, & tunc detegere in re gravi est peccatum mortale, etiā ^{pro} cipiente superiorē: nisi graue damnum timeretur seruato secreto: sed in re leui esset peccatum veniale, nisi sciatur per confessionem sacramentalem.

¶ 2. Promissio rei parui momenti non obligat ad mor. Confessarius vel interpres confessio- nis, vel laicus cui in necessitate quis cōfittetur, vel doctor a quo cōfiliū de confessis petitur, vel quicunque, qui media confessione sacra- mentali pec. publicum, vel secretum leue, vel graue etiam metu mortis, detegit, peccat mor- taliter: nisi de facultate pōnitentis, iusta cun- causa ..

¶ 3. Peccat mortaliter, qui litteras aliorum aperit, & legit, cum danno notabili alicuius, sal- tem probabili, vel cum animo daminifican- di; aliter non nisi venialiter; vt qui sine ani- mo nocendi, vel sine periculo probabili nocen- di notabiliter, sed sola curiositate, v.g. sciendi noua, vel ridendi ex barbara compositione, vel delectanti ex eleganti, peccat venialiter, & ape- rire litteras ex cōfensiū exprelio vel tacito eius: qui mittit, vel cui mittitur, vel legitima au- toritate, vt faciunt superiores Religiosorum, vel duces exercitus in finitimis hostium locis, vel qui iuste timet sibi per litteras aliquod dam- num patari, vel vti impedit dāmmū iniustum, quod per litteras alteri paratur, non peccat.

¶ 4. Qui reuelat secreta non vergentia in ini- stiam eorum quibus reuelat perniciē, sed cum-

magnō damno exercitus, vel Ciuitatis, etiam si id fiat vi tormentorū, & timore mortis, p.m.

55. Qui extra confessionem sacramentalē adiuit peccata, quās sunt noxia Reipubl. potest denunciare sine p. præmissa correctione fraterna.

Potest quis aliquem denunciare volentem ducere vxorem, habuisse rem cum consanguinea futuræ vxoris; præmissa scilicet correctione fraterna.

57. Qui iuridice, id est à Iudice competenti re semiplene probata, & ei notificata interrogatus sua delicta, non fatetur, p.m.

Item qui contra iuris ordinem interrogatus eadem fatetur.

58. Quando reus socios debet detegere, & non detegit; ut qui perniciosos socios Republicæ non detegit, p.m. & confessor non admonens, ut id faciat, p.m.

59. Index interrogans iniuste, vel omittens interrogare iste, p.m. &c.

60. Qui peccatum non vergens in damnum alterius; vel si vergit, alia via excusari potest; reuelat iudici etiam competenti, peccat.

61. Episcopus, vel prelatus, vel publica persona curans aliorum animas, si se infamat, vel notabiliter infamantibus non resistit, p.m. priuatus vero potest tolerare; nisi fiat respectu imitantium eum. Qui in visitatione interrogatus de peccatis publicis, reuelat occulta; nisi meatur periculum aliis.

Reuelans secretum sibi commissum, cum sit sequuturum graue damnum.

DE NONO PRÆCEPTO.

Non concupisces vxorem proximi
tui. Cap. XIX.

IS D E M modis peccatur, quibus & contra sextum: Non mœchaberis. Tamen addo, quod peccat mort. qui, vel quæ deliberate cupit, vel gaudet amari amore libidinoso mortali ab alio vel ab alia; licet ipse non sic amet, sed consentit peccato alieno.

DE DECIMO PRÆCEPTO.

Non concupisces rem proximi
tui. Cap. XX.

IN ORDINATE concupiscere aliquid notabile contra seftitiam, est mortale.

DE L V D O.

LUDVS, & iocus ad recreandum generat virtutem eutrapeliam, & est inter excessum, & defectum.

Ludus animo leocrandi, potius est negotiatio; & fere semper est malus, & ex hoc animo non est mortalis, sed venialis: immo numquā est m. nisi frangat aliquod præceptum, nec ex se est prohibitus nisi ratione loci facti, vel personæ, vel temporis festi, scaccorum ludus minime laudatur.

Ludens cum notabili irreuerentia Dei di-
ctis, vel factis; vt abutendo scripturis, vel cura
scandalo, periculo, vel nocimento notabili al-
terius, p. m.

Ludens rem notabilem ludo prohibito per legem obligatem ad mort. vel ludo dicto, sed cum non patitur dominare, vel cum potente, sed metit coacto, vel fraude, p.m.

9. Monachi, clerici, beneficiati, & in sacris constituti ludentes notabilem quantitatem aleis, vel ludis illicitis, peccant mort. & si ludunt de fructibus beneficiorum, tenentur ad restitucionem, non sic de secularibus.

10. Clericus, vel monachus multo tempore spectans ludum mortaliter malum, vel qui ex mortali delestatuere.

Subministrantes necessaria ad ludum, ut dominum, mensas, candelas: sunt enim consentientes peccato operando, iubendo, mandando, imitando, inducendo, &c.

11. Peritus ludi dissimilans, & alliens imperitum; vel qui virtutis falsis instrumentis, vel transgreditur leges lude cum notabili damno, p.m..

Fraudans in paciis, vel prioritate manus p.m.
12. Vedens messem non tenetur restituere quantum in area relderet, sed quantum tunc aestimaturn.

In Regnis Hispaniae ludens sub fidé sua non iurata, non peccat non solvendō; sed si sub iurata tenetur soluere; & potest mox pecuniam 13 solvitam repetere; vel potest petere solutionem à iuramento, & postea non amplius tenetur soluere; sicut de iorante soluere usurias.

Qui de re notabili facit sponsionem, id est scommessa, sciens à se assertum esse verum, & dissimilans, ut alium attrahat, pecc. mort. si sine dolo, non p.

19. Qui lucratui sine fraude in ludo illico, non tenetur ad restitucionem.

Habilis ludens cum inhabili potest compensare quæ lucratus est cum perditis.

Qui lucratur fraude & dolo, non potest compen-
sare cum perditis in eodem, vel discretio ludo.

DE CONSILIIS CHRISTI.

20. **P**ECCAT in consilia Euangelica, qui contemnit, vel proponit non adimplere, quod obligabut sub mortali; ut de Martyrio.

21. Qui dicit simpliciter consilia non esse me-
liora, quam contra, vel non debere vouchri;
est hereticus.

Monachus venditurus suum frumentum ve-
niente caritate tritici, potest gaudere de aug-
mento pretij, sed non de causa, id est, caritate.
simpliciter.

DE QVINQUE PRÆCEPTIS:

Ecclesiæ. De primo. De audiendo Sacro
dictibus festis. Cap. XXI.

1. **Q**VICVM Q'VE discretus sine iusta-
causa integrum missam die falso non
audit, p.m.

In die Natalis de lege communii non tene-
mur, nisi una missam audire;

2. Qui omittit partem notabilem missæ, p.m.
pars notabilis est iudicanda ad arbitrium boni
viri: & videtur ea, quæ est à principio introi-
tus usque ad Epistolam inclusæ: immo ex
una particula principij, & ex una finis, potest

131 *De audiendo sacrum:*

constitui pars notabilis: verum post missam legendo per se illam partem omissam, vel ab alio audicando, satisfacit, saltem si non fuit pars notabili.

Qui diuidium misse ab uno sacerdote, & diuidium ab altero audit, satisfacit præcepto.

Qui ante benedictionem exit a missa, non p. mortaliter:

Varis causis excusatur quis ab audienda missa die festo: ut qui absq; gravi damno animæ, corporis, honoris, honorum proprietorum, & proximi, non possunt audire sacrum.

Excommunicati, interdicti excusantur; licet non eurent absolutionem: nam licent peccant, quia negligunt procurare absolutionem, quam consequi possunt, non tamen peccant, quia missam non audiunt, sed non si habent privilegium.

Infirmus, & eius minister, si adest dominum corporalis salutis.

Nurrices, quæ sine periculo lactentium non possunt.

Qui habent graue negotium impediens.

Qui ratione officij prohibentur exire, ut custodes arcium.

Sic Domini, & Consultores grauiter occupati in negotio moram non patiente.

Iter faciens, qui alioqui socios necessarios amitteret.

Pauperes qui absque notabili pudore, defec-
ta vestium non possunt.

Vidua quæ secundum consuetudinem regi-
nis non egreditur per mensem, sed difficile sal-
statur, si ultra mensem.

Coniu-

- 4 Coniugata quæ sine graui scandalo mariti,
non potest interesse .
- Episcopus non potest cogere populu ad au-
diendum missam in propria parochia.
- 6 Qui audiens missam die festo , intendit ani-
mum in ea quæ repugnant attentioni necessa-
rio debite , p. m. vt qui in parte notabili missæ
loquitur , pingit , scribit , dormit , &c.
- Qui excusatur à missa , non tenetur supple-
re alia oratione .
- 8 Qui audiens missam ex præcepto , alias pre-
ces ita recitat , vt necessariam attentionem au-
ditioni missæ non tribuat , p.m. sed si ita reci-
tat præces sub præcepto , vt sufficienter atten-
dat sacro sub præcepto , fatisfacit vtrique .
- Nemo tenetur ex præcepto intelligere , im-
mo nec audire verba sacerdotis , satis est ades-
se etiam ex longinquo .
- 9 Dominus , pater , herus notabiliter negligēs
subditos audire missam in festo , vel eos occu-
pās in opus quod poterat differri , peccat mort.
- Consuetudo qua nubiles puellæ sacrum nō
audiunt , non est toleranda , si alio egrediuntur ,
vel si eis permittuntur fenestræ ; verum deten-
tæ à patre non peccant , nec māter , quæ in ca-
ram custodia remanet : sed pater peccat , nisi
saltē aliquando solemnioribus festis domi
vel foris missis eis permittat .
- Menstrua non excusant , nisi fiant cum ma-
gna debilitate .
- 10 Sunt multi errores contra missam , quos re-
futat Concilium Trid. , sess. 22. & sess. 25. vide
ibi multa præcepta .

DE SECUNDO PRÆCEPTO:
De ieiunando.

12. **Q**VI credit se vincendum carnis tentatione, si talem cibū comedat, debet omni tempore ab eo abstinere, in peccato mortali.

Qui à media nocte in medium noctem die ieiunij præcepti ab Ecclesia comedit pluries, quām semel etiam cibos concētios, peccat mortaliter; nisi causa iusta, vera, vel putata, vel dispensatio excuset.

Si vigilia S. Ioannis incidat in diem corporis Christi, ieiunetur præcedenti die, id est feria 4. ex Leone X; ad Legatum in Hispania.

13. Vouens ieiunare, vel abstinere à carnibus omni feria sexta, vel sabbato, si tunc incidat dies natalis Domini debet ieiunare, vel abstinere à carnibus.

14. In ieiunio licet cuiuis bibere vinum, vel aquam, quoties voluerit, ctiam ad sustentandum se, vel sedandam famam; & licet actus infelix propter indigitationem videretur immoderatus, & peccatum veniale; tamen si adest iusta causa, ut pax, & societas, excusatnr.

Accipere aliquid per modum medicinæ, vel præstare cibos, verbi gratia dominorum, licet sint oua, vel carnes, non frangit ieiunium.

15. Post mensa potest comedere aliquid; & post lectionem cœnare.

Vesperi potest sumi collatio à ieiunatibus, ex pane vel fructu, vel vtroque iuxta morem regionis; dummodo non sit multum: non solum obipotum, sed etiam ad sustentandam natu-

turam,

teram, licet non bibat.

Non licet ientare mane, & cœnare vesperi: nec consuetudo excusat, nisi ratione medicinae, debilitatis, vel necessitatis agendi aliqua necessaria.

15. Qui facta cœna tempore iejunij surgit a cœna animo amplius non comedendi, & deinde renertitur ad cœnam, & comedit, frangit iejunium.

Notabiliter magna collatio frangit iejunium; ut communiter sit in vigilia Nativitatis.

Qui saepius in iejunio comedit, tantum in secula comestione peccat mortaliter; non in aliis: at si edat cibos veritos; tunc toties quoties.

Licet in iure communi oua & lachrimia prohibeantur in iejunis quadraginta, & non in aliis; tamen feruanda est consuetudo saltem
40. annorum.

16. Causa iusta excusans a iejunio est triplex, impotentia, necessitas, maius bonum.

Impotentia excusat pueros usque ad 21. annos, quamquam expediret eos astuescere; & ob aliquam necessitatem pollunt compelli.

Eximit senes sexagenarios; & quia alij aliis citius serescunt, ideo arbitrio prudentis, vel suerioris id relinquendum est.

Eximit mulieres grauidas, & nutrices; immo si ieunarent, peccarent; illi ita robustæ essent, ut vna comestio sibi, & infantulo sufficeret.

Pauperes non valentes sibi querere cibum ad vnam comestione; non alios pauperes.

Infirmos non valentes, vel non debentes tantum comedere, &c.

Eos

Eos qui ita sunt infirma complexione, ut vacuo stomacho patientur vertiginem, vel dolorem capitis; vel nocte non valeant calere, vel dormire.

Necessitas excusat in primis omnis illa, quæ a festo seruando excusat, aut quando facit aliquid ad vitæ vel sui status decorum necessarium, aut ad vitandum damnum notabile, aut ad lucrandum quod raro lucrari potest.

Excusat etiam omnis operarius, ut faber ferrarius, agricola, qui nisi assiduo suo labore non potest familias sustentare, filias collocare, aut in studiis filios sustentare, necessaria ad decentem cultum sibi & suis comparare: licet aliter ab obseruandis festis non excusaretur, & licet aliquo modo sint diuites: excusat à fortiori qui iejunando non potest facere necessaria ad suam, vel aliorum salutem spiritualem vel corporalem.

Concionatores ex officio, vel obedientia docentes verbo vel scripto.

Audientes confessiones. Item qui iejunando non possunt fungi suo officio, ut par est; ut magnum iter facturus, saltet pedes.

Maritus qui vxori aliter reddere debitum non potest. Coniux si iejunando satis placere non potest marito.

17. Maius bonum excusat eos, qui non possunt iejunando vacare sanctioribus, & melioribus operibus; ut sunt opera misericordie spirituallis, & corporalis; etiam si hiant cum mercede; dummodo principalis intentio non sit excusari a iejunando, vel lucrum.

18. Peregrinatio voluntaria non excusat: nisi inde

de resultet magna ædificatio proximi, vel mai-
or fructus animæ, quam ex ieiunio : secus si
ad peregrinationem tenetur, nec commode
differri potest.

Si dubitat an opus pium, quod intendit, ex-
euset, consulat superiorem, ut secularis Episco-
pum, quo absente, Vicarium vel parochum,
Monachus Prelatum, & eius dicto acquiescat.

19. Vxor in ieiuniis votis voluntarie, repugnan-
te marito excusatur, in ieiuniis Ecclesie non,
misi quando cum marito oriatur notabilis di-
scordia, odium, scandalum, rixa, percussio, blas-
phemia ; nec tenetur in rigore supplere altis-
piis operibus.

20. Si quis bona fide putat se habere iustam
causam ad non ieiunandum, non peccat mos-
tal, si non ieiunat.

Et qui dubitat an possit ieiunare sine nota-
bili damno suæ salutis, confessarius debet ci-
fudere, ut experiatur ; & si damnum, experien-
tia cognoscitur, iuste pot est cessare ; quod si adhuc
dubitat, petat dispensationem à superiore ; si
non vult adire, non est absoluendus.

Qui non potest totam quadragesimam ieu-
nare, sed bis, vel ter in hebdomada, tenetur bis
vel ter ieiunare, & satisfacit præcepto de ieu-
nando.

21. Dispensare generaliter, vt quis nullis tenea-
tur ieiuniis, vel non illis, vel illis diebus est so-
lius Papæ : dispensare vero singulariter cum il-
lo, vel illo iusta de causa, vel ne illo, vel illo die
potest Episcopus, quo absente, Parochus.

22. Prælati non debent relinquere conscientiæ
subditorum potentiū dispensationem in ieu-
nio :

nio : sed potius benignè debent dispensare.

Dispensatio de non ieiunando , non conce-
dit comedere carnes, lacticinia . Nec dispen-
satio præueniendi horam , concedit nō ieiunare.

Propter eleemosynam quam quis facit, non
excusatur à ieiunio.

23. Necesitas , vel iusta causa quæ excusant ab
integro ieiunio : non excusant secundum Caie-
tanum ab omni parte ieiunij , debet enim ser-
uari quantum potest , quare excusatus à ieiu-
nio, et lens carnes , vel oua , si sufficiat potest
escis congruis ieiunio , peccat mortaliter.

24. Qui invitat ad coenam obligatum ieiunare,
sine iusta causa sciens aut dubitans probabili-
ter ob in uitatem fracturum ieiunium, pec-
cat mortaliter, sed si scit in uitatum esse coen-
aturum alibi , & ipse in uitat paratum coenare,
non consentiendo peccato, sed in honesta cau-
sam, v. g. vrbani tatis, non peccat.

25. Paterfamilias, caupones, hospites, & admini-
strantes ad se venientibus cibos, quibus putant
eos sine causa ieiuniū frigere, vel dubitat, p.m.

26. Quare tabernarij parati administrare cibos
in die ieiunij quibus cunque venientibus, nulla
admonitione de ieiunio facta, p.m.

Qui in die ieiunij ministrat cibos prohibi-
tos , sine consuetudine legitima , vel dispen-
satione, p.m..

27. Qui mane comedit in die ieiunij, per tales
ignorantiam, vel incogitantiam, ut excusetur à
violando ieiunio, tenetur ieiunare illam diem
more consueto, ac si nihil comedisset, si autem
illa comedio fregit ieiunium , non tenetur in
posterum, nec lequenti die, contra Palud. &c.

Notas.

Notabiliter præueniens horam in loco consuetam edendi, frangit ieiunium, si sine honesta causa fiat.

Obligati ad horas non debent sine causa comedere in quadragesima ante recitationes vespertas, in aliis diebus ante nonam, licet ieiunium non frangeretur.

Qui tamulos obligatos ad ieiunandum, die ieiuniū compellit ad opera incompatibilia ieiunio, cum posuit illa opera in aliam diem transferre, peccat mortaliter.

Qui ieiunat diebus Dominicis, credens superstitiose tunc ieiunandum esse, contra consuetudinem Christianam, p.m. secus si ob alios bonos fines.

DE TERTIO PRÆCEPTO.

De soluendis Decimis.

28 DECIMA M^o, (quæ vel est personalis vel prædialis vel mixta; & quæ quoad sustentationem cultus diuini, est de iure diuino-naturali, quoad quotam, est de iure positivo) qui non soluit, pec. mortaliter.

30 Decima quoad quotam, potest minui, vel tolli; dummodo parochus commode sustentetur, ut fere in tota Italia seruatur.

31 Decima personalis non debetur, ubi est consuetudo legitime præscripta non soluendi.

Qui in soluendis decimis dedit impenas, quas facit, aut partem peioram decimat, peccat.

Qui soluit omnes decimas debitas, sed non ubi, quando & cui iure, vel consuetudine legi-

timia debetur, nisi interueniat pactum legitimum inter Ecclesiasticos, & laicos, peccat mortaliter, & qui subtrahunt aut impediunt decimas excommunicantur in Concilio Tridentino s. f. 25. c. 12.

32. Qui primitias iure, vel legitima consuetudine, vbi, & quando, & cui debet non soluit, peccat.

Confessarius, vel concionator, qui non horretatur ad soluendas decimas.

DE QVARTO PRÆCEPTO.

De semel in anno confitendo.

33. **Q**UIS habens discretionem v.g. puer discrētus bonum à malo, & potest, id est habet eopiam confessarij, vel nisi ex filio confessarij: longius tempus differat, omnia peccata mortalia (quia de venialibus non teneatur sub præcepto simpliciter) semel in anno, & cui debet nō confitetur, peccat mortaliter.

Omittere confessionem in uno anno est unū peccatum mortale; sed quoties deliberat omittere, toties peccat mort.

35. Qui etiam extra quadragesimam non confitetur quādo obligatur, ut in quinque casibus positis. c. 2. n. 6.

Qui non reiterat confessionem quādo scit, vel scire debet esse reiterandam, pecc. mort.

Qui potest ore proprio, & propter segnitiem vel pudorem confitetur per scriptum, vel nuncium, peccat mortaliter.

Qui non potest ore proprio, non tenetur confiteri per scriptum, vel nuncium: sed si faceret,

ceret, teneret confessio, & absolutio etiam per scriptum misla.

Qui mentitur affirmando, vel negando peccata mortalia in confessione, peccat mortaliter; nisi putaret sancte se posse nimis accusare fine animo decipiendi sacerdotem.

38 Qui mentitur in confessione affirmando, vel negando peccatum mortale, alias legitimè confessum, vel veniale numquam confessum, non peccat mortaliter, nisi illud mendacium sit cum iuramento, vel perniciosum, vel nulla alia subministretur materia.

39 Qui inter confitendum proponit non confiteri aliquod peccatum mortale, si confessarius non interroget, peccat mortaliter, & debet de hoc ipso penitere.

40 Confiteri ob finem mortalem, est peccatum mortale, ob veniale, veniale.

Ita cōfiteri, ut si non esset aliquis respectus, vt timor mortis, &c. non confiteretur, non est p.m. nisi illum respectum pluris faceret quam confessionem; quod raro euenit.

41 Qui ne perdat suam bonam existimationem apud confessarium proprium, prius confitetur grauia, & obsecra peccata alteri, & leviora seu venialia proprio, non peccat m.

Qui sine necessitate laico, vel non presbytero confitetur, vel cum necessitate, animo accipiendi ab eo sacramentalem absolutionem, vel imprudenter se infamat, &c. nisi simplici, & bona fide putet id licite fieri posse, peccat mortaliter, & debet eadem peccata tempore suo sacerdoti confiteri.

42 Qui confessionem bene factam superius scrip

- pulit

pulote iterat cum periculo despiendi, vel cum scandalio notabili confessoris, vel infamia tertij, peccat mortaliter; alioquin venialiter, quia scrupulosus turbat tranquillitatem conscientie.

Semel confessus, & absolutus à prudenti confessore, debet acquiescere, & si qua occurruunt, que nescit an sit confessus, debet credere se esse confessum, quia nullum est periculum cum non certo sciat se illa non esse confessum, in bus enim, quo laborat eum excusat in iis, in quibus bene cōpositus debet dubitare lege ibi.

Recte confessus, et si non teneatur, tamen si reiterat confessionem causa devotionis, conscientia quia sine tēdio confessoris, & impedimento altorum bonorum, benefacit.

43 Qui pœnitentiam iniunctam à confessario acceptatam in satisfactionē peccatorum mortalium non adimplet, peccat mortaliter: quia pœnitentia propter venialia, si sine contemptu non adimpletur, non est peccatum mortale.

Qui aliquod à confessario consilium datum, dictum, præceptum revelat post confessionem in damnum vitæ, salutis, famæ, vel bonorum eius, peccat mortaliter.

DE QVINTO PRÆCEPTO Ecclesiæ. De communicando in Paschate.

45 **Q** VI non communicat intra octo dies ante vel post pascha, peccat mortaliter, nisi de licentia proprij sacerdotis vterius differat, & nisi adsit impedimentum nulla sua negligentia interueniente, & ubi est confuetudo
com-

communicandi , quolibet quadragesimæ die fatus est se illi conformare .

Qui non communicat in pastrate , tenetur infra annum communicare , sub p.m.

46. Qui communicat credens , vel credere debens se mortalibz culpx reum , aut cum animo faciendi aliquid peccatum mortale , vel ex ignorantia affectata , vel procurata , vel crastis , id ignorat , p.m.

47. Sed dicitur quis dispositus , vt bene possit accedere , qui adhibita diligentia debita in recordando , & consulendo viros doctos , non meminit peccati mortalis , & probabiliter credit se contritum esse , vt dicere possit Deo , poenitet me omnium peccatorum meorum mortaliū , & propono , nec ea nec alia facere in posterum , & hec propter Deum .

48. Qui irrecusus aliqua censura contra prohibitionem Ecclesie communicat , p. mort. nisi illæ censuræ in se essent nullæ , & sine scandalo communicarer .

49. Qui habens copiam confessarij , & qui cum fine scandalo possit à mensa communionis recedere , &c. communicat ante confessionem actualiū omnium mortalium , licet sit contritus , peccat mortaliter .

50. Qui non communicat quando debet , ex eo quia non vult remittere , restituere , &c. peccatum de novo .

51. Qui intra diem naturalem habet copulam , vel pollutionem etiam illicitam , & confessus & contritus communicat , nisi ac sit notabilis & fraudis , non peccat mortaliter .

Coinvoluti satisfaciunties matrimonio si co-
municant

municant eodem die non peccant, saltet mor taliter.

52 Qui communicat in quocumque die anni non a proprio parocho, nisi ignorantia excuset, p.m. & sacerdos est excommunicatus, nisi ex facultate id faciat vel Papæ, vel Parochi.

Qui habent priuilegia fratrum minorum possunt semper administrare hoc Sacramen tum, excepto paschate, siue quis communicet ad satisfaciendum præcepto, siue non: non potest extra parochiam communicare, nisi de li cencia saltet tacita parochi, de quo cap. 9. num. 5.

53 Qui communicat post cibum, vel potū media nocte elapsa sumptum ex proposito, etiam si sit per modum medicinæ, vel sit ipsa medicina, cum ita ægrotat, ut differri in aliud diē possit, p. m. Quod debet esse ex proposito, quia deglutire aliquid relictum in dentibus in præcedenti die, vel dum os lauat, vel ius, vel vi num gustat, si quid cadat per modum saliuæ, non impedit communionem.

Cenare propè medianam noctem, & mox non dormire & non digerere, non impedit, nisi ex consilio: si habet mentem turbatam, debet abstiner. Infirmus, qui non potest expectare in sequentem diem, potest non iejunus communicare, sed non celebrare, etiam quacumque necessitate, vel imperio cuiusvis superioris, præter summi Pontificis.

54 Qui pluries eadem die communicat, vel celebrat, p.m. exceptis aliquibus casibus. Sacerdos extra celebrationem si communicat, sine kola, vel superpelliceo, non peccat.

Parochus

¶ 51 Parochus qui propriet peccatum occultum subditi auditum in confessione, à quo non est absolutus, si tempore quo iure debet communicare, subditus publice perat communionem, nō eam subdito administrat, p. mort. aliter nō debet, vt si peccatum subditorum est notoriū, & publicum, non debet eos communicare, immo etiam si recte eos paenituerit, & sint confessi, nisi satisfaciant scandalizatis aliquo modo, non debet ministrare eis nisi in secreto, lo-

¶ 56 quimur de auditio in cōfessione, quia propter aliunde auditum non potest denegari communio publice petita, licet possit secreto, & hoc tantum in paschate; quia in aliis temporibus debet denegare.

¶ 7 Superiores, vt paterfamilias notabiliter negligentes curare, vt sui subditi ad id obligati tempore suo communicent, peccant mortaliter; præsertim si sciunt eos non communicatores nisi à se admonitos.

Pueri secundum bonā consuetudinem prius obligantur confiteri quam cōmunicare; & qui debent admonetri, vt communicent non peccant si tardius quam p̄r est communicant, sed peccant qui non admonent; quod si dubitant, consulant confessarios peritos.

Qui laicus, vel clericus extra sacrificium Missæ communicat sub utraque specie.

Monachi, & Monachæ Sancti Benedicti qui non communicant singulis mensibus, peccant mortaliter: ibi est exhortatio ad frequentiam sacramentorum.

DE SACRAMENTIS.
Cap. XXIL

SACRAMENTVM est signum rei sa-
cre, confert gratiam ex opere operato.
Tria sunt irreiterabilia; baptismus, confirma-
tio, & ordo.

2. Errores circa sacramenta ex sess. septima
Conc. Trident. quæ sunt tantum septem, &
quodlibet constat ex materia, & forma.

3. Qui credit aliquid ex damnatis in Conci-
lio Tridentino circa sacramenta, peccat mor-
taliter, sciens, vel debens scire; quod si verbo
vel scripto expreserit, est excommunicatus in
Bulla cœnæ Domini.

Sciens se reum peccati mort. vel scire de-
bens nisi conteratur, vel atteratur, putans se
conteri, peccat mortaliter administrando, vel
recipiendo sacramenta; & in Eucharistia nisi
confiteatur.

4. Peccat mortaliter qui ab excommunicato,
interdicto, suspenso à tali administratione, vel
~~descendit~~ pro tali, vel publico concubinario
recipit sacramenta, nisi sit baptismus, vel com-
munion tempore necessitatis: dicitur autem
notorius concubinarius, qui est talis per sen-
tentia, vel confessionem factam in iudicio, vel
per evidentiā rei, quæ nullo modo pot̄ celari.

Qui invitat ad ministranda sacramenta in
peccato mortali, quem scit nec pœniturum, &
hoc sine necessitate, & ipse sit causa ut mini-
stre (aliter enim non ministraret) peccat
mortaliter.

Qui

Qui verbo vel facto notabilem irrecuerendam facit sacramento, peccat mortaliter.

DE BAPTISMO.

BAPTISMVS est sacramentum aquæ naturalis, quæ unus ab alio in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, cum debita intentione abluitur, & declaratur hæc definitio.

Multi errores de baptismō condemnati à Concilio Tridentino.

Infans, qui baptizatus sine solemnitate, moritur, est sepeliendus in loco sacro, etiam cum solemnitate sepulturæ.

Peccat mortaliter qui credit condemnata in Concilio Tridentino de baptismō; & si exprimit verbo, vel facto, est excommunicatus in Bulla Cœnæ.

Qui baptizat vel baptizatur bis, pec. mort.

Qui est in culpa notabili, ut quis moriatur sine baptismo, pec. mort.

Qui baptizat in peccato mortali, vel baptizatur impoenitens, p. m.

Obstetrix nesciēs veram formam baptismi.

Non presbyter baptizans sine necessitate, peccat mortaliter.

Presbyter baptizans sine solemnitate, vel cù sollemnitate, extra Ecclesiam; nisi filios principum p. m. Clericus non presbyter baptizans sollemniter coram presbtero est irregularis.

Peccant, qui infantes recenter natos non sollemniter faciunt baptizare.

Peccant mortaliter mulieres baptizantes præsente viro, ut laicus præsente clero, &

148 *De Sacramentis Ecclesie.*

clericus minor, prelante presbytero.

Qui non lauat, durante prolatione verborum, peccat.

Qui vngit baptizatum chrisinante preteriti anni huc necessitate, p.

Qui sine facultate baptizat non suum parochianum, peccat; sed non statim est excommunicatus.

DE CONFIRMATIONE.

CONFIRMATIO est sacramentumunctionis chrismatis consecratum, quo Episcopus frontem baptizati inungit sub certa verborum forma, & declaratur.

Peccat mortaliter, qui non Episcopus confirmat, vel Episcopus oleo non consecrato, vel non ex balsamo, vel non debita forma.

Qui ex contemptu omittit, p. m.

Qui sine patrino confirmatur, credens id esse ex pracepto.

Suscipiens, & ministrans ordines ante confirmationem scienter sine contemptu p. v.

DE EUCHARISTIA.

EUCCHARISTIA multipliciter vocatur, & est sacramentum, quo sub specie panis, & vini verum corpus, & sanguis Christi continetur; & declaratur ibi.

Peccat mortaliter qui scire debens, non credit definita a Concilio Tridentino.

Peccat mort. & est excommunicatus qui actionem disputando defendit, contra auctoritatem

actualem confessionem de mortali licere
communicare .

DE POENITENTIA.

11 **E**ST Sacramentum absolutionis , quo fa-
cerdos sibi subditum , & confitentem legi-
time sua peccata , cum iusto dolore , & propo-
sito satisfaciendi , absoluit ab eis .

Peccat mortaliter debens scire , & non cre-
dens determinata in Concilio Tridentino , de-
poenitentia .

Qui absque contritione , vel iuria attritio-
ne , vel sine proposito abstineri , vel restituendi
confitetur , p. m.

Qui procurat absolui à peccatis ante abso-
lutionem excommunicationis , aut à non presby-
tero , aut excommunicato denunciato , aut su-
spenso , aut à notorio , sine necessitate , aut à pec-
catore non paenitente , de quo supra , cap. 9.
num. 6.

DE EXTREMA VNCTIONE.

12 **E**ST Sacramentum , quo presbyter vngit
certas corporis partes infirmis probabi-
liter periclitantibus oleo consecrato , certa ver-
ba cum debita intentione proferendo ; decla-
ratur , ibi .

Freneticus , qui potuit peccare , si ante fren-
sim petit vngi , vel si recordatus fuisset , petuis-
set ; nec in pcc. mortali notorio insaniuit , est
vngendus , etiam ante pubertatem fieri enim
potest ut non vnguis damnetur & vnguis saluetur .

Si dubitetur, an sit mortuus, potest vngi sub conditione, si non est mortuus; non tamen si aperte est mortuus.

Si postquam coepit vngi moriatur, defensionum ab uincione.

14. Qui morbo, vel senis moriuntur, vngendi, non alii; quia illi iudicio turbantur, & magis impugnantur.

15. Peccat mortaliter, qui debens scire illa, quae sunt decreta a Concilio Tridentino, non credit; & si exprimat, excommunicatur.

16. Qui contemnit pro se tempore necessitatis petere uincionem, vel pro subiectis suorum curæ, peccat mortaliter.

Qui sciens se in mortali, saltem sine debita attritione, vngitur, p. m.

DE ORDINE.

17. **O**RDO hic sumitur pro sacra ordinatio-ne, & actu, quo homines cooptantur in Ecclesiasticum ordinem; & est Sacmentum, quo traditur character, & potestas cōsecreandi Eucharistiam, vel circa illam ministrandi.

Peccat mortaliter scire debens, & non credens statuta Concilij Tridentini.

Est opinio Nauarri, quatuor ordines esse vere, & proprie Sacmenta, id est tres maiores, & Episcopatum; reliquos vero esse sacramentalia.

Peccat mortaliter, qui cum conscientia p. m. accipit hoc Sacmentum: sed dubium est, qui ordines sint Sacmentum.

Peccat mortaliter, qui contravenit nouis statutis

statutis Concilij Tridentini: quæ sint, vide in
c. 25. num. 68.

DE MATRIMONIO:

19 **E**ST Sacramentum, quo fit maris, & fœminæ coniunctio, individualiter virtutem consuetudinem retinens, & declaratur haec definitio, & confert gratiam ex opere operato.

20 Materia huius Sacramenti est mutuus consensus, explicatus verbo, nutu, & aliquando taciturnitate.

21 Matrimonium diuiditur, quoad thorum vinculum, ante copulam carnalem per professionem sollemnem religionis approbatæ. Item ante consummationem, per dispensationem Papæ iusta de causa factam.

Matrimonium contractum inter infideles etiam post consummationem diuiditur, si unus conuertatur, & alter noluerit cohabitare sine contumelia creatoris, vel si inducat eum ad mortale.

Matrimonium diuiditur quoad thorum, & habitationem, non quoad vinculum, auctoritate iudicis, propter fornicationem.

Itē ob sequitā coniugis, vel ob alias causas.

22 Matrimonium diuiditur, quoad thorum tantum ob fornicationem, sine iudicis sententia.

Catholicus potest discedere à coabitacione lutheranæ inducentis ad suam hæresim.

Sic quilibet à coniuge inducente ad quodcūque peccatum mortale, si aliter nō desistat.

Vxor potest discedere à viro nimium fidenti, vel laxo animo; vt, si inducat in domum

amicos impudicos, & egrediatur ipse cum gratia periculo peccati vxoris; si tamen admittitus non desistat.

Vxor potest discedere a marito sive nolente defisterre, sic ab apostata inducente ad apostasiam.

Coniux non potest recedere a coniuge propter morbum gallicum, vel lepram, nec propter amentiam, nisi efflet periculum mortis.

Vxor non discedens a marito adulterio publico, non peccat, nec si persecutanti reddat, vel petat debitum, modo ei adulterium illud non placeat, & paret probabiliter, quod si debitum negaret, adhuc non desisteret.

Idem dicendum de viro respectu vxoris, si non posset sine proprio, vel publico damno, vel scandalo ab adulterio ipsam arcere, &c.

33. Adulterii sive publicus, sive secretus licet non possit petere debitum, tamquam sive debitum, potest tamen petere tamquam licitum, sive innocens coniux sciat, sive non sciat adulterium, licet possit illi denegare. Si vero innocens deinde adulterauerit, tenetur reddere, quia facta est compensatio; aliter non absoluatur.

34. Qui ante Concilium Tridentinum clam contraxit, & consummavit, & coram iudice negavit: etiam si xori nuplent alteri, non potest ipse religionem ingredi.

35. Sponsalia non sunt matrimonium, sed promissio mutua, & reciproca. Autem, & iuramentum non sunt necessaria.

36. Sponsalia solvantur primo per partium remissionem, licet fuerint iurata per Deum.

2. Per ingressum alterius in religionem, & alter-

ter ante professionem illius, potest cum alter: a contrahere sponsalia.

3. Per contractum matrimonium alterius de praesenti etiam non sequuta copula, vel per alia sponsalia cum copula affectu maritali, quod non sufficit post Conc. Trid. si vero secunda sit cognata primae, neutram ducere potest.

4. Per alterius ad aliam regionem migrationem sine iusta causa, vel si non credit infra tempus statutum a iudice, secundum ius canonicum.

27.5. Per superuenientem affinitatem intra gradum prohibitum ante copulam maritali.

6. Per absolutionem iudicis ex eo, quia contraxit infra pubertatis annos: si vero ambo, vel alter eorum esset minor septem annis, non esset impedimentum publice honestatis, & possent cum cognatis contrahere.

31.7. Per tempus præstitum ad contrahendum de praesenti clapium.

8. Per superuenientem morbum contagiosum, vel deformitatem notabilem.

9. Per superuenientem fornicationem alterius, non per precedenter, nisi encognitam idem de fornicatione spirituali.

10. Per votum castitatis precedens, non per subsequens, excepto voto religiosis.

Qui promisit alicui non ducere aliam, nisi illam, non tenetur ducere illam, licet aliam licite ducere nequeat.

11. Per superuenientem inimicitiam capitalem,

12. Si non stat promissis, ut de dote, & si sponsa certam dorem non promittit, videtur omnia sua bona promittere. Ita ut si fiat pauper, non teneatur sponsus eam ducere.

- 13 Per famam impeditimenti canonici ad contrahendum .
 14 Per susceptionem ordinis sacri .
 15 Per superuenientem cognationem legalem .
 16 Propter morum asperitatem .
 17 Per aliquod superueniens, quod si praefissum, non fuissent facta .
 28 In his castibus soluere sponsalia sine auctoritate Iudicis est p.v. nisi in his, in quibus ipsi iure cellant, vel sine scandalo .
- Sponsalia trascunt in matrimonium de praesenti, primo per copulam carnalem affectu maritali secundum iura antiqua : secundo per declarationem consensus apertam de praesenti .
- 29 Ad contrahendum matrimonium etas viri est quatuordecim annorum completorum ; foemine duodecim completorum ; ad sponsalia vero in utrisque septem, nisi potentia suppletat etatem .

- At mens tempore amentiae, non potest contrahere ;
 Impedimentum matrimonij est duplex, impedens & dirimens, & impediens tantum .
 30 Peccat mortaliter, qui discredit dictis de matrimonio a Concilio Tridentino, & si exprimit est excommunicatus ; & que sunt, vide ibi .
 Peccat mortaliter contrahens matrimonium vel sponsalia ante debitum tempus, sed magis peccant gerentes curam eorum .

IM P E D I M E N T A D I R I M E N T I A .

- 32 **E**RRO R personae, vel conditionis servilis annullat matrimonium, nisi absolute consentiat in presentem .

Pro-

Procurās per errorem matrimonium, quod aliter non fieret, peccat mortaliter.

Error fortunæ, vel alterius qualitatis non dirimit.

33 Conditio] Si seruus contrahat cum libera, ignorante statum viri, nūl fit. Si liber cum ancilla, putans eam liberam, nihil fit; etiam si dominus secreto eam manumiserit, & ipse infestus cum hac modo libera rem habuerit; & per sententiam Iudicis debet separari, quoad habitationem: si vero postquam rem lciuit, coiuit affectu maritali, secundum iura antiqua, vel si antea tanto affectu fuit, ut si rem sciens, consensisse, tenet matrimonium, si tamen illa consensit; si seruus contrahit cum ancilla, putans eam liberam, matrimonium tenetur.

34 Peccat mortaliter dominus, qui consentiens matrimonio serui, vel ancille, non concedit locum ad debitum reddendum, nec eum vēdere potest ad remotas regiones, vnde impediatur debitum; secus si non consentit, quia tunc seruus magis tenetur domino, quam debito: æquum tamen esset non eum vendere in regiones longinas.

35 Votum] Post votum solemne, contrahens matrimonium, vel sponsalia, peccat m. & est excommunicatus, & matrimonium nō tenet.

36 Cognatio spiritualis] Qui contrahit existente cognatione paternitatis, & copaternitatis, peccat mortaliter, & matrimonii est nullus.

Tota cognatio est inter patrinum, & baptizatum, & matrem, & patrem baptizati: item inter baptizantem, & baptizatum, & patrem, & matrem baptizati; sed non inter patrinum,

& baptizantem, nec incepiatos, ex Concilio Tridentino iei. 24. c. 2.

39. Maritus, & uxor possunt esse patrini sine peccato.

Si ex aliquia incuria non designentur patrini, omnes tangentes baptismum in suis patrini.

40. Quemodo quis substantialiter baptizatur domi, & suppletur exorcismus, &c. in Ecclesia, domi nascitur cognatio impediens, & dirimens, in Ecclesia vero, impediens non dirimens.

Cognatio spiritualis impediens matrimonio contracto, non solvit iniunctum, sed impedit participatione indebet.

Ita est restringita cognatio ex confirmatione, sicut ex baptismo, per Concilium Tridentinum.

Pater in necessitate baptizans filium ex fornicatione, non potest contrahere cum matre filii.

41. Consanguinitas est quando nascitur ab altero, vel a uno ab eodem parente.

Affinitas est quando copula licita est, aut illicitam habet cum consanguineo alterius.

42. Ut sit affinitas, requiri licitatio perfecta, ut intra vas naturale ad generandum semen mittatur; & propter aliam turpitudinem non contrahitur.

Consanguinitas impedit usque ad quartum gradum, similiter & affinitas ex copula licita.

Affinitas vero ex illicita copula usque ad secundum gradum; & si contrahant in 3. gradu affinitatis ex illicita copula intra secundum, contrahit cum illa, p. m. & tali excommunicatus;

43. Qui credens, vel debens credere aliquam sibi consanguineam intra quartum gradum, vel affinitatem ex illicita copula intra secundum, contrahit cum illa, p. m. & tali excommunicatus;

nisi ignorantia excusat: si vero contrahit sponsalia, peccat, sed non est excommunicatus.

44. Contrahentes ante gratem peccant, sed non sunt excommunicati.

Qui credunt se cognatos, licet non sint, & contrahunt, p. m. & si putant matrimonium non valere, est nullum; tunc si putant valere,
i. Cognatio legalis nascitur ex adoptione aliquatas in filium, & est triplex.

Prima inter descendentes, & ascendentibus, id est, adoptantem & adoptatum, & eius filios: & hec nunquam soluitur.

Secunda inter vxorem adoptantis, & adoptatum, & vxorem adoptati, & adoptantem: & numquam soluitur.

Tertia quasi transuersalis inter adoptatum & filios adoptantis, & est contra: & haec soluitur, cellante cura patris.

Contrahens cum hac cognitione legali peccat, & matrimonium est nullum; licet aliqui dubitent de transuersali.

Mater adoptati cum adoptante non habet hanc cognitionem, sed filij, & vxores usque ad quartum gradum.

46. Crimen] Occidio coniugis causa contrahendi utroque machinante impedit, & dirimit in perpetuum, sed si sit uno tantum machinante, non dirimit, nisi interueniat adulterium.

Si non occiditur causa contrahendi, licet sit ratihabitio, non impedit.

Adulterans scienter, si lat filiem contrahendi, vel contrahit, impeditur.

47. Inter scientem, & ignorantem matrimonij impedimenta, ut matrimonium valeat, requiritur

158. *Impedim. dirim.*

ritur denuo liber, & nouus coniensus ignorantis, post explicationem impedimenti in genere saltet, & si non in specie explicitur.

48. *Cultus disparitas.]* Fidelis vel catechumenus si contrahit cum infidele, peccat.

Si cum non baptizato, non tenet matrimonium.

49. Infidelium matrimonium non dirimitur si quis conuertatur, licet possit separare se à cohabitatione nolentis conuerti; sed si non potest habitare nisi cum iniuria creatoris, vel pericolo fidei, potest aliam ducere; & iura canonica nihil faciunt apud infideles.

Christianus cum heretica, vel schismatica contrahens, tenet matrimonium, sed peccat: verum non tenet cum non baptizata.

50. *Vis.]* Qui facit contrahere iusto metu, peccat, & matrimonii est nullum, ita etiam sponsalia; si vero mutata voluntate retrocedit, sine iusta causa superueniente, peccat; si pars coacta consensit in matrimonium, firmatur. Metus iustus excusans est quando eligitur minus malum ad enitandum maius: metus vero annulans matrimonium est iudicandus arbitrio prudentis viri.

Ordo] Qui in ordine sacro contrahit, peccat, & non valet matrimonium, nisi metu fuisset ordinatus; & est excommunicatus.

Vxoratus inscia coniuge suscipiens ordine, vel post susceptum ordinem petens debitum, peccat; si conscientia, etiam reddens, peccat, nisi coniux sit senex, & castitatem voleat, vel religionem ingrediatur, quia tria si ordinatur cù consensu vxoris non peccat.

Liga-

Ligamen] i. Secundꝫ nuptiæ. Qui viuente prima etiam alij nupta & cum filiis , alteram ducit, etiam non cognitam peccat, & matrimonium est nullum, nec potest absolui , nisi sit in firmo proposito non cognoscendi eam ; debet autem post mortem primæ contrahere cum secunda denuo :

Pro notitia mortis primi sufficit fama, si est de longinquo, vt si erat senex aut prælium ingressus non apparuit, & ita scriberent commilitones, &c.

54 Quæ probabiliter credens virum mortuum contrahit cum alio, & postea per nuncium audit illam viuere , si credit, vel debet credere, non potest reddere, nec petere debitum .

55 Si rationes dubitandi sint adeo graues , vt neutram partem credere debeat iudicio prudentis, nec petere, nec reddere potest ; si adeo leues, vt vtramque partem credere possit, potest reddere & petere , sub mota dubitatione; si mediocres , vt ad præiudicium tertij non sit credendum, sed in suum sic, potest reddere, sed non petere .

Qui credens vxorem viuam , licet re vera sit mortua, contrahit, peccat, et si putet matrimonium non esse validum, non tenet ; si putat esse validum , licet peccet, tenet .

57 Honestas] Qui contractis sponsalibus, validis cum una , contrahit matrimonium cum alia cognata eius in primo gradu , peccat , & matrimonium non valet ; & si habet copulam cum secunda , cum neutra potest contrahere.

58 Hoc impedimentum non nascitur ex contractis cū consanguinea, vel affini inter gradus pro-

prohibitos, aut in ordine sacro, vel religioso. Item nec a sponsalibus a parentibus factis sine sufficiente consensu sponte, sed tantum ex sponsalibus validis cum consanguinea sponsae in primo gradu.

59. Impotentia] Qui credit, vel credere debens se impotentem perpetuo ad copulam ordinariam perfectam, si contrahit etiam sponsalia p. & matrimonium non valet.

Hic impedimentum est perpetuum, quod sine miraculo, aut sine probabili periculo animæ, vel corporis tolli non potest, sive hoc impedimentum sive naturale, sive accidentale.

Qui est potens, & scienter contrahit cum impotente, non potest separari sine consensu impotentis, nec potest uti matrimonio ad defecationem carnalem; sed vivant, ut frater & soror.

Qui vere maritus est, & non potest feminare; licite potest niti, & uti uxore ad habendam copulam ex Caiet.

60. Conditio] Contrahens matrimonium, vel sponsalia cum conditione mortali turpi, p.m.

Contrahens cum conditione, & non exceptato eventu cum alia contrahit, vel mutat voluntatem, vel expleta conditione promissum non praestat, p.m. & non est absoluendus, nisi promissum praeslet, vel firmiter proponat.

61. Conditiones sunt in triplici differentia. 1. quæ sunt contra substantiam, vel bonum matrimonij, ut contra prolem, indumentum, & fidem, annullant matrimonium: 2. quæ sunt turpis, & impossibilis, sed non contra matrimonium, pro nihilo habetur, & matrimonium non est. 3. quæ sunt honestæ, & a principio su-

spon-

Spensare ponuntur, suspendunt matrimonium.

Contrahere cum conditione, si meus pater voluerit, non est matrimonium antequam pater contentiat.

63 Contrahere cum conditione, si meus pater voluerit: si pater est mortuus, & filius id ne- sciat, matrimonium non tenet; sed si filius sciat, tenet, quia est conditio impossibilis.

Si contraherat ante expletam conditionem, te- net secundum matrimonium.

65 Qui dicit contraho tecum si permiseris co- tum, si intelligit de coitu illico, statim est ma- trimonium, etiam ante coitum; si loquitur de coitu licito, si coit affectu maritali est matri- monium.

66 Qui dicit contraho tecum si te virginem in- uenero, si intelligit per inspectionem femina- rum honestarum, est matrimonium conditio- nale; si intelligit per copulam carnalem, sta- tim est purum matrimonium.

68 Interdictus contrahens contra prohibitio- nem parochi, vel superioris, antequam constet non esse impedimentum oppositum p. & si ve- re non suberat impedimentum, matrimonium tenet.

69 Contrahit clandestine, sine iusta causa pec- cat, vel publice, sine tria denunciatione.

70 Qui contrahit sine parocho, vel alio de li- centia parochi cum duobus testibus, matrimo- nium est nullum. & sacerdos sine licentia eos coniungens est suspensus, & sic Conc. Trident. non annullat omnia clandestina, nisi hęc.

Contrahere nunc in facie Ecclesie, est prae- missa tria denunciatione coram parocho, & duobus

duobus testibus contrahere, quod si sine causa
omittatur tria denunciatio, est clandestinum,
sed valet matrimonium.

Contrahentes publice cum sufficienti de-
nunciatione, si propter aliquid impedimentum
occultum matrimonium est nullum, & est ne-
cessarium, ut denuo contrahatur illo sublato:;
non sunt necessarij parochus, & testes.

Sunt aliquæ cause ob quas Episcopus potest
relaxare denunciations, vt si timentur con-
sanguinei, vel si contrahat nobilis cum ignobilis,
dues cum paupere, senex cum adolescentula, &c.

71. Quia tempore prohibitionis, id est ab Ad-
uentu ad Epiphaniam, & a die Cinerum usq;
ad octauam paschatis accipit benedictionem
nuptiarum, vel solemniter traducit sponsam,
pecc. mortaliter, sed non qui sponsalia, vel ma-
trimonium de presenti contrahit.

Consummare per copulam absque solemnis-
tate nuptiarum, & solemnni traductione, non
est peccatum; etiam tempore prohibito.

Qui post sponsalia contracta cum una con-
trahit matrimonium cum altera sine iusta cau-
sa peccat, sed matrimonium tenet.

72. Catechismus est instructio fidei facta sole-
mpter a sacerdote antequam baptizet, & parit
eandem cognationem quam parit baptismus,
& in eisdem gradibus; verum impedit tan-
tum, sed non dirimit sicut votum.

73. Votum simplex] Qui cum voto simplici
castitatis contrahit matrimonium, vel sponsa-
lia, etiam animo ingrediendi religionem post
contractum, peccat, licet votum sit ad tempus,
& intra tempus contrahat.

Matrimonium cum voto licet teneat, tamen ante consummatum matrimonium non potest reddere vel petere debitum, sed debet ingredi religionem, post consummatum potest reddere & non petere; & post mortam uxorem non potest ducere aliam, etiam si iurasset duceres quia tunc iuramentum est illicitum.

Qui contrahit matrimonium cum ea, quam scit voviisse castitatem, peccat.

Existenti in voto simplici, & interrogantibus valeat matrimonium si contrahat illud, qui respondet valere; si ex hoc responso detur occasio violandi votū, peccat; si non, nō peccat.

SEPTEM VITIA IMPEDIENTIA & non dirimentia Matrimonium.

74 **Q**VI contrahit post commissum aliquod ex his peccatis, quę sunt, incestus, uxoricidium, seu mariticidium, raptus sponsae alterius, susceptio de fonte proprii filii ne vxor exigat debitum, presbytericidium, peccatum propter quod fecit iniunctam pœnitentiam solennem, contractus maritalis scienter cū moniali, peccat mor. sed matrimonium tenet.

Incestus etiam cum cognata impedit matrimonium, sed Episcopis potest dispensare; vide ibi longam questionem inter Theologos & Canonistas de hac re.

76 Contrahens fīcte, id est, sine animo contrahendi, peccat, & matrimonium non tenet, etiā post copulam, nisi de novo vere consentiant, licet in Ecclesia sit præsumptum. Nec sufficit cohabitare cum ea tamquam cum propria uxo

re, etiam ex consilio Confessarij, vel alterius, nisi coirent, vel cohabitarent animo sic contrahendi simul de nouo, aliter potest contrahe-re cum secunda, & teneret matrimonium cum secunda, sed tenetur sub pena mortali stabilire prius matrimonium antequam contrahat cum secunda, nisi tanta sit inæqualitas, ut animus decipiendi præsumatur, & tunc debet resarcire damnum.

77. Mulier sic decepta non potest alteri nubere, nisi probabiliter certificetur decipientem verum dicere, sed de hoc dicitur certificari quando stat iudicio viri boni id affirmantis ex signis.

78. Contrahens cum aliqua legitimis verbis, sed protulatus sine causa antea, quod per nulla verba quæ dicit habet animum contrahendi, pecc. & præsumitur in foro exteriori *v. d. m.* matrimonij; contra vero si sit cum iusta causa.

79. Contrahens matrimonium ob finem malum mortalem, pecc. mort. ob venialem v.

In foro conscientiae nihil refert quibus verbis utatur, satis est utriusque voluntas de presenti, & promissio de futuro pro sponsalibus.

80. Non est necesse ut simul loco, & tempore sit consensus; sat est, ut qui prius consenserit in eo perduret.

Si subsistet impedimentum, quo consensus appareat nullus; sublato impedimento, ambo debent consentire.

81. Excommunicatus maiori vel minori, vel exiliens in peccato mortali sine contritione contrahens, pecc. mortaliter.

Qui post contractum matrimonium fecit non valere,

valere, & rem habet, p.m. Si vero dubitat, est consideranda causa dubitationis, quæ potest esse tanta, ut sit ac si sciret, vel parua ut sit nihil, vel media, & satis ad reddendum, non pretendunt debitum.

Vt teneatur credere subesse impedimentum non satis est unus testis, etiam si sit fide dignus, vel iuratus, vel parochus, vel cum iuramento.

Si leuiter credit, nec petere, nec reddere potest: sed facile potest deponere conscientiam.

Qui scit impedimentum occultum natum ex peccato, debet prius admonere contrahentem, ut desillat: si minus, denunciet, etiam si illud probare non possit; satis enim est unus ad impediendum.

Denunciaturus si scit ex hoc oriri magnum scandalum, non tenetur denunciare, licet id possit probare.

Quando unus solus scit aliquos iuste ob iustam ignorantiam coniuctos, neutri parti debet impedimentum dicere; licet sciat sibi habendam fidem.

Consummatio matrimonii sine contemplatione ante benedictionem, non peccat.

Benedicens secundas nuptias ex utraq; parte secundas, vel ex una parte tantum, p.

Item peccat qui scit non debere benedici, & facit se benedicere.

Contrahentes primas nuptias, & ante benedictionem contrahentes secundas, debent benedici in secundis.

DE DISPENSATIONE

Quis poscit.

PAPA potest dispensare in omnibus impen-
dimentis matrimonij iure humano intro-
ductis, ut sunt omnia supradicta, excepta con-
sanguinitate inter ascendentess, & descenden-
tes, & defectu erroris, & iudicij, qui dicit de-
fectum consensus.

Papa non potest dispensare super matrimo-
nio legitime contracto, & consummato.

85 Episcopus potest dispensare in impedimen-
to incestus. Immo in omnibus impedimentis
que impediunt, & non dirimunt.

Episcopus potest dispensare in impedimen-
to quod impedit, & dirimit, quando impedi-
mentum est occultum, & matrimonium publi-
cum, & separatio efflet magnum scandalum, &
ad Papam, vel eius Nuncium non potest con-
fugi propter magnam paupertatem, vel alia le-
gitima impedimenta.

86 Quando matrimonium est nullum propter
aliquid impedimentum; si Papa dispensat, de-
bet denuo contrahi secreto, & non satis est co-
habitatio, & coitus, vt sepe dixi.

Papa cum difficultate dispensat inter con-
trahentes, & consummantes matrimonium in-
tra gradus prohibitos, propter verba Concilij
Tridentini.

87 Causa ad dispensandum intra quartum gra-
dum solent esse defectus dotis competentis,
extinctio magna litis, & quod maior pars sibi
parium in sua Civitate sunt sibi consanguinci

in quarto gradu, vel affines, & non habet dotē sufficientem ad nubendum extra illa Urbem.

Defectus dotis competentis cum poscente se est satis ad dispensandum, & non requiritur defectus ad cōtrahendū cū quolibet sibi pari.

DE SEPTEM PECCATIS mortalibus. Cap. XXIII.

SE P T E M peccata dicuntur capitalia, seu mortalia non quia sint peiora aliis, vel sequiātius mortalia, sed quia sunt fontes aliorum.

DE SVPERBIA.

SVPERBIA, id est superbire pro habitu, est vitium inclinans ad appetitum inordinatum excellentiæ propriæ, ut est excellētia.

Species superbiæ sunt quattuor, prima, punitare a se habere bona nature, aut fortunæ, aut spiritualia.

Secunda, licet putet esse à Deo, tamen non gratis, sed ex sua iustitia.

Tertia, attribuere sibi dona, quæ non habet.

Quarta, contemnere alios inordinate.

Peccat mortaliter expetens propriam excellentiam cum actuali contemptu subiectionis Dei, vel eius legis, vel appetens præponi Deo.

Peccat mortaliter qui iudicat deliberate, & aduententer aliquod est prædictis quattuor esse verum.

Peccat mortaliter appetens inordinatam excellentiam, vel de ea gaudens, cum notabili irrcuerentia Dei vel damno proximi, licet non cum actuali contemptu Dei.

DE VANAGLORIA.

BONA honoraria sunt quinque, laus, ho-
nor, fama, gloria, & reuerentia.

Horum appetitus inordinatus regulariter
est venialis, sed in tribus est mortalis: primo
si est de malo mortifero: secundo si ultimus
finis in eo collocatur, ad effectum transgredien-
di legem Dei: tertio si in finem mortalem.

Contemptus eorum regulariter est venialis
etiam inordinatus, sed est mortalis si contem-
natur laus, manans à gratia gratum faciente,
vel si finis ultimus in eo cōstituatur, vel sit pro-
pter finem mortaliter malum. Appetitus,
vel contemptus illorum tūc est ordinatus, quando
appetitur aliquid illorum de re vera, & de
se bona vel indifferenti, directum in finem bo-
num, non in nimium, vel maius quam eius bo-
nitati debeatur, nec tamquam certum, & diut-
num testimonium, sed tamquam humanum, &
incertum. Appetitus inordinatus, est quando
appetitur aliquid horum de re falsa, vel ma-
lia, vel indifferenti relata in malum, vanum, vel
nullum finem, vel de bono magis quam eius
bonitati debeatur, vel tamquam testimonium
divinum, & cerrum.

11. Filiæ vanagloriæ sunt septem, iactantia, in-
uocatio nouitatū, hypocrisis, pertinacia, discor-
dit, contentio, inobedientia: Porro præsum-
ptio, & ambitio non sunt filiæ, sed sociæ.

12. Peccat mortaliter, qui gloriatur de mortali
appetens famam ex eo; aut qui finem vloimur
ponit in eo,

Qui

Qui pro ea proponit trangere præceptum sub mortali, ut si femina ne infametur, consentit stupro, & Iudex ne privetur officio, iniuste iudicat. Concionator tacens vera sub præcepto dicenda, ne pulpitum amittat.

13 Qui se vel alium laudat de re mortaliter mala, pecc. mort.

Qui se vel alium laudat de re falsa, vel vera non mort. mala, dans verisimilem causam damni notabilis cultus Dei, aut boni proximi, p. m. vt laudans se vel alium bonum Sacerdotem, Confessarium, Iudicem, Medicum, Præceptorum, & tenetur restituere damnum.

Qui falso laudatur sciens inde dominum notabile sequiturum, & non contradicit, p. m.

Approbatio tacita, vel explicita falsæ laudis, de re bona, vel veniali, est tantum venialis.

Qui non contradicit falso laudi, immo delectatur ex eo, quod evitetur scandalum, non peccat, nec venialiter quidem; dummodo non delectetur ex eo, quod falsa est laus, mendacio, vel adulatio; tunc enim peccaret venialiter.

Qui instituta principaliter ad honorem Dei, æque principaliter facit propter vanam gloriam, pecc. ven. sed si secundario fiunt propter laudem humanam relatam ad finem honestum, non est peccatum.

Qui imperitus exercet officium cum notabili irreuerentia Dei, vel notabili damno spiritali, vel temporali, vt concionando, dando consilium, medicando, &c. peccat mort. si non est notabile, pecc. ven.

Qui vtitur aliena iurisdictione, vel sua, extra suum territorium, peccat mortaliter.

Qui sine auctoritate abtoluit, vel communi-
cat, vel dispensat vota, p. m.

Qui coahidit se sine meritis, vel sine gratia
consecutur gloriam, p. m. Item si peccato-
rem non priuatum iri grata.

Qui non abstinet ab occasione, qua semel
peccauit, & putat probabilitate peccatum,
peccat mortaliter.

85 Qui vult honorem de peccato m. vel pro-
pter, p. m. vel propter eum est paratus pecca-
re mort. peccat mortaliter.

Qui sine tutta dispensatione accipit plura
beneficia incompatibilia, vel compatibilia ul-
tra id quod requiritur ad honestam sustenta-
tionem, pecc. mort.

Qui accipit beneficium Ecclesiasticum spi-
rituale principaliter proprii honorem, vel uti-
litas temporalem, cum sit indignus, pec. m.

Qui querit officium, nesciens exercere il-
lud, p. m. nisi fiat ad bonum finem, & animo
vriendi consilio peritorum, quando fuerit opus,
quorum copiam habeat.

86 Qui se vel suos iactat cum notabili iniuria
Dei, vel notabili scandalo, vel iniuria, vel dam-
no proximi, pecc. m.

87 Inueniens nouas vestes, nouas epulas, exer-
citus, ludus, &c. de se mortalia, vel in fine mor-
talem, aut in tacturam notabilem, cultus Dei,
vel danni proximi publici, vel priuati, p. m.

Vtens ornari ad afflictiendos alios in concur-
piscientia mortalem sui, p. m. licet non sequatur.

Ornans se ob aman de lectionem, eo ani-
mo, vt non desisteret si sub mortali prohibe-
etur, p. m.

Qui

Qui ob ornatum omittit præceptum sub mortali, ut missam in die festo, pec. mortaliter.

18 Qui splendide pro sui status decentia more regionis se ornat, sed sine malo fine, non p. immo meretur, licet alter in suam concupiscentiam rapiatur.

19 Qui eti. m religiosus, vel religiosa moderante se ornat, immo etiam si notabiliter modum excedat ob vanam levitatem, ostendendo suam pulchritudinem, & corporis elegantiam, sine alia circumstantia, peccat tantū venialiter.

Qui se ornat splendidius quam status requirit, non p. m. nisi ob id debita non solueret, vel debita alimenta suis non præberet.

Feminae ostendentes, & gestantes nuda pectora ad ostendendam suam eximiam pulchritudinem, sine intentione mortali, nō peccant m.

Qui, vel quæ se vexit tam tenui velo, ut pudenda transpareant, peccat mortaliter.

Augere, vel tingere maiorem pulchritudinem ornatu, & fuso sine intentione mortali, licet sit mendacium operis, non est peccatum mortale.

Vti alienis crinibus, non est p. m.

Confessor nesciens intelligere an sit p. m. vel v. non deberet denegare absolutionem, licet pœnitens putans se non peccare, noli desistere a peccato. Sicut debet absoluiri nolens relinquare veniale. Nec confessor persuadeat pœnitenti illud dubium esse mortale, sed ad summum satis effet persuadere ei, ut si effet mortale, nolit facere, & consulat viros peritos.

22 Inhabilis ad contrahendum cum aliquo id scierte si se illi cōspiciendā offert, ut sine iusta dispensatione expetratur in matrimonio, pec. m.

Habilis ad contrahendum, licet nolit tube-
re, immo, quæ secreto voulit castitatem & reli-
gionem, potest te ornare, ostendere, & deside-
rare appeti ab aliquibus in uxorem, vt in aliis
rebus tuis faueant, vel ob alium finem bonum.

Femina veltiens te habitu virili, & vir femi-
neus ob iustâ causâ non peccat, nec ob honestâ
oblectationem, & si ob levitatem tantum, pecc. v.

23 Vtens habitu religioso in opprobrio Reli-
gionis, vel ad turpia personatus p. m. non aut si
ob levitatem, aut oblectatione sine malo fine.

24 Curiositas semper est p. v. sed est mortale,
quando aliqua circumstantia mort. ei adiungit
tur, exempla sunt sequentia.

25 Virgo volens curiosè cognoscere, quanta sit
carnalis copulae delectatio, licet eam experiri
nolit, pecc. mort.

Qui clam auscultat confessionem alterius,
vt peccatum cognoscatur, peccat mortaliter.

26 Qui vt aliqua discat, missam in festo omissi-
tit, maleficium facit, vel diabolo se commen-
dat, pecc. mort.

Qui pro non necessariis, relinquit cognitio-
nem necessariorū sui officij; vt, si parochus pro
mechanicis, relinquit calus conscientia, p. m.

Quærens vitia alterius, vt notabiliter infamet,
peccat mortaliter, secus si vt corrigat.

27 Qui vult scire secretum ab aliquo, qui non
potest illud dicere sine peccato, p. m.

28 Volens videre feminam, vel virum nudum,
vel pudenda, credens sequuturam pollutio-
nem, vel delectationem morosam, p. m.

29 Qui vult experiri castitatem, & lequitur cù
sola, credens futurum aliquod peccatum,

Qui

30. Qui legit libros latius credens aliquem lapsorum in delectationem morosam , p.c.m.
31. Pertinax siue opinionis in his, quae ad fidem vel mores spectant , contra communem sensum Doctorum Ecclesiae , aut in damnum notabile iniustum proximi, p.m. alioqui tantum venialiter. De hypocriti vide cap. 18. num. 8.
32. Qui pertinaciter non vult concordare cum aliis circa necessaria ad salutem propriam, vel aliorum, & bona notabilia, p. m.
33. Qui altercatur contentiose contra perspicuum veritatem circa periclitia ad fidem, salutem animarum, aut bona corporis, p. m.

DE INOBEDIENTIA.

35. **Q**VI non obedit aperte mandatis superiorum animo obligandi ad mortale, nesciens id sibi ab eis imperari non posse, p.m.
- Inobedientia speciale vitium est non facere quod præcipitur, eo quod i præcipitur, generalis vero claudit omnes actus omnium vitiorum.
36. Non facere iussum obligans ad mort. licet non ob id, quia iubetur, est mort. obligans vero ad veniale, si relinquit ex eo, quia iubetur, est mort.
38. Credens probabiliter superiorem errauisse , vel si aduertisset , non iussisset, non peccat non obediendo .
39. Superior non potest præcipere de actibus interioribus, nec vt reuelet peccatum omnino occultum, nec vt reiteret legitimam confessio nem, nec ne alloquatur superiorem superioris, nec quae non pertinent ad religionem , nisi ipsa

pœnam contumacie : poterit tamen superius præcipere contrarie regulæ , in qua potest dispensare .

40 Transgrediens legem humanam iustam, promulgatam, & receptam, non abrogatam obligantem ad mortal. sine excusante ignorantia, vel iusta causa, vel dispensatione, pecc. mort.

. Lex ut sit iusta, primo debet fieri ab habente potestatem, secundo debet fieri propter utilitatem publicam , & non solum propter priuatam legislatoris, tertio non sit contra legem diuinam, naturalem, vel supranaturalem, quanto ut ierueretur æqualitas in subditis .

Lex etiam iusta ante promulgationem: & aequaliter sit recepta, saltem à maiori parte universitatis non obligat .

Lex abrogata per aliam legem contrariam, vel confuetudinem non obligat .

Non omnis lex obligat sub peccato mortali, sed aliqua obligat sub veniali, aliqua neque sub veniali, ut sunt leges exhortatorie & consultoriarie , nisi quis eas transgrediatur ex contemptu, id est si id principaliter non obediatur, quia præcipitur . vel principaliter parcipendat auctoritatem præcipientis, sed non dicitur ex contemptu quando quis legem iusta transgreditur ob iram vel auaritiam , vel confuetudinem, vel aliam causam iustam .

Iusta causa in transgressione legis excusat à peccato mortali, & illa causa dicitur iusta propter quam legislator si esset præfons transgressorum excusaret : & etiam illa causa dicitur iusta quæ bona fide haberetur iusta ; quam si non iudicaret iustum non transgredieretur legem

legem; & talis causa licet excusat à mortali,
non tamen excusat à ventali: iuxta mentem
Paludani, & Sylvestri.

In transgressione legis excusat à peccato
dispensatio iusta, etiam facta sine iusta causa
ad eo qui potest valide dispelare sine iusta cau-
sa, licet sic dispensando peccet, tamen à mor-
tali excusat.

Constitutiones pontificiæ, & imperatoriæ
non obligant nisi post elapsum tempus ipfis
prefixum, & si non præfigitur tempus obligat
in Provincia post duos menses à promulgatione
in ipsa: & si in ipfis apponatur ut statim obli-
gent, statim ut sciuntur obligant. Lex vero in-
teriorum, quæ non præfigit tempus obligat si-
mul ac promulgatur & securit, ignorantia enim
iusta, quando est causa actu excusat, sed non
ignorantia affectata nec crassa.

Prælati, Medici, Aduocati, & huiusmodi of-
ficiales qui exercent suas artes sine sufficienti
scientia & notitia corum quæ sua officia requi-
runt, non excusantur à peccato; quia probabi-
liter credi potest sequutrum damnum.

Quamvis circa legem naturalem & diuinam
non sit ignorantia quæ excusat, potest tamen
esse iusta ignorantia excusans, quantum ad pœ-
nas lege humana statutas, ut est ex excommu-
nicatio cum rehquis censuris.

Omnes leges etiam humanæ seculares pos-
sunt obligare ad mort. si id intendant legisla-
tores, & vt tales recepte sint; non autem si non
intendant obligare.

49 Statuta Dominicanorum non obligant ad
mortale, vel ventale, sed tantum ad pœnam ex-

teriorēm; sicut & statuta Societatis I E S V.

50 Leges etiam canoniq, quæ non habent verba præceptua, vel prohibitiua, sed ordinatiua & constitutiua etiam imperatiuo modo, non obligant ad mortale, nisi materia de se obligaret ad mortale.

Nullum verbum latinum possum in lege de se esse sufficiens significare esse mentem legislatoris obligare ad mortale, nisi ex accidentali significatione.

52 Verba præcipientia dubia, sunt intelligenda de veniali potius quam mort. cum leges in dubio sint interpretandæ de minori poena potius

52 quam de maiori: leges tamen Ecclesiæ habentes verba præceptua, vel prohibitiua obligant ad mortale ex accidentalili significatione. Item leges ponentes poenam continentem p. m. ut est excōmunicatio, obligant ad mortale,

54 Leges seculares per verba præceptua, & prohibitiua tantu, non obligant ad mortale, nec ex primaria significatione, nec ex accidentali, si eut nec lex Diuina, nisi ab Ecclesia declaretur.

55 Leges humanæ præteritam seculares constituentes poenam temporalem in dubio, non obligat ad æternam, quatenus sunt leges eius, qui eam statuit, si absit scandolum, & contemptus.

57 Idem dicendum si leges statuant poenam, damnam magni boni, famæ, membra, vitæ. Et licet expouere se periculo magno in re gravi, sit p.m. tamen hoc non est ex vi legis: potest enim fieri cante, & non tanto periculo.

59 In legibus humanis observandum est, quod antiqua consuetudo docet, communis autem consuetudo habet transgredi non esse, p. m.

Importans , vel exportans prohibita , non peccat , nisi te defendat ut , & armis , non autem si fuga , blandis verbis , & modo licito .

61 Non tolvens parvam pœnam temporalem impositam à Prelato , ipso ture soluendam , non peccat , etiā si referuerit absolutio eius donec soluat , & potest absolei cū bulla ante solutione .

62 Vidua realiter fornicata non potest in conscientia retinere bona relicta à marito hac conditione , ut castie vivat ; secus si mente , verbo , tactu lasciuo sine copula peccauerit .

Lex potest recipi secundum aliquid , non secundum totum , & sic obligare : ut regula sancti Dominici , nō in conscientia , sed in exteriori .

63 Transgrediens statutum sub pœna exclusonis à collegio , vel municipio ; non tenetur recedere , antequam cogatur id facere .

64 Pœnam commissi iustle potest capere is in cuius fauorem committitur ; secus si iustle , ut est commissum , si per biennium non soluat censum positum super re immobili .

Nemo tenetur in conscientia manifestare rem in commissum cecidisse .

65 Donans in emphyteusim non tenetur soluere in conscientia laudem , sed vendens tenetur , quia videtur interesse .

66 Iussus à Iudice soluere notabilem pœnam legis , quam violauit , si non soluit , p. m.

Non iussus , si non soluit pœnam , quam ipso iure , & ipso facto incurrit , non peccat ; immo potest absolui ab excommunicatione , quam incurrit ob transgressionem legis , & loquimur de pœna quæ requirit exactionem .

DE AVARITIA.

69 QVI deliberate, & inordinate appetit que
rere vel retinere pecuniam in damnum
notabile alterius, peccat mortaliter.

70 Avaritia cum damno alterius de te est, p.m.
sine damno alterius de te est veniale: idem de
prodigalitate.

Omnis iniustitia ex genere suo est, p. mort.
71 Exponens te probavit periculo mortis cor-
poris, vel animæ propter pecuniam acquisen-
dam, vel erudiendam, peccat mort.

72 Qui accumulat pecuniam superfluum inor-
dinata cupiditate delectandi se in ea, id est, vt
solum delectetur in ea, non erogando paupe-
ribus occurrentibus, & si non singulis, salrem
quos elegerit, in tempore magna necessitatis,
peccat mortaliter.

Conseruare pecuniam ad prouidendum fu-
ture necessitati suæ, vel suorum, vel profitis
locandis in matrimonio, vel honestandis mu-
nere, vel gradu, vel ad augendum statum suū,
& vt se promoveat ad ordinem altiorem, quo
altioribus virtutibus Deo seruiat vel Reipu-
blice, non est peccatum.

Beneficiarius Ecclesiasticus non erogans sa-
perflua acquisita ex beneficiis Ecclesiasticis,
propter auaritiam, vel prodigalitatem, p.m.
& contra iustitiam.

75 Avaritiae sunt septem filie, Duritas cordis,
Inquietudo mentis, Violentia, Fallacia, Periu-
rius, Fraus, Proditio. Duo priora numquam
sesè sunt mortalia, nisi coniungatur cū aetibus

mortalibus ; ideo non necessario confitenda.

77 Qui fraude notabiliter aliquem damnificat contrahendo , vel quasi contrahendo in commutatione, pecc. mort.

78 Pretium iustum rei est pretium pecuniarium quo communiter estimantur res valere tunc; at tenta illius intrinseca honestate , & vendentis utilitate, loco, tempore, copia, vel defectu rerum ultius generis, emptorum, vel venditorum earum, & modo vendendi eam, statutum à gubernatore loci, vel domino rei .

Venditor tanto pluris potest vendere rem suam, quanto est sibi utilior : sed utilitas, & necessitas ementis non auget pretium .

Spolia quando vicit vendit statim post bellum, longe minoris valet; quam cadem, quæ proxeneta vendit in Urbe pacata .

Pretium triplex Rigorosum, Pium, Mediū.

79 Pretium iustum non solum est id quo communiter veditur in aliqua regione, sed id quod in hoc loco , tempore , & modo vendendi haberi potest .

Non peccant, qui expectant tempus, locum, easum, quo vilius res valeat ; ut in fine nundinarum, sub hasta vel per proxenetam .

80 Restanti valet quanti vendi potest, id est, tempore , loco , & modo communi vendendi, presente pecunia , cessante monopolio , dolo, & fraude .

Ob periculum natum ex parte emptoris rei non potest plus vendi credito ad tempus, sicut nec in mutuo, contra Medinam ; nec de Janis, contra Sotum , similiter nec enim minus iusto pretio ob anticipatam solutionem .

81 Mercator ob verum interē lucrī cessantis ob dilacionem solutionis potest pluris vende- se rem, quam valcat ad nonendo ipsum de tali interēte.

82 Non peccat, qui rem sibi necessariam, vel ca- rām, alioquin ob importunitatem eius pluris ius- to pretio vendit, quanto domino talitem offe- ctiōnis afficeat: sed peccat, qui pluris vendit propter necessitatem, vel utilitatem emptoris, ut supra nūn. 73.

Potest quis pietate motus emere rem mi- noris iusto pretio: quando plurimi refert ven- ditoris vendere, & parus emptoris mire, ut conducens operam pauperis solo victu.

Licet intonoris iusto emere predium cum pačto, ut venditor per aliquot annos fructus recipiat.

Licet vendere ad tempus tanto pluris iusto pretio, quanto credit consumpturum ad recu- perandū predium, cum animo, ut si non un- pentiat restituat atlecurando causa mortis, ne id apud suos heredes remaneat.

Si vendatur cum deceptione ultra dimidium, debet rescindi contractus, vel suppleri vel di- minui primum in veroque foro: sed si est extra dimidium, & notabile, teletur in conscientia, & in iure canonico, facta denunciatione.

84 Ad rescindendum non satis est probare tan- ti valutis tempore contractus, sed loco, & mo- do vendendi.

Tales lites non sunt consilendę, praesertim si persona sciebat le pari tale damnum sine me- tu, & necessitate, & poterat donare.

Pactum de retrouendendo multum minorit
de

de pretio, & sic extra omniudum debet intelligi
de diminuto pretio per tale pactum.

87 Qui deliberate vult vendere pluris insto-
summo, vel emere minoris iusto infinito, pec-
cat m. si non deliberate, sed sensualitate alle-
ctus non peccat. Nec qui vult minoris emere ex
pectans tempus, vel proxenetas, vel extra offici-
inas ultra expolitas merces.

Qui ex ignorantia probabili iniuste emit,
vel vendit non peccat; nisi ubi sciuerit, & non
vult restituere.

88 Vendens aliquid ultra pretium iustum sta-
tutum a Republica, peccat, & tenetur restitu-
re; & non excusat pena in lege apposita, & do-
natio emptoris in emptione; quia non est libera.

Premium statutum a legibus laicis obligat
etiam Clericos.

Taxa raro imponenda rebus.

89 Qui ab ignorantie emit vili rem pretiosam,
aut vendit vilam pro pretiola, p. & tenetur ad
restitucionem; nec excusat dicere, vendo cum
omnibus defectibus, exprimendo aliqua men-
daciter, & aliqua vera.

Si nescire defectus, non peccat; sed cum scie-
rit, tenetur damnum relarcire.

Manifestum defectum non tenetur quis de-
clarare, nec occultum, qui non erit notabiliter
damnosus emptori; nec talem proprietatem ille
non desideraret emere, licet ex gre; dummodo
minuat premium: & post venditionem debet
monere emptorem, ne emptor vendat rem
allicui pluris quam valeat.

Qui vendit rem, quam scit cito corrumpeat-
dam, volenti conseruare, peccat, & tenetur ad
refili-

restitutionem : sic qui vendit rem ipso iure perditam ignorantis, nisi esset secretissima .

90 Qui scienter vendit arma nocenti, vel preliaturo iniuste , vel dubitanti sub non proprio principe ; subditus enim debet deponere conscientiam .

91 Quid dicendum sit de vendente arma ob si nem honestum , licet sciat emptores usuros illis ad bellum iniustum : similiter de vendente toxica, cartas lusorias , & id genus; vide supra cap. 14. num. 38.

Qui in mette inmoderatum triticum emit ut caritatem inducat, p. mortaliter .

Qui egent pecunias vendit credito v.g. panum rigoroso pretio , potest recinere pretio pio, si hoc sine scandalo .

Non licet emere censum impositum vel imponendum, nisi pretio primæ impositionis .

92 Qui facit monopolium cum Mercatoribus ne minoris tali pretio vendant , vel qui imperat à Principe ne talis res ab alio , quam à se vendatur , cum damno notabili populi , p. m.

93 Qui emit vel vendit frangendo festa , p. & exportans vetita ad terras infidelium , peccat mortaliter, & est excommunicatus .

94 Thesaurarius negotians pecuniam sine licentia domini vel in damnum tertij, pec.

Habens societatem , & nolens discedere à non resipiente, peccat .

95 Emens hominem liberum non positum in extrema necessitate se vendendi , credens, aut credere debens illum non esse captum in bello iusto, nec ob crimen esse seruum, vt sunt multi Aethiopes , & Indi. p. cum obligatione reliquendis;

tuendi; secus si credit probabiliter eos à se vel
aliis ex eorum consensu esse venditos vel ca-
ptos bello iusto: & hoc debet credere qui scit
saltem per famam publicā, vel per fide dignos,
non vi, vel dolo esse captos extra bellum iustum.

97 Proxeneta accipiens aliquid ad vendendum,
& reuens sibi aliquid de pretio, peccat, & ce-
netur restituere, nisi pro millo pretio sui labo-
ris non soluto acciperet, cum non promiserit
se gratis venditum: si autem sine stipendio
sed ex pacto expreso, vel tacito, ut tanto pre-
tio vendat, & suum sit reliquum, & non vendat
pluris rigoroso pretio, si autem meliorauerit,
illud est proxenete: si quis non contentus ita
stipendio fallit, dicendo non plus inueniri, & ac-
cepta potestate pluri vendit, & sibi retinet, p.
& tenetur ad restitucionem.

DE SIMONIA.

98 SPIRITUALE, ut hic accipitur, est
donum super naturale à Deo datum, vel
quod ab eo supernaturaliter institutum est ad
salutem animarum, vel ab Ecclesia ex virtute
supernaturali factum, vel annexum ei, decla-
ratur ibi.

Hinc non omne sacrum v.g. bona Ecclesia-
fica, est spirituale, ut hic sumitur. Quare eo-
rum emptio etiam iniusta licet sit lacrilega,
non tamen est simoniaca.

Quae ab Ecclesia sunt humanitus superad-
dita spiritualibus datis divinitus, vel antece-
deret, ut inspatronatus, sepulturæ, calix, &c.
vel consequenter, ut beneficia, officia Eccle-
siastica, dicuntur annexa spiritualibus.

Quædam

Quædam sunt pure spiritualia, ut gratia, dona Spiritus sancti; quædam mixta ex spirituali & temporali; & horum quædam habent plus spiritualium, ut sacramenta, & eorum aclus; quædam minus, ut calix, & ornamenta; quæ omnia secundi generis respectu temporalium possunt vendi, & emi, non respectu spiritualium.

200 Simonia est voluntas deliberata vendendi, vel emendi spirituale, vel spiritualis annexum, & est peccatum mortale.

Emere, vel vendere spirituale naturaliter quæfibile, ut scientiam, non est simonia.

Simonia duplex; altera prohibita quia simonia; altera est simonia quia prohibita, ut renunciare, presentare, & acceptare cum conditionibus alias licitis, sed ab Ecclesia prohibitis etiam sine pecunia, ut renuncio, ut mihi vel alii renuncies, vel suffragor, ut tu alteri lusfrageris.

Permutatio beneficiorum etiam quo ad titulum, sine facultate superioris, est simonia.

Qui permutat, renuncians beneficium minoris valoris, si sine facultate reddit penitentem, vel pecuniam renuncianti beneficium maioris valoris ad æquandam pecuniariam amissam, est simoniacus.

Dare vel accipere in spirituali pecuniam non pro spirituali, sed alia ratione, ut liberalitatis, eleemosynæ, consuetudinis, &c. non est simonia: quia non principaliter pro spirituali.

Accipere, vel dare aliquid temporale minus principaliter & pro causa impulsiva, & excitatione, pro spiritualibus, licet sine illo temporali non faciat spirituale, non est simonia, ut defurgen-

surgente ad matutinum pro distributione, vel de seruiente, vel mutuam dante pecuniam Episcopo principaliter, & immediate, ut ineat amicitiam, vel ut ei benefaciat, sperans secundario sibi vel suis gratiam beneficij.

101 In spiritualibus accipere aliquid pro ministerio, etiam ex pacto, si non fiat principaliter pro actione sua spirituali, non est simonia: licet in ministro diuite in foro exteriori, presumatur simonia, sed non presumitur in conscientia.

Accipere pecuniam pro impensis, vel pro poena à spirituali iurisdictione imposta, non est simonia.

Habens ius Ecclesiasticum acquisitum, si ad redimendam vexationem dat pecuniam, non est simoniacus: si non habet ius, non licet, nisi vi impediatur, vel sit solus ipse dignus, vel ne eligatur indignus.

Dare pecuniam alicui ut oretur, vel sacrificet, non est simonia; nisi det animo emendi spirituale, ut emere vitam æternam.

Dare, vel accipere obsequia linguae vel manus pro causa principali in premium rei spiritualis, est simonia; secus si non pro principali, sed pro minus principali & excitatiuo.

Dare premium temporale pro causa principali immediata, ut quis agat Vicarium Episcopi, Parochum, Capellatum, concionatorem, vel ut in longinquum locum ad celebrandum eat, non est simonia; quia hec obligatio & labor non sunt accessoria his actibus spiritualibus.

Dans notario Episcopi aliquo pro instrumento ordinis, etiam plusquam mereatur, vel Episcopo pro pastillis sine pacto; vel beneficiarius

ciarius soluens aliquid, ad quod tamen non posse test cogi, pro adeptione possessionis, aliis beneficiariis, non pro causa principali, non est simoniacus.

Quae prius dabantur pro commodo priuato, nunc non possunt capi, quia iublata est consuetudo; nec possunt verti in pia opera.

Notarius, vel Episcopus accipiens plus promatori ordine, quam pro minori, est simoniacus, & contra Concilium Tridentinum.

Qui dat alicui ut baptizet in necessitate, est simoniacus.

Simonia est triplices, mentalis tantum, conventionalis tantum, & realis.

102. Simonia mentalis sine conuentione tacita, vel expresa, licet non perueniat ad dationem, est p. mortale, sed non obligat ad restitucionem, cum si praecellerit datio, non sic viatura mentalis.

103. Simonia conuentionalis tacita vel expressa est vel ex neutra parte sequuta, vel ex una parte tantum; & obligat ad restituendum pridiuersitate accepti: & est puniendus in foro exteriori talis simoniacus.

Talis simoniacus celebrans non incurrit irregularitatem, sicut nec pensionarius excommunicationem non solaens, si celebrat post lapsum tempus solutionis.

105. Simonia realis est conuentio tacite, vel ex pressa ex veraque parte completa, saltem quoad aliquam partem promissorum, & vtrinque est peccatum mortale, punienda est, & obligat ad restitucionem; ita ut omnia nullentur, & fructus percepti sint restituendi.

106 Non licet Episcopo statuere pretium mis-
se ita ut pro minori non dicatur.

Consueta dari pro actibus spiritualibus iam
præstatis, possunt accipi, immo, & peti ante-
quam præfentur, ubi sulpicio est de conte-
tione futura.

Promittere aliquid v. g. centum aureos in-
strumento publico, ut quis sibi conserat bene-
ficium, sine animo emendi illud, & solvendi il-
los, est simonia conventionalis; non tamen est
is excommunicatus, nec debet renunciare be-
neficium; secus si esset realis.

Conferre alicui beneficium animo se libe-
randi ab obligatione antidotali, non est simo-
nia; non est enim pretium legale.

Dans mediatori, ut moueat datorem, est ex
communicatus & simoniacus, nisi detur ratio-
ne laboris vel intercessie, vel lucri celiantis, vel
principaliter ad amicitiam ineundam.

Dare quid manu, lingua obsequio familiaris
Pape principaliter ad ineundam amicitiam, &
secundario ut adueniente occasione, benefi-
cium procuret, non est simonia; tccus si id
principaliter fiat.

107 Conferre beneficium ob consanguinitatem
principaliter, vel amicitia indigno, vel ob pre-
ces non est simonia, nisi preces sint in pretium.
Ide de faciente spiritualia ob laude humanam.

Conuenire cum familiari Pape quod consentiet certa pensioni sibi statuenda a Papa, si sibi beneficium impetrat, si in expeditione literarum non sit mentio de illa conuentione,
est simonia realis utrumque.

Conuenire, ut duo beneficia in persona unius
dentur,

dentur, sed expensæ, & utilitatem sint ambo-
rum; & mox nulla facta mentione cōventionis
renunciet vnu in favorem alterius, est simonia.

Idem dicendum, si ex conventione unus in
Hispania admoneat alterum Romæ de vacan-
tibus beneficiis, alter imperat communibus
expensis, & utilitatibus, & renunciat vnum, est
simonia; secus si fiat sine illa obligatione ci-
uili, sed tantum antidotali.

Expressio eorum, quæ tacite insunt, non im-
ducit simoniam.

Convenire factò pacto de consentiendo per-
soni, & assicurando si impetrat, si consenserit
nulla mentione facta Papæ de pacto, est simo-
nia; si facta, non.

Renuncians ita ut detur illi, vel illi, est simo-
niacus, nisi fiat in manu Papæ; in manu autem
subordinatorum sine pacto, vel modo expre-
so, non est simonia: potest ergo mandare pro-
curatori ut renunciet libere sine pacto, & po-
stea petat pro tali.

108 Papa potest incurrere in simoniā prohibi-
bitam iure diuino, non in humanam: haec
enim potest tollere, & prophanare spirituale
iure humano sacrum, & sacra v. s. & vestes, &
temporalia potest emere, & vendere, immo &
alij prelati possunt ad usum Ecclesiasticum,
non ad usum prophanicum, sic nullas poenias po-
test incurrere, iure positivo positas super spi-
rituale de iure diuino.

Papa de facto liberat a poenis simoniæ con-
tractantes secum, vel sua auctoritate actum
alias simoniacum, licet expresse non eos libe-
rauerit, & in positione nec peccat quidem.

Papa

Papa sine simonia potest emere vel vendere
omne beneficium non iure diuino prohibitum.

Nullus Papa propriæ beneficia vendidit, sed
distraxit alii viis instis.

109 Confidentia renunciantis vel procurantis
beneficiū, ut cedat in favore eius quæ vult, &c.
non est simonia, nisi adhuc pactum, & contra-
ctus, &c. licet in foro exteriori aliter presumatur.
De hæc re vide ibi expositam bullā Pij V.

110 Qui habebant beneficia per simoniacam
confidentiam, si post notarium Extrauagantis,
non renuncient, & post Extrauagantem si reci-
piant; amittunt beneficia omnia, & sunt in-
habiles ad alia.

Fructus beneficij, & pensionū datarū per cō-
fidentiā simoniacā reseruantur Camerę Papę.

111 Vendere pensionē super re spirituali con-
stitutam, vel beneficio Ecclesiastico, vel eam
redimere anticipata solutione, est simonia, &
potest repeti.

Qui endit, conducit, vel quocumque con-
tractu non gratuito quærit Vicariam vel quā-
cumque iurisdictionē vel potestatem spiritua-
lem, est simoniacus, & contractus est nullus;
meretur priuari clericali officio, & ipse debet
relinquere. Verum non est excommunicatus
ipso iure, nisi vicaria esset perpetua, nec est in-
habilis ad alia.

Pœna simoniaci ultra pœnam peccati, si est
mentalís, nulla est nec restitutioñis quidem:
si est conventionalis ultra restituionem perce-
pti, si est res restituibilis, est pœna arbitria: si
est realis in ordine, est suspensus, si in benefi-
cio, non est suspensus, quare co*se* iel&c potest
cele-

celebrare, contra S. Thom.

Simoniacus realis in beneficio , vel in ordinatione, est ipso iure excommunicatus, reservatus Pape .

Simoniacus realis in ordine, eget absolutio ne ab excommunicatione , & suspensione ; in beneficio ab excommunicatione tantum .

Tantum simoniacus in ordine est ipso iure suspensus, & excommunicatus .

Tantum simoniacus in ordine & beneficio, est ipso iure excommunicatus .

Simoniacus si ordinatur , recipit charactem, sed non executionem .

Presentatio, elektio, collatio, & quemuis alia dispositio per realem simoniam est ipso facto nulla, & relinquenda ante sententiam cum fratribus ; est enim alienum retinere .

Simoniacus etiam conventionalis ob confidenciam non acquirit ius in obtento, & est excommunicatus ; perdit alia beneficia bene acquisita, & fit inhabilis ad alia .

Quæ ignorantia, & quomodo excusat à prædictis poenis, vide ibi .

Peccat simoniace, qui vendit carius ob annum spirituale, vel ius presentandi, vel beneficiū.

DE LVXVRIA, TERTIO vitio capitali.

LVXVRIA habet octo filias præter dietas species supra cap. 16. raro quis peccat mortaliter hoc vitio nisi transgrediendo aliquod præceptum Dei, vel Ecclesiae obligans mortaliter .

Qui

Qui deliberate vult vivere perpetuo in hoc mundo, absque visione intuitu Dei, peccatoriter; similiter & qui deliberato animo odit Deum, quod est peccatorum maximum.

DE IRA, QVARTO VITIO.

115 **I**RA mala de qua loquimur, est actus inordinatus volendi vindictam.

Habet septem filias, quae sunt Indignatio, Tumor, Clamor, Blasphemia, Contumelia, Opprobrium, Rixæ: reliquæ, quæ à multis assignantur, ad has reducuntur.

Ira est peccatum mortali, si est contra quintum præceptum: Non occides, ut si deliberate vult vindictam notabilem immoritam, vel maiorem merita, vel propria auctoritate, vel contra ordinem iuris, vel principaliter ob malum proximi.

116 Qui nimis inordinate tumet, clamat, indignatur, faciens contra aliquod præceptum sub mortalitate.

Qui blasphemat, vel maledicit creaturam vel creaturam, vide supra cap. I 2. num. 83.

Qui deliberate maledicit imprecando sibi, vel proximo malum mortale, sub ratione inanili, p.m. non sic communiter parentes in filios, & mulieres in filios. Pro deliberatione sufficiente ad mortale, tatis est si sit momentanea.

Qui maledicit diabolo, ratione naturæ, peccat mortaliter: non aut si ratione hæc culpe.

Qui ex animo maledicit alicut dicendo, tradicendo diabolo, ut illud est creature Dei, vel ut res proximi, p.m. si neutra hanc considerationum

tionum est, tantum veniale: quando peccetur per filias iras, vide, cap. 15. & cap. 18.

DE INVIDIA.

INVIDIA est inordinatus actus tristitiz de bono alieno, quia suā excellentiā minuit.

Qui deliberate dolet de bono notabili alterius, v.g. de scientia, honore, fama, diuinitatis, favore, quia sicutum minuitur, peccat mortaliter; fecerit si non deliberate, sed subreptitie, vel de parvo.

Qui tristatur se non habere quę habet alij, ob malum mortalem finem, peccat mortaliter; ob bonum, non peccat.

Qui tristatur, accusando deliberate diuina prouidentiā in diuidendo bona malis, p.m.

DE GULA.

I119 **G**ULA regulariter est venialis in ea posatur ultimus finis, vel per eam violatur praeceptum sub mortali, vel cum notabili danino salutis propriæ, vel proximi, vel ob eam debita non soluantur.

Gula habet quinque species, prepopere, latte, nimis, ardenter, studiose: cui sunt quinque filii, hebetudo mentis, immoderata letitia, multiloquium, scurrilitas, & spurcitia.

I120 Qui vescitur cibis prohibitis in aliena regione ubi habitat, licet non sint prohibiti in sua, peccat mortaliter; & econtra, si vescitur prohibited in sua, sed non ubi habitat, non peccat. Idem dicendum de festis, & ieiuniis:

Qui

121 Qui scienter se intoriat, vel curat alios
inebriari, peccat mortaliter.

122 Qui velicatur carnibus humanis extra ex-
tremam necessitatem, licet nullum interfici-
at, pec. m.

123 Qui ob hebetudinem mentis, non discutit
conscientiam quando tenetur, pec. mortaliter.

Qui ob immoderatam letitiam verbis, no-
tu, gestis, &c. se vel alium inducit in mortale,
peccat mortaliter.

Presbyter irreuerenter saltans, canens, cho-
reas ducens, pecc. m. non si paulisper secreto
illa faciat.

Multiloquens cum in irreuerentia notabili
Dei, p.m.

Viens vestibus impudicis ad provocandum
ad mortale, peccat mortaliter.

D E A C C I D I A.

124 ACCIDIA est deliberate tristari de
bono spirituali diuino, ut diuum in se,
quod raro accidit; & si ob accidia propterea relinquit
aliquis ad quod tenetur sub mortali, vel si ad
fugiendum ardua facit aliquod mortale, pec-
cat mortaliter.

Cui sunt quinque filie, desperatio, rusilla-
nitas, corpori animi, rancor, & enematio
mentis.

Qui desperat se posse peruenire ad uli-
timum finem, pec. m.

Hac accidia non est circumstantia necessa-
rio confienda.

DE PECCATO IN SPIRITVM
sanctum.

116 PECCATVM in Spiritum sanctum est commissum per malitiam contra beatitudinem Spiritus sancti.

Species huius peccati sunt sex, desperatio, presumptio, impoenitentia, reiiciens dolorem preteritorum, obstinatio, impugnatio agnitionis veritatis, intuicia fraternae gratiae; & haec peccata dicuntur irremissibilitate, non quod non de leantur contritione, sed quia ex sua natura relictient media, quibus remittuntur peccata; subreptio tamen excusat ab his peccatis, sicut & ab aliis.

DE QVINQVE SENSIBVS.
Cap. XXIII.

* **V**VS sensuum est indifferens; est mort. si contra præceptum sub mort. contra præceptum sub ven. est ventralis, nec est circumstantia confitenda.

DE OPERIBVS MISERICORDIÆ.

SHABENS superflua naturę, si non subuenit, faltem mutuando petenti & egeniti extremae, peccat mort. Habens superflua naturę, & status, si non subueniat egeni alicui faltem mutuum dādo in necessariis ad statim pec. mortaliiter in reliquis casibus eleemosyna
Sue spiritualis, sive corporalis est de consilio.

His duobus casibus fatis est commodando, vel mutuando, non necessario dando.

Extreme egerie non est tantum animam agere; sed probabiliter eo deuenturum, nisi subueniatur, & est probabile, fore ut ei à nullo alio subueniatur.

Non est necessitas extrema periculum amittendi honorem; contra Sotum.

Status large sumitur, & ad multa extenditur, ut ad coniuia decentia, ad casus probabiles, ad munera, ad magnificeutias houestas, ad hospites.

Necessarium ad statum non stat in iudicisibili, sed habet latitudinem: plus minusve pro qualitate status.

Qui congetit pecunias ad emendum domium, & mutandum statum, non habens plusquam suum statum deceat, dummodo sit idoneus, & secularis. Ecclesiastici enim non possunt in tot fines accumulare pecuniam.

Non facile est indicandum aliquem habere plura, quam statui suo sint necessaria.

Nemo tenetur de necessariis statui suo dare elemosynam nisi egeri extreme; & potest quilibet mutare statum.

Qui non dat elemosynam, quæ est sub precepto, non tenetur mox ad restitutionem eius, vel damni quod ex mora sequutum est.

Nemo tenetur sub culpa mortali querere egeres extreme in hospitalibus, carcerebus: sed tantum tenetur occurrentibus, nisi hoc ei ex officio incumbat: simile intelligit ut de certis operibus misericordiæ.

Qui egeri et si non extrema sed grandi ne-

196 De operibus Misericordiae.

celitate non subuentur, cum coenitudo posset,
si credat neminem ei auxiliaturum, peccatorum;

Qui patienti in spiritualibus quod ad animæ salutem spectat, exhortam necessitatem, non subuentur, etiam cum iactura ipsa vita corporalis, p. mortaliter; quamvis raro Christianus patiatur hanc necessitatem, quia potest contenti de peccatis.

Quod si hoc nesciat, necessario est docendus modum conterendi.

¶ Qui non est Parochus, vel Prelatis, non retinetur cum periculo suæ vitæ, vilere laborantes peste, vel morbo in calamita necessitate vita corporalis: secus vitæ spiritualis.

¶ Nemo quicunque statu, voto, aut precepto humano exceptatur à subventione extrema necessitatis.

Cleucus religiosus debet detegere prditiones in Republicam in extrema necessitate, immo & conuratos, licet ob id morte plectetur, & dummodo protestetur, non sit uregularis.

Qui suadet proximo aliquid mortale, vel notabiliter noxiū, dolo, vel culpa lata, peccatum, nisi id hat, quo minus peccet.

DE CORRECTIONE Fraterna,

¶ AD correctionem fraternalm omnes tenentur etiam infidelis; dummodo sciamus certo ipsum peccare, & proximum esse peccato, & non timeatur deterius, obseruata opportunitate personæ, & temporis; & hoc cōmodū

mode sine notabili damno cotrigentis, nisi frater sit in extrema necessitate coactionis.

Qui non impedit, cum possit commode peccatum peccantis ex ignorantia culpabilis vel fragilitate, p. m. non contra praeceptum correctionis, de quo infra num. 13.

Confessarius non debet corripere de peccatis in confessione auditis; nisi paenitens significaverit sibi gratum fore.

Qui dissimulat, ut quis in maius peccatum dilabatur, ut aptius corrigatur & emendetur, non peccat.

14 Si quis dubitet an admonitus sua admonitione sit castigatus a peccato, debet denuncia superiorti.

15 Non est opus secreta admonitione, quando peccatum est publicum.

Qui de peccato secreto corripit eoram aliis id negligentibus cum notabili famæ, vel periculo probabili illius, non seruato ordine, peccat mort.

Qui reuelat peccatum superiori, etiam si ad hoc, ne iteretur, non seruata forma correctio- nis, p. m.

17 Qui consentit iniuriæ proximi, siue qui non defendit, consentiendo, pecc. mort.

Nemo defendere tenetur alium cum danno sui honoris, aestimationis, pudoris, nisi ille sit in extrema necessitate nostræ defensionis; absque extrema nostra necessitate, his ablatis simpliciter tenetur.

Quisque tenetur defendere vitam proximi inuite morientis, etiam cum iactura suorum honorum, honoris, sed non vita; iuste autem

damnum nisi redimatur, non tenetur defendere.

Damnatus quilibet potest se vendere in serum redimenti pretio redemptionis.

Quisque tenetur defendere bona proximi sine quibus vivere ille non potest.

Quisque tenetur impedire damnum notabile externum proximi, etiam cum proprio in commodo pecuniae, non honoris nisi parvus respectu magni damni, & hoc si credat probabiliiter nullum alium id facturum.

Excusatur vir grauis si non currit, ut subueniat leui bus hominibus, & pueris se pugnis cedentibus: sic qui altavoces non contradicunt detrahenti concionatori, ob scandalum, sic qui non liberat iniuste tractum ad mortem, ne grauis tumultus, & necesse oriatur.

38. Quando quis dubitat de sua morte non debet aliorum vita defendere, superiores tamen subditos, & subditi superiores tenentur defendere, non solum lege charitatis, sed iustitiae, ut Reges, feudatarij, patres, iuratores, curatores, heri, pedagogi, parochi, cultodes, & contra.

Aliqui non defendantes, ut qui timent sues bonis, saepe non consentiunt iniuriae, & tamen textus presumunt eos consentire.

In dubio non est presumendum delictum.

Qui cum debet non defendit, & non consentit, peccat contra charitatem tantum (nisi debat ex officio) &c. non tenetur ad restitucionem. Qui consentit, & auxiliatur, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitucionem.

Non omnis qui presumuntur consentire, presumuntur auxiliari.

- Qui non impedit homicidium quod nouit trahari, etiam si sequatur, non sit irregularis. Consentiens tamen percussione clericis, quae non sit eius nomine, non est excommunicatus. Obligatus qui potest commode manifestum delictum impedire, & non impedit, presumitur auxiliari; peccat, & tenetur ad restitutionem.
- 20 Qui consentit offensioni, licet mox defensat, peccat.

Qui non consentit, sed non defendit cum possit, & debeat sive ex charitate sive ex iustitia, peccat.

Omnis tenetur sub peccato ad hoc praecipuum, sive dolo, sive incuria id omittatur. Sed qui tenetur ex iustitia, tenetur ad restitutionem, & incurrit censuras; sic intelligitur caput. Quante de sententia excommunicationis.

- Filius, seruus, subditus sciens parari delictum in patrem, dominum, superiorum, & non indicans est puniendus, quia facit contra iustitiam alij vero non, quia faciunt contra charitatem, & sic tantum puniuntur in foro conscientiae.
- 22 Nemo, qui non tenetur ex iustitia, si alium non defendit, incurrit censuras, vel irregularitatem.

Opera misericordiae corporalia, nemo tentatur prætare sub peccato mortali, nisi egentia extreme, quia non egens extreme, ageret de luctu faciendo. In aliis vero casibus, ut de boue errante redicendo, de asino sub onere sublevando, peccatum, non adiuuans si putat probabilitatem neminem adiutorium: quia agitur de domino cauedo, licet non sit extrema necessitas.

Icer faciens non levans mulum multonis
egenus eius ope in via non frequentata, putans
probabiliter non futurum aliud auxilium, p. m.

Similiter non auertens iumenta vastantia
segetes.

Non extinguens ignem ardoris superlecti-
jus proximi.

Qui audit detrahentem grauiter famæ pro-
ximi, etiam si ipse non credat, si putat alios
credituros, & non resistit, p. m.

Sic qui videt notabiliter ledi memorem, cor-
pus, honorem, res familiares.

Qui videt aliquem ementem animalia, pan-
nos, prædia, & alia vitiosa, et longe minora vel
petora, quam ipse putat, & non monet illi, p. m.

33 Qui, cum posset, non impedit peccatum
mort. certum proximi, p. m.

Qui volentem se precipitare, non retinet,
Et qui non extrahit etiam inuitum à ruitu-
ra domo, p. m.

Ad evitandum scandalum debemus facere,
vel omittere omnia, que non sunt sub precepto.

Constituto in extrema necessitate animæ,
debemus subuenire cum periculo bonorum,
honoris, & vite. Item si non est in extrema ne-
cessitate nostræ opis, sed quacumque ex causa
certe peccabit m. nisi subueniamus, tenemur.

Tenemur sub mor. impedire mala proximi,
quibus iuste ipse non potest contentire, licet
ipse posset vitare si vellet; quamvis non tra-
munt iure nostro, dummodo sine peccato no-
stro possimus non vti iure nostro.

Si proximus peccat non ex ignorantia, sed
ex malitia, non teneamur subuenire cum nostro
damno

Gamno spirituali, vel temporali, vel nostri iuris.

Non tenemur dare v. g. centum aureos ei, qui affirmat se furca-suspensorum; nisi ei ducantur.

EX HIS SO E V V N T V R
quinque obiectiones.

PE T E N S mutuo ab usurario daturo non nisi ad usurari, non p.

Nec puceat petens suum filium baptizari a parocho existenti in p.m. & non contrito.

Muller le ornans tatuim ob vanam gloriam, licet credat aliquem mortaliter concupitum, non p.

Ad elemosynam nemo tenetur, nisi in extrema necessitate sibi mortali.

Volens peccare mort. sciens illud esse tale, non est in extrema necessitate, quia voluntate id facit.

DE PECCATIS DIVERSORVM
statuum. De peccatis Regum.

Cap. XXV.

AETE N'A regna vel dominia iniuste querens, vel iniuste quaesita, non restituens, nisi causa iusta excuset, p. m:

Gubernare principi alter ob voluptates, diuitias, honores est p. v. & periculosum.

Qui iuste possella iniuste gubernat, omittendo, vel committendo, vel exponendo periculo probabilitati missione totius regni, vel partis, p. m.

Si per incuriam sibi, & suis defunt victimis,

ut trumenta, & putes ad deliciandum, &c. et p.
vel morale, vel veniale periculorum, nisi ob
melioram finem omittat.

**Qui non conservat diuitias ad grandia peri
cula, ex mala probabilitate regni curanda, p. m.**

**3. Qui congerit diuitias notabiliter grauan-
do suos abique fine nullo, pec. mort.**

**Prodigus qui probabiliter alios grauabit,
vel se nimis intreisse;**

**Qui sic negligenter manit arces, ut det occa-
sionem irreuerentiae, rebellionis, vel occu-
pandi regnum, vel partem eius.**

**4. Qui per incuriam non reparat viam, unde
viatores notabilem damnum incurvant.**

**Qui suis publicis redditibus extreme ege-
tibus, & a leperientibus non subuenit.**

**Qui in controv ersis quando alter fieri no
potest, non recipit honellas conditones, sed fa
cta magna strage dat copiam Turcis occupan-
di partem orbis Christiani.**

**Qui statuit legem pœnalem principaliter
ob priuatam utilitatem idet, ut lucretur ex
eius transgressione.**

**5. Qui dispensat in lege diuina, vel naturali;
vel cum notabili danno, & scandalo in sua;
vel non cattigat vel lices suspendit; hęc omnia
facta sine iusta causa sunt, p. m.**

**6. Qui non permittit populo exerci suas liber-
tates.**

**Qui usurpat bona populi; & tenetur ad re-
stitutionem.**

**Qui minus aut importunis precibus adigit
aliquem ad dandum sibi sua bona sine iusta
causa, pec. & tenetur ad restitucionem.**

Qui

Qui gerit belum iniustum, defectu auctoriatis, vel causæ, & tenetur ad restitutionem; si iniustum, & in malo animo gerit, peccat, sed non tenetur ad restitutionem.

Qui impedit iuridicam visitationem monasterium, est excommunicatus, si admonitus non defluit.

Qui noua tributa exigit etiam ad bonum finem, sed abique necessitate, & tenetur ad restitutionem.

7. Qui cogit subditos, v. g. domos ædificare, agros colere, ad id non obligatos, sine integrâ solutione.

Vendentes officia tam care, & talibus personis, ut probabilitate credat fore ut iis abutantur, & opprimunt populum.

Principes qui dant officia in dotem, & in subsequitorum mercedem, non sunt damnandi, sunt enim vendibilia.

Officiales vendentes officia honesto pretio & personis probabilitate rectis, non damnandi: salubritas tamen estet si cuique officio certum pretium statueretur.

Lex Pij V. contra ambientes officia habentia administrationem iurisdictionis pretio, vel munere.

Cogens aliquem ad certum matrimonium contrahendum, vel qui impedit a contrahendo, p. m. & est excommunicatus.

Qui officiales ineptos, imperitos, vel male conscientia præficit, credere debens eos tales esse, & si sint creati postquam id sciuerit, non deponit si potest absque periculo suæ vita, & anno Reipublicæ, peccat, & ad restitutionem.

Patronus prætentans personas non idoneas
estate, scientia, moribus, vel inducens patronos
ad presentandum tales, vel qui inducit præla-
tos ad conferendum.

Possidens bona paterna prophana quibus
pa er impotuit onus misericordiæ, constituens eam
patronum earum, non p.

Qui non cohibet filios a quocumque furto,
& dampno illico, peccat cum obligatione re-
stituendi.

Qui negligit tollere abusus in suis terris ut
vularum, ludorum periculorum, mensuræ
falsæ, pretij iniusti, peccat, & ad restitutio-

ne condemnans aliquem sine publica proba-
tione, vel non conceila defensione.

Qui subditum inauditum, & indefensum
veneno, vel quouis modo intercludet, est
homicida.

Qui non persciétiāt publicam priuat suos
beneficiis, officiis, honoribus, non ad nutum
amabilibus, peccat: similiter peccant ex-
quentes talia mandata.

30. Qui secundum allegata, & probata aliquem
condemnat, licet ut priuatus sciat oppositum
esse verum, non peccat, præsertim si quantum
potuit, veritatem indagauit, & fecit quod po-
tuit ne de illo casu iudicaret.

Item cum res est notoria, vel iusta de causa
omittit audire reum non p.

31. Règem, ut restituat, diminuere iura Regni;
vel de consensu populi erigere xenodochium,
non placet: sed refecet superflua status, par-
quis viuat, & restituat.

**DE PECCATIS IUDICIS
agnoſcentis ſuperiorem.**

12 **I**UDEX indignus fufcipiens officium cum probabili periculo damni notabilis proxi- mi, vt iſiens le non aſurum ferre lentiſtiam contra potentes, peccat mortaliter.

Qui ſciens, quacumque cauſa ſententiam iniuftam fert, aut ferre iuſtam negligit, & tene- tur ad reſtitutionem principalis, expenſarum, & intereſſe; ſi eſt Ecclesiasticus eſt ſuſpenſus, & ſi celebret ſuſ irregularis.

Qui pecunias accipit, vt bene, vel male indi- eet, vel ut iudicare deſinat, tenetur ad reſti- tutionem.

13 Qui non habens iurisdictionem aliquam, in- dicat verbi gratia exemptum.

Qui ſine ſufficienti probatione, aut non vi- dit ſaltem mediocriter proceſſum, aut non ad- misit legitimam probationem, aut exegit pro- bationem maiorem neceſſaria, aut non feruat ordinem iuris, aut interrogat de hiſ, ad quæ non tenetur reuſ respondere, aut obſcuris ver- bis ſententiam fert, p-

Qui indebita admittit, vel debita non ad- mittit.

Qui ſine cauſa diſfert expeditiones. Qui ſi- ne facultate pena auget aut minuit, peccat.

Iudex qui ſuperiorem non habet, poterit re- mittre pena, quando eſt utile rei publice, vel quando no eſt danno de conſenſu partiū; ſed si preuidet ex hoc dari occaſionē peccati aliis, ſi remittat, grauiter peccat, licet pars coſceniat.

Exequens

Exequens iacentiam superpositam, quam scie
esse nullam, & irritam, peccat, non autem ini-
quam seu iniustam, sed validam.

Qui sine iusta causa non condemnat victum:
ad expensas petitas à victore, peccat.

Qui ignorans necessaria ad iudicandum, si
conculit quem debet, ut a festore, & iudicat,
non peccat: sed a telo, & consultor peccant:
& iudex malo animo condemnans, aliquem,
sed iuste, peccat & non tenetur ad restitutionē.

Iudex grauans, non admittendo appellatio-
nem, vel alia via grauamen non remouendo,
sive sit causus in quo licet appellare, sive non,
semper peccat & ad restitutionē, iura enim
contraria, loquuntur in foro exteriori.

Qui in iure reddendo viduas, pupilos, &
milesias personas negligit notabiliter aliis pre-
ferre.

Iudex secularis qui iustis Pape mandatis &
etiam prælatorum non paret, aut non seruat
excommunicationes, & interdicta.

16. Qui precipit tempore interdicti celebrare,
aut ne denunciati excommunicati egrediantur
a divinis officiis, peccat, & est excōmunicatus.

Qui vi, metuve extorquet: absolutionem,
aut revocationem ab excommunicatione, vel
interdicto.

Qui dat facultatem vexandi Ecclesiasticos:
in personis, vel bonis, quia contra ipsum censi-
tas tulerunt, vel eius iussis non paruerunt.

Qui prohibet subiectos ne emant, vel ven-
dant Ecclesiasticis; & est excommunicatus.

Qui compellit bona immobilia, aut iura
Ecclesiastica subiici laicis.

Qui

Qui iubet capi calices, libros, aut alia bona Ecclesiæ.

Qui vult, aut iubet extrahi à loco sacro, illic conjugentes.

Pro immunitate loca sacra sunt, quælibet Ecclesia, capella, basilica, eremitorium, & quodlibet facillum pro Missa dicenda auctoritate Episcopi costruictum ; sine qua destrui non potest. Item cemeterium sacratum ab Episcopo, quamvis sit separatum ab Ecclesia. Item dormitorium communione religiosorum, & clericorum. Item Ianua & porticus annexa Ecclesiæ, vel cemeterio. Item claustrum, & spatium claustrorum. Item dominus Episcopalis, etiam si ab Ecclesia sit seiuincta. Item domus Ecclesiæ pro habitacione clericorum exstructa intra triginta, vel quadraginta passus ab ipsa Ecclesia ; alias non, nisi sit annexa alicui cappellæ : Item spatium triginta vel quadraginta passuum ad fines fori cœmterij, claustrorum, graduū. Item Hospitale auctoritate Episcopi erectum. Item Cardinales, Reges, Imperatores non habent hoc priuilegium aliquo iure, nisi ex consuetudine ; sed presbyter deferens sacramentum ex ea Ecclesiæ, habet illud Romæ non est talis immunitas.

19 Omnes Christiani gaudet hac immunitate.

Item serui in delicto sub graui poena, & obsequitiam domini, cui non dandi sunt, nisi per statu iuramento non sequendi.

Item gaudent excommunicati, interdicti, suspensi, fugientes e carecere, violato iuramento, vel carcere. Item fugiens a ministris iustæ etiam dominatus.

Omnis

Omnis sacrilegus, qui in loco sacro nō comp
misit, Banditi, Reddituri rationem.

Mercatores transientes ad huius, nisi aliqua
qua delicta excepta committant.

20 Non gaudent Iudei, Mauri, Paganii, Here
tici formaliter, viarum gratitatores, nocturnus
vallator, segetum, & fructuum; committentes
graue delictum in loco sacro.

Nemo insidioso occidens aut percutiens ani
mo occidendi.

21 Nemo qui existens extra Ecclesiam cum
percutit existentem in Ecclesia, vel econtra.

22 Neque Ecclesiasticus respectu Iudicis Ec
clesiastici.

Neque qui in Ecclesia se iniuste defendit.

Neque delinquens prope Ecclesiam animo
fugiendi in eam, licet id Nauarro nō probetur.

Neque qui deceptus egreditur ab Ecclesia;
sed qui promisit cum reddere, tenetur serua
re fidem.

Neque cōburens, aut euertens Ecclesiam.

23 Consentiens dolis officialium cum damno
partium, p.

Qui secundum iuramentum factum non
seruat consuetudines, & statuta, quæ non sunt
derogata.

Qui damnato petenti confessionem non
permittit; non sic de communione.

24 Qui coram se litigantibus æquales aduoc
tos, & procuratores non concedit cum gra
damno partis præsertim miserabilitiū; atque et
& nō-potentibus, & aliquando sine stipendio.

Qui non visitat carceres, aut non suppeditat
necessaria vita, cū graui periculo carceratorū.

Qui:

Qui admittit denunciatum excommunicatum contra illum superioris, aut illum requistionem partis.

Qui captum, si inuenit manifesto esse clericum, vel in habitu clericali statim non restituit suo Iudici, est excommunicatus.

Idem de uno clero conjugato cum una, & virgine, si id constat, & quod habitum, & tonsuram gestauerit.

Qui infra tempus debitum non restituit suo Iudici clericum, ex eo quod vi absulit ab eo processum.

Qui sine necessitate in falso facit testem iurare, vel exercet actum iurisdictionis; contra si esset puræ executionis.

De pretio quod accipitur pro cera, & labore scandum est legi, & consuetudini.

Qui singit, ut eat vel mittat ad accipiendum testimonium seminarum, & est excommunicatus.

Qui ex officio procedit sine petitio, & partis, aut sine accusatore, nisi in casibus permisissis, & ad cohibenda mala futura.

26 Qui cum potest, non visitat, & non querit delinquentes, nec expurgat.

Qui in generali visitatione interrogat aliquem speciatim an ille, vel ille hoc fecerit.

Qui generaliter edicit, vel specialiter adiurat, ut dicat quidquid sciat sive occultum, sive publicum: solum debet querere de notorio, & famoso.

Qui inquirit contra aliquem particulariter, aut querit de sociis, vel suaderet hæc.

**DE PECCATIS ADVOCATI,
& Procuratoris.**

28 AD VOCATVS, qui non idoneus patrocinatur, peccat.

Defendens scienter causam iniustam, & si
damnificat aliquem, tenetur ad restitutionem.

Immo & suo clienti in expensis, si id non
admonuit.

Irem si est dubius, sed potius putat esse cau-
sam iniustam, tenetur restituere.

Irem si a principio putat iustam, deinde no-
scit causam iniustam, statim ut notit, debet de-
sistere, & admonere clientem, non tamen de-
bet id manifestare aduersario; sed potius de-
bet inducere ad concordiam honestam.

29 S. Iis eti dubia ob varietates opinionum, po-
test causam prosequi, si id voluerit sua para-
admonita.

Si ob notabilem negligentiam, vel ignoran-
tiam perdit iustam causam, peccat, & tenetur
parti, si pars ignorauit eius ignorantiam; si scie-
bat, secus, nisi de dolo, & lata culpa teneretur.

Qui petat, vel dat superfluas dilationes, vel
subornat testes ad falsum, vel ne verum dicat,
vel presentat instrumentum falsum, vel alle-
gat iura falsa, peccat, & ad restitutionem.

Advocatus potest prudenter tacere, & oc-
cultare ius impediens suæ parti, & simulare
suum aduersarium falli sine mendacio.

Indicans secreta magni momenti suæ partis
aduersario, peccat, & ad restitutionem.

Qui non subuenit pauperi in extrema necel-
litate

sitate sui auxilij.

Qui exigit stipendium de eo pro quo non debetur, vel notabiliter maius debito, peccat. Stipendium debet moderari pro qualitate causæ, laboris, scientiæ, consuetudinis; vel si convenienter sine vi, & scandalo in principio, vel in medio litis, & hoc in foro conscientiæ: immo & dando aliquid præter stipendium si vicerit.

Qui secreto, vel publice fauet parti aduersæ, peccat.

Qui paciscitur de quota parte litis, verbâ gratia, de tertia, p.

Item si paciscitur ut quodd victa lite tantum sibi soluatur, peccat.

DE PECCATIS ACCV-

tatorius.

ACCVSANS falso peccat, cum refi-
tutione interefie; vel si ignoranter, ubi
nouit, si non desistit; vel se post definitam sen-
tentia nouit esse ea iniustum, & non restituit.

Accusans vere, sed animo malo mortali, peccat mori; sed non ad restitutionem.

Qui citata parte, non renunciata lite, pro-
curat eam suspendi, nolente aduersario.

Qui paciscitur aut transfigit in causa crimi-
nali adulterij, vel alterius criminis sine sanguine
cum damno proximi, vel reipublice, peccat
mortaliter; si adest perjurium, vel mendacium
perniciosum, semper est mortale.

Si aliquid accepit ob discessionem à lite
iusta, peccat, & ad restitutionem.

Qui in causa iusta utitur falsis instrumentis

&

212 De peccatis denunciatoris.

& testimonius, peccat, non ad restitutionem.

Qui non accusat peccantem cum magno
dano spirituali, vel temporali reipublicæ, si
aliter impedire non potest, peccat.

Qui mirat, aut promittit se non accusati-
mū de peccato nondū patrato, sc̄us de patrate.

DE PECCATIS DENVN-
ciatoris.

33 VI denunciat quando non debet, notabi-
liter nocendo, peccat, vel quando de-
bet, intentione mortali.

Qui etiam si sub secreto & iuratus sciat, &
non denunciat tractatum criminis committen-
ti in damnum spirituale, vel temporale reipu-
blicæ, vel priuati, ut proditionis, hæresis, &c.

Qui si probare potest, id est si habet unum
testem, quia ipse tunc erit secundus testis, non
denunciat crimina pernicioſa soli auctori, à qui-
bus per correctionem non resipiscit.

DE PECCATIS CVSTODIS.

34 PRÆFECTVS custodię jurans se re-
cusaturū quos inuenit post sonum campa-
ne, & non accusat, peccat non ad restitutionem
pœnæ, vel doni dati, ne accuset. Verum si inuen-
tus damnificauit, & hunc non indicat damni-
ficato, peccat, & ad restitutionem.

Custodes permittere exportare, vel impor-
tare merces prohibitas, peccat, & sunt periuri,
ſed non ad restituendum pœnas, vel bona quæ
amitteretur, quia sunt pœnæ; ſed tenentur ad
reſtituenda vēctigalia, quæ illi non ſoluunt.
Boc enim non eſt pœna, ſed interelle.

DE

DE PECCATIS REI.

REVS defendens scienter causam iniuriam cū damno notabili aduersarij, p.m.
Reus iuridice interrogatus, etiam ad mortem, si non respondet vera, peccat mort.

Tunc dicitur iuridice, quando delictum est notorium, aut semiplene probatum, id est per unum testim oculatum omni exceptione maiorem vel per iudicium æquipollens; & hęc semiprobatio sit in procellu, & reo constet.

Confessarius non potest absoluere reum nелentem fateri iudicii competenti.

38 Reus, qui iuridice interrogatus, non est confessus, & tamen est dominatus, non tenetur illud iudicii aperire, nisi timeatur notabile dampnum; sat est confitei i confessario.

Sciens se iuste condemnatum v.g. ad solendum, si ad differendam executionem appellat, peccat, & tenetur ad restitutionem.

DE PECCATIS TESTIVM.

40 **T**ESTIS etiam non iuratus sciens, aut dubitans, si falsum affirmat, aut verum tacet cū damno notabili tertij, p. & tenetur ad restituitionem.

Si mediocriter præcogitauit, ne erret testificando, non p.m. sed ubi nouerit se errasse, debet dictum revocare, si revocatio sit profutura.

Timor iustius, licet posset excusare à non testificando, non tamen ad testificandum falsum.

41 Qui testificatur verum, credens esse falsum, peccat, non ad restituitionem.

Quis iurat se non testificaturum in casu, in quo tenetur, peccat.

In casu in quo tenetur, & scit esse necessarium ad seruandam iustitiam, qui se excusat a testificando, mentiendo partem aduersam esse sibi inimicam, p. ad restitutionem. Idem de latente aut absentante se.

Qui scit esse necesse ad impedientium aliquod damnum notabile publicum, vel privatum, & non se offert in testem, etiam si promiserit, vel iurauerit seruaturum secretum, p.

42. Qui detectit alienum peccatum secretum non necessarium cognoscendum ad impedienda damna, etiam interrogatus particulariter de eo, peccat.

Aduocati, Medici, Confessarij, qui testificantur secreta illis secreto communicata, nisi aliunde ea nouerint, vel secreta in aliorum damnum redundarent, p. Et si esset in damnum non reuelare, tantum est detegendum, quod est necessarium scitu.

43. Non tenetur quis testificari quando maius damnum detecti, v. g. famae timetur, quam damnificati, v. g. bonorum.

In casu, quo quis non debet, potest responderi Iudicii se non teneri; si tamen iram Iudicis, dicat se nihil scire subintelligendo, quod dicere teneatur.

44. Sciens aliquem in extrema necessitate sui testimonij, si non se offert, p. sed non ad restitutionem, quia contra charitatem; si vero alter solum est in magna necessitate, non timeretur, nisi ut de boue errante dicitur.

Iussus non testificans tenetur ad restitutionem,

nem, nisi timor periculi excuset.

45 Qui accipit mercedem ut verum testetur, p. cum restituzione danti; potest tamen accipere impensas itineris, mercedem operariam, dierum, lucrum celsans, daminum emergens.

Qui accipit, ut falsum testetur, peccat, non ad restitutionem, nisi ex consilio pauperibus: sed tamen tenetur ad damna consequuta.

46 Qui absque causa non paret iudici praepienti, ut denunciet talia crimina vel delicta, peccat: & si iub poena excommunicationis latè sententiae, est excommunicatus, & tenetur ad restitutionem danni. Quæ autem excusant sunt multa, ut si peccatum est occultum, & ille emendatus, si sola fraterna correctione estimendabile, defectus probationis peccati denunciandi, si à talibus audiuit, ut ob id moveri non debeat, si is à quo audiuit denunciavit, si qui tenet illud, in compensationem tenet, si per confessionem, vel per secretam consultationem pro consilio nouit.

Qui non denunciavit delicta intra tempus edicti, tenetur quam primum comode potest.

47 Qui se offert in testem, cum non debet; & qui se non offert, cum tenetur, peccat, ut si gratia mala imminent.

Ascendentes contra descendentes, & e converso; uxori in virum, & contra; liberius contra patronum, & contra, non debent testificari.

Pro operibus misericordiae nemo tenetur se offerre: sed iusius tenetur, si non sit privilegiatus.

49 Prisilegiati, ut maritus in defectum alio, possunt cogi ad testificandum.

Qui

216 De peccatis Notariorum.

50 Qui probabiliter timet sibi aliquod magnum damnum spirituale, vel temporale, vel scandalum, excusatur.

Vt cogantur priuilegiati, satis est, vt pars iure non adfuisse alios; licet priuilegium posset excusare.

51 Qui falsum iurat, vt reus liberetur a confiscatione bonorum.

DE PECCATIS NOTARIORUM.

52 **N**O T A R I V S, qui non seruat quæ in principio le iuravit seruaturum, p. 1. non confidere instrumentum tacendo veritatem vel nascendo falsitatem. 2. non reuelare secreta sibi commissa sine iulta causa. 3. scienter non confidere instrumentum de contractu usurario, vel illicito. 4. retinere regillatum instrumentorum. 5. esse fidelem ei à quo creatur Notarius, admonendo quæ scierent vergi in eius damnum. 6. non abuti suo officio amore, odio, ipse, vel timore.

53 Qui fallsum instrumentum facit, vel verum necessarium occultat, aut delet, aut per malitiam, vel per notabilem ignorantiam male conficit, vnde quis aliquid perdit, & qui sollemnitates necessarias lata culpa omittit, vt suum nomen, signum, testes, diem, mensum, & annum.

54 Qui rogatus non dat instrumentum, ne aliqui displiceat.

Qui non informat renunciantem, quale est ius, que d' ignorantia renunciat, p.

Qui absque necessitate die festo instrumentum conficit ob auaritiam.

Qui

Qui non valentibus iura soluere , non vult scribere vel dare instrumenta, licet non teneatur gratis dare. Qui excipit , aut in publicam formam scribit statuta, vt soluantur usuræ, aut soluta non repeatantur , vel contra libertatem Ecclesiæ , p. & est excommunicatus .

Qui conficit testamentum carentis usui rationis, p. ad restitutionem succelluro ab intestato.

Qui accipit stipendium notabiliter maius debito, etiam si accipiat sponte datum, quando est illi publicum constitutum .

Qui pro litteris ordinatorum aliquid accipit ; si tamen nil de publico ei datur , potest pro labore aliquid accipere, considerata qualitate personæ, non ordinis .

DE PECCATIS MAGISTRORUM .

55 **Q** VI indignus accipit lauream. Qui legit sacram Scripturam in p. m. notorio.

56 Qui admittit excommunicatos cum particulancibus expresso doctore : item si ius habet, & non efficit male viventes . Admittens clericum ad leges, & medicinam, &c. excommunicatur, admittens sine licentia religiosum in habitu, vel cum licentia sine habitu, & est excommunicatus . Qui statuta à se iurata non servat, excommunicatur. Ad lauream indigendum approbans, vel dignum reprobans , vel impediens cum restitutione.

Qui sciens docet falsa, cum damno notabili. Qui subtilia docet; cum damno notabili. Qui docet animo mortali. Qui auerget aliorum auditores

ditores cum danno notabili , p. & tenetur ad restitutionem . Qui procurat , vt indignus eligatur : vel si tenetur iuramento , vel mandato eligere dignorem , & eligit notabiliter minus dignum . Qui facit seruari festam non seruandam cum danno notabili auditoris non consentientis . Qui prelegit diebus festis , eo , & tanto tempore , vt probabiliter putet auditores ob id omisiuros Missam . p. Stipendiarius , si aliquid accipit ab auditoribus . Qui suscipit beneficium cum pacto docendi in scholis , & est simoniacus ; scholas lucos crudeliter castigans , & si clericos , est excommunicatus . Contemnens aliquem cum danno notabili , pec . mort . Docentes , & discentes Theologiam , & Canones in scholis publicis , gaudent quinquennali perceptione fructuum in absentia .

DE PECCATIS SCHOLA- sticorum .

STUDENS ob mortale , vel sine iusta causa non obseruans statuta obligantia ad mor . Qui suffragatur indigno , vel si iuravit suffragari digniori , & eligit minus dignum . Qui disicit vetita . Qui alienis impensis , vt Ecclesie notabiliter negligenter disicit : si male impendit bona paterna , tenetur dare partem fratribus . Aliquando qui altercantur contra veritatem cognitam . Qui potens non soluit stipendum præceptor . Qui dicit se habere gradum , quem non habet , peccat mortaliter ,

DE PECCATIS MEDICI.
& Chirurgi..

60 **Q** VI medetur ignorans, vel sciens, sed non secundum precepta, vel non studet notabiliter, vel non visitat, licet ægrotus sanetur, & tenetur ad restitutionem.

Qui adhibet medicamenta, antequam morbum cognoscat.

Ignorans medicinam, qui per longam experientiam didicit, aliquos morbos potest curare sine fascinio, si vero superueniat febris, consulat peritum medicum.

Dubitans an notabiliter quid noceat, & adhibet, peccat, vel si indulget in noctuis, pec.

Qui derelinquit ægrotum, antequam debeat, & morbus prolongatur, vel ille moritur, peccat ad restituendum.

Qui dubitans de necessitate absindendi membra, & absindit; vel si est necesse, & non querit idonem Chirurgum, vel qui scindit, vel sanguinem minuit nesciens.

Qui utitur medicamentis corruptis pharmacopœia.

Qui differt morbum, ut plus lucretur.

Qui in morbo periculo, antequam applicet medicinam non suadet infirmo confessio- nem, vel non admonet parochum illius.

Si infirimus non vult confiteri, non est relinquendus.

62 Qui ob salutē corporis consilium dat cōtra salutē animæ, immo si diceret, non do consilium sed si hoc faceres, sanareris, peccat mortaliter.

Qui putat foetum animarum, & dat aliquid ad abortum, etiam ob salutem matris, secus si putat non esse animatum anima rationali, & dat ob vitam matris.

Qui sine iusta causa debilibus concedit non ieiunare, aut vesci carnibus illicitis.

Qui affirmat ieiunia praecpta dellucere corpora.

Qui infirmo morituro, credit suam admonitionem esse multum pro futuram animae, vel ad testandū, & nō admonet per se, vel per aliū.

63. Qui habens publicum stipendium cum patet nihil accipiendi etiam datum, & accipit, vel si non habet à publico, & accipit nimium notabiliter, peccat, & ad restitutionem, nisi aliunde compenset.

Si aliunde habet, & exigit stipendium ob metum mortis prouissum.

64. Si facit, ut emat plura quam opus est medicamenta, ob aliquam causam iniustam, peccat ad restitutionem.

Qui non vult mederi pauperi ergroto, morituro sine alio adiuuante.

Qui in magna necessitate non vult mederi diutini polenti soluere, peccat, licet posset exigere suum stipendium.

Qui detrahit aliis medicis idoneis.

DE PECCATIS EXECUTORIS

testamenti, tutoris, curatoris
Hospitalis.

EXECUTOR, cum fuerit bona, si non soluit debita, p. Inter debita sunt vota realia

realia defuncti & legata preierunt pia.

Qui si bona non iuicant, prius soluit legata mox debita, p.

Vidua usufructuaria relieta a marito dum casta viuat, si stuprum commisit, & vtitur fructibus, p. ad restitucionem; secus si fuit relieta dum non nubet: idem de viro relicto.

Qui soluit, sed post moram notabilem.

66 Tutor non conluerans, vel defendens bona minoris, si sine necessitate & vtilitate alienat, si sua culpa ius perdat, si non vendit inutilia, & emit vtilia; si potest, peccat ad restitucionem.

Qui negligit notabiliter imbuere puerum bonis moribus, peccat.

67 Si fecit usuras pro pupillo, p. & tenetur ad restitucionem; potest tamen accipere de bonis pupilli ad hoc.

Mulier administrans tutelam post secundas nuptias, vel post stuprum commissum.

Hospitalarius non consumens redditus infinites praefixos. Qui finit perdi, vel nimis tarde recuperat bona alienata, vel ob suam negligentiam corruunt aedificia hospitalis, peccat ad restitucionem.

Hospitalarij debent completere onera hospitalis, aut conuertere in altos pios usus, vt visum fuerit ordinario cu duobus de Capitulo.

68 Debent restituere fructus nulla eis remissione profutura.

Nec committenda administratio huius ultra triennium.

DE PECCATIS CLERICORUM,
rum, quoad ordines.

PECCAT qui facit se ordinare contra
Canones Concilij Tridentini, ut si in pri-
ma tonsura sine confirmatione: si neficiat do-
ctrinam Christianam, legere, & scribere, si sine
animo seruandi Deo in hoc generi vita. Pro
ordinibus minoribus audeat cum approbatione
parochi, & magistri. Pro singulis maioribus
ante mensem audeat Episcopum.

Capitulum sede vacante non det licentiam
ordinandi infra annum, nisi beneficium premit,
sub pena interdicti Capitulo, & suspensionis
ordinato in maioribus, & in minoribus non
gaudeat priuilegio clericali.

Ordinandi quare iuste non ordinantur a pro-
prio, in dimissoriis exprimatur, & ordinantur
ab Episcopo in sua diocesi; vel ab exercente
pontificalia pro eo, praevio examine, & testi-
monio ordinarij de moribus.

Si Episcopus aliud non iudicauerit, ordines
minores dentur per interstitia temporum, &
ab ultimo post annum ad subdiaconatum, nisi
necessitas, aut utilitas Ecclesiae aliud exigat.

Sub diaconatus ante 22, diaconatus ante 23,
presbyteratus ante 25, non conferendus, &
praevio examine etiam regularibus, non obstan-
te bullâ Pij V. renocata enim est.

Item non promoventur ad maiores, nisi
constaret de bona probatione in minoribus
per annum. Item decet eos in dominicis die-
bus, & sollempnibus communicare.

Duo

Duo sacri ordines eodem die non conferantur, etiam religioso.

Cum promotis per saltum, si non ministraverint, Episcopus dispensare potest ex causa.

Ordinandus ascribatur Ecclesie, in cuius utilitatem est ordinatus, & si ab ea dilcedat nec scio Episcopo, interdicatur ei usus ordinum.

Peregrinus clericus, sine commendatiis ordinarij, non admittatur ad officia diuina.

Qui sine ordinibus sunt, non exerceant eorum officia, stipendia assignentur, si fieri potest, exercentibus minores ordines.

Nō detur quid pro missis novis celebradis. Exigere illiberales eleemosynas prohibeatur.

Vagus, & ignotus non celebret. Item publice, & notorie criminosus non permittatur facies interesse.

Non celebretur à quopiam extra Ecclesiā, vel oratoria ad hoc dedicata, &c.

QVIS PECCET IN HIS.

QVI suscipit ordinem etiam minorem per simoniam coimmissam ante ordinacionem, propriam realēm causa ordinationis, p. m. & est excommunicatus.

69. Qui scienter ab excommunicato Episcopo denunciato ordinatur, peccat.

Si exercet illum ordinem ante dispensationem Papæ, peccat.

Illegitimus sine dispensatione ordinatus peccat, sit irregularis.

Ad minores Episcopus dispensat, ad sacros solus Papa.

Cum intrance religionem ius commune ad ordines dispensat.

Nihil refert ad peccatum irregularitatis si res sit secreta , vel publica , non sic ad dispensationem .

70 Qui ordinatur extra tempora statuta , vel ante legitimam etatem , vel sine dimissoriis , peccat , & est ipso iure suspensus : si vtitur ordine fit irregularis , in qua solus Papa dispensat , sed intelligitur de sacro ordine .

Qui furtim contra prohibitionem ordinantis ordinatur , si est persona excommunicationis late sententia fit excommunicatus , & irregularis , quod soli Papae reseruantur .

Qui per saltum , id est omisso minori , ordinatur , & est suspensus , & antequam ministret , potest Episcopus dispensare , suscepito ordine omisso .

Qui ordinatur omisso aliquo necessario sub precepto , p. & si eo non suppleto vtitur ordine , p. non tamen fit irregularis .

Qui eadem die duos ordines suscipit , p. & fit suspensus a posteriori , a solo Papa dispensandus ; non tamen intelligitur de ordinibus minoribus , sed tantum de aliis vel de minoribus , & uno sacro , nisi consuetudo praeualeat .

Episcopus dispensat in interstitiis , & in eodem die in minoribus .

71 Qui notabiliter deformis ordinatur , p. sed si postea celebret , non fit irregularis .

Qui semel obsecitus a demone , vel morbo cedo cecidit , & ordinatur , p.

Item qui prius ordinatus , deinde sepe hoc morbo est correptus , & celebret , peccat .

Qui

Qui alienatur mente directe, & immediate per inordinationem organi sensuum, est inhabilis; non qui indirecte, & mediate.

Excommunicatus sumens ordines etiam minores, p. si excommunicatione est maior, fit irregularis, cum quo solus Papa dispensat.

Si in pec. m. ordines suscipit, aut aliquod sacramentum ministrat.

Item si ex officio, ut minister, aliquod sacrum tangit, vel facit, in peccato mortali, peccat mortaliter: non tamen si ea facit, quia laicus non ordinatus posset.

Notatus aliquo peccato notorio digne depositione, si suscipit ordinem, etiam post actam penitentiam, peccat.

Notorium non dicitur simpliciter, quod est famosum, vel probabile testibus; sed quod est confessum a parte in iudicio, vel super quo est lata sententia, que transiuit in rem indicatam: vel est ita manifesta, ut nulla tergiversatione celari possit, ut qui in publico habet ita concubinam, ut maritus uxorem, & alit filios, vel illud quod scitur a maiori parte populi, vicinorum, vel congregationis, in qua saltem sint decem.

Et Episcopus qui potest dispensare dum cum ordinat, hac intentione non censetur dispensare saltem in foro exteriori; quia sine causa non potest dispensare in ius commune; licet sihe causa possit in suam constitutionem.

Iterdictus ingressu Ecclesie si interest diuinis officiis in Ecclesia, p.m. non alio tempore, & si in ea celebret, fit irregularis; si vero extra celebret, non peccat, nec fit irregularis.

226 *De peccatis Clericorum.*

Qui baptozat ieiens baptizatum , p. & fit irregularis ..

In baptifino si extra mortis periculum vagit christmate vetet, p.

Qui aduertens celeborat sumpto cibo, vel pota a media nocte , etiam per modum medicinae, peccat , secus si aduertit inchoata Missa, & sine scandalo non potest relinquere. Idein aliqui dicunt de suspenso excommunicatio irregulariter , nec ob id incurrit nouam irregularitatem.

Qui aduertens se in m. celebrat ; secus si in Missa aduertit , nec debet relinquere etiam si sine scandalo potest : confiteatur ante secretam si potest , si sine scandalo non potest , faltem conteratur.

Notorius concubinarius, vel fornicarius ante poenitentiam si celebret , p. & fit irregularis Papæ; nō loquitur de infamato simpliciter.

77 *Quilibet notorius quocumque ordine ordinatus, & insensus exercens actum sui ordinis ante actam penitentiam , sic irregularis , & est filius Papæ .. Si vero sine dispensatione post actam penitentiam celebrat , vel actum ordinis exercet , licet peccet , tamen non incurrit nouam irregularitatem ; sed remanet in antiqua inducta à peccato notorio , in qua potest Episcopus dispensare .*

Qui sine iusta causa audiendi sacram , sunt casti , cur publicus concubinarius celebret , & non ignorant iis hoc prohibens , peccant audiend . Missam concubinarij , aliter , secus ; nec sunt docendi tale iis ignorantis .

79 *Missa boni sacerdotis melior est propter preciosum , & effectum operis operantis .*

Qui

¶ Qui sacrificat extra locum sacrum , p nec Episcopus post Concilium Tridentinum potest hoc concedere .

82 In necessitate, ut in processionibus , vel prima Missa quando templum non est capax , potest celebrari extra Ecclesiam sine licetia Episcopi , non autem in mari , vel flumine .

¶ Qui celebrait in Ecclesia interdicta p. & est irregularis . Item qui in polluta sanguine , vel ferme , peccat , sed non est irregularis . Item qui scienter , vel per ignorantiam crassam celebrait in ara enormiter traeta , aut non consecrata , vel quae non capit Hostiam , & Calicem , p. .

Qui celebrait ante recitatas horas matutinas , nisi sit necessitas repentina ad emitandum graue damnum , vel scandalum , pec. non sic de prima , nisi esset consuetudo , vel lex , & tunc intelligeretur in Chero .

Qui sine omnibus vestibus sacris , vel corporalibus , aut libro continentे Te igitur , usque ad communionem , celebrait , p. nisi ad emitandam mortem ; tamen si celebrait , peccat , sed non sit irregularis .

84 Sacerdos potest uti loco singuli stola longa , & loco stola manipulo longo , non autem cingulo non benedicto , cōtra Richard. & Scoti .

Benedicere has vestes potest Episcopus , & ex privilegio aliqui regulares pro suo ordine non pro aliis .

Celebrans sine aqua , vel sine lumine , vel in pane fermentato , peccat , vel penitus corrupto , vel in tali pane & vino , vt non sit substantia vini , vel panis , pecc. & consecratio nulla . Item qui in vino sine aqua . Item qui ante la-

228 De peccatis Clericorum.

86 cem celebrat , excepto Epilcopo , vel longa conuentudine . Item post meridiem potest celebrari de iure comuni , id est , vtque ad nonam .

Qui non potest finire missam incep tam , re linquac , si non est facta consecratio , vt si super ueniat excommunicatus , qui nolit abesse , vel si morbo corripiatur ; si est facta consecratio ; conficiatur ab alio sacerdote ieiuno , incipiendo ab eo loco vbi reliquit , vel à non ieiuno , si deest ieiunus ; & presens presbyter etiam non ieiunus tenetur perficere , & saltem conteratur , si non potest confitenti , ad emitandū scanдалum inde oriendum .

87 Qui pluries quam semel in die celebrat nisi in natinitate ; & tunc ante lucem non potest dici nisi una ; vel nisi superueniat notabilis persona , vel Episcopus , etiam in feriis ; & peregrini in festis , vel aliquis sepeliendus cum consuetudine Missæ , vel ægrotus necessario communicandus , vel si preest duabus Ecclesiis indigentibus missis ; & est solus , vel sunt nuptiae benedicende , vel ob aliquam causam ad iudicium boni viri iustum , sed in omnibus sacerdos debet esse ieiunus , etiam à purificatione , & non sit aliis , qui possit , & velit dicere Missam ; & bis tantum potest dicere , excepta Nativitate .

88 Omnibus diebus licet celebrare , exceptis sexta feria , & sabbato hebdomadæ Sanctæ nam quæ solet celebrari in illo sabbato est Missa sequentis noctis .

Quilibet presbyter qui saltē ter , vel quater in anno festis sollemnibus non celebrat , si plurimi ab Episcopo non fuerit preceptum , p .

87 Is cuius negligentia sanguis est fusus in terram, vel altare, peccat mortaliter, & tunc si in terram, lingua lambatur, & tabula vel locus radatur, & comburatur, & cinis ponatur in sacrario prope altare: si super altare sorbeat minister, si super linteum lauerit terra ministro, & aqua ablutionis ponatur sub altari.

90 Qui sumpta ablutione reliquias sacramenti, vel mitimas a patena, vel calice sumit, peccat mortaliter, si ex interuallo id faciat; fecus si incontinenti: remanentes vero sunt conservandæ in crastinum, vel dandæ cōmunicando.

Si sumpto sanguine particula hostiæ in ore remansit, sumatur ablutio multoties, donec ultimo deglutiatur potius, quam digito tangatur.

Si sumpto sanguine particula in calice remansit, digito deducat eam ad labrum calicis, & sumat, vel (quod videtur decentius) infuso vino sumat.

91 Qui sumpta hostia adiuerit non esse sanguinem in calice, denuo ponat, & consecret incipiendo, [simili modo,] usque ad illud [unde, & memores,] alii pretermisso: & in hoc casu, si presbyter ignorat præceptum celebrandi sub utraque specie, vel casu perturbatus non consecrat vinum, non peccat mortaliter.

Accipiens multas hostias consecrandas, & memor tantum illius, quam in manibus habet, verba profert, omnes consecrat, ob virtutalem intentionem.

Qui accipit pecuniam pro dicendis Missis, & dando eis aliis pro dicendis, aliquid sibi retinet de pithantiis, peccat mortaliter,

230 De peccatis Clericorum.

nisi faciat ex officio , vel nisi pecunia sit plusquam ad salaria ordinaria cum voluntate tacita dantis pro opera sua .

92 Qui obligatus ad missam pro aliquo non applicat totam missam pro eo quam tenetur applicare , peccat m. licet valorem sibi debitum possit applicare cui voluerit .

93 Excommunicatus interdictus suspensus suspensione maiori exercens aliquem actum particularium seu specialem sui ordinis , peccat , & est irregularis , ad solium Papam referuatus .

94 Celebrans missam , vel alia diuina officia in loco non interdicto , sed coram personis interdictis p. & est suspensus ab ingressu Ecclesie , & si cum hac suspensione celebrat , fit irregularis , nisi sit exemptus .

Qui non obseruat interdicta generalia , vel particularia .

Qui excommunicatum , vel nominatum interdictum , vel manifestum usurarium sepelet , & est excommunicatus .

96 Qui sine facultate absolvit a casibus , & censuris reservatis , excepto mortis articulo , scienter vel per ignorantiam crassam , peccat , sed non incurrit censuram . Verum si sine scandalo commode potest , debet admonere sic absolutum .

Qui sine facultate vota commutat , vel dissipat in eis ,

Clericus sacer , beneficiarius , monachus vel monacha ad chorum deputatus si omissit , vel vult omittere infra totum diem horas canonicas , vel partem earum notabilem , aut notabiliter male recitat , sine proposito iterum recitandi ,

tandi, sine iusta causa, & necessaria attentione,
p. m. toties quoties.

97 Quando dubitatur de occupationibus, me-
lius est anticipare quam postponere horas, ut
Vespere Matutinum, mane usque ad nonam
inclusum; post meridiem reliquas.

Anticipans, ut voluptuosius dormiat, p. ve-
nialiter. Pars non notabilis est pars versus.

98 Qui recitant, & cum eis recitantes syllabas
contrahendo, dictiones deglutiendo, ante-
quam socius finiat incipiendo; p. m. nisi sit pro-
positum iterum recitandi.

99 Qui per inadvertentiam omittit aliquam
horam, vel partem notabilem non p. satis est
ut suppleat: sic qui perturbat ordinem postpo-
nendo, & anteponendo, non peccat, nec tene-
tur repetere.

100 Infirmus cui notabiliter nocet recitatio of-
ficij, etiam cum socio, si non recitat, non peccat.

Febris interpellata, ut quartana, vel leuis,
ita ut de negotiis grauibus colloqui possit,
non excusat.

Infirmus excusatus non tenetur audire ho-
ras alio recitante, nec ob eas mente Deum pre-
eari, nec officia sanus repetere.

101 Occupatio repentina, que sine scandalo,
vel peccato omitti non potest, excusat ab officio.

Defectus breuiarij excusat; & licet sua cul-
pa illud non habeat, non tamen peccat non re-
citando, quia impossibile.

102 Dispensatio Papæ excusat, non autem ex-
communicatio etiam denunciata, vel tenuitas
beneficij.

103 Ut quis non teneatur ad officium ratione
bene-

beneficij, eius nullos fructus, neque distributiones quotidianas per se, vel per alium capiat, neque capere possit si vellet, nec in posterum capturus sit ob illud tempus, neque consenserit in pensiones omnium fructuum, renunciato beneficio in suum fauorem.

10. Defectus necessariæ attentionis est mortalis; satis est in principio propositum saltem virtuale attendendi, ut petendo breuiarium animo satisfaciendi obligationi, vel ob id eundo ad Ecclesiam, si non: interrumpatur per propositum actuale, vel virtuale non attendendi: nam qui dicendo verba alia pro aliis confuse, & irreuerenter aduertit se vagari cogitando res alienas à sua prectione, & non

107 nititur animum reuocare saltem ad attendendum verbis, vel qui deliberate se occupat in rebus incompatibilibus, vel scribit, vel legit aliena à recitatis, deliberate sine proposito repetendi, peccat mortaliter; nisi necessitas, vel urbanitas respondendi, vel se subscribendi, vel quid aliud cum animo repetendi, vel inaduententia, vel paucitas rei excusat.

Licet recitare matutinum sequentis diei ante solis occasum.

Recitans breuiarium trium lectionum non satisfacit.

Recitans per breuiarium cuiuscumque diecesis non satisfacit, nisi sit ordinatus ad solum titulum patrimonij, & beneficio careat.

110. Pensionarij tenentur ad officium parvum.
BEATAS MARIAS:

Clerici in minoribus si non sint beneficia-

rij, monachi, vel pensionarij iure communi nihil recitare tenentur, nisi promiserint, vel consenserint ordinatori præcipienti aliquid dicere.

Licet insigniri prima tonsora, vel quatuor minoribus sine intentione ascendendi veterius.

Illegitimus cum dispensatione Episcopi potest promoueri ad minores, & ad simplex beneficium, non ultra.

109 Qui in facie contrahit matrimonium, peccat, & matrimonium est nullum, & est excommunicatus.

Qui sacer cum qualcumque femina etiam cognata, & sene cohabiterit, debens credere fore, ut opere, vel voluntate peccet, peccat mortaliter; & iura, quæ contrarium dicunt, loquuntur tantum in foro exteriori.

Frequentans domum mulieris sibi suspeccat, vel debens credere de consensi in mortali, peccat mortaliter.

Clerici Concubinarij a Concilio Tridentino multantur multis poenis.

110 Qui cum scandalo, & post prohibitionem sibi factam frequentat monasteria monialium, peccat mortaliter.

Sacer, & beneficiarius non gestans habitum, & tonsuram, aut nutriendis barbam, & comam, non radens coronam, indecenter vestiens, aut arna offensiva portans de iuri communis, peccat.

Non sacer potest omnino omnia relinquerre, & non partim sic, partim non.

111 Clericis & beneficiariis, vel in ordine sa-

cro sunt interdicta omnia officia , & vesiles
culares per Clementinam, & Concilium Tri-
dentinum , & quando in prohibitis apponitur
verbis præcipio, vel aquila lens , obligat ad
mortale vel quæ communiter , & à pælatis
habentur pro peccatis mortalibus, sunt morta-
lia,nisi aliqua consuetudo, vel receptio à prin-
cipio excuset .

Ars chirurgica, & medicinæ præsertim sine
aduersione, & incisione , licet nullo iure parti-
culari prohibeantur , tamen illicita , quia se-
cularia,nisi in miserabiles , & cognatus, habi-
ta facultate .

Ob necessitatem , vel animi gratiam potest
quis operari aliqua honesta, ut scribere libros,
texere fiscellam iuncu, olera, & plantas in areo-
lis in crepe, & illa vendere .

Non licet exercere mercaturam, id est vilius
emere , & carius vendere .

Licet id, quod vilius emunt pro sufflentatio-
ne sua & suorum, & supererit, carius vendere,
pretio tamen iusto currenti , &c.

Modo honesto possunt negociari ad suam,
& suorum necessarium sufflationem , maxi-
me per alium .

Obligatus ad dicendam Missam pro aliquo,
non applicans valorem eius ei, peccat : nec sa-
tisfacit duabus obligationibus una Missa , nec
paupertas sacerdotis in hoc excusat .

Sacrificans dum orat , debet nominare Pa-
pam, Antistitem, & Regem, in cuius Regno ha-
bet domicilium suum : de reliquis consilium
datur, vt dicant, quibus possum, & debeo, de-
bito ordine, tibi Deus cognito .

DE PECCATIS CLERICORVM
quo ad beneficia .

112 **Q**UÆREN S beneficium per simoniam, peccat mortaliter ; si est realis, est excommunicatus, & tenetur restituere.

Episcopus accipiens suum familiarem, constituta annua mercede, donec aliquid beneficium conferat, non est simoniacus; modo non adsit pactu de gratis seruiendo post collatum.

113 Querens beneficium, ad quod nullum ius habet, per simoniam in suum favorem ab alio commissam, ipso non contradicente, & id sciens, si consentit, vel non statim renunciat, peccatus si sine illa habuisset beneficium.

114 Qui sine titulo canonico scienter accipiet, vel retinet beneficium, peccat, & debet renunciare beneficium, & fructus restituere.

Rediunens vexationem, vel pensionem alterius quam debet, peccat.

Qui precibus suis, vel alienis male querit beneficium, peccat.

Qui permittat ius ad rem cum iure in re.

115 Qui quæsumus per simoniam commissam in beneficio non restituuit Ecclesiæ, cuius est il lud, sine suo utili ; quod si fieri non potest, restituat alteri Ecclesiæ, vel pauperibus.

Qui obtentus secundo curato beneficio, vel dignitate, statim ut potest, quando vult accipere possessionem, non renunciare primum, p. quia ipso iure perdit primum ; & si pergit utrumque retinere, perdit utrumque, & est incapax ad quodlibet aliud, & ad ordines.

Accipiente

116 Accipiens beneficium curatum antequam incipiat 2. e. annum, peccat, & collatio est nulla, & nisi Papa aliter disponat, est renunciandum, quia cum fructibus: similiter qui accipit dignitatem vel personatum non curatum, sed cum dispensatione Episcopi, post 20. annos completos, potest obtinere. Pro ordinibus suscipiendis satis est attingere annum statutum à Concilio Tridentino.

117 Qui illegitimas accipit beneficium curatum sine dispensatione Papæ, aut simplex sine dispensatione Episcopi, peccat, & acceptio est nulla; & nisi dispenseatur, tenetur renunciare cum fructibus perceptis.

Filiij clericorum non possunt habere pensiones super beneficiis, quæ sunt, vel fuerunt parentum; vel beneficia in Ecclesiis, ybi patres habuerunt beneficia: nec resignationes, aut fraudes parentum illos adiuuant.

Non habens qualitates, quas statuerunt fundatores, non potest habere beneficium.

Qui post pacificam possessionem parochialis Ecclesie non promouetur ad presbyteratum intra annum, peccat; quo lapso, si eam retinet, & fructus perceptos non restituit, p. quia cecidit ipso iure: potest tamen Episcopus dispensare, ut talis saltem diaconus ratione studij per septem annos non fiat sacerdos, sed debet proficisci ad studium: quia dispensatio esset nulla si non proficeretur.

Promotus in Episcopum, si intra tres menses non consecratur, perdit fructus; si intra alios tres, perdit Episcopatum.

Accipiens parochialem Ecclesiam sine animo.

mo accipiendo presbyterium, peccat, & cum ea dimittit, tenetur fructus reddere, nisi infra annum animum mutet. Non sic de accipiente quodvis beneficio, cui non sit adiunctum sacerdotium. Nec de eo qui accipit beneficium animo illud relinquendi si pinguius dabitur; vel de eo qui accipit animo ducendi uxori fratrem mortuo ad augendum suum decus; peccarent tamen si non incedant in habitu clericali interim, sed non tenentur restituere fructus.

Seculares auctoritate Apostolica possunt habere pensiones ad necessariam sustentationem sui status.

120 Beneficiarius minorum ordinum post matrimonium de praesenti si retinet beneficium, peccat; est enim amissum, ita ut per ingressum uxoris in religionem ante consummationem, vel per impedimentum extrinsecum v.g. consanguinitatis non recuperetur; secus res est, si tantum contraxit sponsalia de futuro.

Constitutus in sacris, licet contraxerit matrimonium de praesenti, non amittit beneficium ipso iure.

Qui sine causa excusante non residet in beneficio suo licet tenuisse, peccat; tamen multe causae excusat.

Auditio Theologiae per quinquennium, & canonum.

Item praelectio utriusque, sed ad alias facultates cum licentia Episcopi nec potest.

Si occipitur in obsequium Episcopi ad visitationem Ecclesiarum, vel cathedralis. & non personae Episcopi nisi ex virginete causa, & sua Ecclesia non indigente suo scilicet.

Ad obsequium Papæ præcipue ad seruendum, & non ad impetrandum beneficium.

Legitima licentia, idest data ab habente potestate ob causam probabilem, & in scriptis, si id ius exigat.

Consuetudo honesta, idest non simpliciter, absentandi se sine causa, nec defraudandi Ecclesiam obsequio debito.

Contraueniens prædictis, licet p. non teneatur restituere fructus, nisi condemnetur, aut iure exprimatur.

Episcopus, vel eo superior sine legitima causa absens à suo Episcopatu per sex menses perdat quartam partem fructuum, & sic gradatim punitur.

Habentes beneficia inferiora requirentia personali residentiam si absunt, cogantur residere, nec fructus capient nisi pro aliquo tempore ex causa rationabili approbata ab ordinatio, qui in hac causa est delegatus, nullo suffragante priuilegio.

Mon. solum Episcopus, sed parochus iure divino debet residere.

Tum Episcopus, tum curatus quilibet potest absesse per duos menses causa in conscientia sua iusta sine licentia nec in scriptis, nec orationis: ulterius non & cum pena restituendi, nec compositio iunat.

Capellanus regius potest accipere fructus in absentia sicut capellanus Papæ.

W&C Beneficiarius horas canonicas non recitans: idem si fructus perceptos non restituit prædicta temporis vel horarum, vide ibi, p. potest tamen sic pauper applicare sibi saltem aliquam

quā partē restitutioṇis maxime de consilio Confessarij , nīsi debeantur iis qui intersunt Choro , per distributiones quotidianas , si no- scī possint , similiter , & in similibus restitutio- nibus . Beneficiarius in p.m. occulto vel mani- festo non tenetur restituere fructus .

124. Qui dolo vel negligentia damnificat cedes , vineas , & alia bona beneficij , p.ad restitutioṇē .

Excom. per quem non stat , vt absoluatur : similiter & suspensus per Canonem , vel per ho- minem , si recipit fructus , & impendit , nīsi ad se & suos modeste sustentandos , si non habet aliunde vnde viuat , peccat .

125. Concilium Trident. ^{sess. 15.} cap. 1. prohi- bet ne beneficiarij , Episcopi , Cardinales iuos consanguineos , vel familiares bonis Ecclesias- tice augeant , nec ea eis distribuant , nisi sint pauperes .

Habens plura beneficia [divisa] id est non legitime vñita , & annexa [in titulum] quia li- cet habere vnum in titulum , & alterum ad tē- pus , vel ad sex menses si est parochialis Eccle- sia , & non commendatum in perpetuum , & va- cabit ad mortem commendatarij , (quorum vnum sufficit suo decenti statui) secus potest , habere plura absque dispensatione per Conci- lium Trident . (absq; di' pensatione) fine qua non satis causa iulta , & cum qua licet habere duo beneficia quæ requirunt residentiam (aut consuetudine insta) cum dispensatione tamen .

Causa dispensandi vel introducerdi consue- tudinem , vt quis possit retinere plura benefi- cia , est illa , quæ sufficit ad tollendam deformi- tatem , quam multitudo beneficiorum ex se habet ;

habet: tales sunt sequentes, prima quando, at-
tentata qualitate personæ, non sufficit unum be-
neficium ad honeste decenterq. vivendum, se-
cunda quando tanta est prudentia, sagacitas, &
iustitia alicuius, ut speretur plus etiam absens
profuturus illis quibus praest, quam commu-
niter alius praesens, & accipiet beneficia potius
propter utilitatem subditorum quam propriæ.
3. defectus aliorum idoneorum. 4. notabilis
amitiæ virtus, nobilitas & scientia: sed hec vi-
detur includi in prima. 5. Intentio tenentis
plura beneficia non ad splendidiorem victimum,
vettium, famulatum, & alia huiusmodi; sed
ad largius erogandum eleemosynas in paupe-
res, & opera pia, retento sibi tantum necella-
rio, cum vera executione talis intentionis: sed
hec ultima post Concilium Tridentinum non
habet locum. Et iuxta sancta in cap. 17. sess.
24. sunt accipienda omnia supradicta.

Confessarius non debet absoluere habentem
plura beneficia nisi concurrat aliqua causa pre-
dictorum vel alia similis cum dispensatione &
mature aduertat. quod in omnibus istis casis
non est principaliter habendus respectus
persone, sed communis utilitatis Ecclesiæ, in
quem omnia referenda sunt.

129 Qui locat fructus sui beneficij in plures
quam in tres annos, vel dat in emphyteusim,
130 & in terris vbi est recepta extrauagans Pau-
li 2. est excommunicatus.

131 Qui parochiano potenti sacramenta non
admiristrat, vel non dat facultatem cōfitendi al-
teri, vel interest matr. clādestino, vel benedicit
secundas nuptias, vel qui primas tpe indebito, p.

Qui

*Qui inducit aliquem ad promittendum, vel
uerandum se acceptum sepulturā in sua Ec-
clesia, vel acceptam non mutaturum, p. & ex-
communicatus est; ad Papam solum.*

133 *Qui aliquem in peccato mortali notorio
mortuum sepelit in loco sacro, p. m.*

*Qui non dicit ea, quæ necessario scire de-
bet ratione beneficij, vel officij: vt sacerdos,
debet scire legere, & cantare pro missa sollem-
ni. Ministrans sacramenta, formam, materiam,
& modum administrandi. Confessarius vt su-
pra, cap. 4. sic de ceteris: ergo qui non dicit
necessaria, vel nō vult renunciare beneficiū, p.*

*Qui negligit, vel timens omittit parochia-
num morientem etiam ob pestem communi-
care, vel eius confessionem audire, peccat.*

*Qui scire debēs se irregularē suspensiū, excō
municatū, aut interdictū si accipit beneficiū p.
& titulus est nullus, non aut si in p.m. accipit.*

134 *Qui tot & tales missas in tali loco, vt de-
bet non dicit absque iusto impedimentoo, vel
omissas non complet, vt debet, p.*

*Patochus tenetur diebus festis sub prece-
pto, celebrare. In reliquis vero diebus non ni-
si secundum consuetudinem, & legem.*

*Onus annexum beneficio, vt beneficiarius
celebret quotidie de Sancta M A R I A, nō obli-
gat ad Missā dicendā de ea omnibus dieb⁹, sed
frequentius, quādo salua honestate, & deuo-
ne debita, pōt; onus autē dicendi oībus diebus
persevel per alium, obligat omnibus diebus.*

*Contraueniens decretis Cōcilij Tridentini
p. vt non idoneus nō debet accipere beneficiū,
cui est coniunctum legere; & collatio nulla.*

Curatus beneficiario predicet saltem dominicis, & sollempnioribus diebus, & doceat necessaria.

Ante 14. annum nullus obtineat beneficium.

In minoribus constitutus non gaudeat privilegio fori nisi habeat beneficium, vel in seminario, vel i. hola quasi in via ad sacros sit.

Archidiaconas (qualis intelligatur, vide ibi) non sit nisi magister, vel incentiatus in Theol, vel canonicibus, & non aliter.

Reliquæ dignitates nō conferantur nisi constitutis in anno 22.

Prouisi beneficiis curatis infra 2. menses à die possessionis, profiteantur coram Episcopo, vel eius vicario fidem catholicam. Ita etiam prouisi canoniciatu, & dignitate, coram Capitulo presente Episcopo, vel eius Vicario profiteantur, alioqui non faciant fructus suos.

Pro qualitate dignitatis accipiendæ debet esse ordinatus, vt canonicatus sacerdotio.

Habentes huiusmodi dignitates possunt ab esse per tres menses ab Ecclesia. In episcopatu vbi tantum sunt 1000. aurei, & in parochia vbi tantum 100. non ponendæ pensiones, vel reseruationes.

Vbi non sunt, erigantur, vel diuidantur parochiæ.

Pro conscientia disponatur demissis, secundum elemosynas.

Quarta parochialis solita persolui ante annos 40. soluantur etiā si sit cōcessa monasterio.

Accessus, & recessus cuius coadiutorio successione non concedatur nisi in Episcopatu & Abbatia.

Nullæ

Nullæ gratiæ ad vacatura , aut indulta ad alienas Ecclesiæ concedantur .

Nulla Ecclesia parochialis conferatur nisi per concursū , & oppositionē , prævio examine .

DE PECCATIS PREDI-
catorum .

141 **Q** VI publice concionatur absque facultate legitima , quam dat Papa quoad omnes , Episcopus in sua dioceſi , parochus in parochia noto & approbato .

Qui aduertens ſe in p. m. ante iuftam con- tritionem concionatur .

Qui aduertens mentitur circa doctrinam fidei , bonorum morum , sanctorum , miraculo- rum , prophetarum , peccat mortaliter ; men- tiri vero extra doctrinam fidei , &c. circa alia est v. niſi notabiliter scandalizet .

142 Qui fabulas , facetias , aut ridicula miscit p. v. commuoiter .

Qui in concione detrahit Prælatis , vel ſa- cerdotibus , eos nominando , vel æquiualeenter dicendo ; præſertim quo laicis placeat , p. m. & eſt excommunicatus . In genere quidem po- tent reprehendere , ſed ſine ſcandalo .

Religiosus concionando diſſuadens ſolutio- nem decimarii , peccat , & eſt excōmunicatus .

Contraueniens preceptis Concilij Tridentini , ut regularis in ſua Ecclesia non niſi exami- natus & approbatus à ſuo ſuperiore , cuius li- centiam præſentet Epifcopo , benedictionem ab eo petendo ; In Ecclesia vero non ſua , eſt opus licentia Epifcopi . Epifcopus non finat

244. *De peccatis conjugatorum.*
prædicare regularem extra clausulam videntem,
nec seculares nisi constet de doctrina , & mo-
ribus . Item nullus etiam in Ecclesia sua præ-
dicet contradicente Episcopo . Episcopus in
sua per se , vel per alium in festis prædicet , in
alios per alios .

In Adventu , & Quadragesima quotidie vel
saltē tribus diebus , & in festis carent exponi
Iegem diuinam populo lingua vernacula , ut
pueros instruant .

Non permittant prædicari incerta , & spe-
ciem falsi habentia , similiter faciant & omnes
habentes curam animarum .

DE PECCATIS CONIV- gatorum .

¶ 44 PECCANT modis dictis , capit. 22.
num. 19.

Non complens sponsalia clandestina , pec.

Qui post Concilium vtitur matrimonio
præsumpto per copulam carnalem habitam .

Qui discedit à matrimonio contracto co-
ram parocho habitationis feminæ , etiam si
non adfuerit parochus habitationis viri , pec.

Qui vtitur matrimonio contracto publice
coram populo , sed non coram parocho , vel
alio presbytero de licentia parochi , vel ordi-
narij , peccat .

Congregatio conc. est interpretata suffice-
re , parochum mulieris , in parochia mulieris ,
scut sufficit parochus viri in parochia viri .

QVO-

QVOMODO SE GERAT

Confessarius erga confessum.

Cap. XXVI.

DOCEAT conscientiam erroneous si
putet peccatum non peccatum, censuram
non censuram, & contra.

Pro qualitate personæ arguat, vel modeste
laudet.

Penitenti docto, & frequenter peccata con-
fidenti diligenter aut nihil dicat, aut ut faciat
quæ non sit.

Faciat eum se accusare de iis, quæ non me-
minit, & inducat in propositum non peccandi
sine obligatione promissi, nisi cum ius id pre-
cipit, ut in excommunicato notorie absoluendo,
ut in manifesto raptore, aut Ecclesiæ vio-
latore, ut usurario publico, ut iniuriam facien-
te publice personis Ecclesiasticis.

Ne dubia affirmet esse mortalia, nec ideo
denegat absolutionem, & sic illaqueat eius con-
scientiam in futurum sed consulat libros, &
doctos, & persuadeat, ut velit facere quod iure
facere debet consilio doctorum, & absoluat.

Non absoluat nolentem abstinere à pecca-
to, quod certe sit mortale.

In dubio peccato si confessarius nitatur cer-
to textu vel ratione, penitens vero dubia, non
absoluat; sed si penitens nititur pari ratione,
& habeat aliquem doctorem clarum, absolu-
uat, sine sit parochius, siue non.

In dubiis an sit mortale, securior pars est eli-
genda; in dubiis an hoc debeat facere, & pars,

246 *Quomodo se gerat Confess.*
et benevolentia eligenda et oologia ad restituenda
nec debet persuadere, ut quam primum cum
mole potest, restituantur, & qui præterita con-
fessione promisit, & non solvuntur, non est abs-
solvendus, nisi caro.

6 Non absolutur a referuntis sine facultate sa-
periuris, sed in absolutione excipiat peccatum
referuntum, quod tantum penitentia debet con-
fiteri superiori, vel obtinere licentiam per
confessorium.

7 Qui prius absolutus a peccatis quam ab ex-
communicatione est sacrilegus, & mortaliter
peccat, licet absolutione valeat, de quo supra,
c. 9. num. 2.

7 In absolutione ab excommunicatione est ser-
uanda forma iuris, ut excommunicatus taret
parere super eo mandatis Ecclesie, & satisfa-
ciat parti, si est offensa aut debitum est no-
tandum.

8 Soluta impenitentia contumacia est no-
toria, si non potest, prestet sufficientem cau-
tionem, vel taret, deinde absoluens cedat nu-
dum humero, recitando [Miserere, &c.]
& addat, absolu te, &c. & habeat intentionem
absoluendi ab omnibus excommunicationibus.
Quinquam si hec non seruentur, absolucione ta-
men tenet, nec sunt nudæ mulieres flagellan-
de in absolutione. Mendicantes quando ab-
soluunt in conscientia, non tenentur absolue-
re modo praediti.

10 Autem absolucionem est imponenda pa-
tentia, tamen hoc non est necessarium, ad casu-
m, & minori suspensione, & interdicto.

11 Forma absolucionis: Ego te absoluo ab om-
nibus

nibus peccatis tuis in nomine P. & F. & Spiritus S. & sunt etiam preces ibi posite sed non necessarie, nec sunt verba addenda quia periculose.

12 Absolutio ab excommunicatione, vel peccatis non debet fieri suo conditione de futuro, bene potest fieri sub conditione de praeterito.

13 Qui confitetur habenti auctoritatem absolvendi ab aliqua excommunicatione, & peccato referuato, & obliuiscitur illius peccati, vel excommunicationis, & tamen absolvitur in communione ab omni excommunicatione, & peccato in quantum potest, est vere absolutus ab excommunicatione, & definit peccatum esse reservatum, nec habet excommunicationem adiunquam. Vnde si deinde recordetur, latus est consisteri peccatum quod recordatur simplici laicero etiam non habenti potestatem ad resseruata, vel excommunicationem. Hinc laudatur in Iubileis, & visitationibus absoluimus communione ab omni vinculo, etiam si non recordetur.

14 Quando confessarius absolvit aliquem ab excommunicatione, vel peccato a quo non poterat, petat facultatem absolvendi ab illis, & absoluat ab excommunicatione etiam absenteum; a peccato vero non nisi quando videbit eum esse in gratia: si facultatem non habet, moneat ipsum ut se absolvire faciat a tali causa, in quo ipse non poterat: nec probatur vocare ipsum & fingere se velle instruere de aliis, & absoluere de peccato non absoluto.

DE PŒNITENTIA
iniungenda.

- 31** CON AND V M est imponere iustam pœnitentiam, ne peccemus: iusta est quæ
16. exequat demerita in purgatorio, quæ Deus
solus fecit; tamen relinquitur arbitrio pruden-
37 tis confessoris; nec canones taxant septem an-
nos pœnitentiæ pro quolibet peccato morta-
li, nisi velis loqui in foro exteriori.
- 38** Confessorius in iniungenda pœnitentia de-
bet considerare qualitatem peccati contritio-
nis, & qualitatem personæ: si debilis, iuuenis,
si absuerus pœnitentis, an sit magnam pœniten-
tiæ acceptaturus, an acceptam non facturus,
an pauper, & ne sit in preiudicium tertij, vel
39 prodatur peccatum occultum: saltem admo-
neat quam pœnam mereatur quam antiqui-
tus dabant.
- 40** Si quis nō vult hic facere pœnitentiam, sed
in purgatorio, est absoluendus leuisima pœ-
nitentia, ut Ave Maria.
- 41** Si quis cum causa rationabili nō potest facere
pœnitentia, v.g. qui iā spirat, absoluatur sine ex-
cepione.
- 42** Pœnitentia ab uno imposta, potest minui
ab alio confessario iusta de causa, etiam non au-
ditis peccatis illis, ob quæ fuit imposta pœni-
tentia, dummodo hic confessor habeat auto-
ritatem absoluendi à peccatis illis ob quæ fuit
imposta pœnitentia.
- 43** Nemo potest satisfacere ieuniis, & oratio-
nibus, v.g. trium dierum, impositis à confessa-
tio, ieiunando quatuor tempora.

De pœnitentia iniungenda. C. 26. 249.

Cessatio ab aliquibus peccatis, & emenda-
tio vitæ potest poni pro pœnitentia.

Clericus omittens solitas horas canonicas,
& impositas sibi pro pœnitentia, bis peccat.

Confessorius non debet suadere pœnitenti-
e ut relinquat officium alioquin licitum, in quo
solet peccare, si timet eum casurum in aliū ita-
tum, in quo plus peccabit: secus si officium
est illicitum; sed admoneat eum ut fugiat oc-
casiones peccandi, & amplectatur remedia
virtutum.

26 Quilibet facydos catholictis etiā si sit ex-
communicatus, interdictus, suspensus etiā deouni-
ciatus, & et schismaticus, si nō esset hereticus,
potest absoluere quemlibet in articulo mor-
tis ab omnibus peccatis, & censuris, admonen-
do, ut si conualuerit, adeat superiorum pro-
censuris, non pro peccatis.

27 Phreneticus, vel mentecaptus, qui prius de-
dit signū contritionis, ut tollendo manus, tun-
dendo peccatum; & si per multos annos extiterit
obstinatus in peccato mortali, nec nūc petierit
sacramentū, est absoluendus à censuris si quas
ineurrerit, sed nō à peccatis: est etiam cōmu-
nicandus, & extrema vndeōne vngendus.

Publicus usurarius licet det signum contri-
tionis, tamen non est communicandus, vel se-
peliendus, si hēres non præstat ea, quæ ipse:
erat facturus ante confessionem.

28 Mutus si per signa fatetur peccata, est ab-
soluendus.

29 Infirmus inducendus in spē, in contritionē,
& in restitutionē certorum certis, incertorum
pauperibus: est dubium, an Ecclesiis. Nauarro

250 De pœnitentia iniungenda.C.26.

videtur sic ; & hæc statim , & coniector applicet indulgentias bullarum .

30 In absolutione virtute bullarum non est necessaria seruanda forma bullarum ; satis est , ut seruetur ordo ieiuniorum , & eleemosynarum , & 31 cetera bullæ . Articulus mortis in hac materia non tantum est ille , in quo quis moritur , sed etiam omnis ille , in quo probabiliter timeatur mors a Deo .

Absolutus in vna infirmitate periculosa per bullam , si conualescit non potest absoluiri in alia , nisi hoc exprimat bulla .

32 Excommunicatus , qui contritus moritur , post mortem est absoluendus ab excommunicatione ab eo , à quo in vita potuit absoluiri ; nec exhumandus , si in loco sacro est : satis enim est flagellare sepulchrum ; secus si est in loco non sacro .

33 Non confesus per annum , & moriens sine signo contritionis , non sepeliatur in loco sacro .

Morienti non imponat magnam pœnitentiam exteriorem , & potius excitet ad spem , quād ad timorem , corroboret in fide simpliciter moneat , ut deuote petat eucharistiam , & extremam unctionem , & mentem separet à cognatis , & mundanis , putans se certo moriturum . Licet hoc sit durum , tamen salutiferum est , &c . quid respondendum quando tentaretur contra fidem , vide ibi :

ADMONITIO PRO CONDEN-
dis testamentis in morte .

TESTETVR in principio morbi , ne
mox impediatur à succendentibus ab inter-
flator .

36 statio . Impedire teitari volentem , auertendo testes , & Notarios ne aliis aliquid relinquat , est peccatum , & tenetur ad restitutionem . non autem moderate precari ut sibi potius quam alteri relinquat .

Opera pia & suffragia , quæ in testamento mandantur debent mandari in statu gratiæ ; alioquin non iuant ad salutem , licet mox redeat ad gratiam , sicut sunt opera mortua in peccato mortali facta ; ideo debet prius confiteri , & communicare , & dubium est an ad satisfactionem poenarum in purgatorio : quare suadendum est testanti , ut testamenta prius facta post confessionem & communionem ratiificet , & offerat Deo . Testator sine legitimis heredibus non tenetur relinquere cognatis pauperibus nisi in extrema necessitate . Itē potest relinquere maiora sua bona filio minus digno . Item an possit exhibere editare filios , nunt . 38 .

Patres non possunt minovere filiis bona eius debita , vel annullare veras donationes , & non onerosos contractus , licet possint annullare vere onerosos , & donationes renunciatorios , &c . Pater dum viuit , potest elargiri quascumque veras eleemosynas ad pia opera .

D'E CENSVRIS ECCLESIASTICIS. Cap. XXVII.

CENSURA , seu correctio alicuius est sententia lata à capace ordinis mediante jurisdictione Ecclesiastica fori exterroris , qua prius priuatur communione sacramentorum , vel hominum , vel exercitio diuinorum spiri-

ttualium; vel prohibentur officia diuina, vel sacramenta, vel sepultura. Censura triplex excommunicatio, suspensio, interdictum.

DE EXCOMMUNICATIONE.

EXCOMMUNICATIO est censura priuans communione, vel sacramentorum tuorum, vel sacramentorum, & hominum: & est duplex minor, & maior.

- Minor priuat participatione passiva omnium sacramentorum. Major priuat participatione activa, & passiva sacramentorum, & hominum.
- Dispositiones penales in dubio, intelliguntur de minori pena.

Excommunicatio sine expressione maioris, vel minoris, intelligitur de maiori.

Excommunicatio duplex generalis, & specialis. Generalis, duplex a iure, vel ab homine: lata ab homine moritur morto latore, vel ablato ab officio, quantum ad eos, qui adhuc non incurserunt in eam; non sic de lata a iure.

Excommunicatio, & quelibet alia censura lata in mandatis visitationum, quae non sunt statuta, sed mandata generalia, vel specialia hominum, moritur mortuo latore, vel ab officio deposito.

Excommunicatio aut iusta, id est cum potestate, causa, & modo debitissima lata, aut iniusta, id est sine illis, & hec, ut aliæ sententiae, aut est iusta valida, aut iniusta non valida; iniusta valida, vel est iniusta defectu rectitudinis animi iudicis, seu formæ accidentalis, & ligat in foro interiori, & exteriori non secus ac iusta;

vel

vel est multa defectu causæ , & non ligat nisi
in foro exteriori ob scandalum post declara-
tionem , & non adimit communionem omni-
no interiore nec suffragia generalia Eccle-
siæ. Iniusta non valida nil operatur , nisi quod
debet feruari donec populus debeat sibi per-
suadere causas nullitatis ad evitandum scan-
dalum.

Excommunicatio iniusta est nulla multi-
casibus.

Primo , quando qui fert non est index ; vel
non toleratus , ut est excommunicatus , suspen-
sus , interdictus .

Secundo , quando fertur contra tenorem pri-
mælegiorum .

Tertio , quando fertur post legitimam ap-
pellationem .

Quarto , quando continet intollerabilem
errorem ; ut quia recte fecit vel quia non fecit
aliquid illicitum vel impossibile .

Quinto , quando excommunicat participan-
tes cum excommunicatis a se , non nominando-
eos cum tripla admonitione præcedente .

QVIS POSSIT EXCOM- municare .

PAPE , & alijs Prelati , vt Episcopi , Abba-
tes , Prepositi , Priors Ecclesiarii collegia-
tarū tum regulariū tum seculariū etiā non be-
nedicti , modo sint confirmati ; vel prouisi pos-
sunt excommunicare suos subditos ; item & alijs
ex consuetudine præscripta possunt . Intelli-
ge hoc tamen in collegiatis de iure communis .

254 Quis possit excommunicare.

Item capitulum fede vacante. Item Archiepiscopus, Episcopus, Delegatus Papæ, & prædictorum eos, in quos habent ius delegatum, possunt excommunicare.

Facultas excommunicandi non oritur ab ordine, sed est pars iurisdictionis exterioris.

Episcopus extra suum Episcopatum non potest excommunicare suos subditos, nisi in loco viciniori Episcopatui vel de consensu Episcopi ubi manet, aut in re manifestissima.

Qui extra suum Episcopatum non residentiam consummauerit, ligatur excommunicatione lata ab Episcopo contra non residentes in beneficiis suis.

Mulier non potest excommunicare nec laicus sine priuilegio Apollolico nec quisquam seipsum. Hinc excommunicans generaliter qui hoc fecerit; si ipse faciat non est excommunicatus; secus si eslet tantum denunciator excommunicationis alterius excommunicatis.

Sola consuetudo non excommunicat, nisi legitime sit prescripta vel approbata à Papa, vel Episcopo, quia tunc habet vim statuti.

Excommunicatus si non est denunciatus, potest excommunicare, & valet excommunicatio.

8 Qui sciens aut seire debens se non posse excommunicare, & excommunicat, p. m.

Item qui excommunicat iniuste etiam per ignorantiam crassam, vel supinam, pec. mort.

Item, qui sine canonica admonitione, vel scriptura publica, vel privata, nisi iusta de causa illa omittat, excommunicat, peccat mortaliiter; sed excommunicatio tenet, & excommunicant est: suspensus per mensem ab ingressu

De causa, & forma excom. C. 27. 255
Ecclesiæ, & a diuinis officiis; & si exerceat actus
ordinis, sit irregularis ad Papam: sed hoc non
comprehendit Episcopos.

Episcopi non incurruunt suspensionem, nisi
de iis fiat particularis mentio.

DE CAVSA, ET FORMA excommunicandi.

EXCOMMUNICATIO maior non
ferenda nisi ob contumaciam mortalem:
& nemo incurrit eam sine à iure, sine ab homi-
ne, nisi peccando mortaliter.

Excommunicatio in iure, vel statuto lata,
vel ipso facto non requirit præcedentem cano-
nicam admonitionem.

Circa hoc multa colliguntur ex Cōc. Trid.
sessi. 25. cap. 3. ut quod solus Episcopus potest
excommunicare pro rebus perditis, & reuelan-
dis. Item quod in causis civilibus nullus iudex
excommunicat, nisi in subsidium remediorum
iuris; neq; in causis criminalibus, nisi cu execu-
tio personalis, vel realis sit valde difficultis.

In sorde cens in excommunicatione per an-
num, habeatur de heresi suspectus.

De culpa præterita non feratur excommu-
nicatio, nisi præcedente canonica admonitio-
ne: alioquin excommunicatio est nulla.

Qui excommunicat sine canonica admoni-
tione, & sine scripto, p. m. Excommunicatio
sub conditione nō ligat nisi impleta cōditione.
Item si qui fert vel qui pettit eam ferrari non ha-
bet animum ligandi vel omnes vel aliquos,
non ligat.

Non

256 Quis possit excommunicare:

Non sunt certa verba prescripta pro excommunicatione; sed potest uti quibus vult, dummodo id explicent de praesenti, & secundum regulas canonum.

Cum dicitur sub pena excommunicationis, vel excommunicetur, sit excommunicatus, non excommunicat ipso facto: quia sunt communatoria, nisi aliter aliquod ius particulare explicet.

QVIS POSSIT EXCOMMUNICARI.

13 EXCOMMUNICARI potest tan-
tum homo baptizatus mortalis, habens
superiorem. Hinc non demones, anima separa-
ta, collegium, universitas, Iudeus, & ethni-
cus, nec catecumenus, licet possit indulgen-
tias lucrari, nec resuscitatis immortalis, nec
Papa, etiam propter heresim, nisi a Deo: nec
aliquis a se ipso, vel a suis statutis, nec ab infes-
tione, nec irrationalia; licet possint adiurari
precibus, & aqua benedicta.

Nauarrus purgat se a crimine falso sibi im-
posito, id est quod Papa non possit in benefi-
cia Castelle.

14 In excommunicatione generali non inclu-
ditur is, quem proferens, vel perens illam non
intendit includere, vel qui non potest parere,
vel qui iusta causa ad id non tenet, seu ex-
clusus modo adhibetur remedium com-
modum, ut cessante necessitate vel causa, sa-
tis faciat us.

15 Terminius datus pro incurrienda excommu-
nicatio-

nicatione, ni aliquid faciat, verbi gratia, potest prorogari à parte agente, sed non sine consensu iudicis, potest tamen tolli sine eo.

Qui scit quod index iubet remelare, sed habet causam iustam non reuelandi excusat.

Ignorantia probabilis facti excusat ab excommunicatione etiam iuris, in quo fertur excommunicatio propter opus de se licitum, & non tenebatur scire esse prohibitum; atque etiam iuris propter opus de se illicitum, etiam si sit lex Papæ, excusat in conscientia; sed tunc in foro exteriori non presumitur ignorantia, quando est lex Papæ.

QVID OPERETVR EXCOM-

municatio maior.

17 **PRIMO** si est vere excommunicatus iusta causa, & coram Deo, declarat exclusionem gratiæ factam per p.m.

Secundo, excluditur à sacramentis actiue, & passiue.

18 **TERTIO** priuatur suffragiis generalibus Ecclesie, & possideretur à demone: secus si est contritus, vel sine culpa sua, vel iniusta causa est excommunicatus; licet sit priuatus in foro exteriori, non tamen in conscientia.

19 **QUARTTO** Quarto, ab officiis diuinis, & precibus simul cum aliis faciendis, vel audiendis, potest tamen seiuictus ab aliis in eadem Ecclesia orare.

Quinto, priuatur contentis hoc versu.

*Os, orare, vale, communio, mensa negatur.
Id est prohibetur omne commercium.*

258 *Quid operetur excom.maior.*

Os] prohibentur colloquia, oscula, amplexus, dare, vel recipere litteras.

Orare] prohibetur participatio sacramentorum, & diuinorum officiorum & aliarum precum intra, vel extra Ecclesiam cum aliis dicendarum.

Vale] prohibentur mutuae salutationes, quae sunt per colloquationem, vel litteras, vel assurgendo, vel caput dregendo, & omnia signa, quæ salutationem significant, ut aliquando sunt motus labiorum.

Communio] prohibetur exercere, vel operari quodvis opus simul cum eo, vel habitare in eadem domo, vel parte domus simul cum eo, vel quoniam modo conuersari cum illo.

Mensa] prohibetur comedere in eadem mensa, vel conuiuio alicuius tertij, in quo si ac cumberet excommunicatus debet surgere e conuiuio, sed non tenerur egredi e domo: & si excommunicatus simul cum illo non fuit conuitatus, potest comedere in alia parte domus conuitantis; secus si simul fuit conuitatus, similiter non potest dormire in eodem lecto.

Sexto, si vtitur aliquo actu peculiari sui ordinis, sit irregularis.

Septimo, sit infamis, si est excommunicatio manifesta, & ob causam infamem.

Octavo, facit collationem beneficij nullam: ita vt post absolutionem non teneat, & teneatur renunciare illud, & fructus restituere.

Nono, priuatur facultate eligendi actiuæ, & passiuæ.

Dicimo, suspenditur ab officio, & beneficio: sed dum toleratur, quidquid faciet cum officio.

officio publico, tenet.

Vndecimo, eximit subditos à seruitute subiectionis iurisdictionalis, dum est excommunicatus.

Duodecimo, non potest ducere vxorem sine peccato mortali.

Decimotertio, annullat rescripta obtenta à Papa, excepto si non agant de sua excommunicatione, vel ad hoc absoluatur, & non descendat per annum.

Decimoquarto, alij pro eo nō possunt orare publice, & sollemniter, licet possint priuare.

Decimoquinto, in iudicio non potest esse auctor vel procurator; potest tamen se defendere, & constitui procurator, ut absolutus protuleret.

Decimosexto, perseverans per annum in causa criminali videtur crimen confiteri; sed non debet priuari beneficiis suis.

Decimo septimo, priuatur sepultura loci sacri.

Decimo octavo, dum non absolutus, debet soluere pœnam constitutam in aliquibus Episcopatibus, vel per leges seculares.

Decimonono, operatur excommunicatione alia multa, quæ vide alibi.

DE EXCOMMUNICATI ONE minori, & participatione cum ex- communicato.

EXCOMMUNICATIO minor priuat tantum participatione passiuæ sacramentorum, non actiua. Quare nullam dicens p. quia

p. quia se comunicat, non quia alios, & potest eligere, sed non eligi.

Excommunicatus in minori non peccat audiendo missum, vel sumendo pacem, vel abscondendo ab excommunicatione, vel à peccatis, nec communicando infirmum.

25. Excommunicatione minor, & si possit, tamen non fertur communiter à Iudice, sed à iure in dicto casibus: quorum unus est in vsu, id est participatio cum excommunicato maior, in scilicet prohibita, non autem minori.

Excommunicatus dum est talis, non potest recipere aliquod sacramentum; non tamen haec excommunicatione equatur peccato mortali, sed quilibet sacerdos simplex etiam non Parochus potest absoluere ab excommunicatione minori, si enim pō à peccato veniali non habētē mortale.

26. Regulariter participans cum excommunicato maior incurrit minorem; fallit tamen in multis, yē in his quae sunt in hoc versu.

Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse. Participans ob utilitatem anime eius admendo, licet alia interponat verba pro maiori cōmoditate, vel ob propriā utilitatem sibi debitam, vel si eum, cum aliū non habet, consultit in spiritualibus, vel temporalibus, non incurrit.

Item vxor, filij, serui, famuli, qui erāt ante excommunicationem, & non sunt causa pertinaciz, non incurruunt: Sic maritus, pater, dominus, herus poslunt communicare cum subditis; sic ignorans ignorantia facti, vel iuris dubij, ignorans an excommunicatus sit denūciatus exceptur, nisi à fide dignis audierit: sed si est dubius, non tenetur eū cuitare, præsertim ante alios.

Item.

De excommunicat. minori. C. 27. 251

- Item participans sibi magnam necessitatem propriam, vel excommunicati.
32. Participare cum excōmunicato maiori est p.v.tantum: sed est p.m. si sit in sacramentis, & officiis diuinis. Itē si nimis frequenter, si in contemptum clauium, si contra speciale præceptū iudicis. Item cum à Papa prohibetur per excommunicationem, si in p.m. communicat.
33. Qui communicat cum incurrente ante incuriam, vel dum incurrit excommunicatione, ipse, non incurrit minorem vel maiorem.
33. Qui sunt in Ecclesia, ingrediente excommunicato ad orandum publice, debent exire, vel cogere ipsum egredi; nō autem si transeat per Ecclesiam, vel in ea maneat non ad orandum, sed ad alia negotia, vel si orat priuatim.

Si orat publice, debent cestare officia diuinæ, & Milla etiam copta, nisi sit incepitus canon: quia tunc cum uno tantum diacono debet eam perficere usque ad finem.

Textus de vitando occulto excōmunicato, vel non evitando sunt aboliti: sed est obseruāda extrauagā. Ad evitādā, in qua nō excusantur Galli, & Germani qui cōmunicant cū lutheranis manifestis, nisi dicatur quod fuit vñu recepta cum sola limitatione de publico percullore clerici, vel excusat multiplicitas hæreticorum, & necessitas negotiandi.

Semel excōmunicatus, & denunciatus semper est evitandus, donec constet de absolutione; vel persona talis sit, cui hoc affirmanti sit credendum probabiliter.

Communicans cum excōmunicato timore mortis, non peccat, nec excommunicatur, nisi com-

262 De excom. minori, & particip.
communicet in pec. mort. aut in negatione
vacita fidei.

Non peccat qui orat priuatim pro excom-
municato. Inmo in missa applicando illud
suum opus; secus si publice.

Pro excommunicato non denunciato, nec
auctorio potest fieri oratio publice, & dari se-
pultura.

Qui, ut minister, vel nomine Ecclesie orat
pro excommunicato denunciato, incurrit mi-
norem excommunicationem.

Participans cum excommunicato contra pre-
ceptum Iuris, vel Iudicis, prævia admonitione,
peccat mortaliter, & est excommunica-
tus maior.

Communicans cum excommunicato in ora-
tione publica, pec. mortaliter, non in priuata.

Publica oratio est quæ sit nomine Ecclesie
quæles sunt nullæ, horæ canonice, quas can-
tant nomine Ecclesie, consecratio Ecclesie,
altaris, virginum, benedictio sollemnis Epi-
scopi, aquæ benedictiones, officium defunctorum,
sepulturarum.

Priuata oratio est salutatio Angelica, matu-
tina, meridiana, vespertina: item benedictio
simplex mensæ, & aliæ similes, quæ non sunt
prohibitæ tempore interdicti, item audire cū co-
conciones, recitare partē Psalmi, vel Euagelij.

Actos extra iudiciales excommunicati etia
denunciati valent: & sic potest facere omnia
et permutetur iure naturali gentium, & ciuitatis;
et que ita potest testari: similiter de actibus
quos lex humana non potest annulare, ut sunt
actus sacramentales v. g. baptismus, confirma-

tio, ordo, matrimonium, collata excommunicato, vel ab eo valent; non sic de pertinentibus ad potestatem, & jurisdictionem Ecclesiasticam humanam, vt ad beneficia: presentatio, electio, postulatio, confirmatio, institutio, collatio, prouisio, nominatio: quia possunt ab Ecclesia nullari.

DE ABSOLVTIONE EX-
communicationis.

37 **E**XCOMMUNICATIO; & absolutione conueniunt in multis; & neutra requirit certa verba pro forma substantiali.

Abilutio facta ab habente potestate in iure ordinario, non seruata forma iuris valet, etiam ante satisfactionem; facta vero à delegato non seruata forma data in delegatione, non valet: sed si potestas delegata fuit tatum, vt absoluerat secundum formam iuris, absolutio valet, non seruata forma iuris. Idem de excommunicatione.

38 Absolutio iniusta ex causa prodest excommunicato, vt confessarius licet possit eum absoluere à peccato, & vt ei applicentur suffragia generalia Ecclesiae: sed excommunicatione iniusta ex causa non nocet.

Absolutio facta ex metu iusto non valet, ex communicatione valet. Item excommunicatione ex falsa causa non valet; sed absolutio valet.

Excommunicatum minori habentem tantum venialis quilibet sacerdos non parochus potest absoluere.

Excommunicatum maiori à iure non referata

mata alteri potest absoluere proprius Prelatus, id est Papa, Episcopus, capitulum sedevacante, quilibet Prelatus, exemptus, atq; etiam non exceptus, habens iurisdictionem in foro exteriori.

Item, Parochus, & simplex sacerdos, qui potest absoluere a pec. mortali, potest etiam a hac excommunicatione, ut commissarius deputatus a Papa, & in foro interiori tantum, no loquitur de reseruata excommunicatione.

Proprius Prelatus potest absoluere ab in cursa iure, extra suum Episcopatum, vel parochiam.

40 Excommunicatum ab homine ipse solus potest absoluere, vel eius successor, superior, delegatus eius vel Pape.

Delegatus Pape qui potest excommunicare intra unum annum post sententiam definitiū, eo transacto non potest absoluere. Idem dicendum de quolibet delegato habente facultatem execundi suam sententiam.

Episcopus excommunicans incendiarium, post denunciationem non potest eū absoluere.

Excommunicans aliquem, si deinde ipse excommunicetur, & denuncietur, non potest absoluere.

Ab excommunicatione pronunciata ab inferiori, & confirmata a Papa ex certa scientia, non potest absoluere qui eam tulit.

Non sacerdos excommunicans potest absoluere ab excommunicatione, etiam in conscientia, non a peccatis, & qui absoluitur ab excommunicatione, vel a Iudice, vel a Parocco, cui commititur, debet semper procurare litteras,

patentes

patentes ne in exteriōri p̄glūi situr excommunicatus; potest etiam aliter credi absolutus.

Exequitor mandati Pape quo iubetur excommunicare aliquem sine cognitione causa, postquam excommunicavit non potest absoluere.

Qui potest absoluere ab excommunicatione lata à iure, potest etiam lata ab homine generaliter.

Qui potest absoluere ratione alicuius ordinariæ potestatis, potest delegare absolutionem alteri.

Simplex ministerium absoluendi potest delegari à delegato ordinarij, & à subdelegato delegati Pape, non autem ipsam iurisdictio.

46 Excommunicatus qui ob iustum impedimentum, ut grauem morbum facit se absoluere ab eo qui sine illo non poterat, cessante impedimento debet quām primum cōmode potest se representare ei qui iure poterat absoluere: alioquin incidit in eādem excommunicationem. Idem de his quos legati Pape absoluunt cum onere se representandi suis ordinariis, vel aliis ad penitentiā, seu satisfactionē.

Verum satis est se presentare per procuratorem idoneum; & ad determinandum tēpus commodum ipse est iudex in conscientia.

47 Iura, quæ præcipiunt, ut excommunicatus in articulo mortis ante absolutionem satisfiat, intelliguntur si potest; si non potest, sat est cautio cū pignore, vel fidei inslorc, & si non potest, saltem det eam cum iuramento.

48 Obligatus ad restitucionem, qui potest satisfacere ante mortem, sed non commode nisi notabiliter vilius sua vēdendo, &c. nō tenetur

tunc satisfacere , si potest diffiri sine magno
damno alieno; sed sat est dare cautionem suffi-
cientem satisfacturum primo quoque tempore.

DE EXCOMMUNICATIONI.
.bus à Iure latiſ , & primum de re-
ſeruatis Papæ .

IAD iudicandum an quis sit excommuni-
catus, tria sunt perpendenda, primo ver-
ba quibus ius vel Iudex utitur, secundo perso-
na contra quas , tertio opera ob quæ excom-
municat .

Lex excommunicans facientem aliquid nō
comprehendit consilium dantem , vel auxilia-
tem antequam fiat , nisi ex tenore eius velle-
gum , id expresse , vel tacite colligatur .

Excommunicatio nō debet extendi ab uno
casu in alterum: pœnæ enim sunt restringendæ.

In dubiis participans cum excommunicato
etiam in crimen non commisso, non est excom-
municatus , licet sic excommunicandus .

Excommunicatio lata contra dantem lice-
tiam malefaciendi , non includit ea utentem,
nisi exprimatur. Item lata contra contrahen-
tes non includit dantes consilium , vel aliter
consentientes. Item lata in sepelientes excom-
municatum non includit adiutantes, & prose-
quentes funus, qui suis manibus non inferunt
mortuum sepulchro; & tandem qui per alium
facit , non vere sed sicut facit ; non sic per in-
strumentum necessario motu , vt per baculum,

Lex pœnalis tunc tacite extenditur ab uno
casu ad alium, quando aliter esset frustatoria;

Ita

Ita etiam cum excommunicatur mittens arma
Saracenis, includitur ferens: cum interdictus,
ciuitas, includuntur suburbia, & in testamento
clauditur codicillum, ne sint frustratoria.

Canon extensus ad consilium dantem non
comprehendit illum si delictum ita, & tam cer-
to, & iniquo animo faciat commissum sine il-
lo suadente, atque cum illo. Idem dicendum
de mandato, iussu, & favore.

Si excommunicatio principaliter loquitur
de faciente, & secundario de mandante, & con-
silio dante, tunc secundarij non incurruunt
antequam sequatur opus: ut mandans percu-
ti clericum non incurrit nisi percutiatur: sed
si principaliter loquitur de omnibus, statim ut
mandat incurrit, licet non sequatur opus, ut
mandans interfici per assassinios licet non in-
terficiatur, & religiosus concionans animo re-
trahendi a solutione decimarum, licet auditio-
res non retrahantur,

52 Ille dicitur consilium dare, qui monet, sua-
det, precatur ut quid faciat, qui instruit, aut
proponit utilitatem inde sequituram.

Annua reiteratio Bullæ non multiplicat cœ-
furias per cā latas, neque in aliis iuribus reper-
tas, sed tantum superaddit reservationē Papæ.

DE RESERVATIS PAPÆ
in Bulla Cœnæ.

53 **P**RIMA excommunicatio est in omnes
hæreticos, & claudit credentes pertinaci-
ter, quod dicunt & credunt hæretici, licet ex-
plicite non credant hæreses, nec sciant quid
M 3 credant

credant in ſpecie hereticorum non claudit os agos.

56. Item fauentes, & ipientes, deſcendentes hereticos formaliter, ut fuit heretici, non autem, ut fuit homines. Non claudit hereticos puramente, ſicut nec alia contra nre humano latu illos comprehendit, nati promulgant hereticis verbo, icripto, nutu, ſigno, etiam nemine vidente vel audiente. In foro interiori non ſufficit heretis extenor sine mentali. Non inclaudit legentes, vel habentes libros catholicorum retentium dicta hereticorum ad verbum, licet principaliter legat ob ea, ſicut nec audientes eadē relata per alium. Item nec legentes libros Catholicorum cum annotationibus hereticorum, ſed bene incurrit in illam Indicis librorum Pij 4.

57. Secunda, iſchismaticus eſt qui ſe ſeparat ab unitate, licet credat nō eſte mihi vnam Eccleſia, & vnum Papam; & eſt excommunicatus.

58. Tertia, appellantes ab ordinationibus Papæ ad Conc. futurum, & apponit interdictum pro universitatibus. Nota quod dans consilium, & auxilium in hiſ, non incurrit niſi ſequatur appellatio.

59. Quarta, contra Piratas, qui tantum ſunt illi, qui principaliter versantur in agendis prediſ, & percutientiis, & interficiendiſ in mari occurrentibus: & includit auxiliantes, & fauientes, & conſequenter in genere includit coalitum dantes; verum nō includuntur negotiantes, bellantes iuſte, vel ioniste, qui incidenter aliquando depredantur eaque illi, qui hoc faciunt in ſolis huminibus. Ut ſint Piratae, ſatis eſt ſi exceant in via natione.

65 Quæta contra rapientes naufragorum bona; de qua infra num. 118.

66 Sexta, contra imponentes nona pedagia, vel gabellas, vel angences vetera: & intelliguntur omnia vestigalia, vel portatoria sine potestate, quam non habet qui in temporalibus cognoscit superiorem ad quem appellari potest, sed quilibet alius habet. Exigens intelligitur heres, publicanus, conductor, & etiam famulus si recipit à non sponte soluentibus; dicitur nolēs, vel inuitus soluere qui rogatus soluit tamquam debitum; potest ramen excusare probabilis ignorantia juris, vel facti. Per prohibita intelliguntur simpliciter prohibita exigi tam à laicis quam à clericis: vnde exigens à Clericis quæ tantum sunt prohibita à clericis exigi, non incidit in hanc, sed in aliam excommunicationem non reseruatam.

67 Septima, contra falsificantes litteras Apostolicas: in hac non includuntur signaturæ, neque fallarius litterarum Episcopi, vel Nunciij, vel pœnitentiariae, neque impetrantes subrepticias litteras Papæ, & illis utentes: imponentes litteris falsis, licet alibi excommunicantur laici illis utentes: excusat etiam ignorantia, id est quod non debebat scire esse falsas: nec corrigens aliquam litteram, vel purum, quod non mutat aliquam substantiam.

68 Octana, contra deferentes arma, vel prohibita inimicis Christiani nominis, in qua includuntur, qui equos infirmos, & debiles curant, & finos ac feroce reddit in terris inimicorum. Per arma intelliguntur, quæ ad pugnam sunt facta, vel sit materia destinata ad id, licet sit

defensiua, vel ostensiua. Arma enim, quæ non sunt bellica non includuntur, nisi ex intentione deferentis mediate, vel in immediate ad id definentur. Per ferrum intelligitur factum vel insectum, & non vena ferri, vel auri, nisi ex intentione ad id fertur: sic & de aliis metallis, sic de pecunia signata ad id. Item omnia instrumenta, & materia ad hoc apta. Ligna ad comburendum non sunt prohibita. Item pro imicis nominis christiani non intelliguntur heretici, Iudei, Gentiles, immo & Turci, & Saraceni quibus cum non est bellum Christianis, immo nos contra alios iuvant. Et qui hec formaliter deferunt, sicut bono animo, non excusantur. Dubitatur de Duce, qui gratitudinis gratia, datensem ynum Turcæ. Remigantes metu mortis, vel verberum contra Christianos, non incident, sed peccant mortaliter. Remigantes vero, vel regentes eorum naues contra alios infideles nec peccant quidem. Regentes vero sponte naues contra Christianos incurruunt.

64 Contra impedientes viaticalia Curie Romæ non claudit eos qui prohibent ob utilitatem suæ resp. ne necessaria viatū efferantur, vel ne sui subditi Romam ingrediantur, ubi pestis graflatur.

65 Contra persequentes Romipetas vel morantes, vel etiam egredientes causa deuotio- nis, non autem si alia causa quam sedis Apostolice veniant, vel discedant, ybiunque es- set sedes Apostolica: non satis est animus tan tum faciendi hæc. Item non excusat iurisdi- cto aliqua.

Contra.

66 Contra eos qui sine iurisdictione mandant,
vel offendunt morantes in curia.

Contra eos qui nocent Cardinalibus, &
aliis Prelatis in lepitem casibus.

Item qui eniuot Nuncios, vel Legatos Pa-
pæ, Patriarchas, Archiepiscopos à suis diœce-
sibus. Item mandantes, confilium dantes, au-
xiliantes : non loquitur de Cardinalibus eie-
tis: sic iudicatores, Iudices, qui eniuont Episco-
pos de suis diœcesibus; non sic de aliis terris.
Excusantur qui id faciunt ob defensionem in-
cipiatæ tritæ vel probabilem ignorantiam,
vt noctu, vel in habitu mutaro. Item claudun-
tur bannientes, & accellorij; & pro Episcopo
intelligitur tantum consecratus.

68. Contra impedientes cursum causarum Cu-
riæ vel exequitionem litterarum.

Item contra male tractantes personas quæ
illas agunt. Item impedientes dari instrumen-
ta petita super illis. Item impedientes impe-
tratores litterarum, licet priuate id impediāt.

69. Decimaquarta, Decimaquinta, Decimase-
xta, Decimaseptima, & Decimaoctaua sunt cō-
tra impedientes quoque modo Ecclesiasticā
libertatē, vt impedientes executionē litterarū
Apostolicarum, sub specie tollendæ violentię.
Et animos Hilpanicus., & Gallicus probetur,
vide ibi. Et qui usurpant fructus Ecclesiasticos
formaliter ut fructus etiam sede vacante inclu-
duntur hic : non autem si indebite minuta pe-
dagia exigant à clericis, &c.

71. Decimanona. Sicut superior fuit ad tuen-
dam iurisdictionē Ecclesiasticam in cini ibus;
ita hæc est ad tuendam in criminalibus, & tol-

272 De Censuris eccles.

lit priuilegia data etiam Regios ; unde dubitatur de iudicibus Gallie.

72 Contia occupantes vel inuadentes Terras Ecclesie, & includit etiam externas factio[n]es, Irrumpentes in Terras Papae . Item usurpan tes, vel retinentes aliquid, fede vacante.

Bulla co[n]tra durat usque ad publicationem nouae , & obligat omnes non obstante priuilegio, vel consuetudine; & eius absolutio reseruatur Papae, excepto articulo mortis, dummodo taliſfacit, cautione præſlita . Item priuilegium concessum in remunerationem vel con tractum , ex causa reuocari potest.

Item qui taliter illaqueatos præſumpſerit absoluere, est excommunicatus, non rameare feruatus Papæ, sed pot absoluere ordinarius . At si ex obliuione aut ex incogititia, aut ignorantia non crasia absoluuerit, tunc non est excommunicatus . Item quæ diſpositio requiratur, ut quis excommunicatus in Bulla absoluatur, vide ibi .

**D E EXCOMMUNICATIO-
nibus reseruatis Pape, extra
Bullam .**

75 PRIMA, qui negat Papam posse condere canones , quos negans transgreditur , excommunicatur etiam in Bulla .

76 Secunda, qui iniicit suadente Diabolo manus violentas in Clericum , vel monachem : declaratur, sic, qui id est quilibet per[sona], qui peccare potest (suadente Diabolo) per Caecitatem non sufficit, ut inieccio sit lethalis, nisi Diabolus suadeat; sed raro hoc accidit, ut non incurritur,

curatur, verius g. atta quado non cognoscere-
tur esse Clericus; & requirentur ut sequatur per
77 cuiuslibet in modo, vel per quem non deoget
(manus) id est quamvis partem corporis erit
per instrumenta non coniuncta, ut per baculum,
vel faliuam, immo qui incarcerat aut includit
in locum, vnde sine pudore egredi non potest.
Item si adinouet manum ad frenum equi, vel
cingulum ephippij abscondit, immo si perfec-
tum eum furiose, ut cogatur se dare precipitem
in discriumen ad se liberandum, sed non si alias
fugit, & cedit, & vulneretur.

78 Item canon extenditur, & claudit mandau-
tes, auxilium, consilium, fauorem dantes, dum
modo sequatur percussio.

Item, si eorum nomine facta fuit, ratifican-
tes, aliter non.

Item, qui non iussit, sed dixit suis se vindic-
etiam eius expetere, debens credere, quod ex
hoc illi mouerentur ad percutiendum, incidit,
licet non eo animo dixerit.

Item, qui potest, & debet ex officio propri-
fare iniuriam, & non facit, & in foro exteriori
etiam qui non ex officio debet.

Minister Iustitiae laice, qui ut talis eum per-
cutit.

Ipsemet Clericus iratus se percutiens, sed
non, si consensit, ut ab alio percutiatur, licet
sit excommunicatus.

(Clericum) per clericum intelligitur in
prima tonsura, licet sit vxoratus cu[m] una tantum
& virgine, & gestet habitum, & tonsuram,
quamvis sit excommunicatus, suspensus, irre-
gularis, depositus verbo, sed non realiter,

vel (monachum) intelligunt quilibet religiolus, vel religiosa, etiam conuersus, vel nocturnus religionis approbatæ, & tertiarij viuentes gregatum in habitu, & eremitiæ subiecti superiori gaudent hoc pruilegio. In articulo mortis si Episcopus adiri non potest, quilibet sacerdos potest absoluere.

30 Exculantur multæ manus iniectiones ab hoc canone.

Ptima iocosa, non subita turbati animi.

Secunda cum probabili ignorantia clericatus.

Tertia in eum, qui ter monitus non fert habitum clericalem.

Quarta, & quinta in eum, qui se miscet astibus militaribus, & secularibus, & inter alias dierum ter monitus non desistit, licet habitum, & tonsuram geslet.

Sexta in eum qui relictis habitu, & tonsurâ, turpibus se miscet, etiam non admonitus.

Septima, in biganos.

Otiaua, in coniugatos cum una, & virgine, sed non gestantes habitum, & tonsuram.

Nona, in degradatos realiter.

Décima, in depositos verbaliter, sed incorrigibiles.

Vndeclima in eum, qui amisit pruilegium clericale.

Duodecima, in circulatores, iaculatores, & scurras per annum, vel ante si ter moniti non desistunt.

Decimatercia, in exercentes per se ipsos tabernam, vel lanienam publice, si ter moniti non desistunt.

Decimaquarta, qui habet auctoritatem cor-

corri-

De excommunicatione. Cap. 27. 275
rigendi si principaliter percutit, ut corrigat
moderate.

Decimaquinta, in invadentem in defensio-
mem necessaria mem suam, vel sui honoris ne
ignominiose fugiat.

Decimasexta, necessaria iniectio ad recupe-
randa sua bona iniuste capta, vel quæ asportan-
tur. Idem si clericus debitor meditans fugere,
detinetur ut presentetur suo superiori.

Decimaleptima, ministris iustitiæ secularis
capiens clericum in delicto flagranu, ut eum
presentet suo Prelato; vel noctu inuentum, si
presumat eum velle scelus committere proba-
biliter; aliter non modo iustum modum in ca-
piendo non excedat.

Decimoctaua, qua volens delinquere ar-
etur, vel qua liberatur ab inimicis vel alio in-
commodo.

Decimanona, qua in necessariam sui defen-
sionem ensenraufert, vel equo desilire cogit.

Vigesima, in inuentum in honeste cum uxo-
re, matre, sorore, filia, etiam naturali, non cum
aliis, etiam si occidat dummodo id exconting-
enti. & passione subita sit; & suffici si inue-
niat amplèxantem, osculantem, et in loco su-
spicio, modo fraus absit, id est ex insidiis com-
positis cum uxore ne eum occidat.

Vigesimalis prima, in inuentum allequentem
cum uxore honeste, dummodo prius fuerit ad
monitus ut abslingeret; at non potest eum ver-
berare sed eum derinere spatio viginti hora-
rum, ut tradat eum sibi iudicari.

Vigesimalis secunda, mulier, quæ ad defenden-
dam suam castitatem percutit clericum ten-

276 De excomm.refer. Pap extra bul.
tantem de stupro, tactis non tam veris.

Vigesimatercia, quando illa inieccio illata
laico non erit mortalis.

Vigesimaquarta, qua Prelatus capit suum
clericum non alienum per se, & vel per alium etiam
laicum, aut verberat per se, & si non potest per
te per aliun clericū nō per laicum. Episcopus
licet per se commode possit, tamen sine p.ver.
berabat per aliun clericum, non sic alijs supe
riores. Hinc laicos per quem in Index Ecclesia
sticus torquat clericum cum commode possit
per clericos, est excommunicatus, & ipse eius
Index nisi ex consuetudine excusatetur.

Vigesimaquinta, quia elicitor ab Ecclesia ex
communicatus, vel alius turbans divina officia.

Vigesimasexta, quia elicitor à sede Apołoli
ca, eam occupans sine canonica electione Car
dinalem.

Vigesimaseptima, quia quis ex munere conti
net Cardinales in coclavi ad eligendum Papam.

Vigesimaoctava, quia quis vult, & tentat
ferire iaculando, sed errans non ferit.

28 Ex predictis casibus quibus incurritur, in
multis Episcopus debet Papam cōsulere, & in
multis vbi est iustū impedimentū non adeudi
Papā, vel eius Legatū, potest absoluere facta
satisfactione cum proponto; ut ablato impedi
mēto Papę presentetur, alter incidit in casis
cēsuras, & id intelligitur nō solū de hac, sed de
quacūque excommunicatione referuata Papae.

29 Quod timor de damno notabili animarum
ob suam oblitiam est sufficiens impedimen
tum, ut Episcopus absoluat, sed non si saltē
potest adire Legatum.

Item

Item qui ire non potest, licet possit mittere, habet iustum impedimentum.

Item necessitas extrema domus suæ est impedimentum, & tunc non potest simplex sacerdos, sed Episcopus absoluere.

91 Item in leui percussione quamvis mortali potest Episcopus in suum clericum, & Prelatus in suum subditum. *Quia* autem sit leuis percussio, vide ibi, quæ potius relinquitur arbitrio Episcopi, vel cancellarij habentis auctoritatem absoluendi.

92 Tertia excommunicatione reservata Papæ extra bullam, est lata à Delegato Papæ, clauso anno ei concilio.

Quarta, in falsarios, de qua num. 67.

Quinta, lata ab Episcopo in habentes litteras falsas Papæ, nisi intra 20. dies resignent.

Sexta, in clericos qui scienter, & sponte sine aliquo metu (aliter excusatentur, saltem in conscientia) admittunt ad divina officia excommunicatum à Papa judicialiter nominatum, & denunciatum.

Septima, in incendiarios, post denunciationem.

Octava, in frangentes Ecclesiæ, & loca pia, & simul rapientes aliquid, aliter non.

Nona, in male eligentes Senatorem Romanum, quod raro accidit.

Decima, in clericos soluentes vestigalia, & cetera secularibus, sed est revocata.

Vndeclima, in infectantes Cardinales, & id mandantes, fauentes, defendantes, consulentes, si secuta sit infectatio.

Item, in verberantes, & in fauentes, & consulentes, &c. si sit secuta verberatio.

Item,

278: *De excommunicatione.*

Irem, in Principes, & Iudices, si intra mensem postquam sciuerint non incipiunt procedere contra hos insestantes .

99. Duodecima ; contra vexantes (& id mandantes) iniuste excommunicantem, & eius familiam, vel amicos : & si eorum bona ob id iniuste diripiunt, nisi bona ablata restituant intra 7. dies. Et si duros mensibus perseveraverint in dicta excommunicatione fit papalis.

Decimatercia, contra inquisitorem, vel eius deputatum qui odio, amore, fauore, aut lucro agunt contra iustitiam , aut suam conscientiam.

Decimaquarta, contra religiosum etiam non professum (si scienter, & non sub spe ratificationis parochi faciat) sine scientia presumendum clericis , vel laicis ministrare sacramentumunctionis, eucharistiae, benedicere nuptias, absoluere excommunicatos a canone, non autem si ab homine , etiam in articulo mortis: non autem si administrat sacramentum penitentiae, vel baptismi , vel absoluat excommunicatum ab homine .

Decimaquinta, si quis suadente diabolo, est in Bulla ..

Decimasexta, in Clericum, vel Religiosum, qui inducit, ut quis iure, voleat, promittat elegere sepulturam in sua Ecclesia , vel non mutare electam .

100. Decimaseptima, contra dominos temporales cogentes dicere diuinum officium in loco interdicto, & eos qui precone, sonitu campanarum, tubicine buccina conuocant populum ad taliter locum, & eos, qui prohibent ne excommunicati, & interdicti a diuinis officiis celi cantur.

De-

Decima octava, absoluentes praetextu priuilegij Sixti IIII. à quinque votis reseruatis, peregrinationis in Ierusalem, Romam, Compostellam, Reliquias; Casitatis.

Décimanona, contra exenterantes mortuos ut sepeliant in loco alio; secus si alio fine fiat ut ne fœteant, ut in cadauere Regio propter honorem; vel si moriatur in terra infidelium, ubi non est locus sacer.

Vigesima; contra dantes aut recipientes obingrellum Monasterij; secus si fiat sine pacto, vel ob consuetudinem, vel ob ius antiquum, aut si e presumptione, animo bono, vel proximi eius etiam cum pacto ob necessitatem, & Clemens 7. excusat moniales.

Vigesimaprima, contra simoniacos reales in ordine, vel beneficio, & contra mediatores.

Vigesimasecunda, contra mendicantes transiunt ad non mendicantes, exceptis Carthusianis, & admittentes eos.

Vigesimatertia, contra promittentes, aut largientes, aut accipientes aliquid in curia Romana ad obtinendam iustitiam, vel promerendum gratiam alicuius rei.

Vigesimaquarta, contra dicentes peccare mortaliter eum, qui tenet beatissimam Virginem suis conceptam in peccato, vel sine peccato originali;

Vigesimaquinta, contra delegatos ad cognoscendum, an alienatio sit in evidentem utilitatem Ecclesie, & auferantes in alienatione amore vel timore, vel pecunia.

Vigesimasexta, contra ingredientes monachia monialium.

Et qui proterunt scripta in infamiam statu ordinis predicatorum, vel minorum, vel docentium, vel viam inferunt, vel detinent apostolam, &c. potest tamen absolutus in conscientia a Prelatis ordinum.

Vigesimaseptima, contra peregrinantes in Ierusalem absque licentia Papæ.

Vigesimaoctaua, contra eum, qui appellatur Papa ad futurum concilium, & qui consulit esse legitimum appellare, sed si coiulit ut appeller, non; nisi sequatur appellatio, & est in Bulla.

Vigesimanona, contra Cardinales reuelantes secretum consistorij quod Papa mandauit.

Trigesima, contra predicantes miracula falsa, & incerta, vel nouas prophetias.

Trigesimaprima, in Cardinales cum simonia eligentes Papam.

DE EXCOMMUNICATIONIBUS RESERVATIS EPISCOPO.

PRIMA, leuis percussio clericorum.
Secunda, late ab Episcopo sibi eam reservando.

Tertia, Papalis cuius absolutio ob iuslum impedimentum conceditur inferiori, intelligitur tantum Episcop.

Quarta, de eo qui participat cum excommunicato in crimen, propter quod ille est excommunicatus & scienter; & post commissum crimen, & toties quoties, sicut de percussione clericorum.

Quinta in eum qui absolutus in articulo mortis ab excommunicatione reservata non se preteritat,

tat, vel iussus à Sede Apostolica, ut se presentet ordinario non se præsentat, ubi conualuit.

DE EXCOMMUNICATIONI-
bus nemini referuatis.

P R I M A in judices admonitos ab Episco-
pis, qui omittunt reddere ius Ecclesia-
sticis.

Secunda, in eum qui non legitime electus
in Papam consentit electioni.

Et in recipientes eum: si adest heresis, est
seruata Papæ.

Tertia, in Episcopum qui in aliena ciuitate
diuersarum linguarum suscipit curam homi-
num suæ linguae antequam sit coadiutor pro-
prij Episcopi.

Quarta, contra doctores & scholasticos uni-
uersitatis Bononiæ conduceentes domos alte-
rius scholastici, inuito eo vel doctoris.

115 Quinta, contra imponentes alias vel recti-
galia Ecclesiasticis bonis vel clericis, si admo-
niti non desistant.

116 Sexta, contra Religiosos extra claustra in
eadem ciuitate, & clericos, qui habent digni-
tatem, vel perlonatum non aliter, si ultra duos
menses audiant medicinam, vel leges; non si
doceant.

117 Septima, in presbyterum, non autem in
clericum, qui est vicarius Prefecti secularis, ni
si id est annexū suę dignitati, vel patrimonio.

Octava, continetur in Bulla.

118 Nona, contra accipientes bona Nausraga-
num, quæ illi in Bulla, supra num. 60.

Decima,

119 Decima, contra eos qui per statuta, & con*uetudinem* violent libertatem Ecclesiasticam (tuse) & est reseruata Papæ, num. 61..

DE EXCOMMUNICATIONI
bus nulli reseruatis ex sexto De-
cretalium .

121 Vnde CIMA, contra clam alloquen-
tes, vel litteras, vel nuncium mittentes

Cardinalibus in Cœlau ad eligendū Papam.

Duodecima, contra officiales tempore con-
clavis quæ raro accidit .

122 Decimatercia, contra iniuste aggroviantes
Ecclesiæ, vel Ecclesiasticos, vel eorum con-
fanguineos, è quod rogati non cum elegerint
pro quo rogaruntur ..

123 Decimaquarta , contra noue usurpantes
tus aliquius Ecclesiæ vacantis , & ob id aliqua-
bona illius capientes ..

124 Decimaquinta , contra accersitos in dire-
tores electionis monialium si non temperent
à rebus ex quibus nasci , vel ali potest discor-
dia. Hinc collige moniales posse vocare dire-
torem pro eligenda Abbatissa ..

125 Decimasexta, contra partem, quæ excitat
ad procedendum quando requiritur maior in-
dagatio ..

Decimaseptima, contra eum, qui vi vel me-
tu consequitur absolutionem , vel reuocatio-
nē excommunicationis, interdicti, & suspētionis.

Decimaoctava, contra eum , qui ex fraude
facit , ut Iudex vadat ad accipiendum testi-
monium foeminae ..

Decimanona , contra compellentes Ecclesiasticos ad submittendum laicis iura Ecclesiae , vel Ecclesiis perpetuo, vel ad longum tempus in easu prohibito .

Item contra eos , qui plus accipiunt ex his , quam illis est permisum , si non desistant .

127 Vigesima , contra accipientes nouum habitum noui ordinis non approbati , aut nouum ordinem instituunt .

128 Vigesimaprima , contra exigentes portuum , vel pedagium ab Ecclesiis . Hinc collegi quod Ecclesia , vel Ecclesiastici habentes prædia , si transportant fructus non causa negotiandi , non debent soluere gabellas .

129 Vigesimasecunda , contra impedientes iurisdictionem Ecclesiasticam , que est in Bulla .

130 Vigesimatertia , contra dominos prohibentes , ne sui subditi vendant , vel in suo opere serviant Ecclesiasticis .

131 Vigesimaquarta , contra religiosos sine iusta causa , & temerarie omittentes habitum , ut liberius alio vtantur ad malum , licet suum occultum gestent .

132 Vigesimaquinta , ex Concilio Tridentino nullus regularis pretendens se vi vel meta ingressum religionem audiatur , nisi intra quinquennium à die professionis : & nullus regularis transferatur ad laxiorem ordinem , nec gerget suum habitum occulere .

Vigesimasexta , contra religiosos euntes ad studia extra sine facultate superioris , & maioris partis conuentus .

134 Vigesimasextima , contra docentes religiosos medicinam , vel leges , diuinis o habitu .

Vige-

Vigesimaoctaua, contra sepelientes hereticos, vel fautores in loco sacro, & debent eos foros extrahere.

Vigesimanona, contra non obedientes Episcopis, & inquisitoribus in inquisitione hereticorum, & non punientes sibi traditos.

- 136 Contra interficienes Christianos per assassinios paganos.

Trigesima, contra clericos permittentes alienigenas teneratores in suis terris, vel eos adiuuantes.

Trigesimaprima, contra concedentes, vel extenderentes represalias ad Ecclesiasticos, vel eorum bona.

Trigesimasecunda, contra non obseruantes statutum, de non percutiendo, vel hostiliter inseguendo Cardinales.

EXCOMMUNICATIONES Clementinaruim nulli referuata.

TRIGESIMATERTIA, contra impedientes, ne fructus beneficij capiant: & contra rumpentes sequestrum ordinarij oblatam sententiam definitiuan in curia Romana; hæc raro accidit.

Trigesimaquarta, contra scienter sepelientes in loco sacro interdicto in calu non permisso, vel interdictos nominatim, vel excommunicatos publicos, vel usurarios manifestos.

Trigesimaquinta, contra religiosos presumentes sibi appropriare decimas non debitas, aliarum Ecclesiarum, vel dolo non permit-

tunt alios soluere.

139 Trigesima sexta, contra religiosos, qui pertinent aulas principum animo nocendi suis superioribus, vel monasteriis.

Trigesimaseptima, contra monachos, qui habent arma intra claustra monasterij sine licentia Abbatis, sed in multis casibus excusantur.

140 Trigesimaoctava, contra impedientes visitatores montium in statutis Concilij Tridentini, nisi post quam impediunt, admoniti a visitatore, desittant.

Trigesimanona, contra feminas sequentes statutum beguinarum, & de nono instituunt: & contra religiosos adiuuantes confilio, vel favore, secus si sine regula vivant celibates in suis dominibus, &c.

141 Quadragesima, contra contrahentes in gradibus affinitatis, consanguinitatis canonice prohibitis, vel cum monialibus.

Item contra religiosos, & clericos contrahentes matrimonium, & inter eos eadem scient celebrantes.

142 Quadragesima prima, contra inquisidores, eorum commissarios, vel Episcopi, Capituli, Sede vacante, sumentes pecuniam, vel aliquid preio estimabile illicite, praetextu sui officij, vel qui sciente coifficant bona Ecclesiastica, & eis casis Episcopalis.

143 Quadragesima altera. contra officiales iustificentes statuta, et tollentes viuere, & solitatem non repetentes, & contra non eradentes et libris huiusmodi statuta iam facta, vel consuetudines.

144 *Quidragesimatercia*, contra mendicantes de nouo accipientes , vel mutantes habitaciones , vel alienantes acquisitas ante Concilium Lugdunense . Sed iam per Iulium secundum fuit facultas ampliata, & fere excommunicatio hec ablata .

145 *Quadragesimaquarta* , contra religiosos, qui auertunt audientes à soluendis decimis debitis .

Quadragesimaquinta, contra religiosos de industria non onerantes poenitentes scrupulis de soluendis decimis ; & postea non purgati hac negligentia concionantur .

146 *Quadragesimasexta*, contra religiosos nō seruantes interdictum validum , & generale, vel cessationem à diuinis, quam seruat Ecclesia cathedralis, vel matrix , vel parochialis, si tantum vna parochialis sit, vel si plures & omnes obseruent .

Quadragesimaseptima , contra impugnantes litteras electi Pape antequam coronetur .

Quadragesimaoctava, contra commentates Clem. Exiui, super regulam S. Francisci .

Quadragesimanona est eadem cum 39.

Quinquagesima , contra imprimentes libros sine licentia , sed aboleuit , & concilium renonciavit .

Quinquagesimaprima, contra impedientes Legatos, & Nūcio Papæ, & est in Bulla Cenç.

Quinquagesimasecunda, contra alienantes vel locantes bona immobilia, vel mobilia pretiosa Ecclesiae ultra tres annos , & contra bona percipientes : sed à paucis est recepta illa constitutio .

Quin-

Quinquagesima tercia, contra raptiores mulierum: cum multis poenis.

Quinquagesima quarta, contra cogentes subditos, vel alios minus libere matrimonium contrahere.

Quinquagesima quinta, contra cogentes fœminas ingredi vel egredi monasterium, & in eo fauentes, & scienter astantes actui.

Quinquagesima sexta, contra impeditores sanctas virgines accipere velum sanctum.

Quinquagesima septima, contra concedentes iocum duello, cum poenis.

Quinquagesima octava, contra committentes duellum, & patrinos, cum aliis poenis.

Quinquagesima nona, contra consulentes in causa duelli, & contra spectantes duellum ex Gregorio decimotertio: etiam prouocantes ad arma particularia, id est duellum sine partibus, & loco libero, &c. & auxiliantes, & spectantes incurunt.

Sexagesima, contra non habentes pro authenticis libros Bibliorum iuxta vulgatam editionem, & cōtemnentes Apostolicas cōstitutiones.

Sexagesima prima, contra mulieres ingrediētes claustra monasterij, etiam monialium, & dantes licentiam, & admittentes, &c. & revocantur omnia priuilegia, & prohibentur Episcopi ne ingrediātur nisi in casibus necessariis eū pannis seniorilis us ac personis religiosis.

Sexagesima secunda, contra male tractantes officiales Inquisitionis, vel Episcopi: contra comburentes vel rapientes scripturas, invadentes loca, &c.

Sexagesima tercia, contra scientes crimen
cum-

commissum, vel omissendum in Cardinales; si no reuelant ordinario, seu Pape opportune.

Sexagesimaquarta, contra accipientes ex pri uilegio, vel consuetudine fructus beneficij va cantis primi, vel vltioris anni, & est reser uata; & Episcopus suspenditur, & si sint cap tuula interdicuntur.

Sexagesimaquinta, contra Abbatias, & niales excentes e Monasterio quavis ex ea exceptis nonnullis caibus idest magni iudij, lepre, epidimiae.

Sexagesimafesta, contra captiuantes Ch rianos habitantes in terris infidelium.

Sexagesimaseptima, contra non obedient inquisitorios Romanis generalibus.

DE SUSPENSIONE, QVID & quotuplex.

SVSPENSIO generaliter sumpta, est prohibitio usus officij, vel facultatis cuius, sed specialiter pro censura Ecclesiastica, est censura, qua alicut personæ Ecclesiastice prohibetur exercitium sui officij, vel beneficij Ecclesiastici in totum vel in partem, ad tempus vel in perpetuum quo ad partem, ob suam culam, a Iudice vel à lege.

Non potest ferri nisi ab habente iurisdictionem Ecclesiasticam exteriorem; & tantum in Ecclesiasticos eo quod sunt Ecclesiastici, & non alio respectu.

Prohibitio totius exercitij, officij, vel beneficij in perpetuum non est suspensi, sed depositio, vel priuatio.

Non

1 Non potest fieri ob culpam alienam, sed ob propriam falem venialem: unde prohibitio ne quis celebret ob sententiam vel iniuriam:

Prohibitio confessarij à celebrando.

Prohibitio ne quis in p.m. celebret, non sunt propriæ suspensiones id est censuræ, & ita consenserens non fit irregularis.

Nulla excommunicatio est iuspesio, sed est diversa censura prohibens communicationem Ecclesiastici Christiani; & sic excommunicatus in minori contraveniens non fit irregularis.

Irregularitas, depositio verbalis, degradatio realis, non est propria suspensiō.

Divisio suspensorum, id est, alii quoad se tantum, alii quoad alios tantum, alii quoad se, & alios; est suspensiō generice, non specificē.

Nulla suspensiō laici, vel clerici ab officio aduocandi in foro Ecclesiastico, vel conferendi gradus concessa per regem, est propria.

Suspensiō triplex, primo officij & beneficij simul, secundo officij tantum vel partis eius, tertio beneficij, vel rei pertinētis ad illud tātū.

Item duplex, à iure, vel ab homine.

DE SUSPENSIONE A IURE ipso facta.

P R I M A, presbyter, diaconus notorius fornicarius est suspensus dum cum non poeniteat, & si ante suam poenitentiam vtitur suo ordine fit irregularis irregularitate referuata Papæ: non loquitur de irregularitate, quæ sequitur peccatum magnum notorium dignum depositione, quia talis est Episcopi.

N Secun-

156. Secunda suspenduntur clerci tantum qui eligunt Episcopum illegitimum, vel non legitimum aetate, scientia, moribus.

Tertia, suspenduntur praeminentes accipere ordinem sacrum sine legitima facultate, vel aetate, vel extra tempus, & si eo videntur, sunt irregularis; non comprehenditur ordinatus bona fide, id est putans se esse legitimum.

Item hi et mala fide sit ordinatus tamen potest penitentia, si bona fide exercet ordinis non sit irregularis.

Quarta, clericus provocans ad duellum, vel si acceptat provocationem, & descendit in arenam, est deponendus, sed non suspensus, contra Sylvestrum, & Tabienam.

Quinta, excommunicans sine debita admonitione est suspensus per melem ab ingressu Ecclesiae.

Sexta, qui excommunicat, vel interdicit, aut suspendit solo verbo, sine scripto, aut expressa cause, vel requisitus non dat copiam eis suspensus ab ingressu Ecclesiae, & diuinis officiis.

Septima, capitula, & singula personae usurpantes aliqua bona in sede vacante collegiata, vel Episcopali relictam a defuncto, vel collecta tempore vacationis ex quoque emolumento, etiam ex sigillo, suspenduntur ab officio, & beneficio.

157. Octava similiter Episcopi, qui idem faciunt sine privilegio, vel consuetudine prescripta, suspenduntur ab ingressu Ecclesiae; saceriores vero ab officiis, & beneficiis,

Nona, confessoris sedis Apollonij scienter cognos-

cognoscens causas non notorias , suspenditur per annum ab officio .

Decima , index Ecclesiasticus non Episcopus , qui iniuste contra conscientiam pretio , amore , timore , vel odio aggrauat partem , iuspenditur per annum ab officio .

Vndecima , exemptus , qui admittit ad diuina officia , aut sacramenta , aut ad Ecclesiasticam sepulturam excommunicatos , aut interdictos publicos , suspenditur ab ingressu Ecclesie .

Duodecima , mendicantes admittentes aliquem ad professionem ante finitum annum probationis , sunt suspensi .

Decimatercia , clericus beneficiarius vel in sacro ordine , qui sine iusta causa gemit vestem diversorum colorum , est suspensus per sex menses ; & si est in prima tonsura vel in minoribus , est inhabilis ad beneficium ad sex menses .

Decimaquarta , religiosus administrator sine necessitate , vel facultate alienans bona religionis ad longum tempus , est suspensus , si ad breve tempus non , sed est excommunicatus .

Decimaquinta , qui ordinatur sine pati imo-
nio cum pacto non petendi victimum ab Episco-
po , vel non petendi aliquid de beneficio præ-
sentato , est suspensus Papaliter , vel cum patri-
monio , vel promissio , son donato cum pacto
non petendi est suspensus , secus si sine pacto , &
post ordinationem retrocedit .

Decimasexta , suspenditur Episcopus ordi-
nans clericum religiosum cum voto religio-
nis temporali , non perpetuo , & absque titulo .

QVIS, CVR, QVOMODO
potest suspendere, & iuspenari, & abiol-
iri, & pena convenientis.

PRIMO, qui potest excommunicare, po-
test suspendere, & tantum Ecclesiasticus
potest iuspenari, est facienda scriptio, & si est
ob contumaciam debet precedere monitio, se-
cundum si ob penam ; & potest ferri ob quodlibet
peccatum mortale, & etiam ob veniale.

Secundo iuspenso, ut excommunicatio post
legitimam appellatiorem est nulla.

Itē subiequens appellatio, ea non suspendit.

160 Tertio, suspensus ab aliquo actu non est su-
pensus ab aliis nō annexis, ut quia iurisdictione,
non est ab ordine, & contra : & qui est à be-
neficio, non est ab ordine, vel iurisdictione non
apnixa ; & qui ab officio non est à beneficio,
nisi suspensio tacite sit priuatio. Vnde benefi-
ciarius suspensus, qui factus est presbyter ante
annum 25. non perdit fructus beneficij.

161 Quarto suspensus tantum ab ingressu Ec-
clesiae potest excommunicare, & absoluere; su-
pensus à beneficio, & officio simul, est ab utro
que ; si vero ab uno, vel altero diuisum, à nul-
lo illorum est suspensus.

Quinto, Episcopi non incurruunt suspensi-
onem generaliter latam : nisi fiat mentio specia-
liter de illis, non sic in excommunicatione.

Sexto, suspensio potest fieri, & tolli quibus-
vis verbis (non enim habet certam formam)
id significantibus : verum cōmuniceret quomo-
do absoluatur certa, & quomodo incerta, vide
ibi.

ibi. Item quælibet iuspenſio lata pro tempore certo, vel facto tollitur lapso tempore, vel ipso facto, absque illa abolitione.

Septimo iuspenſio lata ob contumaciam, & non in pœnā, potest tolli ab Episcopo, vel eius vicemgerente, sed lata in pœnam peccati à solo Papa: verum si sit lata ob adulterium, vel alia minora delicta, potest Episcopus; quæ autem lata est ab homine, tollitur tantum a ferente, vel à successore, vel superiore. Ab hac regula non excipiuntur iuspenſi ob contumaciam, quod sepeliant hæreticos vel eis sacramenta administrent, nec degradati, nec confrenſi indignis beneficium.

163 Octavo, violans suspensionem stricte sumptim peccat mortaliter, & si exerceat actum aliquem peculiaris alicuius ordinis, etiam minoris, sic irregularis, secus si actus non est peculiaris ordinis. Hinc inferuntur aliqua, ut:

Episcopus suspensus, & celebrans in apparatus pontificali fit irregularis.

Suspensus psallēs in choro, nō fit irregularis.

Suspensus à perceptione sacramentorum, si ea percipiat non fit irregularis, licet peccet mortaliter.

Neque qui est suspensus à collatione eorum, & ea dat non ex ordine, sed vt laicus.

Sacerdos suspensus ab officio sacerdotis, si ministrat in ordine inferiori non peccat, neque est irregularis.

Suspensus à beneficio, si eligat non iure beneficij, non fit irregularis, neque peccat.

Suspensus ab officio si eligat, vel acceptat electione de se factā p. sed non est irregularis.

Suspensus à predicando si predicat , pec. & sit irregularis , siccus si celebret .

Suspensus denunciatus est cuitandus in diuinis officiis sub poena peccati mortalis .

DE INTERDICTO QVID, & quotuplex .

364 **I**NTERDICTVM stricte sumptum , est censura Ecclesiastica , qua prohibentur diuina officia , sacramenta , & sepultura actiue , & passive , exceptis aliquibus .

Interdictum cum excommunicatione , & suspensione conuenit in multis , vt quod sit censura ferenda in scriptis cum causa expressa in eis quam prætedens appellatio annullat , subsequens vero non .

Quando fertur ob contumaciam , debet precedere admonitio , siccus si ob poenam , & sine canonica admonitione : est nulla cum fertur ab excommunicato contra participantes cum excommunicatis a se .

Impedit à diuiniis , & in eius absolutione irritatur .

Non potest ferri ab ordinario in filios speciales Papæ , & est obseruanda à ferente .

Difserit ab illis in multis , vt directe priuat sacramentis , & diuinis officiis . Episcopus non incurrit interdictum & suspensionem à Interdicti exprimatur : verum uniuersitas potest spendi , & interdicti interdum ad diuina officia admittuntur , excommunicati numquam .

Interdum fertur sine culpa propria , sed ob alienam .

In cuius abolitione non requiruntur alia verba, ut si fertur donec quid fiat, illo facto cessat.

166 Interdictum triplex, primo locale tantum, secundo personale tantum, tertio locale, & personale; & quodlibet potest esse generale, vel particulare, vel mixtum.

167 Interdictum generale loci non includit populum, nec illud populi includit locum; unde quando interdicitur locus, populi in alio loco possunt audire sacrum. Quando interdicitur populus, in eo loco possunt exteri audire sacrum ianuis etiam patentibus.

Interdicto clero non interdicitur locus, & laici.

Interdicto populo, non comprehenduntur clericis: interdictum ciuitatis claudit suburbia, ad arbitrium Iudicis; sic interdictum Ecclesie claudit facella & coemeteria cõigua: interdicta Ecclesia non clauditur clericis, nec e cõtra,

Q V I S , C V R , Q V O M O D O
potest interdicere & interdici.

Q VI potest excommunicare vel excommunicari, suspendere vel suspendi, potest interdicere, vel interdici. Locus potest interdici.

Item universitas, & tunc clauduntur singulae personae etiam infantes; potest enim quis interdici pro culpa alterius.

Non solnere debitum non est culpa, ut feratur interdictum generale, sine mandato speciali Pape, est tamen culpa, ut feratur in particularē Ecclesiam, non parochiam.

Infans, lactans, & amens includuntur interdicto.

169 Vniuersitas faciens soluere portoria illicita clericis ipso facto est interdicta.

Vniuersitas faciens, ut capiatur, percutiatur, in exiliumque mittatur suus Episcopus, &c. ipso facto interdicitur.

Illa vniuersitas, cuius dominus impedit ingressum, vel negotia Nuncij Apostolici est interdicta.

Quando fertur interdictum locale generale ob delictum populi, fertur etiam personale generale totius Populi; secus si fertur tantum ob delictum solius domini, & nihil aliud exprimitur.

Fertur particulare, locale Ecclesie quando vniuersitas facit, ut capiatur, percutiatur, vel exulet suus Episcopus.

Clerici, vel conuentus Ecclesie, qui nolunt restituere corpora, vel monumenta eorum, quos in ea sepelierant; si inducti ab eis iuraverat se electuros sepulturam in eorum Ecclesiis.

170 Interdictum particulare personale tantum includit personas nominatas in eo, & actus in eo expressos: si nulli exprimantur, intelliguntur omnes veriti.

Si Petrus interdicitur quoad altare, potest facere reliqua: si quoad ingressum Ecclesie, prohibentur etiam omnia diuina officia, que fiunt intra illam, non que fiunt in alio loco, potest tamen in Ecclesiam introire, quando non aguntur diuina officia, & potest orare. Item potest transire per eam, quando fiunt diuina officia, quia hoc non est ea audire.

QVÆ PROHIBENTVR IN-
terdicto, & tempore interdicti.

171 **P**ER quodcumque interdictum prohiben-
tur omnia diuina officia, sacramenta, &
sepultura Ecclesiastica, nisi aliter permittan-
tur; atque ita prohibentur omnia exercitia
specialiter deputata alicui ordinis, ut subdiaco-
no dicere epistolam sollemniter cum manipu-
lo, diacono Euangeliū, accolyto offerre vr-
ceolos, presbytero dicere Missam, vel agere
hebdomadarium in matutinis, & aliis horis ca-
nonicis, Episcopis ordinare, que sunt diuina
officia, vide ibi num. 172.

173 Potest celebrari una Missa singularis liebdō-
madis pro renouādo sacramento, in uno & plu-
ries si opus est pro infirmis, & in loco generali-
ter interdicto possunt celebrari omnia officia,
ut prius, sed ianuis clausis, summis voce ita,
ut non audiantur à laicis: hoc enim principa-
liter prohibetur, non pullatis campanis, exclu-
sis excommunicatis, interdictis, & non haben-
tibus priuilegium iuris communis, vel par-
ticularis.

174 Hæc non valent in loco particulariter in-
terdicto, & ad officia hæc possunt admitti om-
nes clerici etiam primæ tonsuræ cuiuscumque
Ecclesiæ, dummodo non sint causa interdicti;
non tamen clerici coniugati, nisi in contrarium
esset consuetudo præscripta, qui cum ceteris
omnibus non habentibus priuilegium non sunt
admittendi ad offerendū in medio Missæ, neq;
illis dāda est pax, neque aperiendum foramen

per quod videant sacramentum; neque eos potest facerdos aspergere aqua benedicta, licet facerdos possit benedicere aquam; & ut laicus dare eis, & ipsi possunt accipere aquam benedictam in ingressu Ecclesie.

Clerici possunt accipere funeralia, & quæ pro mortuis offeruntur, licet interdictis, & sepultis extra Ecclesiam, si decesserunt in poenitentia; & possunt pro eis rogare.

175 In interdicto generali duo, vel tres simul in quocumque loco, etiam in Ecclesia possunt recitare officium, adhibendo tamen curam, ne audiantur a non habentibus privilegium, non intelligitus de interdicto particulari.

176 Interdicto non prohibetur oratio matutina meridiana, & vespertina, quem vocant Aue Maria, neque benedictio mensæ, neque predicatione, vel explicatio Scripturæ, neque oratio primata in Ecclesia, neque dñe, vel accipere aquam benedictam in ingressu Ecclesie, neque quod laici cantent litanias, & sua officia in Ecclesiis suarum confraternitatum, neque excommunicare, vel absoluere excommunicatis sine sollemnitatibus & sine stola, neque adoratio Crucis feriæ sextæ in parastœne, neque commendatio animarum, &c. neque alia similia quia non sunt diuina officia.

Laici durante interdicto non debent sepeliri cum officio diuino, neque in loco sacro. At si eo durante sepeliuntur in loco sacro, non sunt extrahendi.

Clerici possunt sepeliri in loco sacro tempore interdicti sine sollemnitatibus, si illud seruariunt, etiam si sint conjugati cum unica,

¶ virgine , si præualu . consuetudō , vt possint
interesse etiam diuinis officiis , sicut non con-
nugati .

Litanias tempore interdicti dicere in pro-
cessionibus cum Cruce elevata , & sollemnita-
tibus non licet clericis , neque laicis ; sed mul-
to minus clericis .

177 Campanæ , vel campanulæ non possunt so-
nari ad horas canonicas , sed possunt ad Ave
Maria , & ad ostendendas reliquias , ad con-
ciones , & ad aliud quod non sit officium dis-
tinum .

Tenipore interdicti Episcopus non potest
publice benedicere sollemniter cum baculo , &
versu . Adiutorium nostrum , neque benedice-
re Abbatem , Abbatissam , corporalia , orna-
menta missæ , vela monialium , neque consecrare
virgines , calices , altaria , neque ipse vel Páro-
chus potest benedicere aquam , neque cande-
las in purificatione , neque palmas , & ramos in
Dominica palmarum , quia sunt diuina officia ;
sed hæc possunt fieri ianuis clausis .

178 Sacra menta , & sacramentalia , quæ ius tax-
eite , vel exprefle permittit , sunt permitta in Jo-
co interdicto , vt baptismus , cathechismus ,
exorcismus , chrisma , confirmatio , consecra-
tio christiatis , consecratio olei baptizandi-
rum , sacramentum prenitentia , dummodo non
fuerint excommunicati , vel interdicti , vel sua
culpa causa interdicti , vel consilium , fau-
tem , auxilium dederint delicto , pro quo est
interdictum , nisi satisfecerint . si possint ,
aut dederint cautionem idoneam , mirando
pro satisfactione . Item viaticum teneant ,

& non aliter etiam clericis; & tunc potest perfari campanula, & ostendit sacramentum vbi mos est. Item matrimonium, sed non benedictio nuptiarum, neque extrema unctione; etiam clericis, & religiosis, neque ordinare in loco interdicto.

180 Priuilegium audiendi diuina officia tempore interdicti valet pro se, & suis tantum vere familiaribus, ut qui eum de more honeste comitatur ad Ecclesiam, & non altis. Verum non valet ei si fuit causa interdicti, vel eius culpa, vel fraude fuerit positum interdictum, aut factum delictum, quod fuit causa interdicti.

Priuilegium collegij valet pro collegis: sic Clericus priuilegiatus potest celebrare cum famulo, licet de nouo assueta inserviente sacro.

Religiosi priuilegiati pro confratribus possunt admittere additos suae religioni in habitu, licet maneat extra monasterium, vel ei ordini bona dederint donatione interiuuos.

Qui tempore interdicti possunt admitti ad officia, possunt sepeliri in cemeterio.

181 Omnia officia sollempniter possunt fieri in festis Nativitatis, Pasche, Assumptionis Beatae Mariæ, non tamen in octauis, sine prefata moderatione, exclusis excommunicatis, non exclusis interdictis; & quorum culpa, fuit positum interdictum non accedant ad altare. Item in festo Corporis Christi, & octaua. In die Conceptionis, & octaua, vbi dicitur officium eius ordinari per protonotarium Leonardum nogarolum: & in his festis suspenditur interdictum a primis vesperis usque ad coplerorū diec inclusus, vel octauæ, & tunc oīa fieri possunt.

183 In suspensione interdicti potest fieri id tantum, ratione cuius suspenditur, & eo tempore tantum quo suspenditur.

187 Nemo nostra ætate tenetur seruare interdictum nisi denunciatum, nec quando in se est nullum, & nullitas est sufficienter publicata: est autem interdictum nullum regulariter in his casibus, in quibus excommunicatio est nulla, de quibus supra: religiosi tamen debent illud obseruare si mater Ecclesia illud obseruat.

Laicus audiendo Missam, & alia officia etiam a sacerdote peccante eam dicendo, vel cum aliquo personaliter interdicto, non violat interdictum etiam validum, & denunciatum; sed tamen in 4. casibus peccaret mort. sed non fieret irregularis.

Primo, si sit ipse personaliter interdictus.

Secundo, si expresse, vel tacite est causa cur illa dicantur.

Tertio, si dicit alia officia, qualia clerici dicendo violarent.

Quarto, si mentiendo se priuilegiatum intrat ad diuina officia prohibita.

Monachi, & moniales sine ordine, si faciant officia prohibita Clericis, peccant mortaliter, & priuabunt voce actiuia, & passiuia, et si non sunt irregulares. Item clerici violando peccant mortaliter, sed an sint irregulares, supra.

cap. 15.

188 Cessatio à divinis est desistentia ab his, quæ vel est generalis, vel particularis, & differt ab interdicto: priuilegium pro interdicto non valet pro cessatione, neque contra. Et litteræ in quibus ponitur simul cessatio, & interdictū, sunt

sunt diligenter ponderanda, & ratione transgressionis, & ratione summi Pontificis.

DE IRREGULARITATE.

190 **I**RREGULARITAS est impedimentum inductum a iure canonico, directe impediens acceptationem ordinum Ecclesiasticorum, aut aliquem usum eorum, quatenus sunt ordines, etiam post penitentiam: non enim omnis irregularitas impedit usum, & aliqua non omnem usum ordinis.

Irregularitas non est centura Ecclesiastica, & sic differt a suspensione; nec omnis excommunicatus, suspensus, interdictus est irregularis.

Irregularitas dividitur in quinque species sumptas ex quinque generibus defectuum. Primo Sacramenti, secundo Corporis, tertio Animæ, quarto lenitatis perfectæ, quinto delicti.

Nulla irregularitas incurrit sola voluntate faciendi, nisi fiat id ob quod ponitur; & sic nulla est mentalis.

192 In foro exteriori nemo in dubio est iudicandus irregularis; secus in interiori, vel in consilio dando.

193 Irregularis celebrans, licet peccet mortaliter, tamen non incurrit noua irregularitate.

194 Potestas absoluendi à peccatis, etiam quæ datur per bullas, non extenditur ad dispensationem irregularitatis.

Nemo fit irregularis, nisi in casibus à iure expressis.

Irregularitas occulta eque nocet cōsciētiae, ac publica; & utraq; eque indiget dispensatione.

Qui

Qui tacens occultam irregularitatem ordinatur, vel impetrat beneficium, debet occidente dispensationem impetrare, & si scienter accipit possessionem, & sic per intrusione factus est inhabilis ad illud: debet de hoc mentionem facere in impetratione, vel si non erat beneficium reseruatum Papæ, debet impetrare habilitatem à Papa, & etiam impetrare collationem ab ordinario.

Excepto homicidio voluntario, Episcopus potest dñe pse in omni irregularitate descendente ex delicto occulto, non deducto in forum contentiosum, ex Concilio Tridentino, sess. 24: cap. 6. non potest Episcopus dispensare super alia, ut super descendente ex illegitimitate.

DE PRIMA SPECIE IRREGULARITATIS EX BIGAMIA.

BIGAMIA est status coniugati cū duabus coniugibus, siue ante baptismum siue post, & impedit susceptionem ordinum.

Bigamia triplex: prima vera, quando cognovit duas vxores veras successivæ: secunda interpretationis, id est si contrahit cum vidua, vel alia per alium corrupta, vel cum virgine quæ adulteretur, & ea cognoscit post adulterium, licet ignorans, aut cum una valide, & cum alia inualide, vel cum utraque inualide ob aliquod impedimentum.

Tertia similitudinaria; id est quando quis ordine sacro, vel voto sollemni astriclus contrahit cum aliqua, & consummat, qui non

est in sacris si contrahit cum corrupta, sed in-
ualide, non sit irregularis.

196 Vxoratus cum virgine, si habet concubi-
nari non incurrit, neque qui contrahit cum de-
sponsata alteri per verba de præfenti, modo il-
la sit virgo; neque qui cum multis contrahit,
sed tantum cum una habet copulam.

197 Contrahens cum virgine scurrili, serua,
aut publica fabularum actrice non est bigamus,
sed ea mortua non debet ordinari. Papa potest
dispensare cum bigamus ad ordines; quamvis
in vera non soleat sine magna causa dispenses.

In vera, & interpretativa nemio potest di-
spensare, præter Papam in similitudinaria ve-
ro cum virginem potest Episcopus.

DE SECUNDA SPECIE IR- regularitatis, ex defectu corporis.

198 **D**E F E C T V S cuiuslibet membri prin-
cipali etiam occulti, ut sunt pudenda,
proueniens ob culpam, facit irregularem, ut si
in penam alicuius delicti, quamvis ab inimicis
fuerint abscissa pudenda: & multo magis si iu-
re abscissa fuere.

Qui partem membra ob indignationem sibi
abscidit; licet non amiserit facultatem natu-
ralem bene celebrandi, si est notorium, quod
ob indignationem hoc fecit, est irregularis,
secus non.

199 Imbecillitas, vel defectus membra contin-
gens sine sua culpa, & non impediens celebra-
tionem, non facit irregularitatem: ut si fiat a
Medico, ab infidelibus, ab inimicis, sine sua cul-

pa, vt natus sine pudēdis, vel castratus, vt claudus, cui scipio in altari non est necessarius, vt macula oculi non priuans, vel notabiliter deformans, vel nimia magnitudo alterius vel veriusque oculi non notabiliter, vt gibbus, &c.

Monoculus est irregularis; sed carens visu oculi dextri, qui aliis videtur sanus, & sinistro quantum sat est ad celebrandum videt, non est irregularis; immo nec est irregularis, qui amissis visu oculi sinistri cum dextro leget canem; sine nimia, & indecora conuerione faciei ad populum.

300 Eunuchi non debent secum gestare aerafacta pudenda.

Quilibet defectus cuiusvisi membra inhabilitans ad sacrificandum, vel notabiliter deformatae sive sit cum culpa sua, sive sine culpa sua, facit irregularē: similiter membrum sacer vacaneum, vel nimis grande, ad Episcopum tantum spectat iudicare de defectu, vel deformatitate an sit notabilis, & non ad alios Prelatos, licet ordinandus sit religiosus. Defectus, vel deformatas inhabilitans ad unum officium exercendum facit irregularitatem ad illud, & non ad aliud, v. g. ad Missam celebrandam, & non ad absoluendum; sed intelligitur quod defectus fuerit sine sua culpa, & post ordines susceptos.

In hac irregularitate solus Papa dispensat.

301 Omnis illegitimus licet occultissimus est irregularis; & si credit matri id dicenti debet occulte petere legitimacionem, sed si non credit non tenetur.

In predicta irregularitate legitimacione
solus

solus Papa dispensat ad ordinem iacrum, dignitatem, beneficium curatum; sed ad ordines minores, & ad unum beneficium simplex potest Episcopus.

302. Defectus etatis facit irregularem, sed quæetas requiratur ad ordines supra c. 25. n. 68. & qui ordinatur ante etatem habet characterem, & priuilegia consequentia characterem; sed non habet executionum ordinum, & priuilegia eam consequentia.

In praedictis solus Papa dispensat, & priuilegia regularium post Cœcilium Tridentinum sunt exclusa.

Lepra facit irregularem ad susceptionem ordinum, & ad usum susceptorum: idem facit quilibet infirmitas, quæ est cum notabili scandalo vii ordinum, & solus Papa dispensat.

303. Quis habet morbum caducum, energumenus, arreptitus, & obsessus à demone, est irregularis. solus Papa potest dispensare, & quia semel hoc morbo est affectus, licet postea sanguis videatur, tamen semper est irregularis; & si est ordinatus si sepe decidit, vel raro sed spumas ore vomat, non potest celebrare, si secus, potest, sed cum adiutore parato perficere Missam inceptam in defectu illius, obsessus vero à demone numquam debet celebrare. Quod dicitur de morbo caduco, est dicendum de lusitano, amente, & furioso.

Hermaphroditus si sexu femineo magis quam virili prelet, non est capax characteris, sed si pollet magis virili, quam femineo, etiam si sit capax; tamen non debet ordinari, & solus Papa dispensat.

Seruus est irregularis, tamen cum facultate
sui domini potest ordinari, & sit liber: si sine
facultate ordinatur in minoribus, remanet ser-
vus, ut prius; si in diaconatu vel subdiaconatu,
potest se liberare soluto prelio, vel dato alio
seruo futili; si presbyteratus, manet liber, da-
to pectilio, aut redimendo se: si neutrum po-
test, satisfaciat, prestando domino obsequia
non dedecentia presbyterum.

104 Infamis infamia facti, vel iuris est irregu-
laris: sed in infamia iuris, solus Papa dilpen-
sat, nisi Episcopus dispenses super delicto, quod
potest, & accessorie infamia dematur: in in-
famia facti Episcopus dispensat, & aliqua tol-
litur sola pœnitentia iusta, & emendatio-
ne vite.

Qui vinum non potest bibere, quin euomat,
est irregularis; cum quo Papa non potest di-
spensare, nisi tenens se posse dispensare cum ce-
lebrante, ut non sub utraque specie sumat, po-
test tamen promoueri ad ordines minores.

DE TERTIA IRREGULARI- TATIS SPECIE EX DEFECTU ANIME.

105 **PENITVS** idiota est irregularis ad or-
dines, & scientia requiritur pro qualita-
te ordinis in Concilio Tridentino, sess. 23.
cap. 11.

Papa in hoc defectu raro, aut nonquam di-
spensat directe, sed indirecte, dispensando su-
per etatem.

Non baptizatus licet sit catecumenus, &
sanctus, est irregularis, & non est capax ordinii,

sed

sed hereticus seu fautor hereticorum, sicut sit conuersus, non ordinatur; neque filius heretici in linea virili usque ad secundam generationem, in feminina usque ad primam; neque Saracenus, Iudeus, Paganus etiam recenter conuersus, & baptizatus; non sic de novo Christiano, ut vulgus vocat, nisi aliter sit statutum aliquis particularis Ecclesie: cum his solus Papa dispensat, non tamen potest in non baptizatis, & perpetuo amentibus.

DE QVARTA SPECIE IRREGULARITATIS ex homicidio iusto, & defectu lenitatis.

206 **H**EC nascitur ex occisione, vel mutilatione alicuius membra in casu licito quia non videtur imitari mansuetudinem CHRISTI.

Illa pars hominis dicitur membrum, quae habet officium per se distinctum, ut manus, pes, auris; non sic digitus: nam amillo uno dito, si potest commode celebrare, non est irregularis: sic soli testiculi non sunt membrum, licet, si eos sua culpa amisit, non posset ordinari.

207 Interficere, & membrum abscindere sunt paria in hoc casu, sed abscindere membrum & illud debilitare non sunt paria; & quia ex hoc non est irregularis: irregularitas enim tantum in casibus iure expressis reperitur.

208 Ob breuitatem pro (occidere, & mutilare) utemur verbo (deformare) in posterum.

209 Omnis baptizatus deformans hominem in casu licito, praeterquam in infirmitate, aut dans

De Irregularitate.

303

dans causa propinquam deformandi aliquem, aut saltem, ut citius deformetur, quam alias deformaretur extra necessitatem inevitabilem suae vitae defendendę, est irregularis.

Causa propinqua in hoc est dictum vel factum licitum, directum sufficienter in deformatione inde sequutam. Quare non sufficit minimus ictus, vel qualiscumque generalis intentio.

Hinc exhortans milites in generali ad bellum iustum, vel victoriam, non sit irregularis; sic etiam necessitas excusat, vt quando aliter evadere non potest, nisi deformando; & licet ad evitandum peccatum non teneatur fugere, tenetur tamen fugere ad evitandam hanc irregularitatem; dummodo fuga non sit ei pericula; & si mutilatio sequitur non ob meum datum vel factum, non sum irregularis: ex his inferuntur sequentia.

112. Est irregularis index iuste procedens, accusator, promotor fiscalis, testis, notarius, scribens, pronuncians, publicans sententiam, scribens testimonia, scribens litteras, quibus deformatio imperatur; agens aut procurans contra reum, vel agens pro reo, & vincens cuī condemnatione talionis, & quilibet ali⁹ officialis.

. Qui se aliter defendere non potest quam præbendo arma alteri à quo defendatur, si sequitur deformatio non sit irregularis.

Dans arma non valenti aliter se defendere, si illis armis præterea occiditur inuidens, sit irregularis; & multo magis si non dat arma, sed in se inuidentem occidit, ut alium defendat.

113. Est enim irregularis qui deformat alium

ob

310 *De Irregularitate,*

ob iustum defensionem vice alterius, etiam patris, aut matris, vel Civitatis, vel in bello iusto, vel ne exercitus iusti belli fugiat, & multo magis ob defensionem iustum sui honestis, vel bonorum, vel alterius: tantum enim excusat in necessitate inevitabili sua persona.

Qui etiam Clerici denunciant iudicibus prodiciones, homicidia, & alia delicta cum protestatione, ut solum impedianter mala, & non affligantur poena aliqua, non incurunt, dummodo id fecerint extra confessionem; secus si accusant coram iudice ob alienas iniurias, etiam cum protestatione dicta.

314 Qui etiam Clerici accusant de criminis, quod non meretur deformationem, & ita credunt; & tamen index, vel ob alias accusations, vel iniuste illum deformat, non incurunt.

Clerici, & religiosi, qui intersunt deformationibus, quae sunt, non concurrendo aliquo modo ut sunt, vel ut citius sunt non incurunt; tamen Clerici in sacris, & beneficiarij si interfent sine causa rationabili, vel consolandi, vel audiendi confessiones peccant.

Clericus in bello iusto adhortando ad victoriam generaliter, & efficiendo opere, & hortatu, ut commilitones multos occidant: immo & percutiendo propriis manibus, dummodo per se non deformet, non fit irregularis: si autem per se deformet, incurrit; quia necessitas defendendi patriam, cognatos, & alios excusat a peccato, non ab irregularitate.

315 Præbere arma, vel prægire in bello aliquam
de

do facit irregularitatem, id est, quando est causa propinqua; aliquando non, ut quando dicunt generaliter ad bellantes, ut vincant sine intentione particulari, ut hunc feriant; & omnes causones, qui videntur contrarii, intelliguntur, si dant cum intentione particulari sufficienti pro causa propinqua, & ad obiectiones respondeatur. Quod non omne quod sufficit ad dandam causam propinquam, & haberet causam intentionem sufficientem deformandi iniuste, ut incurratur irregularitas, sufficit in deformatione iusta, ut incurratur irregularitas.

Ex hoc excusantur Ecclesiastici exhortantes in bello in communi ad victoriam sine intentione speciali ad deformandum.

Qui ad consequendas indulgentias asserta gna ad comburendum haereticum vitum, si cum hoc cooperatur in morte illius, est irregularis: secus si assertat ad comburendum iam mortuum.

Qui comitatur Iudicem, ut notarius, & scellites. Item cultos damnati ducti ad mortem, seu ad deformationem. Item vendens, vel commodans scalas, funes, enses, sagittas, aut alia instrumenta ad aliquam deformandum, est irregularis.

Qui capit, vel indicat furem, ut a iudice capiatur. Item qui etiam causa suæ utilitatis sine protestatione ne procedat ad deformitatem tradit, vel conqueritur de reo apud Iudicem. Item si causa alioz utilitatis, etiam cum protestatione, sit irregularis; protestatio autem non solo verbo, sed etiam mente fieri debet.

Hortans, vel admonens damnatum, ut faciat actum, quo acceleretur mors, ut ascendeat scalas, &c. sit irregularis, &c.

Nec chirurgus secans iuste membrum, nec adiuuas eum sit irregularis: non sic de iudice.

In hac irregularitate solus Papa dispensat facilius, & ex minori causa quam in irregularitate ex actu illicito.

DE QVINTA SPECIE IRREGULARITATIS nata ex homicidio iniusto.

219 OCCIDERE, & membrum abscedere, non autem debilitare, sunt paria, quantum ad hunc effectum irregularitatis: deinceps utar verbo deformare, ut supra dixi.

Deformatio est triplex, prima mere voluntaria, idest intenta in se iuste, vel iniuste per se, vel per alium, iubendo, consilium dando, &c.

Secunda, mere casualis, idest non intenta in se, nec in causa ad id sufficienter ordinata, ut si missus aliquo, fulmine feritur.

Tertia mixta, idest non intenta in se, sed in sua causa sufficienter ad eam ordinata, ut qui imperat seruo ut alium cædat palo sine deformatione; & testificatio in causa sanguinis, non lenti deformationem.

Omnis, & solus in hac specie fit irregularis, qui discretus, & baptizatus, se ipsum, aut aliū hominem deformat illicite, aut causam propinquam illicitam deformationis, vel eius anticipationis præbet. quæ declarantur, sicut & superior, num. 206.

Defor-

Deformatio mere voluntaria facit irregularē, sed non mere casualis.

221 Omnis deformatio mixta secuta ex opere illicito lege iustitiae, quod est causa propinqua eius, facit irregularitatem.

Mula commoda in itinere periens istu suminis non perit commodatario, licet sua culpa illac tunc transeat. Mandans iniuste persecutore circa mortem, mandatario occidente sit irregularis, quia percussio culpabiliter imperata sufficienter dirigitur in mortem. Quando autem dicatur sufficienter directum, boni viri arbitrio terminandum est.

222 Monachus utrius chirurgia circa vulneratum, si ille moritur, sit irregularis, siue curet ob charitatem, siue ob lucrum, contra Sotum.

Deformatio casualis ex opere illicito nata, facit irregularē per caronem, contra Sotum.

223 Deformatio embrionem inanimatum, vel corpus exanime non sit irregularis, nec qui impedit virtutem generatiuam.

Qui est causa abortus si foetus est inanimatus, non est irregularis; si dubitatur, debet censere se irregularē.

Vulnerans pluries & multum, immo abscedens partes membrorum, si non absceduntur membrum, vel organum, non sit irregularis; auricula habetur pro membro.

Qui iniuste percutit, sed non occidit; si percutitus ab aliis sine eius culpa occiditur, vel moritur defectu medici, regimini, vel morbo superueniente, non sit irregularis; secus vero iniuste percutit.

Qui non occidit nec mutilat, sed debilitat

membrum, ita ut celebrare non possit, non est irregularis.

Præbens arma eutibus ad bellum iniustum, sit irregularis: si quis deformetur: similiter qui intersunt rixæ auxiliando pro parte iniusta, si quis deformetur, sunt irregulares; secus si intersunt ad dissuadendam rixam, & ad pacificandum: licet ex eorum præsentia sua pars non nihil animetur, & contraria deterreatur.

Qui intersunt iusto bello, animando, fauendo, percutiendo, modo suis manibus non deformant, non sunt irregulares.

Laici in iusto bello deformantes non sunt in hac specie irregularitatis, sed in superiori.

Item nec clericis sunt in hac specie, in casu quo excusatur à peccato, nō ab irregularitate.

215 Laicus accusans in iudicio iniuste, si sequatur deformitas, est in hac irregularitate, si iuste in superiori; clericus etiam si iuste sine protestatione, est in hac.

Item iudex condemnans, & fauentes condemnationi iniustæ, incurruunt hanc; sic qui inimico alterius ostendit, viam ad eum deformandum, si sequatur.

216 Qui furem detinet donec Iudex, veniat, vel tradit, vel accusat, ut suum recuperet cum protestatione, &c. si suspendatur, non sit irregularis; si vero cum protestatione, placet ei suspensio illius, sit irregularis in conscientia, & debet dispensari: nem obtinere: protestatio.n. est ficta, tamē irregularitas est alterius speciei.

Qui rixatur illicite cū aliquo superieniente amici illum deformant etiam sive suo consensu, sit irregularis in hac.

Qui

Qui domi suæ nutrit ferocem belluam , ut Leonem , si illa sua culpa , quia eam solutam tenet , aliquem occidit , fit irregularis ; securus si sine sua culpa .

218 Chirurgus , vel medicus ei⁹ dolo , ignorantia , negligentia , audacia infirmus deformatur , est irregularis huius speciei ; alias securus .

Custos infirmi qui dolo , vel culpa notabili , vel præter consilium curantis præbet vel facit aliquid , quo deformatur infirmus , salte citius , est irregularis ; securus si sine culpa notabili , sed bona fide , licet in aliquo errauerit ; & in dubio consulat doctores . Qui si dubitant , teneat se irregularēm .

Qui non est medicus , vel chirurgus , & ene- lit telum infixum corpori , vt cito moriatur , si sequitur ; si c. qui vertit ægrotum , vel consilium dat , vt cito moriatur , si moritur , fit irregularis , aliter non .

Infans defectu iudicij , dormiens , furiosus aliquem deformans , nō est irregularis ; sed ebrius sic , si non est omnino extra iudicium , vel si sciebat se inebriatum solere sumere arima , & persecutere alios , & tamē sua culpa inebriator : sic etiam est indicandus dormiens , & furiosus .

Iniuria affectus si eius amici deformat cum , qui fecit iniuriam , & ipse sciens non contradicit , fit irregularis .

Avertens aliquem à liberando alio ab iniuria deformatione , si sequatur , fit irregularis .

Nemo fit irregularis ex sola complacentia , quod deformetur alius : nec medicus nolens curare , nec diues non pascens , vel non vestiens orijentem , vel non defendens , nisi sit index ,

vel ex officio teneatur, licet habeant desiderium mortis illius.

233 Lubens, dans consilium, &c. vt aliquis deformatetur, si exprelle, vel tacite mandatum non reuocat, & sequitur deformatio, fit irregularis.

Sic qui suadet percussionem illicitam extra deformitatem, quæ tamen sequitur, fit irregularis, contra Sylvestrum.

Sic ratam habens deformationem suo nomine factam, quia antequam fieret: poterat mandare, & hoc etiam si quis iussus erat alterum deformare, ipse solus deformetur. Consilium dans non satisfacit reuocando consilium, sed debet contrarium persuadere.

234 Sciens tractari deformationem illicitam alicuius, si eum non adiuuat dicto, vel facto, peccat mortaliter, sed non fit irregularis.

Qui in bello iniusto hortatur, vel custodit sarcinas preliantium, fit irregularis.

Magister castigas discipulum circumspetit, etiam si moriatur, non fit irregularis; secus sic.

235 Clericus licete ludens cum aliquo, si ille se suo cultello deformat, sine notabili culpa alicuius, non fit irregularis; si illicite, fit.

Iaciens lapides in aliquem locum, si dicto vel signo non premonuit, & aliquem deformat, fit irregularis, aliter non. Iaciens lapides in bruta si circumspetit, licet quis deformatetur, non est irregularis; sin minus, sic.

Clericus in venatione illicita, vel aliis exercitiis illicitis, si quem deformat, est irregularis; secus, non.

Clericus introducens meretricem in domum suam per tecta, si decidens deformatur, vel

abortiatur, si irregularis; si per viam planam non.

Sonans campanam, si sine sua culpa tintinnabulum solutum aliquem deformat, non est irregularis; si cum culpa, sic.

Iocans, vel saltans cum muliere grausda licet, si abortiatur, non est irregularis; si illicite, est irregularis.

Monachus, vel clericus beneficiatus, vel in sacris, videns furem, si clamat, latro, latro animo ut deformat, vel putans fore ut superuenientes deformat, vel tradant iudici deformandum, secuta deformatione, fit irregularis; secus non: aliis vero clericus, vel laicus idem faciens est irregularis superioris speciei.

Qui dormiens suffocat infantem, in eodem lecto illicite a se polatum, fit irregularis, aliter non: idem de mittente puerum ad flumen, in quo suffocatur, & de declivante ab ictu, & propellente alteru, qui deformatur, & similia, suffocare sicut inducit irregularitatem; secus, si licite.

Clericus secans alienam arborem illicite, sed sine culpa, si quis deformatur, non est irregularis; sic de sonante campanam, contra Sylvestrum: idem de clero mercante bestias, & venante, & quæ venatio licita, vide ibi.

Monachus Franciscanus licet peccet equitando in mula mitissima, si ea sine culpa occiditur puer, non fit irregularis, quia in his casibus actiones nullatenus dirigebantur in tales deformitates.

Adulterius inventus a marito, si in sui defensionem eum occidit, fit irregularis.

Clericus adulterius, si maritus ob id uxorem occidit, fit irregularis.

DE DISPENSATIONE IRREGULARITATIS HUIUS.

239 **V**I occultissime occidit alium, & probabilitate pro certo creditur, infamatum in de tali delicto, si non celebret ante dispensationem, potest celebrare post debitam contritionem, & confessionem.

Idem dicendum de excommunicato, in tali casu potest communicare: idem de censurato Papali in simili casu.

In foro conscientiae tam mala est hec irregularitas, quam publica ex Concilio Tridentino; nam super occulta potest Episcopus dispensare excepta ea, quae ex homicidio voluntario: & intelligitur de homicidio illicito intento, & volito in se, salte equipollenter, id est in causa proxima; & non causa mortis euitade.

DE IRREGULARITATE DELICTI ACCIPIENDI, VEL VIDENTI MALE ORDINIBUS.

245 **S**CIENTIS, vel scire debens se excommunicatum maiori, seu interdictum, seu suspesum ad ordines, si ordinatur vel celebret, sit irregularis; verum si censura est occulta, si et celebratio sit publica, potest Episcopus dispensare post Concilium Tridentinum.

Suscepientes ordines maiores & minores simul, vel duos sacros eodem die, si consuetudo non excusat, sit irregularis; sed Episcopus potest concedere usum prius susceptorum.

Sciens

Sciens autem scire debens Episcopum se abdicasse loco, & dignitate, si ab illo ordinatur, fit irregularis.

Ordinatus ab Episcopo excommunicato, interdicto, suspenso, simoniaco, schismatico, heretico, deposito, degradato, si denunciatus est ut talis, fit irregularis; licet charactere imprimitur; & si ignorabat denunciationem, potest Episcopus cum eo dispensare.

Qui ante legitimam aetatem, extra tempore, & absque litteris dimissoriis ordinatur ordinatione sacra, fit suspensus; & si celebrat, fit irregularis.

Qui per saltum ordinatum, est suspensus, licet habeat characterem; & sine dispensatione non potest accipere prætermissum ordinem, quam dispensatione potest concedere Episcopus, si nondum est usus accepto; immo etiam post exercitium, si per ignorantiam fecit; si vero scienter, solus Papa potest dispensare ad ulteriore, ad quem si non intendebat, potest Episcopus.

Non ordinatus, si serio, & ex officio exercet ordinem, fit irregularis: ibi vide pulchros causas particulares.

Violas quocumque interdictum cum actu proprio, cuiuscumque ordinis, fit irregularis; non loquitur de pura cessione; & solus Papa dispensat ad superiores ordines, sed Episcopus ad usum acceptorum.

DE IRREGULARITATE EX delicto violandi censuras celebrando.

244 **O** RDINATVS si excommunicatus maiori, suspensus, interdictus, sciens, vel
O 4 scire

scire debes, sollemniter facit actum proprium
sui ordinis, est irregularis; idem si audit audi-
zando, & in hac solus Papa dispensat.

D E I R R E G V L A R I T A T E E X
d elicto iterandi baptisma.

QVI bis baptizat etiam ignorantia crassa, est
irregularis; & qui scienter bis baptiza-
tur, etiam est irregularis. dubium probabile ex-
eusat ut baptizetur sub conditione. Nec paro-
chus debet baptizare etiam sub conditione,
quem obstetrix baptizauit, sed debet reliqua
supplere; idem dicendum in ordine & confis-
matione.

D E I R R E G V L A R I T A T E E X
notorietate delicti.

NO T A T V S in crimen notorio, & de-
positione digno, est irregularis; vt est adul-
terium, & eo maiora, continua concubina-
rius, & notorius, stuprum virginis, &c. Vnde que-
cunque enormitas sine notorietate non sufficit.

249 Crimen occultum sodomiae, licet nefan-
dum, non inducit irregularitatem, nisi clericis
exerceat ex usu continuato, arbitrio boni viri,
per extrautagantem Pij V. & hęc respicit etiam
forum interius. Nota tamen quod non com-
prehenditur omnis actus luxuriae preter natu-
ram, vel sodomiticus, sed sola copula sodomi-
tica seminata intra vas.

251 Hec quoad comprehensos inducit deposi-
tionem ipso iure. Nulla irregularitas ipso iu-
re inducit priuationem beneficij iam quæsiti:
sed omnis irregularitas præcedens collatio-

nem, reddit illam subsecutam nullā ipso iure.
Nota , irregulari sine sua culpa ex defectu, ad
vsum vnius ordinis , & non alterius, posse dari
beneficium , non requirens maiorem vsum sibi
ordinis , sed non posse dari laboranti quartæ
specie irregularitatis .

Irregularitas nata ex delicto non incurritur
propter peccatum veniale .

Excommunicatus minori non peccat mor-
taliter nisi recipiendo sacramenta. Commissio
facta alteri verbi gratia Episcopo ut dispenset
cum aliquo determinato, spirat in morte com-
mittentis, verbi gratia Pape; non sic gratia po-
testatis alicui , verbi gratia religioso facta di-
spensandi indefinite . Confessarius electus per
bullas Papæ, quæ solum habent clausulam ab-
soluendi à quacumque censura non potest ab-
254 soluere ab irregularitate, quia non est censu-
ra: & tandem non pot nisi exprimatur irregu-
laritas , quia hæc no impedit absolutionē pcc-
atorum, quod videtur intētu Papæ, & ex hoc
nō redūdat in bulla particula, & ab aliis pēnis.

255 Occultū in hac materia est non publicum,
publicū vero est notoriū manifestū famosum,
& vt tale sit, sufficit esse tale vicinię, collegio,
vel monasterio , licet non prouincie , ciuitati,
vel parochiæ. tunc autem est tale collegio. &c.
quando est notorium maiori parti collegij, li-
cet tantum sint. 10. in collegio .

Publicū est triplex. 1. notoriū, quod nititur
scientię maioris partis , verbi gratia collegij.
2. manifestū , quod innititur famę eiusdem
partis maioris ortę à scientibus. 3. famosum,
quod nititur famę maioris partis ortę ex una.

sciente, vel indicus, vel præumptionibus illis
et quipotentibus.

Occultum triplex. 1. quod non est probabi-
le suapte natura, ut sunt sola mentalia. 2. licet
sua natura sit probabile, tamen non potest pro-
bari, ut quia coram nomine factum est.

Tertium, quod potest quidem probari, sed
adeo a paucis, quod non sit orta fama nec in
iudicium deducetur.

Delictum ut dicatur publicum, non sufficit
actum esse publicum, nisi sciatur esse delictum,
ut si excommunicatus secretus publice dicit
missam coram populo, actus est publicus, sed
delictum non est publicum, quia nescitur.

DE SEX CASIBVS QVIBVS

polluitur Ecclesia ita, ut in ea non
possit celebrari.

PRIMVS si intra eam sanguis humanus
iniuriosa effunditur, aut causa naturalis
eius effusionis, vel mortis datur. Si sic extra
eam, vel super eam in testo, vel subter eam in
specu, non polluitur. Item si Ecclesia erat sacra
debet reconciliari ab Episcopo cum aqua Bene-
dicta a se vel ab alio Episcopo: si non erat sa-
cra, potest a solo presbytero cum aqua ab eo-
benedicta. Nec sufficit effusio aliquarum gut-
tarum sed requiritur largitas, & debet esse san-
guinis humani, & iniuriosa; non si fiat ob iusta
defensionem, vel ioco, & iudo licito, licite fa-
cto; nec effusio facta per furiosum, aut stultum,
aut carentem iudicio puerum, nec si vulnus ex
tra fuit datum, & intus effunditur sanguis; sed
Se contra, sic. Nec si feratur intus sententia

condemnationis , & toris estuadatur sanguis : item satis est in ea suffocare sine sanguine : item occidi vel vulnerari ob fidem : item non sufficit si ab Ecclesia mitratur sagitta, & feriat extra eam , sed contra sufficit : nulla pollutio Ecclesiae secretæ impedit celebrationem donec publicetur, licet sit post multos dies .

Secundus, voluntaria effusio seminis humani cuiusque, sive viri sive mulieris, iuxta, contra, aut extra cursum naturæ, etiam per copulam coniugalē, non aut si dormiendo polluatur.

Tertius, si in ea sepeliatur excommunicatus.

Quartus, si in ea sepeliatur infidelis, & tunc non solum est reconciliāda Ecclesia, sed etiam eius parientes sunt abradendi .

Quintus, quando Ecclesia consecratur, vel benedicitur per Episcopum publicum excommunicatum .

Sextus, quando omnes parientes, vel maior pars eorum simul deiciuntur, quod raro fit . Polluta Ecclesia, polluitur cœmteriu illi contiguum; sed non si non est contiguum : at polluto cœmterio contiguo, nō polluitur Ecclesia.

DE CASIBVS RESERVATIS.

213 **Q**VILLIBET sacerdos cum ordine accipit potestatem consecrandi, baptizandi, predicandi, & absoluendi ab omnibus peccatis ; sed interdicitur ei exercitium illius potestatis, donec concedatur de licentia eius qui potest; quare reservare non est non concedere potestatem absoluendi, sed minuere potestatem . Itaque nō caute Sotus est loquimus.

O 6 Per

Per Concilium Tridéntinum est hereticum dicere, Episcopum non posse reseruare casus in conscientia.

In articulo mortis casus, & censura definit esse reseruata.

Episcopus potest absoluere à casibus occultiis reseruatis Papæ, præter hereticos, & casus Bullæ Cœnæ, quia per bullam limitatur eius ius. Omnis casus reseruatus Papæ habet annum aliquam censuram: hinc bulla concedens potestatem absoluendi à casibus Papalibus, concedit etiam, & à censuris reseruatis Papæ.

260 Sublata censura Papali annexa peccatis, simplex Parochus potest à quolibet relatuato absoluere, quia definit esse reseruatum; & si qua censura Episcopalis superesset, censetur cum Papali ablata. Episcopus concedens aliqui casus sibi reseruatos, non concedit censuras; item si concedit casus & censuras, non concedit dispensationem votorum vel irregularitatum.

Confessarius, qui habet casus suo Episcopo reseruatos, potest absoluere ab iisdem casibus in sua diœcesi penitentem alterius diœcesis.

Episcopus concedens omnem suam auctoritatem absoluendi auditos, non concedit sibi casus reseruatos, nisi dicat: Concedo omnes meos casus, vel: Concedo omnem meam facultatem, excepto tali casu reseruato, vel in foro conscientie, quando apparet, intentionem Episcopi suisse, concedere suos casus reseruatos.

Casus Episcopo referuati, licet doctores va-
sic contendant, sunt.

Primus, peccatum clerici habens annexam
irregularitatem, licet posuit absolu prius à
peccato, & postea ab irregularitate.

Secundus, incendium data opera factum,
domorum, frugum, &c. & ad id consilium vel
auxilium praeditum.

Tertius, notorium, & scandalosum pec-
catum, cui pénitentia sollemnis imponenda,
tamen non est in usu hęc pénitentia.

Quartus; absolutio blasphemiae publicę, &
notorię; quod tamen non est verum nisi in fo-
ro contentiolo.

Quintus, dispensatio votorum, & iuramen-
torum : tamen hic non est casus, quia non sunt
peccata.

Sextus, absolutio excommunicationis maio-
ris reservatæ Papæ, & concessiō inferioribus ;
sed est pena hęc, non casus.

262 Sunt alij reservati Episcopi per consuetu-
dinem generalem, vel quasi generalem, &c.

Primo, homicidium voluntarium, vel realis
membri abscissio.

Secundo, falsare scripturas, falso testifica-
ri, vel tacere verum coram iudice, vel si aduo-
catus, procurator, notarius ostendat scriptu-
ras parti adversae.

Tertio, violatio libertatis, & immunitatis
Ecclesie, cui sepe est annexa excommunicatio
bullæ cœnæ ; & nunc omne sacrilegium est re-
seruatum Episcopo.

Quarto, retinere incerta aliena.

De prædictis reservatis per consuetudinem,

326 De presentat. Conf. religiosorum.
& constitutionem particularem, non potest da-
ri certa regula; quælibet enim prouincia ha-
bet proprios.

Hi casus referuati possunt per bullam à Pa-
pa cœlestam absolui inconsultis Episcopis, con-
tra quendam, qui de hoc inconsiderate, & pe-
riculose scripsit.

DE PRÆSENTATIONE CON- fessorum religiosorum.

264 P R A E L A T I Religiosorum tenentur p-
tere ab ordinatis facultatē pro audiendis
confessionibus; etiam tenentur præsentare
idoneos non modo nominare.

265 Si Episcopi sine iusta causa nolint hos ad-
266 mittere, habentur pro admissis. Semel præ-
sentatus, & admissus, non indiget noua præ-
sentatione.

Præsentati non debent absoluere à reserua-
tis Episcopo; qui in loco vbi sunt præsentati,
possunt audire omnes, etiam non dicæcianos;
sed extra locum, non possunt audire etiam
dicæcianum.

267 Episcopi possunt remittere religiosis obli-
gationem se præsentandi, ut admittantur.

Aliqui religiosi habent aliud modum se
præsentandi, sed non est tantæ virtutis.

DE REGVLIS CONFES- sorium.

269 O PERA bona facta in pec. mortali, ad
multa valent, ut ad implenda præcepta,
&

& ad excusandum à novo peccato, ad illustran-
dū mētē nostrā, & vt Deus tardius nos puniat.

Confessor non debet absoluere infirmū,
si nutib⁹, vel verbis non fuerit confessus ei ali-
qua peccata, licet antequam obtumesceret,
vocauerit eum animo confidendi, dicens te vel
le cōficeri, & signa contritionis aliqua dederit.

270 Confessor non debet absoluere religio-
sum etiam canonicum regularem volente te-
stari, nisi desistat; & si testatus est, debet reu-
care; aliter loco sacro sepeliri non potest, po-
test quidem religiosus rogare superiori, ut
libere hoc vel illud illi vel illi det.

Heres nō tenetur petere abolutionem pro-
271 eo qui est postea mortuus, absolutus à pec-
catis & sepultus, & creditur excommunicatus
occultus non denunciatus, immo etiam quan-
do non fuerit confessus, sed contritus.

Quilibet sacerdos potest absoluere in arti-
culo mortis quemlibet à censuris, etiam non
confessum, licet sacerdos sit excommunicatus
& denunciatus.

Asticulus mortis, & mortis periculum sunt
idem, quoad iura facientia in facultate ab-
soluendi.

Collatio benefiorum facta excommunicato
licet ignoret se excommunicatum, est nulla.

272 Excommunicatio Episcopi non ligat ex-
tra Episcopatum peccantem.

Excommunicatio conditionalis, impleta con-
ditione, non retrotrahitur.

Potest quis appellare de excom. conditio-
nali ante impletam conditionem, & post con-
ditionem impletam, potest communicare.

Pen.

328 De conscientia, & scientia.

Pensionarius, qui personaliter consentit pensioni, si non soluit statuto die, etiam ante intimationem litterarum, incidit in centuras; seclusus si per procuratorem.

Ignorantia probabilis excusat ab excommunicatione statuti pro facto damnato, quia excommunicatio est poena extraordinaria.

Nullus praeter Papam, vel ex eius speciali commissione, potest absoluere ab heresie, & cetera ei annexa, etiam occultissima, nec cum Iubileio, vel Crucifixione, dubitatur tamen an possit Episcopus de occulta.

Qui habet facultatem dispensandi votum, non potest dispensare votum iuratum, vel iuramentum.

Si quis in Hispania voulit ingredi religionem Franciscanorum, quae iam a Pio V. sublata est: non tenetur ingredi religionem extra Hispaniam, si voulit antequam tolleretur ex Hispania illa religio.

Confessarius electus secundum potestatem sibi traditam, potest absoluere ad cautelam ab excommunicatione; & quomodo, & quando, vide ibi multa, & quando in foro conscientiae, & quando in utroque foro.

DE CONSCIENTIA,
& scientia.

179 SCIENTIA, fides, opinio, dubitatio, scrupulus, conscientia, quomodo concuerant, & differant.

180 Non est necesse semper eligere partem suorum, sed fat est turram.

Vnde

181 Vnde generentur scrupuli, & quos malos effectus generent, vide ibi.

Remedia contra scrupulos sunt perpulehra, & multa, ut Deus, pharmacum, auerio cogitatus à re scrupulosa, se submittere alieno iudicio, cōtrauenire scrupulis, Epiicia, id est credere, quod nō peccet, si adimpleret legem secundūmentem auctoris, quāuis nō secundum verba: si in sensu benigniore, vel si nō teruat quia valde difficilis, vel ne pro flusto habeatur, vel in dubiis seruet cōmune vsum honorū, vel recte intelligendo illud: in dubio tutior pars est elīgenda, id est in vere dubio, non quando altera pars est sufficienter firmata, vel pro vera elīgitur: item illud esse bonæ mētis agnoscere culpam, vbi non est, intelligitur in genere, non specialiter: & tandem quod scrupulus sit defectus scientiæ iudicij recti.

DE OPINIONE ELIGENDA, & duobus remediis pro scrupulis.

186 **E**S T eligenda opinio consuetudine recepta, si non est contra legem naturalem vel diuinam: si non est consuetudo, est eligenda illa, quæ innititur textui, cui non potest responderi; si non est textus, tunc illa quæ inititiat fundamētis multis & rationibus; si non est talis, est eligenda communior: his cœstantibus, quæ sit benignior, & fauorabilior iuramento, matrimonio, doti, testamento, libertati, pīis rebus, religiosis, pupillo, viduae, peregrino, personę miserabili, priuato contra fiscum, quando fiscus fundatur

fundatur in delicto priuati, valore actuum, & ultima voluntate: si nihil tale sit, tunc illa, quam affirmant graues doctores.

288 In conscientia Iudex, consultor, aut agens, quando debet iudicare in re dubia, antequam id faciat, ex animo debet expellere dubietatem, & certo opinari opinionem electam esse veram, & idem etiam debere iudicare in eo casu; quia si dubius iudicat, peccat contra conscientiam: verumtamen in foro conscientia sufficit iudicare secundum opinionem eius, quem putamus esse virum idonea scientia, & conscientia circa illud.

289 Communis opinio est dicenda illa, quam octo, vel decem doctores classici rem ex professo tractantes asseuerant, & non quam. 50. more ouium sequuntur sola auctoritate priorum ducti.

290 Scrupulosus debet considerare se sine gratia gratum faciente, vel auxilio speciali Dei, vix posse opera moraliter bona operari, & sic ex se non posse facere opera digna maiestate Dei, & sic diffidere sibi, & fidere diuinæ bonitati, quæ promptior est ad miserandum, quam puniendum, præsertim in eos qui bona fide operantur: & debet acquiescere, si vel mediocriter satisfaciat suæ obligationi, & considerare metaphoricum vultum Dei benignum, &c.

COMPENDII MANVALIS NAVARRÆ PISIÆ.

INDEX

Praludiorum.

NIMA rationalis quid
sit, & qualis, & quomo-
do erratur circa cognitio-
nem animæ , Preludium
Primum..

De potentia animæ , vt est
sensitiva, & vegetativa.

Quid sit potentia & quo-
tuplex, & quid sit sensualitas.. Praelud. I I.

De potentia animæ , vt est rationalis , & quid sit
intellectus & voluntas , quomodo distinguan-
tur & operentur , etiam in Deo & Angelis .

Quid sit liberum arbitrium , an requiratur
gratia , & quomodo homo sit imago vel velli-
gium Dei .. Praelud. I I I.

De summa beatitudine vel miseria hominis, quid
sit fuius-vltimus , seu beatitudo , & quotuplex :
quid sit miseria hominis & quotuplex : & quæ
poenæ præcipua sint in inferno . Praelud. I I I.

De passionibus & habitibus animæ rationalis ,
quid sit passio animæ & quotuplex , quomodo
colligitur numerus passionum , quomodo sint
bonæ vel malæ , quomodo explicandæ in con-
fessione . Item habitus animæ quid , quo-
plex , qualis , & an actus malus possit esse cum
habitu bono vel cum charitate . Prelud. V.

De

De actu humano sive morali anime. quid sit, quo-
modo distinguitur ab habitu, vel ab aliis acti-
bus, quid sit oratione, quid violentum, quid
metu factum, an sit humanum & meritorium,
quid de actu facto impulsa concupiscentia, vel
quietu, vel blanditiis, an annulhet testamentum,
quando ignorantia facit actum non hu-
manum.

Prælud. VI,

De actu humano bono & meritorio, & malo, seu
peccato, quid sit meritum de condigno seu
congruo, quid sit peccatum mortale & veniale,
quaes eius materia & forma, & quid sit in ge-
nere entis vel in genere moris, quid sit rea-
tus & quotuplex: an detur actus indifferens.
Prælud. VII.

Peccatum originale, quod omnes contraxerunt
quid sit.

Prælud. VIII.

Peccatum actuale est multiplex, quid sit p.m. que
leges obligent ad mortale, & quae excusent a
mortali. Dispensatio, quando requirit iustam
causam, & quae causa est iusta & excusat, qua
deformitates peccati dicendæ in confessione.
Prælud.

IX.

De poenitentia, & eius partibus. Prælud. XI.

I N D E X

INDEX LOCVPLETISSIMVS.

Primus numerus indicat Capita: Secundus numeros Capitum.

A

-
- BORTVS periculo exponens se, vel aliam. 15. 14
Absoluendus an sit quis in occasione peccati, & quando. 3. 15
Absolutio data etiam excommunicatione, quando teneat. 9. 2
Absoluendus an sit non soluens penam temporalem. 13. 61
Absoluens à reseruatis quid faciet. 25. 96
Absoluere à peccatis prius quam ab excommunicatione. 26. 7
Absolutionis forma quæ, & quando teneat. 26. 11
Absoluens à quibus non poterat, quid faciat. 26. 14
Absoluendus an sit mutus, demens, & in articulo mortis, &c. 26. 27
Abscluit Episcopus à casibus reseruatis Papæ, & quando. 17. 88
Absoluendi potestas pro censuris, non est pro irregularitate. 27. 254
Absoluere à censuris in articulo mortis quis potest. 27. 271
Absoluere ab heresi quis potest. 27. 272
Accidia quid, & quotuplex. 23. 113
Accipere

I N D E X.

- A**ccepere aliquid à fure, ut taceat. 17. 16
Accepere occulte aliquid ab eo, cui displicet occulta acceptio. 17. 138
Accommodatum casu periens, eum perit. 17. 185
Accommodatum quando, & quomodo restituendum, si pereat. 17. 182
Accusans quando peccat. 25. 31
Administrator quando restituat de bonis administratis. 17. 137
Adulter inuentus, & occidens maritum peccat, & fit irregularis. 15. 7
Adulter, & adultera circa filium spuriū quid agant. 16. 43
Adulteri quomodo se habeant circa cohabitacionem, & debitum. 22. 22
Aduocati, & procuratores in officiis, quando peccant. 25. 18
Alienum accipere extra extremam necessitatem. 17. 118
Allicere ad amorem vanum, vel veniale. 14. 30
Amare intentius creaturas, quam Deum, sed non fortius, & quomodo Deus amandus. 11. 15
Amare proximum quando tenemur, & quo ordine, & quomodo Deum. 14. 7. & 23
Amari volens ab aliquo, vel ab aliqua carnaliter. 19. 1
Amicitiam aliquorū lēdens, vel separans. 18. 13
Ancilla quando potest fugere a domino, cum quo peccat. 16. 21
Animal domesticum alicuius occidens. 17. 120
Animalia aliena retinere. 17. 126
Apum examen accipere. 17. 128
Archidiaconus qualis sit. 25. 134
Arma

I N D E X.

Arma vendere ob finem honestum , vel turpem.

23. 90.

Arte notoriam discentes ieiuniis. 11. 38

Articulus mortis, & periculum, quando sumuntur pro codem . 27. 271

Artifices quando non absoluendi . 3. 15

Artifices quorum opera sunt ad malum usum.

14. 43

Artifices non docentes Tyrones . 17. 109

Asscuratio pecuniae, vel lucri . 17. 253

Asscuratio est licita , & pretio estimabilis. 17.

283

Attritus fit contritus cap.1.num.40. & quæ attrito fit satis ad gratiam . 1. 42

Avaritia quando mortal is, & quæ eius filii . 23. 69

Aues accipere in alienis arboribus . 17. 118

B

B Aptizandus conteratur . 1. 40

Baptisimus quid , & in eius usu qui peccent. 22. 6

Baptizari petens à Parocho peccatore . 24. 23

Baptizans bis, vel christimate veteri . 25. 75

Baptizans vel baptizatus bis fit irregularis . 27.

246

Bellum iniustum petens, vel non cogitans an iniustum, vel principaliter contra suos inimicos, & quid si subditus cogatur ire . 15. 15

Benedictio Ecclesie pro matrimonio . 22. 81

Benedicere vestes sacras quis potest . 14. 84

Beneficia plura accipiens, vel indignus, vel obtemporale . 23. 15

Beneficij collationem impediens . 17. 70. & 96

Beneficiarius non implens vota quando peccat.

12. 74

Benc-

I N D E X.

- Beneficiarius non faciens eleemosynam. 23. 73
Beneficiarius non recitans horas , an restituat.
25. 103
Beneficiarius, vel sacer quomodo vestiat. 26. 110
Beneficiarius in acquisitione , vel retentione be-
neficij multipliciter peccare potest. 25. 112
Beneficiarius si contrahat matrimonium, vel non
resideat, & quando excusatur. 25. 120
Beneficia Ecclesiastica quot , & quibus danda.
25. 124.
Beneficia plura quando retineri possint. 26. 128
Beneficiarius , vel curatus non discens necessaria
suo officio, vel non adiuuans morientes in pe-
ste. 25. 133
Beneficium sumens in censuris . 25. 133
Beneficij collatio facta excommunicato est nul-
la. 27. 271
Bigamiam quando incurrit vir, vel mulier. 16. 27
Bigamia que, quatuorplex & quando facit irregu-
laritatem, quando dispensatur . 27. 195
Blasphemus quis dicatur , & quando corrigen-
dus. 12. 81
Bona fides in re aliena , & quæ dicitur bona fi-
des. 17. 6. & 10
Bopum y; l, ius alienius impediens. 17. 69
Bullarum vi quomodo quis absoluendus , & in-
dulgentię applicanda . 26. 30
- C**ambia quando licita , & cum luero , vel il-
ligeretur . 17. 183
Capituli salvo locrum habere . 17. 124
Capitulum quando , & quomodo det licentiam
ordinandi . 25. 68
Carceratus iurans redire, si non redit. 12. 17
Carcerare

I N D E X.

- C**arcerare aliquem iniuste. 13. 13
Causam peccandi dans. 14. 28
Causa qui fuit peccati alterius, quid faciat. 14. 45
Causa damni, ut in iudicando, consulendo, lau-
 dando. 17. 130
Celebrans quomodo sit jejunus, & sine peccato,
 & quando non perficiat Sacrum, & ubi & quo-
 ties celebret. 25. 75
Celebrare ante recitatum matutinum, vel sine
 vespibus sacris, & quæ vespes sunt necessariae,
 sine aqua, pane, vino, vel ante lucem. 25. 83
Celebrare, vel communicare quis, & quando po-
 test in censuris Ecclesiasticis. 27. 239
Censum emere, &c. 17. 232
Censum emere, vel vendere. 23. 91
Censura quid, & quotuplex. 27. 1
Cessatio à diuinis quid, & quomodo differt à
 censuris. 27. 188
Cibi, festa, & jejunia, secunduni mores regio-
 num. 23. 120
Cingarum interrogans de sua sorte. 11. 29
Circumstantia, quid, quotuplex, & quæ neces-
 sario dicenda. 6. 1
Clericus, vel monachus spectans ludum, vel lu-
 dens, quando peccat, & restituat. 20. 13
Clericus an detegat coniuratos in Rempubli-
 cam. 24. 11
Clericus quomodo peccat circa ordines. 25. 68
Clericus cohabitans cum suspecta, vel frequen-
 tans domum, vel moniales. 25. 109
Clericis quæ prohibentur. 25. 111
Cognati peccantes simul quando absoluendi.
 3. 14.
Columbaria tenere, vel inescare. 27. 125

P

Co

I N D E X.

- C**omedere calidissima vnde carnaliter peccet,
3. 15.
Comedens, vel comedere faciens cibos cum gra-
ui periculo. 15. 13
Comedere aliquid vnde timet pollutionem. 16. 9
Comedens calida, vel multū ob luxuriam. 16. 15
Comedens de cibis furto sublatis. 17. 9
Communicari in Paschate quis tenetur, & quo-
modo, & quando peccat, & cum qua disposi-
tione, & an copula impedit, & an ieiunus, &
cui deneganda communio publice. 21. 45
Committans votum, quæ debet considerare,
quando commutet. 12. 78
Committare qui tantum potest, an possit dispen-
sare, & contra. 12. 79
Committatio vi cruciatæ quomodo facienda.
12. 80.
Concipere impediens cum coit. 16. 9. & 42.
Concupiscentiæ carnalis causa, facere aliquid.
16. 13
Concupiscere aliquid inordinate contra iusti-
tiam. 19. 8
Condemnans aliquem iniuste, vel condemnatum
non liberans si potest. 15. 16
Concubinarij an absoluendi etiam cum propo-
sito, &c. 3. 15
Concubinarius, vel talis putatus an absoluendus.
16. 20
Conduktor quando excusat ur absolutione pre-
tiij propter infortunium, cap. 17. num. 187.
Confiteens credens se peccaturum, cap. 1. num. 13.
& cap. 9. num. 15.
Confessio, quid, & eius conditiones, & an sub pre-
cepto, & quando facienda, 2. 2
Con-

I N D E X.

- C**onfessor peccans dum audit confessionem , vel
pœnitens dum corficitur . 2. 19
- C**onfessoris potestas , quæ , quanta , & quando re-
quiritur , & quæ scientia necessaria . 4. 1
- C**onfessor non idoneus etiam regularis , & qui
eum ponit , vel tolerat quando peccat . 4. 4
- C**onfessionem audiens in pec. mortali . 4. 6
- C**onfessor quando , de quibus , & quomodo debet
interrogare pœnitentem . 4. 1
- C**onfiteri ultimum actum peccati satis est . 6. 8
- C**onfiteri nemo tenetur peccatum cum damno
corporis , animæ vel famæ suæ vel alterius , &
quando . 7. 3
- C**onfessio quando est nulla ex parte pœnitentis ,
vel confessoris , vel confessionis , vel quia non
integra , & quando reiteranda , & quomodo . 9. 1
- C**onfessarius quando dimittet pœnitentem negli-
gentem . 9. 13
- C**onfessor in audiendis confessionibus & erga pœ-
nitentem quomodo se gerat . 10. 2
- C**onfessarius non debet inducere ad vouendum ,
vel iurandum . 12. 20
- C**onfessor in interrogacione carnalium quomo-
do se gerat . 16. 4
- C**onfessarius circa matrimonium morientis cum
concupina . 16. 37
- C**onfessarius absoluens non imponendo restitu-
tionem . 17. 13
- C**onfessarius an concedat dilationem restitutio-
nis , vel ut pro parte restituat . 17. 65
- C**onfessione mediante peccata alicuius dete-
gere . 18. 52
- C**onfessio scel in anno à quo , & quomodo fa-
cienda vel reiteranda , & an per scriptum , &
- P 2 si quis

P. N. D. E. X.

- ¶** quis in ea mentiatur , vel proponat non di-
cere confessario peccata , vel confiteri ob aliū
finē , vel laico , vel scrupulosē reiterare . 21. 33
- C**onfessor dubitans an sic mortale quid dicat pē-
nitenti . 13. 21
- C**onfessor quando non absoluat reuati nolentem
verum dicere . 25. 37
- C**onfessor quomodo se gerat erga pōnitentem
et doctum , vel indoctum , & in dubiis , & in re-
feruatis . 26. 1
- C**onfessarius sub conditione , & à quibus absolu-
uat . 27. 272
- C**onfidens saluari sine meritis & gratia , vel in
peccato mortali . 23. 14
- C**onfirmatio quid , & quomodo peccent in eius
uso . 22. 8
- C**onjugati cohabitantes , si matrimonium sit nul-
lum . 3. 15
- C**oniux alter vel vterque vouens continentiam
perpetuam , vel ad tempus , quid faciant , &
quis dispensat . 12. 58
- C**oniux sine licentia alterius non sumat habi-
tum tertiarij . 11. 62
- C**oniuiges ad inuicem , quæ vota possunt irritare .
12. 65.
- C**oniuiges quando peccant in coniugio . 16. 24
- C**onjugati quomodo peccent in matrimonio con-
trahendo , vel contracto . 25. 144
- C**omplacentia de damno illato alicui . 17. 132
- C**onscientiae contraire . 14. 46
- C**onsentire & auxiliari sunt diuersa . 24. 19
- C**onsilia Christi non approbans , vel non seruans
quando peccat . 20. 20
- C**onsulere malum alicui , 24. 11
- Cen-**

I. N D E X.

- C**onfusione multe suspectæ vtens cum scan-
daloso . 14. 3 t
Confuetudo antiqua in legibus humanis confi-
deranda . 23. 59
Contrahens potens cum impotente scilicet .
22. 59
Contractus venditionis vltra dimidium quali-
ter rescindendus . 23. 84
Contritio quid, cap. I. num. 1. qualis requiritur.
21. potest esse de proflus oblii. 34 quæ requi-
ritur pro baptismo, & quæ pro Sacramētis. 40
Correptio fraterna, quos, quando, & quomodo
obligat 24. 12
Corruptus se loquendo cum sponsa an absolu-
nendum . 3. 15
Corrupta velum sacrum suscipiens sine dispen-
satione . 16. 1
Creaturam vel dæmonem adorare . 11. 24
Creaturis maledicens . 12. 82
Credentes heres, vel non Euang. cap. II. nu. 17.
vel infidelem , vt sic posse saluari , & qui ar-
ticuli explicite sunt credendi. 18. credentes
se cogi influxibus. 37. contra dæmones valere
herbas vel Musicam. 38. diis antiquorum suis
se diuinitatem . 40
Crimen quale vt sodomiticum facit irregula-
rem . 27. 1 q
Cruciatæ vi dispensatur in voto facto post con-
cessionem , sic absolvitur de peccato postea
commisso . 12. 80
Curious quando est peccatum mortale , vbi
sunt multa exempla . 23. 24
Custodes permitentes aliquid contra volunta-
tem domini . 17. 122

I N D E X.

Custos non obstante clamando. 17. 137
Custodes circa custodiam quando peccant. 25. 39

D^o

- D**amnationem alicuius optans, quomodo peccat. 14. 24
Damnatus ad mortem occidens ministrum iniustitiae. 15. 2
Damnificans proximum in anima quid faciat. 14. 45
Damnificans proximum illicite, ut fortis habeatur. 15. 8
Damnificans per aliquem, et si damnificare non volebat. 17. 140
Dare quis potest, vide ver. Religios.
Debitum Matrimonij quomodo potest negari cap. 16. num. 25. & an in loco sacro, 33. & quando impeditur ab affinitatem. 15
Decima quid, & quotuplex, & quomodo soluenda, & ad eam non exhortantes. 21. 23
Defectus rei vendendae quando manifestandi. 11. 89
Defendere bona proximi quando quis teneatur. 24. 17
Delectatio morosa, quando est tacita, & peccatum, & quid in dubio. 11. 9
Delectatio de colloquio, aspectu, & ornatu mulieris. 16. 11
Delectari de opere malo unde nascitur sibi, vel alicui bonum. 15. 10
Delectari fecile malum. 15. 4
Delectari de copula præterita, vel futura, vel de spe copulæ. 16. 9
Delectari de aspectu, &c. ob curiositatem. 16. 11
Demone

I N D E X.

- Dēmone familiari uti cap. 11. num. 24. vel eum
inuocare, obsecrare, cogere, in subreptitio
interrogare, num. 27..
- Denunciāndus, vel reprehendēndus proximus,
quando 14. 14
- Denunciāndā affinitas ducentis uxorem. 18. 55
- Denunciāns, quando peccat. 25. 33
- Depositum, quando restituendum, vel eo vren-
dum 17. 171
- Detrahentem audire. 18. 37
- Deum non amans, vel Deo non se referens agit,
an peccet 11. 14
- Discipuli quando peccant. 25. 59
- Dispenset quando Episcopus in voto conditio-
nali, vel penali Religionis, vel Terræ Sanctæ.
12. 43.
- Dispensatio obtenta subreptitie, vel sine causa.
11. 17
- Dispensat solus Papa in. q. votis, in reliquis etiam
Episcopus, vel alijs ex privilegio. 12. 75
- Dispensat Episcopus in voto castitatis ad tem-
pus, vel de non nubendo. 12. 75
- Dispensari non potest sine causa, & quæ causa est
satis 12. 77
- Dispensatio quorum consensu est facienda. 12. 78
- Dispenset quis in impedimentis matrimonij, &
ex qua causa 12. 84
- Dispenset quis in censuris, circa ordines. 25. 69
- Dispensandi commissio, vel gratia quando spi-
rat. 27. 251
- Distributor communitatii non æquæ distri-
buens 17. 96.
- Divitias congerere, arliceat 24. 5
- Dolor sufficiens ad gratiam quis sit. 1. 35

I N D E X.

- Dolens, quod sit impotens ad luxuriam. 16. 19
 Dominus negligens in his , quæ pertinent ad sa-
 ludem seruorum , vt in corrigoendo peccantes,
 docendo ignorantes, vel prohibendo seruis con-
 cubinariis ducere uxores . 14. 21
 Dominus non concedens locum ad debitum ser-
 uo uxorato . 22. 34
 Domi retinere mulierem etiam cognatam cum
 suspitione . 14. 31
 Domum meretrici locans . 16. 15
 Dos, vide Maritus .
 Dubius in fide quando peccat . 11. 18
 Dubius, an possit implere votum, si violat . 12. 11
 Dubius , an peccet , si facit , vel non confitetur.
 14. 26
 Duellum offerens , acceptans , consulens , adiu-
 uans . 11. 39
 Duellum aggredi , vel exhortari , vel non impe-
 dire . 15. 9
 Duellum concedere , consulere , committere ,
 prouocare . 27. 146

E

- E** Brietas peccatum . 23. 122
 Eleemosynas accipiens ob simulationem,
 17. 107
 Eleemosyna quado est sub præcepto. 24. 5. & 23
 Emens rem non à domino . 17. 9
 Emere , vel vendere plus' , vel minus ob dilatam
 solutionem, vt fringes ante mesem , vel à noi
 habente, & si ei locat . 17. 227
 Emere hoies liberos vel putatos liberos. 23. 95
 Emptor non accipiens pretium redemptionis
 oblatum . 19. 148
 Episcopus

I N D E X

- Episcopus curet cōciones in suis Ecclesiis. 25. 143
Erubescientiam vel animi turbationem in aliis.
excitare. 18. 15
Eucharistia quid, & quomodo accipienda. 22. 10
Examini⁹ defectus quis est, & quando supple-
tur. 9. 13
Excommunicatio de non violando festo quomo-
do intelligenda. 13. 15
Excommunicatio contra furantes quomodo in-
telligenda. 17. 41
Excommunicatione facta quando, & quomodo
tenetur furem denunciare. 17. 135
Excommunicatus quomodo absoluendus. 26. 8
Excommunicatus post mortem quomodo aboli-
uendus. 26. 32
Excommunicatio quid, & quotuplex, quando
cessat, quid operatur, quando est nulla. 27. 1
Excommunicare quis potest, & quos num. 6
Excommunicando quis peccat. 8
Excommunicatio quando ferenda, qua forma, &
quomodo. 9. quando est lata, quis potest ex-
communicari, & an seipsum. 13. quis excusa-
tur. 14. excommunicatio quæ operatur. 17.
minor quando incurritur, & a quo absoluitur.
25. & 37. excommunicatus quomodo satisfa-
ciat in articulo mortis. 46
Excommunicatus an sit quis quomodo cognoscet
ur, & quando excommunicatio restrin-
genda. 27. 51
Excommunications Bullæ in Cœna Domini
cap. 27. num. 55. reseruatæ Papæ extra Bul-
lam, ut de percutiente clericum. 75. reseruatæ
Episcopo. 112. nemini reseruatæ, tum ex 6.
Decretalium, tum ex Clementinis. 121

I N D E X.

- Excommunicatus minori quomodo peccat circa
Sacramenta 27. 251
- Excommunicatus conditionaliter quando potest
appellare 17. 171
- Excommunicationem que ignorantia annullat .
27. 272.
- Extrema necessitas que dicatur 24. 5
- Extrema necessitas subueniri potest mutuan-
do 17. 55

F

- Fama proximi in confessione seruanda. 7. 2
- Fama non tollitur quando confessio de tali
peccato proderit 7. 8
- Famam alterius ledens, ut manifestando peccata
alterius, quando peccat 18. 17. & 42.
- Famila que coit cum hero an absoluenda. 3. 15
- Famalim qui facit dimittere ab hero ut lucrum
amittat 17. 73
- Femina se exhibens videndam vel se fucans .
14. 30.
- Femine intendentes nuda pectora, vel per ve-
lum pudenda, vel singentes pulchritudinem
fuso 23. 10
- Festa Ecclesie quanto rigore & ad quae obli-
gatorie 13. 1
- Festis quae opera prohibita & quae non , & quo-
modo seruandi ex consuetudine, & ubi. 13. 3
- Festa non obseruantes qui peccant , & qui excu-
fantur variis causis 13. 6
- Festis diebus rondere barbam, piscari, molere in
moleadinis , laborare pro pauperibus , vel vt
se sufflentet, accommodare pontes, vias, vene-
ri, mittere iumenta onerata , ferre iudicium
iusticis, transcribere librum vel instrumen-
tum,

INDEX.

: tom, pulsare instrumenta, cantare, consulere;	
informare aduocatum, legere, interesse iudicis,	
& choreis.	
Festo maiori, maior causa requiritur ad labo-	13.
randum.	10.
Pestis violandis, quando requiritur licentia Epi-	13.
scopi.	16.
Festa publica instituere vbi peccant multi, an li-	
ceat.	14. 44
Festis vendere, vel infidelibus.	13. 93
Fidei contraria facere, vel dicere.	17. 47
Filios, vel filias offerre in Monasterio non obser-	
uante.	12. 51
Elius qui odit parentes, aspere eos alloquitur,	
percutit, iniuriis afficit, ad iram prouocat, ac-	
culat, prohibet testari, vel restituere in graui	
necessitate, non adiuuat, etiam ingrediens re-	
ligionem, qui eis etiam mortuis maledicit, vel	
mortem desiderat, quem puder haberi eorum	
filium, vel dicens uxorem contra eorum vo-	
luntatem, vel indignam se sine eorum consen-	
su, non restituens furas ex hereditate, non sol-	
uens debita, vel legata.	14. 11
Filias hospitali exponens, vel spurias non do-	
tans.	14. 17
Filius laborans in bonis paternis quando aliquid	
meretur.	17. 141
Filius circa bona patris quomodo peccat.	17. 156
Fornicationem esse peccatum, qui ignorat, non	
est excusandus, nec excusat consensus coactus,	
sed vis absoluta.	16. 1
Fructus beneficiorum male impendere.	17. 94
Fructus beneficij quomodo restituendi, vel lo-	
candi.	25. 123

I N D E X.

- Fugere an possit quis à iustitia queritur. 17. 102
 Fur interrogatus quomodo potest aequiuocare. 12. 88
 Furti nomine quæ continentur, & quæ excusant à peccato mortali. 17. 1
 Furto qui peccet, ut retinere alienum etiam locatum. 17. 95
 Furtū non mortale, obligans ad mortale. 17. 139

G

- G** Abellas imponere, vel exigere, vel nomi-
 nuere. 17. 200
 Gavelas non soluens. 23. 60
 Gener an accipiat fructus pignoris. 17. 213
 Gradus consanguinitatis in incestu sunt exprimendi in confessione. 16. 2
 Guia an & quando sit peccatum. 23. 119

H

- H** Eres ad quæ vota defuncti teneatur. 12. 56
 Heres non restituens usuras, vel non soluens legata, debita parentum, vel diu differens soluere. 14. 16
 Heres quando querat absolutionem pro defunto. 27. 271
 Homicida punitus a indice, vel eius heres teneatur satisfacere parti. 15. 25
 Homicidium, vel deformatio iusta, vel iniusta; quando causat irregularitatem, & quis dispenset. 27. 208
 Honora parentes, quomodo intelligatur. 14. 1
 Honorem alicuius legendens verbis. 18. 10
 Horas Canonicas, vel poenitentiam iniunctam non soluens. 13. 18
 Horæ

I N D E X.

- Horæ, quomodo recitandæ, & quis peccat, vel
excusat. 25. 96
Hospita quæ peccauit cum recepto, an absolu-
tur. 3. 75
Hospitalis tradens filium nutriendum. 16. 48
Hospitalis curatores quando peccant. 25. 67

- I** A Etas se de re venerea. 16. 14
Ieiunare hælens quando sunt quattuor tem-
pora, & vigilæ simul. 11. 4
Ieiunare excusatus si scandalizet. 14. 49
Ieiunandum quando, quomodo, & qui excusan-
tur, simulter abstinendum à cibis. 21. 11
Ieiunio quis dispenset, & quomodo, nec relin-
quendum conscientiæ subditorum, & qui sunt
causa, ut frangatur, ut capones, patresfami-
lias. 21. 21
Ieiunans diebus Dominicis. 21. 27
Ignorantia quando excusat. 23. 40
Illegitimus, ut ordinetur quis dispenset. 25. 108
Imagines quomodo adorandæ, & quales apud
se retinendæ. 11. 31
Inmunitas Ecclesiarum, quando, & quomodo ser-
vanda, & qui, vel quæ loca ea gaudent. 25. 16
Incarceratum, vel captiuum soluere. 17. 101
Incendiarius. 17. 100
Incerta cui restituenda, & quando, & quid de
compositione. 17. 193
Inducere ad minus peccatum hominem para-
tum ad maius. 14. 38
Inducens aliquem ad peccandum, & si infame-
tur. 16. 15
Infans baptizatus, sine sollemnitate si moriatur
vbi sepeliendus. 22. 6
Infirmus

I N D E X.

- I**nfirmus quomodo adiuuandus , & admonen-
dus . 26.
- I**nfirmus non confessus saltē nutibus , an absolu-
tūndus . 27. 269.
- I**nimico signa amoris ostendere , vel auxiliari
quando tenentur 14. 8
- I**nituria affectus debet prohibere suos ne se vin-
dident . 15. 17
- I**mpedire qui potest peccata alterius , & non im-
pedit . 14. 27
- I**mpedire ne quis suum ius consequatur . 17. 97
- I**mpediens ne quis impedit damnum alicuius .
17. 140.
- I**mperitus vel sine auctoritate exercens officium
vel alienam iurisdictionem . 23. 13
- I**ntentio inducendi ad peccatum . 14. 28
- I**ntentio mala in operibus . 14. 32
- I**ntentio virtualis in consecratione . 25. 91
- I**nterdictus quando peccat . 25. 75
- I**nterdictum quomodo obseruandum . 25. 94
- I**nterdictum quando debet seruari a religiosis .
27. 146.
- I**nterdictum quid , quotuplex , quomodo differt
ab aliis censuris , quis , cur , quomodo potest
interdicere , & interdici , vel liberari , & tem-
pore interdicti quæ prohibentur , & quæ non
27. 164.
- I**nteresse . 23. 81
- I**nterrogatus coram iudice quando verum fatea-
tur . 18. 59
- I**nusatio ab inimicis quando subueniendum . 15. 16
- I**nuenta quando & quomodo restituenda . 17. 170.
- I**nvenitor nouorum , ut vestrum , ludorum , epu-
larum . 22. 17
- I**nuidia

I N D E X.

- Inuidia quid, & quando peccatum. 23. 11
Iocos, vel ludos exercere, vel non prohibere, ex
quibus exdes oriuntur. 15.
Ita quid, quotuplex, quando peccatum, vt male-
dicere creaturis. 23. 115
Irregularis quis sit, ex vsu ordinis. 25. 93
Irregularitas quid, quotuplex, quando incurri-
tur, vel dispensatur. 27. 190
Irregularis in dubio quomodo iudicandus.
27. 190
Irregularitas quando priuat beneficio. 27. 217
Irritando vota quando quis peccet. 12. 72
Iudicare aliquem in Cuiitate, vel Monasterio
esse malum. 14. 37
Iudex non faciens restituere. 17. 135
Iudicare quando est peccatum mortale. 18. 9
Index circa officium suum quomodo peccat. 25. 12
Iudicans prius depellat dubietatem. 27. 268
Iudicium, vel condemnatio quando mala. 25. 9
Index procedens contra non infamatum, vel in-
terrogans de occultis. 18. 38
Index interrogando quando peccat. 18. 59
Iurare quid sit, & an liceat, & quibus conditio-
nibus, & quando iuratur per creaturas: an sit
peccatum iurare falsum in re leui, vel du-
bium, vel verum iuratum non complens, vel
iurans illicitum, vel non ob finem honestum
animo implendi; vel non adimplendi, iurans
sophistice, vel ex metu, & non adimplens, vel
falsum coram iudice, vel facere malum, vel
non bonum, vel rem indifferentem, vel face-
re quod non potest, vel ut se excuset, vel pe-
tere iuramentum ab aliquo, quem scire falso
iuraturum, vel ut renuelet furem in quoque
casu,

I N D E X.

- casu , vel inducere ad reuelandum secretum
iuratum . 12. 10
- Juramentum ab infidelis petere . 14. 38
- Juramentum est mains voto , & quando obligat,
licet sit illicitum , vel vanum . 12. 1.

L

- L**AICUS disputans de fide . 11. 16
- Latro punitus a iudice tenetur restituere parti . 15. 21
- Elegaria pia , quando valent , & qui ea non soluit . 17. 112
- Legis transgressio quando peccatum , & quæ leges obligant , & quando , & quomodo . 23. 40
- Leges dubiæ circa poenam quomodo interprerandæ . 23. 11
- Lex poenalis quando est extendenda . 27. 51
- Libellum famosum componere , vel publicare . 18. 35
- Litteras alicuius aperire . 18. 13
- Locus sacer pro sacrificio quis sit . 16. 3
- Locans domum suam alicui quando potest eam repetere ante præscriptum tempus . 17. 194
- Locando vel conducendo aliquid quomodo , & quando peccatur . 17. 187
- Luerandi intentio non facit , vt opus sit seruile . 13. 5
- Luxri cessantis conditiones . 17. 212
- Ludeus sub suo fide , vel messem , ad quid teneatur . 20. 17
- Ludo necessaria ministrans , quando peccat . 12. 15

Ludus

I N D E X.

Ludus qui illicitus, vel licitus, & quando peccatum. 20. 1

Luxuria, quid, & quot eius filii, & quando peccatum. 23. 113

Luxurie species sunt sex, & quæ. 16. 2

M

MAgis utens, vel eius libros habens. 11. 18

Magister non admonens discipulos dum incipiunt errare in fide. 11. 41

Magistri circa lectiones quando peccant. 25. 55

Maleficiis, incantationibus, sortibus, diuinationibus, utens etiam cum verbis Scripturæ.

11. 29.

Malum nullum faciendum ob quodcumque bonum. 14. 44

Maritus præcipiens uxori aliquid contra precepta Dci, item percutiens uxorem, vel verba infamatoria in eam dicens. 14. 19

Maritus circa uxorem adulteram, & contra quomodo pec. 15. 2. & 16. 17

Maritus quomodo potest pacisci pro dote. 17. 212

Maritus circa bona uxoris quomodo peccat. 17. 163

Martyrio temere se offerens. 11. 40

Martyrio se offerens ob tedium vitæ. 15. 12

Mater iurans de castigando filium, si non castigat. 12. 10

Mater non lactans filium proprio lacte, vel non querens nutritiæ bonam, vel non prouidens necessaria usque ad triennium. 14. 17

Mater collocans filium in suo lecto, cum periculo. 15. 13

Matri-

I N D E X.

- Matrimonium clandestinæ contrahere , quando
licet , & eius usus . 16. 36
- Matrimonij usus ante benedictionem . 16. 38
- Matrimonium contrahere cum uno clam , & cum
altero publice . 16. 39
- Matrimonij usus quibus modis prohibetur.
16. 42.
- Matrimonium quid , quando , & quomodo po-
test diuidi . 22. 19
- Matrimonium quam etatem requirit , & quæ
impediunt , vel dirimunt , & peccant contra-
hendo , vel petendo debitum , & qui dispenset.
22. 29
- Matrimonij impedimenta quis , & quando tene-
tur denunciare . 22. 81
- Medicus , quando , & quomodo peccat . 25. 60
- Mendacium verbo , vel facto , quando mortale ,
vel veniale . 18. 2
- Mendicantes in quo casu possunt dispensare in
voto . 12. 79
- Meatruī tempore debitum petere , vel redde-
re . 16. 32
- Mercator dans pecuniam , & accipiens lucrum.
17. 246
- Mercennario , qui consuevit locare opus , quomo-
do soluendum . 17. 108
- Meretrix , & quevis foemina an restituat pre-
tium meretricij , vel petat promissum . 17. 36
- Meretricibus locare dominum , vel ad aliud pec-
catum . 17. 195
- Miles in bello acceptans singularia certamina.
15. 25
- Miracula falsa , vel reliquias falsas exponere.
11. 26
- Miraculis

T N D E X.

- Miraculis nouis vtens . 17. 169
- Missa , & quando , & quomodo audienda . 13. 16
- Millarum tempore detinens populum spectacu-
lis . 14. 36
- Missa integre , audienda , quomodo , quando , vbi ,
& quæ cause excusant . 21. 1
- Missa defectus , quomodo supplendi , & quoties
in die potest celebrari . 83
- Missa obligatae quomodo satisfaciendæ , an una
pro multis . 25. 92
- Missas non offerrens , vt est obligatus , & quos m-
eis nominent dum orat . 25. 111
- Missas ad quas tenetur non dicens , & quid de
quotidianis Missis pro Sancta Maria . 25. 134
- Monachus sibi manus iniiciens quando excom-
municatur . 15. 11
- Monopolium facere , vel impetrare ut solus re-
dat . 15. 93
- Moneta adulterina , vel auricalco ut bona fide
17. 8
- Moniales frequentans cum murmuratione . 14. 37
- Montes pietatis sunt liciti . 17. 111
- Morientes si non restituunt , sed legant . 17. 68
- Moroſe delectari ex copula , vel turpi cogitatu
quomodo confitendum . 16. 9
- Mortis articulo qui potest absoluere non potest
commutare . 12. 79
- Mortis articulo quis potest absoluere , vel absolu-
ui . 18. 26
- Mortem alicui desiderare ob propriu utile . 15. 10
- Mortem optare inimicis Christianorum , vel
sibi . 15. 10
- Mulier se ornans , credens aliquem peccatum
an-peccet . 14. 37
- Mulieris

I N D E X.

- Mulieris manum , peccus , mamillas , pedem
tangere . 14. 41
- Mulier non certa de coniugis morte si nubat , &
quid de debito . 16. 40
- Mulier se videndam offerens , & si inhabilis ad
matrimonium , item vestiens se habitu virili ,
23. 22.
- Munis promissum in voto post dispensationem
cuidandum . 12. 78

N

- N**atum se non esse cupiens . 14. 12
- Naufragata , vel quid ex incendio acci-
percere . 17. 98
- Nobiles instruentes in moribus iuuenes sine pre-
tio . 17. 109
- Notarius , Index , Procurator usurariorum .
17. 273
- Notarius ad quid teneatur , & quando peccat .
25. 52
- Notorium peccatum , quando dicitur respectu
ordinis . 25. 73
- Numeras peccatorum non est circumstantia ,
& est necessarius dicendus & quomodo . 6. 1.
&c. 13.
- Numerus peccatorum carnalium , quomodo ex-
pliandus . 16. 5

O

- O**bedire qui negligit , & quando excusa-
tur . 23. 35
- Oblitus , circumstantiam illam tantum confitea-
tur cum numero . 6. 20
- Obscena legens , vel videns . 23. 28
- Obuiare sponte personæ suspectæ . 14. 37
- Occasio propinqua necessario fugienda , sed non
remota ,

I N D E X.

- remota , & quæ est . 3. 1
 Occasio peccandi confitenda . 6. 19
 Occasio peccati , vt petere mutuum ab ysura-
 rio . 14. 28
 Occasionem peccandi dans . 14. 33
 Occasio ridendi , edendi , bibendi , vestiendi , lo-
 quendi , &c. an sit peccatum . 14. 37
 Occasio , quæ prohibetur , & quæ non , & qui li-
 cite potest occidere , v. g. ob honorem defen-
 dendum . 15. 1
 Occasionem peccandi dans ornatu , visu , verbo ,
 cantu , &c. 16. 13
 Occasionem peccati non relinquens . 23. 14
 Occidens furem , vel alium pro castitate defen-
 denda , vel casualiter in opere lictio , vel illici-
 to , vel ob sui defensionem . 15. 4
 Occidens aliquem ad quid tenetur . 15. 22
 Occisor non debet se prodere . 15. 17
 Occultum & publicum pro irregularitate qua-
 le , & quotuplex . 25. 25
 Offensus tenetur relinquere rancorem malum ,
 non rancorem bonum , vel satisfactionem in-
 iurie . item quando tenetur date signa amo-
 ris . 14. 25
 Offendens prius , vel grauius , prius petat recon-
 ciliacionem . 14. 28
 Offerendum inter Missarum sollemnia quan-
 do . 13. 19
 Offerit occasionem peccandi parato . 14. 38
 Officio diuino profana miscere . 12. 87
 Officio indigno conferens . 17. 96
 Officium inhabilis querens . 23. 11
 Officij sui necessaria non discens , vt Paro-
 chus . 23. 26
 Officia

I N D E X.

- Officia quæ vendi possunt, & quomodo. 15. 9
Officiales ineptos creans, vel tolerans. 25. 8
Officia diuina à quibus, & quomodo exercenda. 25. 68
Opus peccati est exprimendum in confessione, 6. 20.
Opera aliqua facta ob necessitatem non possunt fieri ob pietatem. 13. 4
Operantes diuersimode diebus festis. 13. 6
Opus facere cuius vsu principalis est peccatum mor, vt reficere idola. 14. 36
Opus aliquod an omittendum propter scandolum. 14. 49
Opera misericordiæ quando tenemur facere, 24. 33
Opinio quæ est eligenda. 27. 286
Orandum sub præcepto quando. 13. 18
Ordo quid, & quis pec. circa eum. 22. 17
Ordines clericorum. 25. 68
Ordo quomodo, & à quibus suscipiendus, & exercendus. 25. 69
Ordinem quis non suscipiat impeditus defectu corporis, vel animi, vel morbi, vel infamiae, & ordinatus an celebret. 27. 198
Ordines accipiens, vel eis vtens quando sit irregularis. 27. 245
Ornans se, vt videatur, &c. 23. 17
Ornans se ob vanam gloriam, licet aliqui peccent. 24. 23

P

- Præclum retrouendendi, quando usurarium. 27. 246
Parentes quando possunt irritare vota filiorum. 22. 63

Parentes

I N D E X.

- Parentes negligentes prouidere necessitatí spiri-
tuall, vel temporali filiorum, exponentes eos
hospitali ob auaritiam nolentes filias etiam
spurias dotare, reuocantes vota filiorum, vel
eos à Religionē, vi vel dolo cogentes ad con-
nubium, vel religionem, permittentes filia-
bus amatores, vel familiares suspectas, turpem
vitam eorum non reprehendentes. 14. 17
- Parochus circa suū munus quando peccat. 25. 131
- Parochus quando tenetur celebrare, vel prædi-
care. 25. 134
- Parochiæ erigendæ, & quomodo conferendæ.
25. 134
- Paruitas materiæ in surto, quæ dicatur, & quan-
do excusat. 17. 3
- Pater quomodo in bonis filiorum, vel faciens eos
renunciare. 17. 141
- Patrinum se faciens maritus in fraudem uxoris.
16. 34
- Patrinus filij concubinæ non ducat eam. 16. 34
- Patronus quos præsentet. 25. 3
- Peccata aliqua non recogitanda post confessio-
nem. 1. 32
- Peccans aspectu, ludo, tactu, &c. consuetis in pa-
tria an absoluendus. 3. 15
- Peccata interna, vel externa, v.g. fornicationis,
quando multiplicantur. 6. 16
- Peccatum contra præcepta, quando vnum, quan-
do plura, quando veniale. 11. 4
- Peccans cooperans principali pecc. 11. 11
- Peccata septem mortalia quare dicantur capi-
talia. 23. 3
- Peccans voluntarie, an subueniendus, & si ex
malitia, & nō ex ignorantia, an teneamur sub-
uenire.

I N D E X.

- venire 24. 61
 Peccatum in Spiritum sanctum quale , & quotuplex 25. 116
 Pecuniam deponens apud numeralium , vt lucretur 17. 239
 Pecuniam falsificare , vel falsis utens 17. 167
 Pecuniae usus est vendibilis , & una pecunia valet plus altera 17. 283
 Pœnam etiam commissi ; vel laudemij quando quis soluat 23. 64
 Pœna in dubio an intelligenda pro minori 27. 1
 Pœnitens non est inducendus ut malit hanc vel illam pœnam quam peccasse 1. 21
 Pœnitendum de peccato quando 1. 31
 Pœnitentia iniunctæ non satisfaciens 9. 14
 Pœnitens nolens peccata dicere , nisi interrogatus , peccat 10. 6
 Pœnitentiam in confessione acceptatam , qui non implet 21. 43
 Pœnitentia quid , & quomodo exercenda 22. 11
 Pœnitentia in confessione quæ , quanta , quomodo iniungenda , & ab uno imposita an ab alio possit minui , & an satisfiat duabus obligationibus unico actu 26. 15
 Pœnitens an teneatur relinquere suum officium periculosum 26. 25
 Pensionarij recitent Officium B. Marie 25. 108
 Pensiones etia seculares possunt habere 25. 119
 Pensiones supra quo possunt ponri 25. 134
 Pensionarius non solvens statuto tempore 27. 272
 Percutere aliquem quando peccatum 15. 4
 Peregrini quando celebrent 25. 68
 Periculo mortis , vel mutilationis sine causa se exponens 11. 41
 Periculo

I N D E X.

- Periculo peccandi se exponens. 14. 28
 Periculo vitæ , vel membris se exponens , ne vi-
 lis habeatur , vel in iocis , vel pro experien-
 tia . 15. 8
 Periculo pollutionis se exponere . 16. 6
 Periculo cattitatis se exponens . 16. 29
 Pertinax contra veritatem , vel fidem , vel salu-
 tem . 23. 32
 Pestis tempore iurare simulare . 12. 19
 Pestis tempore qui tenetur se exponere. 14. 10
 Petens bonum ab eo quem fecit peccatum .
 14. 38
 Pignore vti , vel si pereat , vel dare pignus cum
 paſto , vel vendere , vel quandiu retinendum ,
 vel impignorandum . 17. 103
 Pollutio eſu ciborum . c. 3. num. 15. quando eſt
 peccatum . item ſi cum deſiderio habendi ali-
 quam , & quando tenemur eam impedire , vel
 ceſſare ab opere eam deſiderare , vel compla-
 cere de preterita , vel futura . 16. 6
 Polluens vel tangens cum periculo. 16. 41
 Polluitur quando Ecclesia , & quomodo reconci-
 lianda . 27. 216
 Preium conuentum ſi minus iusto . 17. 108
 Preium accipiens , vel petens pro delicto. 17. 111
 Preium rei iustum quale eſt . 23. 78
 Prædicatores cum qua licentia prædicent , &
 quando peccant . 25. 141
 Præferendus quis ex creditoribus in ſolutio-
 ne . 17. 43
 Presbyter irrecuerenter saltans , vel canens , &c.
 23. 133
 Presentandi ſunt Episcopo Religioſi pro audien-
 tis confessionibus . 27. 264

Q

Pro-

I N D E X.

- Prodere se vi excommunicationis. 17. 100
Professio fidei à curatis quando facienda. 25. 134
Prohibentes occidi feras damnificantes. 17. 124
Promissa pro occidendo aliquem. 17. 36
Promissa non seruans. 18. 6
Promissio de re leui non obligat ad mortale.
18. 52
Proximus quomodo, & quando amandus, & sub-
ueniendus. 14. 23
Publica persona querat restitutionem sue famæ,
nec se infamet. 18. 43. & 61
Pudenda ostendens etiam per velum subtile.
14. 36
Pueri tacentem peccata, cum adoleuerint ad
quid tenentur. 9. 12
Pueri quando communicent, & parentes id non
procurantes quando peccant. 21. 57

Q

- Varta Parochialis, quando soluenda. 25.
134

R

- R Ecuperare suum occulte. 17. 111.
Regum & aliorum dominorum peccata
qua sunt. 25. 1
Reges, & ceteri domini, quomodo restituant.
25. 11
Religiosus an absoluat à venialibus. 4. 2
Religionis ab ingressu iniuste aliquem retrahens, quid faciat. 12. 44
Religionis non reformatæ ingressum suadens.
12. 46
Religiosus dimittens habitum, & deinde petens
dispensationem. 12. 72
Reli-

I N D E X.

- Religiosus vnuens sine conditione quomodo peccat. 12. 74
- Religiosi, vxores, filij, & multi alij dare non possunt. 17. 105
- Religioso habitu vtens ad turpia. 23. 23
- Religiosus non potest testari. 27. 270
- Religione in laxa qui profitetur, tenetur ad essentialia. 12. 10
- Reliquis veris, vel falsis vtens ob quæstus, &c. 17. 169
- Res tanti valet, quanti vendi potest. 23. 80
- Referuare casus quid sit, & qui sunt casus referuati, & quis absoluat, & à censuris annexis. 27. 249.
- Residere qui, & quomodo tenentur. 25. 120
- Restitutio quid. 17. 6
- Restituat quid & quanto comedens furto ablativa. 17. 9
- Restituendum quid, & quantum, cap. 17. num. 10. cui in acceptione iniusta, vel ut malum faciat 28. vbi. 41. quomodo. 44. quo ordine. 47. quando, & quando statim. 54
- Restituere quis tenet ut contractum, legem, testamentum, quasi delictum, metum, blandicias, ex consensu, in nouem modis. 17. 12
- Restitutio per tertium si non sequatur. 7. 67
- Restituat ne quis, quæ excusat, ut donatio, taciturnitas, casus, procuratio officij, ignorantia, prescriptio, celsio, omissione rei alterius, ut famæ moralis. 17. 75
- Restituat moriens an cu m magno incommodo 27. 48
- Reus quando peccat, & quomodo se gerat in respondendo. 21. 31

- S**acerdotiam peccatorum excitare ad baptizandum, vel celebrandum. 14. 28. & 38
Sacerdos quilibet quoties tenetur celebrare. 25. 88.
Sacerdos quando non sumat reliquias corporis Christi. 25. 89
Sacramenta quid sint, & in eorum administracione, vel receptione qui peccent. 22. 1
Sacrilegium furtum quando est. 17. 95
Saltatores non peccant. 11. 76
Sanctos iniuriose nominans, vel eorum pudenda. 12. 82
Sanguis Christi si effundatur, quid agendum? 25. 89
Satisfactio quid, & per quae opera fieri pot. 3. 4
Satisfacere nolens peccat, si confiteatur. 15
Scripturas falsificans. 17. 168
Scandalum necessarium confitendum, & quando. 6. 19
Scandalum quando peccatum, & confitendum. 14. 28
Scommissa quando illicita. 20. 18
Scrupuli quomodo tollendi, & an semper tunc pars eligenda. 27. 279
Scrupulosus quid consideret ut quiescat. 27. 290
Secreta alicuius detegere, quando peccatum. 18. 51
Secreta aliorum scire volens. 23. 26
Sensuum usus. 24. 1
Sepeliendus qui non est. 25. 95
Sepulturam suadens in propria Ecclesia. 25. 132
Sepelicens peccatorem notorium. 25. 133
Sepe-

I N D E X.

- Sepeliendus an sit publicus usurarius , vel non
confessus . 26. 27
- Seruns , vel subditus contemnens , non honorans ,
non obediens superioribus . 14. 22
- Seruus faciens malum iussu domini , quod alter
fecisset . 17. 19
- Sigillum confessionis quomodo obligat , cap. 8.
num. 2. quæ continet sub se nu. 3 quos ligat.
4. etiam post mortem. 7. quando frangitur in
variis modis loquendi , vel operandi . 8
- Signo infidelitatis vtens , licet sit fidelis. 11. 22
- Sinonia quid , & quotuplex , & quando est , quæ
eius pœna in variis casibus . 23. 99
- Symbolum Apostolorum ignorans . 11. 18
- Socer mutuans genero pro dote . 17. 173
- Societas quando licita , vel usuraria . 17. 151
- Societatem malam non deserens . 23. 94
- Somniis credere . 11. 33
- Sortes experiri ut sciat . 11. 39
- Spectatores ludorum prohibitorum , & si est Sa-
cerdos . 15. 10
- Sponsis qui tactus , vel actus permittuntur . 16. 13
- Sponsalia , quid & quando possunt solvi vel tran-
scunt in matrimonium . 22. 24
- Status hominum quomodo intelligatur , & an
possit mutari . 24. 5
- Strigas vchi corporaliter qui credit . 11. 38
- Studia doctorum licet erigere . 14. 43
- Subditus non implens vota quando peccat . 11. 74
- Subditi ut famuli , vxor , filij , agricolæ compulsi
laborare diebus festis . 13. 6
- Subditi , quæ non tenentur reuelare superiori .
18. 40.
- Suffragia ferre in rem malam . 17. 10

L N D E X.

- Superbix species quæ & quando mortales. 23. 1
 Superior quæ vota potest commutare Religio-
 sis. 22. 65.
 Superior quæ potest præcipere. 23. 38
 Supersticio, Vide de maleficiis.
 Superstitione viuere, vel scripta nomina porta-
 re. 21. 33
 Suspensionem generalem, Episcopus an incur-
 rat. 27. 8
 Suspensio quid, & quotplex, à quo, & quando
 potest ferri, differt à depositione, degradatio-
 ne, & aliis censuris, & quis est suspensus in iu-
 re ipso facto, & quando fit irregularis, quando
 peccat, & quomodo euitandus. 27. 130

T

- T**actus etiam impudicus ob delectationem
 carnalem, vel alium finem. 16. 31
 Tentans Deum in re graui. 21. 40
 Tentare virtutem alicuius an liceat. 14. 38
 Tentare castitatem iuuenis, vel Religiosis. 14. 42
 Testamentum mutare faciens blanditiis, vel do-
 lo. 17. 70
 Testamenta quomodo facienda, & qui impedit
 vel auertit. 26. 36
 Testificari negligens ut liberet aliquem ab iniu-
 sta morte, vel infamia.. 15. 16
 Testem se offerre ut aliquis condemnetur, quan-
 do tenetur. 15. 17
 Testis falsus debet se revocare, etiam cum peri-
 culo suæ vitæ. 15. 17
 Testis nocens quando restituat. 17. 13
 Testimonium falluum multa includit, & quando
 mortale. 18. 1
 Testis:

I N D E X.

- Testificari qui tenentur, & quādo peccant. 25. 40
 Thesaurus an, & quomodo querendus & inuen-
 tus restituendus. 17. 171
 Thesaurarius negotians. 23. 94
 Tyrannum Reipublicæ rogare, vt administret iu-
 stitiam. 17. 38
 Torneamenta, & ludus taurorum prohibentur.
 15. 18.
 Triticum dare vt reddatur in alio tempore.
 17. 219. & 224.
 Triticum vendens pro maiori pretio futuro.
 17. 239.
 Triticum emere quo carius valeat. 23. 91
 Tutores, sive curatores quando peccant. 25. 65

V

- V**anagloria circa quid, quæ eius species,
 quando mortalis. 23. 9
 Velle viuere semper in mundo. 11. 16
 Venationem vel punctionem prohibens. 17. 120.
 & 124.
 Venari tempore prohibito, & si damnificant.
 17. 122. & 125
 Vendere, vel emere, vel nundinæ diebus festis.
 11. 6
 Vendere pigmenta, cartas, talos accommodare,
 arma, &c. 14. 38
 Vendere cum pacto quando licet. 17. 148
 Vendere vt fibi ille reuendat. 17. 139
 Vendere carius, vel emere vilius quando licet.
 23. 78
 Vendentes varias res quando peccant. 23. 89
 Verba turpia audire, vt loqui, vel capere. 16. 14
 Vestibus impudicis vti. 23. 113
 Vidua

I N D E X.

- Vidua fornicata, an relinquat bona sibi relicta, si
continens vixerit. 23. 62
- Vidua usufructuaria, cum conditione, quando
peccat. 25. 65
- Virginem deflorans, vel putatam Virginem, ad
quid tenetur. 16. 16
- Visitatori quæ peccata reuelanda. 18. 61
- Vitam abbreviatis abstinentiis, vel pœnitentitis.
15. 12
- Vinere volens perpetuo in hoc mundo. 23. 114
- Vnctio extrema quid, & cui danda. 22. 12
- Votum quid sit, & quando obligat, vt votum ex
subitanea passione. 12. 24
- Vouens sine animo adimplendi, vel se obligar-
di. 12. 27
- Votum de re necessaria, vel de peccato mortali,
vel de venial, vel de re indifferenti, vel de non fa-
ciendo consilio Christi, vel de maiori bone,
cum fine malo, vel de re bona in negotio int-
quo. 12. 28
- Votum duplex, sollempne, & simplex. 12. 31
- Vouens quando, vel quomodo peccat, vt vouens
malum, vel minus bonum, vel indifferens, vel
stulta, vel quæ non potest implere. 12. 33
- Votum instum violans, sine causa, vt castitatis,
si nubat. 12. 37
- Votum de re minima frangens. 12. 40
- Vouens statim facere, vel tempore indetermi-
nato. 12. 40
- Voto factō, si adeſt impedimentum, quid facien-
dum. 12. 41
- Votum conditionale, vel pœnale, & quis dispen-
ſat. 12. 42
- Votum cum conditione inutili, in honesta, impos-
ſibili

I N D E X.

- fibili tenet. 12. 43
- Vouens virginitatem , si violat, item vouens non
• nubere, non voulit continentiam . 12. 43
- Votum de ducenda vxore , quando est votum .
12. 43
- Vouens religionem in communi , vel aliquam
certam, vel non reformatu, quid faciet. 12. 46
- Votum Religionis non est votum castitatis, & in
grellus, si vita nou placet potest egredi. 12. 47
- Vouens religionem strictiorem , si laxiorem in-
greditatur. 12. 48
- Vouens meta mortis . 12. 49
- Vouens non bibere vinum quoties babit peccat.
12. 49
- Vouens bonum, impediens maius bonum, potest
facere maius bonum . 12. 53
- Vouens aliquid certo tempore, quid faciet. 12. 54
- Vouens, si posset se vomire . 12. 55
- Vouens quod per se non potest quado per alium
tenetur implere . 12. 55
- Vouere esse malum qui credit , est iheseticus.
12. 58
- Votum coniugis sine consensu alterius quando,
& quomodo valet . 12. 60
- Vouens votum virginitatis , quod nupta non po-
test adimplere, quid faciat . 12. 61
- Vota irritare, commutare, dispensare, quid sit, &
quis possit . 12. 63
- Vota irritata non possunt amplius obligare. 12. 65
- Votum de non peccando an valeat . 12. 65
- Voti transgressio de re leui non mortalisi. 12. 65
- Vota omnia commutantur in votum sollempne re-
ligionis. 12. 65
- Votum sollempne quando non tenet . 12. 65
- Vota

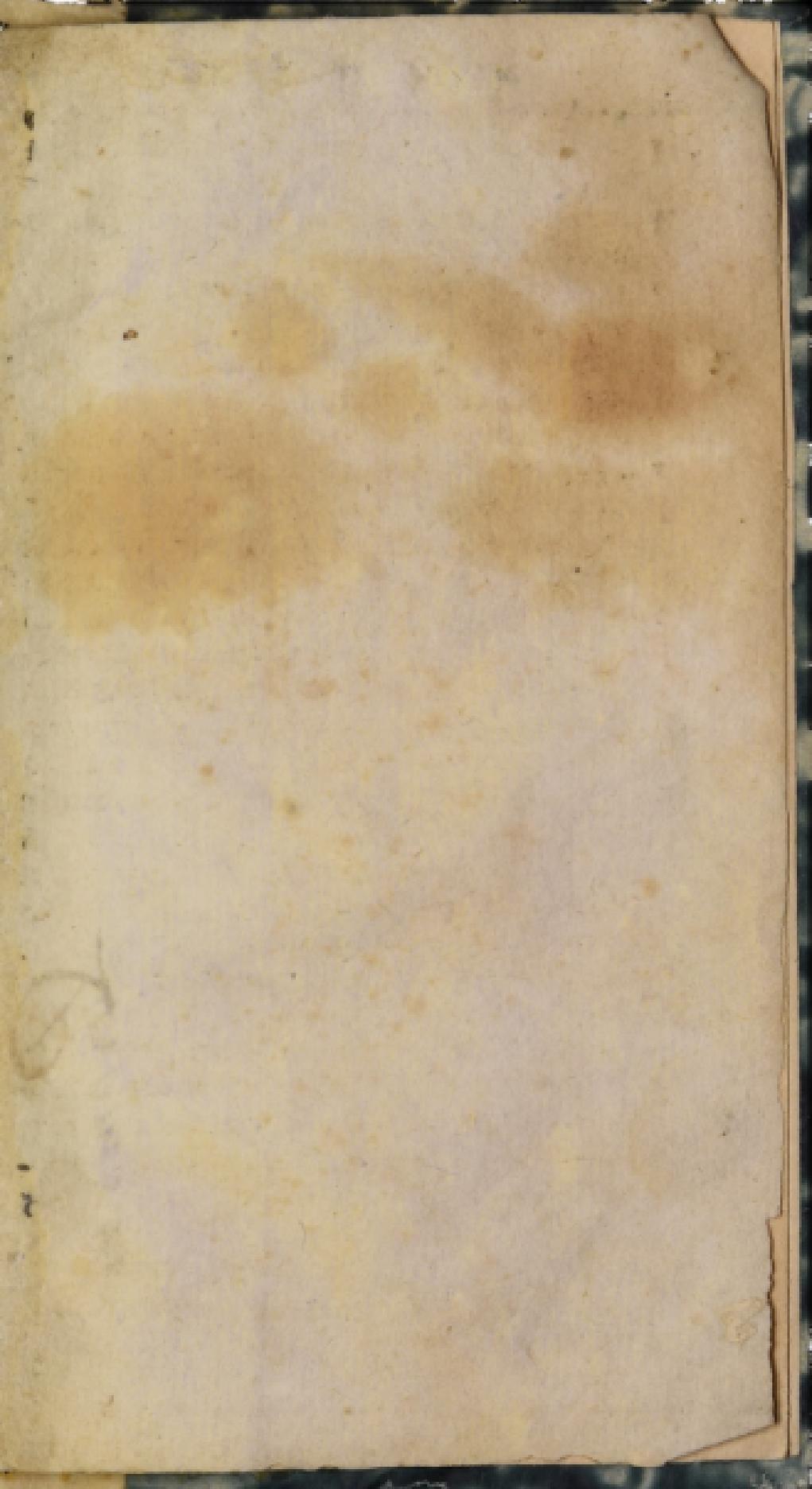
I N D E X.

- Vota religiosorum quādo eos obligant. 12. 67. 69
 Vota iuuēnum quā tenent , & possunt irritari à parentibus . 12. 68
 Vota antiqua an obligent posteros . 12. 79
 Vouens castitate, si contrahit matrimonium. 12. 80
 Vouens religionem, si fornicatur, vel contrahat, an perat debitum . 12. 80
 Vouens continentiam si contrahat , vel consummat. vel debitum petat . 16. 39
 Voti, & voti iurati dispēsatio est diuersa. 27. 272
 Usurarium mutuum petere, vel apud eum pecuniam reponere . 14. 38
 Usura circa mutua quando fit, & quomodo, varie peccatur . 17. 206
 Ultras iurans soluere , si non soluit. 17. 246
 Ultræ participans , adiuuans, ad eam inducens, accipiens , & circa usurarij bona, vel pignora, vxor, gener, heres confessarius . 7. 262
 Usurario mutuum petere . 24. 22
 Vxor adulteram post confessionem , iurans se non esse adulteram . 12. 18
 Vxor occidens virum parantem sibi mortem, vel vir eam adulteram . 15. 2
 Vxor quando discedat à marito . 16. 21
 Vxor consentiens adulterio mariti , vel non impediens . 16. 35
 Vxor an restituat uxore pro marito . 17. 111
 Vxor abscondens bona pro dote restituēda. 17. 135
 Vxor an posse aliquid accipere de bonis virti, etiam pro eleemosyna , & an iuxta totam dotem recuperet . 17. 153. & 10.

I N D I C I S C O M P E N D I E

F I N D I S

2122

25

